APARTMAN

EMİLE ZOLA (1840/902)

19. yüzyıl Fransız edebiyatının en büyük yazarlarından biri olan Emile Zola romanlarıyla bir yandan yeni başlayan Endüstri Çağı'nın toplum ve insan üzerindeki etkilerine, diğer yandan da o dönem Fransa politik tarihine ışık tutan bir ayna olmuştur. Üstelik, o çağda olduğu üzere, Zola'nın romanları Paris gazetelerinde tefrika olarak yayınlanırken yalnızca baskı rekorları kırmakla kalmamış, günümüzde dahi "romanları en çok filme alınan Fransız yazar" olarak kalabilmesini sağlamışlardır.

Zola'nın önemi bunlarla da bitmez: Bir yandan edebiyatta doğalcılık (natüralizm) adıyla yeni bir akımın kurucusu ve en yetkin temsilcisi; diğer yandan çağının önemli tartışmaları ve siyasal kavgalarında taraf olmuştur: Örneğin, eleştirmen kimliğiyle izlenimci (empresyonist) resim akımının ilk savunucusu olarak onların müzelerde yer almalarını sağlayabilmiştir. Veya, ünlü Dreyfus Davası'nın en karanlık günlerinde yazdığı bir gazete makalesiyle tüm Fransa'yı ayağa kaldırmış ve bir anda davanın gidişini değiştirebilmiştir. Kısacası, Hugo, Balzac ve Flaubert gibi dev romancıların sonuncusudur.

***

1840 yılında Paris'te doğan Emile Zola, babasının erken ölümü üzerine yoksul bir çocukluk geçirmiş, olgunluk sınavında başarısız olup liseyi bitiremeyeceğini anlayınca Hachette yayınevinde büro memuru olarak çalışmaya başlamıştır. Bu işi sırasında devrinin önemli yazar ve eleştirmenlerini tanıma fırsatı bulmuş, edebiyata ilgisi artmıştır. Önceleri edebiyat dergilerinde eleştiri, öykü ve şiir ile başlayan yazar, 27 yaşında yayınladığı Therese Raquin (1867) adlı romanın kazandığı büyük başarı üzerine daha sonraki yıllarda tümüyle romancılığa dönmüştür.

Zola daha sonra en iddialı projesine girişti. Bu, Rougon-Macquart Ailesi adında 20 ciltlik bir dizi roman olacaktı ve bağımsız olarak okunabilen her bir ciltte bu aile bireylerinden birinin yaşadıklarını anlatacaktı. Bu olaylar dizisi Fransa tarihindeki en baskıcı ve yoz dönem olan, Louis-Napoleon'un darbesiyle (1851) başlayan İkinci İmparatorluk çağında geçecek ve Paris Komünü (1872) ile son bulacaktı.

1877-1893 arasında tamamladığı Rougon-Macquart dizisi Zola'yı üne ve paraya kavuşturdu. Bu dizi içinde yer alan L'Assomoir (1877), Nana (1880) ve Germinal (1885) adlı yapıtları günümüze kadar en çok okunan ve filme alınan romanları olmuşlardır.

***

Bu arada, ikinci evliliğini de yapıp özel yaşamını düzene koydu. 1870'te Alexandrine Meley ile yaptığı ilk evliliğinden çocuğu olmayınca, uzun süre arkadaşlık ettiği Jeanne Rozerot ile evlenmiş ve bu evlilikten iki çocuğu olmuştur.

Zola daha sonra başka roman dizileri de denedi, fakat hiçbiri Rougon-Macquart dizisi kadar başarılı olamadı.

Zola ve eşi 29 Eylül 1902'de evlerindeki şömineden sızan dumandan uykuda zehirlendiler. Yardım gelebildiğinde Zola ölmüş, karısı kurtulabilmişti. Cenazesi devlet töreniyle kaldırılıp Pantheone'a gömüldü.

***

Dreyfus Olayı. Fransız ordusunda görevli Albert Dreyfus adındaki genç bir subay Almanya hesabına casusluk ettiği iddiasıyla vatana ihanet suçundan yargılanmış ve 1894 yılında ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. Ancak, bu davada kanıtların yeterli olmadığı ve kararda Dreyfus'ün Yahudi asıllı olmasının etkili olduğu kısa sürede anlaşılmıştı. Fransız basınında başlayan ve 12 yıl süren bu tartışma dönemin toplumsal ve siyasal yapısında derin izler bırakmıştır.

Dreyfus'un suçsuz olduğuna inanan Zola 13 Ocak 1898 tarihli L'Aurore gazetesinin ilk sayfasını tümüyle kaplayan ve ünlü J'Accuse! (Suçluyorum!) sözleriyle başlayan bir açık mektup yayınladı. Bu yazı üzerine, orduya hakaret suçuyla yargılandı ve mahkûm edildi. Zola yargıtay kararını beklemeden İngiltere'ye kaçtı. Daha sonraki gelişmeler sonucu, Dreyfus kararı bozuldu ve Zola Fransa'ya geri döndü.

Geçtiğimiz yıl (1998) Zola'nın anısına J'Accuse! mektubunun dev bir kopyasının bez afişi Paris alanlarında sergilendi.

***
Apartman (Pot-Bouille) adlı roman 20 ciltlik Rougon-Macquart Ailesi dizisinin 10. kitabıdır. Bu çeviriyle Türkçede ilk kez yayınlanmaktadır.
Zola dizide daha önce yayınladığı L'Assomoir (Türkçe'ye Sen Bir Melektin adıyla çevrilen) romanında alkolik bir işçi ve ailesinin yaşadığı yoksulluğu anlatarak endüstri devrimini suçlamıştı. Kendi sözleriyle "Şimdi kentsoylu sınıfıyla hesaplaşma zamanı geldi", diyerek yazmaya başladığı Apartman adlı romanında, o yıllarda yeni başlayan apartman yaşamı ortamında, saygın kentsoyluların kirli çamaşırlarını ortaya dökmektedir. Roman yayınlandığı andan
başlayarak tartışmalar yaratmış, aşağılama ve müstehcenlik suçlamalarıyla birçok hukuk davasına yol açmıştır. Zola'nın en
sürükleyici romanlarından biridir.
Bekir Karaoğlu

APARTMAN
I
1
Octave'ı getiren üç sandık yüklü at arabası sokağın başında durdu. Kasım ayının karanlık öğleden sonrasında havanın soğuk olmasına aldırmayan genç adam camlardan birini açıp dışarı baktı. İç içe geçmiş sokaklarda insanların kaynadığı bu kalabalık mahallede birden kararan güne şaşırmıştı. Depreşen atlarına söven arabacılar, kaldırımlarda birbirine çarparak geçen insanlar, mağazalardan akan tezgahtar ve müşteriler onu şaşırtıyordu; çünkü her ne kadar Paris'in daha temiz olmasını umuyorsa da bu koşuşturmacayı beklemiyor, buranın gözüpek adamların iştahına açık bir kent olduğunu duyumsuyordu.
Arabacı eğilerek sordu:
- Choiseul Geçidi mi demiştiniz?
- Hayır; Choiseul Sokağı... Yeni bir ev olduğunu sanıyorum.
Araba hemen yandaki sokağı dönünce ev baştan ikinci konumdaydı: Dört katlı büyük apartmanın taş duvarları komşu evlerin yosunlaşmış duvarları yanında pek kararmamış sayılmazdı. Kaldırıma inen Octave evi, aşağıdaki ipekçi dükkanından ortadaki giriş katına ve en üstte terasa açılan geri daireye kadar şöyle bir süzdü. Birinci katta küçük kadın başı yontularıyla süslü balkon demirleri, taş üzerine doğrudan yontulmuş pencere doğramaları vardı. Onun altındaki giriş kapısı çok daha süslüydü, iki meleğin tuttuğu kapı numarası gaz lambasıyla aydınlatılmıştı.
Sarışın, şişman bir adam kapıdan çıkarken Octave'ı görünce durakladı:
- Vay! Geldiniz demek! Sizi yarın bekliyorduk.
- Plassans'dan bir gün önce ayrıldım, dedi genç adam; yoksa oda henüz hazır değil mi?
- Oh! Hazır, hazır... On beş gün önceden kiraladım ve hemen istediğiniz gibi döşettim. Gelin sizi dairenize götüreyim.
Octave'ın itirazlarına karşın onunla içeri girdi. Arabacı üç sandığı kaldırıma indirmişti. Kapıcı dairesinde dikilen, yüzü diplomat traşlı bir adam ciddi bir yüzle Moniteur gazetesini gözden geçiriyordu. Ama kapısı önüne yığılan üç sandıkla ilgilenmeye gönül indirdi; dışarı gelip kendi deyimiyle üçüncü katın mimarına sordu:
- Mösyö Campardon, gelen beklediğiniz bay mı acaba?
- Evet, Mösyö Gourd, bu bay dördüncü kattaki odayı adına

kiraladığım Mösyö Octave Mouret. Odasında yatacak ve yemekleri bizimle yiyecek... Bay Mouret karımın akrabalarından olur. Octave girişteki yapay mermer duvarları ve tavan süslemelerini inceliyordu. Dipteki betonla kaplanmış avlu soğuk bir hava veriyordu. Avlunun köşesinde bir arabacı koşumlarını bezle siliyordu. Bu avlunun güneş gördüğü söylenemezdi.
Bu arada kapıcı Gourd sandıkları inceliyordu. Onları ayakkabısıyla yoklayıp ağır olduklarını anlayınca daha saygılı oldu; servis merdiveninden taşıtmak için bir hamal arayacağını söyledi. Kapıdan içeri bağırdı:
- Madam Gourd, ben çıkıyorum.
Kapıcı dairesinde, döşemesi kırmızı çiçekli halıyla kaplı küçük bir salon görünüyordu. Kapısı yarı aralık bir yatak odasında koltuğa uzanmış, başı kurdeleli şişman bir kadın hiçbir şey yapmadan oturuyordu.
- Haydi! çıkalım, dedi mimar Campardon.
Koridorun maun kapısını iterken kapıcı hakkında bilgi vermek istedi:
- Mösyö Gourd daha önce Dük dö Vaugelade'ın hizmetinde çalışmış.
- Öyle mi? dedi Octave.
- Evet; sonra Mort-la-Ville'den dul bir kadınla evlenmiş, hatta orada bir evleri var. Emekliye ayrılmak için kira gelirlerinin üçbin franka çıkmasını bekliyorlar. Çok uygun bir kapıcı ailesi...
Koridor ve merdivenin süslenmesi için epey uğraşılmıştı. Yaldızlı bir kadın büstü üzerine kondurulmuş üç gaz lambası, duvarlardaki yapay mermerler, demir trabzanın maun kaplaması ve merdivenlerdeki kırmızı halı göz kamaştırıyordu. Ama Octave'ın dikkatini çeken başka şeydi: Havada bir sera sıcaklığı, birisinin yüzüne üflediği sıcak bir soluk var gibiydi. Sordu:
- Ah! merdivenleri de ısıtıyorlar, öyle mi?
- Sanıyorum, dedi Campardon. Şimdilerde yaşamasını bilen ev sahipleri bu harcamadan kaçınmıyorlar. Bu apartman çok, çok iyidir... Göreceksiniz, azizim, dairelerde oturanlar çok uygun insanlardır.
Merdivenleri çıkarken bir yandan da dairelerde oturanları sayıyordu. Her katta biri ön cepheye, öteki avluya bakan iki daire vardı. Önce giriş katının tümünü kaplayan ve ipekçi dükkanının sahibi Mösyö Auguste Vabre'dan söz etti. Kendisi apartman sahibinin büyük oğluydu. Birinci katın avlu tarafındaki dairede mal sahibinin diğer oğlu Teophile Vabre, ön tarafta da mal sahibinin damadı ve yargıtayda danışman olan Mösyö Duveyrier kayınbabasıyla birlikte oturuyordu.
- Daha kırk beş yaşında yüksek mahkemede görevli, nasıl yaman adam, değil mi? dedi Campardon ve ekledi: Her katta su ve havagazı tesisatı var.
Her katın holünde, merdiveni soluk bir gün ışığıyla aydınlatan bir pencere ve önünde küçük bir banket vardı. Mimar yaşlı kimselerin burada oturup soluk alabileceklerine dikkat çekti. İkinci katı geçerken dairelerde oturanlar hakkında bilgi vermeyince Octave sordu:
- Ya burada kimler oturuyor?
- Ah! Onları kimse ne tanır, ne de görür. Her yerde ufak bir

kusur bulunur derler ya... Adam muhasebecilik yapıyormuş. Bunu söylerken aşağı gören bir anlatımı vardı. Ama üçüncü katta neşesi yerine geldi. Avluya bakan daire ikiye bölünmüştü: Birinde yalnız yaşayan talihsiz bayanın adı Madam Juzeur'dü. Diğerini kiralamış olan çok soylu beyefendi haftada bir gün işleri için geliyordu. Campardon bunları söylerken bir yandan da ön tarafa bakan dairenin kapısını açıyordu:

- Burası da bizim yerimiz; içerden anahtarınızı almam gerekiyor... Önce sizin odanıza çıkalım, sonra eşimle görüşürsünüz.

Yalnız kaldığı o iki dakika içinde Octave merdivendeki sessizliğin içine işlediğini duyumsadı. Trabzana eğilip aşağı ve yukarı baktı. Bu sessizlik sıkı sıkıya kapalı kentsoylu salonlarının ölü sessizliğiydi. Kapalı kapılar ardında dürüst kazanılmış paraların uçurumları vardı.

Campardon anahtarla geri geldi.

- Şimdi sizin kata çıkalım. Komşularınız mükemmel insanlar: Ön tarafta Josserand ailesi var: Baba Saint-Joseph kristal fabrikasında kasadarlık yapıyor. Evlenecek iki kızları var. Sizin taraftaki komşunuz Pichon ailesi; para içinde yüzmüyorlar, ama terbiyeli bir karı koca... Böyle bir apartmanda bile her yerin kiralanması gerekir, değil mi?

Üçüncü kattan sonra kırmızı halı bitiyor, gri bir muşamba başlıyordu. Böyle saygın bir evde oturacağı için keyiflenen Octave bunu biraz buruk karşıladı. Odasına giden koridora doğru mimarın peşinden yürürken, yandaki yarı açık kapıdan bir beşiğin başında duran genç bir kadın gördü. Kadın gürültüye başını kaldırdı. Sarışın kadının açık renk gözleri boş boş bakıyordu. Octave'ın zihninde bu bakış kaldı, çünkü kadın yakalanmış gibi yüzü kızararak kapıyı kapadı.

Campardon sonunda servis merdivenine bitişik bir kapının önünde durdu. Daha yukarda hizmetçilerin odaları bulunuyordu.

- İşte burası sizin yeriniz.

Oldukça büyük ve kare şeklindeki oda mavi çiçekli gri duvar kâğıtlarıyla kaplı ve sade döşenmişti. Bir paravanayla ayrılan yatağın bir köşesinde el yıkamaya yetecek kadar bir tuvalet masası konmuştu. Octave doğrudan pencereye gitti. Yeşilimsi bir aydınlığın düştüğü avluda beton zeminin bir kenarında bakır bir musluk parlıyordu. Ve yine sessizlik; birbirinin eşi beyaz perdeli sıra sıra pencerelerde ne bir çiçek saksısı, ne bir kuş kafesi bulunuyordu. Sol taraftaki bitişik apartmanın duvarını saklayabilmek için üzerine yalancı pencereler boyanmıştı.

- Ah! Burası tam bana göre! dedi Octave sevinçle.

- Sahi, değil mi? Kendime kiralıyormuş gibi döşettim. Mobilyalar nasıl? Genç bir adama başlangıç için bu kadarı yeterli. Daha sonra, bakarız...

Octave onun ellerini sıkarak teşekkür etmek isteyince, ciddi bir sesle ekledi:

- Yalnız, azizim, sakın ha! Burada fazla gürültü etmek yok; özellikle kadın getirmeyin! İnanın bana, bir kadın getirdiğiniz duyulursa ayaklanma olur.

- Endişe etmeyin, derken genç adam biraz endişeliydi.

- Yok, sahiden söylüyorum, başı derde girecek olan benim... Evi gördünüz: Yüksek bir kentsoylu ahlakına sahip, hatta

aramızda kalsın, biraz fazla saygın bir havası var. Gördüğünüz gibi, ne bir ses, ne bir gürültü... Bir şey olur da Mösyö Gourd mal sahibi Mösyö Vabre'a şikayet ederse ikimizin de başı belaya girer. Öyleyse, ikimizin de iyiliği için, apartmana saygılı olun.

Bu kadar saygınlığı beğenen Octave ant içti. O zaman Campardon, çevresine bir göz atıp göz kırptı ve fısıltılı bir sesle:

- Ama dışarda kimse size karışamaz, değil mi? Paris bu işler için yeterince büyük, herkese yer var. Aslında benim gibi bir sanatçı bunları umursamaz.

Bir hamal sandıkları çıkarıyordu. Yerleşme bitince mimar Octave'ın temizlenişini bir baba gibi izledi. Sonra ayağa kalktı:

- Şimdi, inip karımı görelim.

Üçüncü kattaki dairelerine gelindiğinde esmer, ince yapılı ve fettan bir hizmetçi kız hanımının işi olduğunu bildirdi. Campardon genç dostunu rahat ettirebilmek için ona daireyi gezdirdi. Yaldızlı ve beyaz boyalı büyük salonun yanında yeşile boyalı küçük bir salonu çalışma odasına dönüştürmüştü. Yatak odasına giremediler; daha sonra girdikleri yemek odası tümüyle ahşap döşeliydi. Octave hayran kalmıştı:

- Ah! Ne kadar zengin duruyor!

- Gerçekten öyle. Bu ev göze hoş gelecek biçimde yapılmış, ama duvarları fazla kurcalamamak gerekiyor; on iki yıllık yapı, şimdiden çatlaklar başlamış... Ama yine de sağlam sayılır, bizi götürür.

Solda avluya bakan oda kızı Angele'in yatak odasıydı; bembeyaz boyası bu kasım akşamında odaya bir mezar hüznü veriyordu. Koridorun sonundaki mutfağı, her şeyi görmek gerekir diyerek mutlaka göstermek istedi.

- Girin, dedi kapıyı iterek.

Mutfakta bir gürültü koptu. Soğuk olmasına karşın ardına kadar açık olan pencerenin önünde esmer hizmetçi kız ve yaşlı, şişman aşçı kadın vardı. İkisi de sırtları gerilmiş bir biçimde avludan aşağı bağırıyorlardı. Dar avlunun karanlığından yükselen kahkaha ve sövgü dolu bağırışlar onlara yanıt veriyordu. Bu sanki bulaşık suyunun boca edilmesi gibi bir şeydi; tüm apartmanın hizmetçileri içlerini boşaltıyorlardı. Octave ana merdivenin saygın havasını anımsadı.

İki kadın bir önseziyle geri döndüler. Efendilerini bir beyle birlikte karşılarında görünce donakaldılar. Hafif bir ıslık sesi üzerine avludaki tüm pencereler birer birer kapandı ve o ölüm sessizliği geri geldi.

- Nedir bu, Lisa? diye sordu Campardon.

- Ah efendim, dedi hizmetçi kız, yine pasaklı Adele penceresinden aşağı hayvan barsakları atmış. Efendim Mösyö Josserand'a iki çift laf etse iyi olur.

Campardon bu işe karışmak istemediğinden ciddi bir yüzle geri çıktı. Çalışma odasına döndüklerinde Octave'a yaptığı açıklamaları sürdürdü:

- İşte gördüğünüz gibi, her katta aynı yerleşim düzeni yineleniyor. Ben üçüncü katta olduğum halde iki bin beş yüz frank kira ödüyorum. Kiralar her geçen gün artıyor... Mösyö

Vabre bu apartmandan en az yirmi iki bin frank kira alıyordur. Daha da artacağı söyleniyor, çünkü Borsa Alanı'ndan Opera'ya yeni bir cadde açılacağı söyleniyor. Şu işe bakın, on iki yıl önceki yangından ucuza kapattığı arsaya yaptığı bu yapının böyle değerleneceğini kim bilebilirdi ki?
Çalışma odasındaki resim masasının üzerinde Octave küçük bir Meryem Ana yontusu gördü. Şaşkınlığını gizleyemeden Campardon'a baktı, çünkü onu Plassans'da dine pek önem vermediği günlerinden tanıyordu. Ah! Size söylememiştim, dedi Campardon hafifçe kızararak. Evreux Bölgesi kiliselerinin resmi mimarlığına atandım. Fazla bir şey değil, yılda iki bin frank kadar bir şey getiriyor işte. Arada bir oraya kadar gitmek gerekiyor. Ama bizim işimizde insan kartvizitine kilise mimarı yazdırabilirse iyi oluyor. Yüksek sosyetede aldığım işleri bir bilseniz.
Konuşurken Meryem Ana yontusuna bakıyordu.
- Aslında bu din işleri benim umurumda değil! diye söylendi.
Fakat Octave'ın güldüğünü görünce endişelendi. Bu genç adama niye açık konuşuyordu ki? Ciddi bir sesle cümlesini düzeltmeye çalıştı:
- Umurumda veya değil... ah, azizim, siz de buralarda biraz yaşayınca herkes gibi davranacaksınız.
Böylece kırk iki yaşından, yaşamın boşluğundan söz ederek şişman karnıyla çelişkili bir karaduygu havasına büründü. IV. Henri gibi sakal traşı ve dağınık saçlarıyla vermeye çalıştığı sanatçı havasının gerisinde zekası kısıtlı, iştahı büyük bir kentsoylunun köşeli çenesi göze batıyordu.
Octave'ın gözleri planların arasında bir Gazette de France (*) gazetesine takıldı. Daha da zor durumda kalan Campardon zile basıp hizmetçi kızı çağırdı, madamın hazır olup olmadığını sordu. Evet, doktor gitmek üzereydi, madam birazdan içeri gelecekti.
- Madam Campardon hasta mı? diye sordu genç adam.
- Hayır, her zamanki hali, diye sıkıntılı bir sesle yanıtladı mimar.
- Ah! Nesi var?
Campardon sıkıntısını atamıyordu; doğrudan yanıt vermedi:
- Kadınları bilirsiniz, her zaman bir yerleri hastadır... On üç yıldır, düşük yaptığından beri böyle... Bunun dışında sağlığı iyi. Hatta onu biraz şişmanlamış bulacaksınız.
Octave üstelemedi. Tam o sırada Lisa elinde bir kartvizitle geliyordu; mimar genç adamdan özür dileyerek karısıyla sohbet etmesini istedi ve salona doğru seğirtti. Octave salon kapısının bir anlık açılıp kapanması arasında bir papaz cüppesi gördü.
Aynı anda Madam Campardon içeri girdi. Octave onu tanıyamadı. Çocukken Plassans'da Yol ve Köprü İşleri müfettişi Mösyö Domergue'in kızı o zamanlar yirmi yaşında olmasına karşın ergenlikten çıkmamış gibi zayıf ve çirkindi; şimdi dolgun vücutlu, beyaz tenli, gözlerinde obur bir kedinin bakışları olan bu kadın, pek güzel olamamıştı ama otuz yaşının olgunluğu ona bir güz meyvesinin baygın güzelliğini veriyordu. Genç adam onun yürürken zorluk çektiğini fark etti.
- Ah! koca adam olmuşsunuz, dedi Madam Campardon iki elini uzatarak. Son ziyaretimizden bu yana ne kadar boy atmışsınız!

Uzun boylu, bıyıklı ve sakalı bakımlı bu genç adama yaşını sorup yirmi iki yaşında olduğunu öğrenince, yirmi beşinde gösterdiğini söyleyerek karşı çıktı. En basit bir hizmetçi bile olsa, bir kadının karşısında olmaktan mutluluk duyan genç adam dudaklarında bir gülümseme, kadife tatlılığında bakışlarıyla onu okşuyordu.

- Ah! Evet, çok büyüdüm... Anımsıyor musunuz, kuzininiz Gasparine bana bilya alırdı?

Sonra ona Plassans'taki anne ve babasından haberler iletti. Bay ve Bayan Domergue emekli olup çekildikleri evde mutluydular; ama yalnızlıktan yakınıyorlardı. Bir inşaat işi için Plassans'a gelen Campardon'un küçük Rose'u alıp götürmesini hâlâ bağışlamamışlardı. Sonra genç adam sözü kuzin Gasparine'e getirdi, çünkü ergenlik çağındaki bir merakını gidermek istiyordu: O zamanlar mimar Campardon güzel ve uzun boylu Gasparine'e deli gibi aşıktı, sonra birden otuz bin franklık çeyizi olan sıska Rose ile evlenmişti. Kavgalar, gözyaşları ve diğer kızın Paris'teki terzi halasına kaçışı...

Fakat pembe yanaklı ve sakin Madam Campardon anlamamış gibiydi; genç adam bir şey öğrenemedi.

- Ya sizinkiler? diye sordu kadın. Bay ve Bayan Mouret nasıllar?

- Çok iyiler, teşekkür ederim. Annem artık bahçesinden çıkmıyor. Banne Sokağı'ndaki ev aynen bıraktığınız gibi.

Madam Campardon ayakta durmaktan hemen yorulup bir divana oturdu, geceliğinin içinden ayaklarını uzattı. Octave alçak bir tabure alıp onun yanına oturdu. Konuşurken bakışlarını hayranlıkla onun yüzüne kaldırıyordu. Kadınların ruhuna işlemesini bilen bu genç adam on dakika sonra onunla eski dost gibi sohbet ediyordu.

- İşte sizin yanınızda pansiyoner gibi oldum. Göreceksiniz, iyi anlaşacağız... Plassant'taki bu küçük çocuğu anımsayıp onunla ilgilenmeniz ne kadar güzel.

- Hayır, bana teşekkür etmeyin. Ben yerimden kımıldamayacak kadar tembelim. Her şeyi Achille halletti. Zaten annemin sizin Paris'e gelip bir pansiyonda kalmak istediğinizi yazması yeterliydi.Yabancıların yanında niye kalacakmışsınız? Hem bize de arkadaşlık edersiniz.

Octave işlerinden söz etti. Ailesinin hatırı için lise diploması aldıktan sonra, Marsilya'da üç yıl bir tuhafiye mağazasında gezici eleman olarak çalışmıştı. Ticaret onu çekiyordu; kadınlara lüks kumaşlar satmak sanki onları baştan çıkarmak gibiydi; hayran bakışlar, gönül alıcı sözler...

Sonra, Paris'e gelebilmesini sağlayan o beşbin frankı nasıl kazandığını kahkahalarla anlattı.

- Mağazada bir giysilik Hint kumaşı vardı, eski bir desen, harika motifler. İki yıldır depoda tutuyorlardı. Aşağı Alpler'i dolaşacağım sırada tümünü kendi hesabıma yanıma aldım. Oh! bir tutuldu, bir tutuldu! Kadınlar topları kapışıyorlardı; bugün o bölgede benim Hint kumaşımdan giysisi olmayan kadına raslayamazsınız. Doğrusu ben de onları çekmesini biliyordum; hepsi de ben ne dersem yapacak hale gelmişlerdi.

O gülerken Madam Campardon bu Hint kumaşını düşünüyor ve ayrıntıları soruyordu. Kırmızı bir zemin üstünde küçük

çiçekleri var mıydı? Yazlık bir giysi için bu kumaşı o kadar aramıştı ki...
- İki yıl dolaştım, dedi genç adam. Artık yeter, Paris'i fethetmeye geldim. Hemen bir iş arayacağım.
- Nasıl?! diye atıldı kadın. Achille size söylemedi mi? Size iş buldu bile, hem de burada iki sokak ötede.
Genç adam teşekkürler ediyor, abartılı bir şaşkınlık içinde işi şakaya alıyor, belki de akşama odasında yüz bin franklık bir desteyle bir de eş olup olmayacağını soruyordu. O sırada on dört yaşlarında, uzun boylu ve çirkin, sarışın bir kız çocuğu odaya girdi. Ürkek bir biçimde geri çıkmak istedi.
- Gel, korkma, dedi Madam Campardon. Bu bay daha önce sözünü ettiğimiz Mösyö Octave Mouret.
Sonra genç adama döndü:
- Kızım Angele... Son ziyaretimizde onu götürmemiştik, çünkü çok narindi. Ama şimdi iyileşiyor.
Angele, ergenlik çağındaki kızların somurtkan haliyle gelip annesinin yanına sokuldu. Arada bir yan gözle, kendisine gülümseyen adama bakıyordu. Bu arada Campardon geri geldi. Neşeliydi ve heyecandan yanakları parlıyordu. Kopuk birkaç cümleyle karısına mutlu raslantıyı anlattı: Saint-Roch kilisesinden Rahip Mauduit gelmişti. Ufak bir onarım istiyordu, ama daha büyük işler için iyi bir fırsattı. Sonra, bunları Octave'ın önünde anlatmış olmanın sıkıntısıyla ellerini çırptı:
- Pekâlâ! Ne yapıyoruz şimdi?
- Ama siz çıkıyordunuz, dedi Octave. Sizi alıkoymak istemem.
- Achille, diye mırıldandı Madam Campardon, şu işten söz etsene, Hedouin'in mağazasındaki...
- Ah! unutuyordum, tabii... Azizim, bir tuhafiyecide baş tezgahtarlık işi var. Tanıdığım önemli biri sizin için konuştu. Sizi bekliyorlar. Saat daha dört olmadı, isterseniz sizi götüreyim, bir konuşun.
Octave kravatsız olduğunu düşünerek karar veremiyordu. Ama Madam Campardon giyiminin uygun olduğunu söyleyince kabul etti. Kapıda genç kadının yorgun bir biçimde uzattığı yanağını öpen kocası ''Hoşçakal tatlım... Hoşçakal bir tanem...'' diye mırıldandı. Şapkalarını alırken genç kadın akşam yemeğini saat yedide yiyeceklerini anımsattı.
Onları izleyen Angele yan odada bekleyen piyano hocasının yanına girdi. Onun sert bir vuruşuyla çınlayan piyano sesi merdivenlere yayıldı. İki adam merdivenleri inerken her katta dairelerden piyano sesleri geliyordu.
Sokakta Campardon bir süre düşünceli düşünceli yürüdü. Sonra, orada aklına gelmiş gibi sordu:
- Matmazel Gasparine'i anımsıyor musunuz? Şimdi Hedouin mağazasında birinci kız olarak çalışıyor. Onu da görmüş olursunuz.
Octave merakını giderme zamanı geldiğini düşündü:
- Ah! O da sizde mi kalıyor?
- Hayır, hayır! dedi şiddetle mimar gücenmiş gibi.
Sonra genç adamın bu çıkıştan şaşırdığını görünce sesini yumuşattı:
- Hayır, karım onunla artık görüşmüyor. Bilirsiniz, ailelerde böyle şeyler... Ben ona rasladım ve tabii elimi kaçıramazdım,

değil mi? Zaten zavallı kız zor geçiniyor. Böylece iki kadın haberlerini benden alıyorlar. Bu aile kavgalarında işi zamana bırakmak gerek.
Octave onu evliliği konusunda sıkıştırmak istiyordu ki mimar sözünü kesti:
- İşte geldik!
Mağaza Neuve-Saint-Augustin ile Michodiere sokaklarının kesiştiği yerdeydi. Giriş katındaki iki pencere arasındaki tabelada büyük yaldızlı harflerle Au bonheur des dames, 1822 yazılıydı. Vitrin camları üzerinde de kırmızı renkli harflerle sahiplerinin adları yazılmıştı: Deleuze, Hedouin ve Ort.
Campardon açıkladı:
- Pek modern sayılmaz, ama dürüst ve saygın bir mağazadır. Eski bir tezgahtar olan Mösyö Hedouin, Deleuze kardeşlerden büyüğünün kızıyla evlendi. Kayınpeder iki yıl önce ölünce mağazayı şimdi genç çiftle yaşlı amca Deleuze yönetiyor. Madam Hedouin'i görmelisiniz, gerçek bir işkadını. Girelim.
Mösyö Hedouin alım için Lille'de bulunduğundan, onları Madam Hedouin karşıladı. Kulağının arkasında bir kalemle ayakta iki tezgahtara buyruklar yağdırıyordu. Siyah giysisinin üzerinde beyaz bir yaka ve kısa bir erkek kravatı taşıyan kadın Octave'a o kadar uzun boylu ve güzel göründü ki her zaman rahat olan genç adam kekeledi. Her şey birkaç dakika içinde halledildi.
- Pekâlâ! dedi Madam Hedouin her şeye alışık bir iş kadını edasıyla, madem ki bugün serbestsiniz, mağazayı bir gezin.
Bir hademe çağırıp Octave'ın yanına kattı. Bu arada, Campardon'un bir sorusu üzerine, Matmazel Gasparine'in iş için dışarda olduğunu söyledikten sonra tezgahtarlara kısa buyruklar vererek işini sürdürdü:
- Oraya değil, Alexandre... İpeklileri üste koyun. Bu aynı marka değil, dikkat edin!
Campardon Octave'a akşam yemeği için uğrayacağını söyleyip ayrıldı. Genç adam iki saat süreyle mağazayı gezdi. Burası pek iyi aydınlatılmamış, mahzeninden kumaş topları taşan, müşterilerin rahat gezemediği küçük bir yerdi. Birkaç kez Madam Hedouin ile karşılaştı, ama kadın tüm dikkatini işine vermiş olduğundan onu görmedi bile. Bu kadın tüm çalışanların gözüne baktığı, beyaz ellerinin en ufak bir buyruğuna koştuğu bir denge merkezi gibiydi. Octave onun kendisiyle bir daha ilgilenmemesine kırılmıştı. Yediye çeyrek kala mahzenden çıkarken ona Campardon'un birinci katta Matmazel Gasparine'le olduğunu söylediler. Birinci katta bu kızın baktığı bir iç çamaşırı bölümü vardı. Merdivenin başında karşılıklı yığılmış kutuların arkasına geldiğinde genç adam durakladı: mimar Gasparine'le ''sen''li konuşuyordu.
- Sana ant içerim ki hayır! diye haykırdı Campardon, sesini alçaltmayı unutarak.
Bir sessizlik oldu.
- Onun sağlığı nasıl? diye sordu genç kız.
- Nasıl olsun ki! Her zamanki gibi. Kah iyi, kah kötü. Artık iyileşmeyeceğini, her şeyin bittiğini o da biliyor.
Gasparine üzülmüş gibiydi.
- Zavallı dostum, acınacak durumda olan sensin. Ama ne yapalım, sen de kendi başının çaresine bakıyorsun... Ona,

hastalığına ne kadar üzüldüğümü söyle...
Campardon kadının sözlerini bitirmesini beklemeden omuzlarını yakalayıp dudaklarından öpmeye başladı. Gaz sobalarının ağırlaştırdığı bu alçak tavanlı yerde kadın bu öpüşlere karşılık verirken mırıldanıyordu:
- Gelebilirsen, yarın sabah altıda... Yatak dinlenmesi alacağım. Kapıyı üç kez vur.
Şaşkınlık içindeki Octave anlamaya başlamıştı. Öksürerek ortaya çıktığında onu bir sürpriz daha bekliyordu. Gasparine kuru bir dal gibi, kare şeklindeki çenesi ve sert saçlarıyla çirkin biri olmuştu. Eski güzelliği yalnızca iri gözlerinde kalmıştı. Nasıl ki sarışın Rose geç gelen güzelliğiyle onu büyülemişse, kıskanç alın çizgileri, ateşli dudaklarıyla bu kadın da onun içini alevlendirdi.
Tanışma sırasında Gasparine kibar ve uzaktı; Plassans'ı anımsadığını söylemekle yetindi. Aşağı inerken Campardon'la birlikte ikisinin elini sıktı. Kapıdan çıkarken Madam Hedouin genç adama iki kelime söyledi:
- Yarın bekliyoruz.
Arabaların gürültüsü ve kalabalığın içinde genç adam Madam Hedouin'in güzel ama sevimsiz olduğunu söylemeden edemedi. Mağazaların gaz lambasıyla aydınlatılmış pencerelerinden soğuk ve kara kaldırıma beyaz ışık kareleri düşüyordu. Neuve-Saint-Augustin sokağını dönerken mimar küçük dükkanlardan birinin önünde başıyla selam verdi.
İnce yapılı ve zarif bir kadın dükkanın kapısında durmuş, üç yaşlarında küçük bir çocuğunu yola çıkmaması için elinden tutuyordu. Kadın yanındaki dükkan sahibi olduğu belli olan gri saçlı yaşlı bir kadınla konuşuyordu. Karanlıkta Octave kadının yüz çizgilerini seçemedi, ama iki güzel göz bir an için ona baktılar. Arkalarındaki dükkanın derinliklerinden rutubet ve küf kokusu geliyordu.
- Bu bayan apartman sahibimizin küçük oğlu Theophile Vabre'ın karısı Madam Valerie'dir, dedi Campardon. Size birinci katta oturduklarını söylemiştim. Çok kibar bir kadın. Sokağın en eskisi olan bu dükkanda doğup büyüdü; anne ve babası Louhette'ler, hâlâ dükkanı işleterek geçinmeye çalışıyorlar. Zamanında çok kazandılar, ama artık iş yapmıyor.
Octave vaktiyle bir top kumaşın tabela görevi yaptığı bu eski Paris dükkanlarını anlayamıyordu. Dünyalar verseler böyle bir mağara deliğinde yaşamayacağına ant içiyordu.
Konuşarak üçüncü kata çıktılar. Madam Campardon onları bekliyordu. Gri ipek bir elbise giymiş, saçlarını yapmış, her bakımdan özenli bir görünüm almıştı. Campardon iyi bir kocanın heyecanıyla onu öptü:
- İyi akşamlar, tatlım...
Akşam yemeği çok güzel geçti. Madam Campardon önce Deleuze ve Hedouinlerden söz etti: Tüm mahallenin saygı duyduğu bir aileydi bu. Sonra konuşma, sandalyesinde dimdik otururak yemeğini yiyen Angele'e çevrildi. Annesi onu evde eğitiyordu, bu daha emindi. Fazla bir şey söylemedi, ama göz kırpmasından anlaşıldığı kadarıyla, yatılı okullarda kızlar kötü şeyler öğrenebilirdi. O arada genç kız muziplik yaparak tabağını çatalın üzerinde dengede tutmaya çalışıyordu. Servis yapmakta olan Lisa ona çarpıp tabağı kırma tehlikesi geçirince bağırdı:

- Matmazel, doğru otursanıza!
Delice bir gülüş Angele'in yüzünde bir an görünüp kayboldu. Madam Campardon başını sallamakla yetindi; sonra, Lisa tatlı getirmeye gittiğinde onu övdü: Çok akıllı, çalışkan, başının çaresine bakmasını bilen bir Paris kızı. Örneğin, aşçı kız Victoire olmasa da olurdu, çünkü pasaklıydı; ama yaşlı olduğu ve kayınbabasının evinden geldiği için onu tutuyorlardı.
Sonra, hizmetçi kız elinde elma tabağıyla gelirken Madam Campardon Octave'ın kulağına eğildi:
- Çok namusludur; henüz bir ayıbını görmedim. Ayda bir kez uzakta oturan teyzesini görmek için izin alır.
Octave Lisa'ya bakıyordu. Sinirli, tahta göğüslü ve göz kapakları morarmış olan bu kız anlaşılan teyzesinin evinde iyi bayram ediyor olmalıydı. Ayrıca, Octave annenin eğitim konusundaki görüşlerine katılıyordu: bir genç kızın yetişmesi ağır bir sorumluluktu, sokağın soluğundan bile uzak tutmalıydı. Bu arada Angele, tabak değiştirmek için yanında eğilen Lisa'nın her defasında bacaklarını çimdikliyordu. İkisi de göz kırpmadan bu oyunu sürdürüyorlardı.
- Bence insan kendi gözünde iffetli olmalı, diyordu mimar. Ben bir sanatçıyım, başkalarının düşüncesine aldırmam.
Yemekten sonra gece yarısına kadar salonda oturuldu. Madam Campardon yorgun görünüyordu; yavaş yavaş kanapeye uzanıp kendinden geçer gibi oluyordu.
- Rahatsız mısın, tatlım? diye sordu kocası.
- Hayır, dedi kadın yarım bir sesle. Her zamanki ağrım.
Sonra kocasına bakıp yavaşça sordu:
- Onu gördün mü mağazada?
- Evet... Bana seni sordu.
Rose'un gözlerinde birkaç damla yaş vardı:
- Nasıl olsa o sağlıklı, tabii.
- Hadi, hadi, diye onu saçlarından öptü mimar; yalnız olmadıklarını unutmuştu. Yine kendine zarar vereceksin. Benim yine de seni sevdiğimi bilmiyor musun, tatlım?
Octave bu yakınlığa katılmamak için pencereye gitmişti; camda Madam Campardon'un yansıyan yüzünü inceliyordu; bu kadın acaba durumu biliyor muydu?
Sonra Octave onlara iyi geceler dileyip çıktı. Elindeki kandille merdivenleri tırmanmak üzereyken bir giysi hışırtısı işitti. Kibarlık gösterip yana çekildi. Dördüncü kattaki Madam Josserand ve iki kızı bir çağrıdan dönüyor olmalıydılar. Yanından geçerlerken şişman ve gösterişli anne onun yüzüne dikkatle baktı. Büyük kız yanından ürkekçe uzaklaşırken, küçüğü şaşkın bir gülüşle ona bakıyordu. Küçük yüzü, beyaz teni ve sarıya çalan kahverengi saçlarıyla güzel bir kızdı bu. Hareketleri genç bir gelin gibi kıvrak, tavırları özgürceydi. Giysilerin etekleri sonunda gözden kayboldu ve kapıları kapandı. Octave bir süre bu neşeli gözleri düşündü.
Sonra merdivenleri çıktı. Maun kapılar ardında iffetli yatak odalarında uyuyan namuslu ailelerin sessizliği, bir gaz lambasının aydınlattığı bu merdivenlere şimdi daha bir saygınlık veriyordu. O ara bir gürültü duyup eğildi: Kapıcı Mösyö Gourd son gaz lambasını da söndürmek üzereydi. Ve sonra ev karanlığa gömüldü.
Ama Octave uzun süre uyuyamadı. Yeni gördüğü yüzler kafasında

dönüp duruyordu. Niçin Campardonlar ona bu kadar iyi davranıyorlardı? Belki de daha sonra kızlarını ona vermek istiyorlardı. Veya, kocası karısının neşesini geri getirmesi için ona güveniyordu. Ya bu zavallı Rose'un hastalığı neydi? Sonra düşünceleri daha da koyulaştı: Boş ve iri gözlerle bakan komşusu Madam Pichon; siyah iş giysisi içinde dimdik ve ciddi duran güzel Madam Hedouin; ateşli gözlerle ona bakan Madam Valerie; küçük Matmazel Josserand'ın neşeli gülüşü. Ah, Paris'te ne çok kadın vardı! Hep onun elinden tutup iş yaşamında yardımcı olacak kadınlar düşlemişti; ama diğerleri sürekli bu düşlemlere karışıyorlardı. Hangisini seçeceğini bilemiyor, kibar tavırları altında yatan kadını küçümseyici özyapısı iyice ortaya çıkıyordu. Sonunda sertçe doğrulup yüksek sesle haykırdı:

- Beni rahat bırakmayacak mısınız? İlk hanginiz gelirse, umurumda değil! İsterseniz hepiniz birden... Uyuyalım bakalım, yarın görürüz.

2

Madam Josserand, iki kızıyla Rivoli Sokağındaki Madam Dambreville'in çağrısından ayrılırken evin kapısını sertçe çarpıp sokağa çıktı. İki saattir içinde tuttuğu öfkesini boşaltmak üzereydi. Küçük kızı Berthe yine bir kocayı elinden kaçırmıştı.

- Orada kazık gibi dikilip ne duruyorsunuz? Yürüyün bakalım! Araba tutup iki frank harcayacağımı sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Büyük kızı Hortense mırıldandı:

- Bu çamurda giysilerimiz ne olacak? Ayakkabılarım yarını göremezler.

- Yürü! Ayakkabı bulamazsan bütün gün yatarsın. Sizi gezdirmek sanki pek işe yarıyordu!

Berthe ve Hortense başlarını eğip yürümeye koyuldular. İnce giysi içinde titreyen omuzlarını çekip eteklerini yukarda tutmaya çalışıyorlardı. Arkalarından gelen Madam Josserand eski bir kürk giymişti. Her üçünün de şapkasız saçlarına sardıkları danteller yoldan geçenlerin şaşkın bakışlarına hedef oluyordu. Son üç kıştır buna benzer nice akşamlar, araba tutmaya gücü yetmeden Paris'in dört bir yanına kızlarını taşıyan annenin öfkesi, Madam Dambreville'i düşündükçe daha da artıyordu.

- Bir de çöpçatanlık yapacakmış haspa! Nereden geldiği bilinmeyen bir sürü herifi evine doldurmuş! Ah, zorunlu olmasam gelir miyim? Bize hava atmak için son evlendirdiği kızı gösteriyor. Ne örnek ama? Ayıbını örtmek için altı ay manastıra kapatılan kıza beyaz gelinlik giydirecekmiş!

Palais-Royal Alanı'nı geçerken çiseleyen yağmur bozgunun başlangıcı oldu. Çamur içinde durup geçen arabalara baktılar. Fakat anne acımasızdı:

- Yürüyün! Neredeyse geldik sayılır, iki frank vermeye değmez. Ya araba parası ödetiriz diye içerde kalan kardeşiniz Leon'a ne demeli? Bu kadının evinden hiç çıkmıyor ki. Zaten evine genç adamları dolduran, elli yaşını geçmiş bu kadının buralara nasıl geldiğini biliyoruz. Yüksek bir hükümet görevlisi onun işini halledip bir hiçken müdür yaptığı Dambreville'le evlendirmemiş miydi?

Hortense ve Berthe onu duymuyor gibi yağmur altında yürüyorlardı. Anneleri böyle durumlarda, onlara aşılamak istediği görgü kurallarını unutup içini boşaltmaya başladığında, sağır olmaları gerektiğini önceden öğrenmişlerdi. Bir sokağı döndüklerinde Berthe bir çığlık attı:

- Ah! topuğum çıktı. Artık daha fazla gidemem ben!

Madam Josserand gürledi:

- Sen yürü bakalım! Bak ben sızlanıyor muyum? Böyle bir havada bu gece karanlığında benim bu sokaklarda ne işim var! Ah! Bari herkes gibi bir babanız olsaydı. Ama hayır, beyefendi evde kalıp rahatını düşünüyor. İşte size söylüyorum: artık bıktım! Bundan sonra sizi babanız götürsün. Küçük düşürüldüğüm evlere bir daha gitmeyeceğim. Ömrüm boyunca bir erkek beni aldattı, hâlâ sıkıntısını çekiyorum. Ah Tanrım! Yeniden başlamak mümkün olsaydı, onunla evlenmeyi kabul eder miydim?

Genç kızlar bir daha yakınmadan eve kadar yürüdüler. Kapının önünde Madam Josserand'ı ikinci bir aşağılama bekliyordu. Aynı sırada dönmekte olan Duveyrierlerin arabası önlerinden geçerken üzerlerini çamur içinde bıraktı.

Yorgun ve öfkeli anayla iki kızı merdivende Octave'la karşılaşmadan önce kendilerine çeki düzen verecek zamanı bulmuşlardı. Ama kapıyı kapatır kapatmaz karanlıkta can havliyle yemek odasına koştular. Küçük bir lambanın ışığında Mösyö Josserand yazmaya çalışıyordu.

- Yine olmadı! diye bağırdı Madam Josserand bir iskemleye çökerek.

Ve sert bir hareketle başındaki danteli söküp attı, siyah kürkünü sandalyenin arkasına bıraktı. Siyah dekolte giysisinin içinde hâlâ güzel omuzları ve dolgun bir vücudu olduğu görülüyordu. Köşeli yüzü ve iri burnunda bayağılaşmamak için kendini zor tutan bir kraliçenin trajik öfkesi vardı.

Bu şiddetli giriş karşısında Mösyö Josserand yalnızca ''Ah!'' dedi. Bu iri omuzların ağırlığını ensesinde duyumsuyormuş gibi endişeyle gözlerini kırpıyordu. Ancak evinde giyebildiği eski bir redingotu vardı. Otuz beş yıllık memuriyetin silikleştirdiği yüzünde feri sönmüş iri gözleriyle karısına baktı. Sonra söyleyecek bir şey bulamadan ağarmış saçlarını geriye itip çalışmasını sürdürdü.

- Ah! Demek anlamıyorsunuz! diye tiz bir sesle haykırdı Madam Josserand. Size söylüyorum: bu, boşa giden dördüncü evlilik denemesi!

- Evet, evet, dördüncü... diye mırıldandı yaşlı adam. Çok yazık, çok yazık...

Ve karısının dehşet verici çıplaklığını görmemek için kızlarına döndü. İki kız balo giysilerini çıkarmaya uğraşıyorlardı. Fazla açık ve süslü giysileri birer kışkırtıcı silah gibiydi. Sarı benizli Hortense, yüzünü bozan annesinin burnu nedeniyle yirmi üç yaşında olmasına karşın yirmi sekizinde gösteriyordu. Ondan iki yaş küçük olan Berthe bir çocuk havasında, beyaz tenli ve alımlıydı.

- Bana bakın diyorum size! diye kocasına bağırdı Madam Josserand. Hem şu lanet olası yazınızı bırakın, sinirime dokunuyor!

- Fakat, karıcığım, resim yazıları dolduruyorum, biliyorsun.

- Ah! evet, bin tanesi üç franklık resim yazıları... Kızlarınızı bu üç franklarla mı evlendirmeyi düşünüyorsunuz siz?
Zayıf lamba ışığında masanın üzeri çizgi roman yapraklarıyla doluydu. Mösyö Josserand haftalık dergiler çıkaran bir yayınevi için bu çizgi romanların yazılı bölümlerini dolduruyordu. Kasadarlık görevinden aldığı maaş yetmediği için gecelerini bu nankör işi yaparak geçiriyor, geçim sıkıntısı çektiklerinin öğrenileceği korkusuyla utanç duyuyordu.
- Üç frank üç franktır dedi yumuşak ve yorgun bir sesle. Bu üç frank giysilerinize kurdele eklemeye veya salı günlerinizde pasta ikram etmenize yardımcı olabilir.
Bu sözcükleri söylediğine pişman oldu, çünkü Madam Josserand'ın en duyarlı olduğu noktaya basmıştı. Kadının omuzlarına kan hücum etti; önce dehşetli bir yanıt verecek gibi oldu, ama olağanüstü bir çabayla kendini tutup başını salladı:
- Ah! Tanrım!... Ah! Tanrım!
Yaşlı adam yenilgiyi kabul ederek kalemini bıraktı ve iş yerinden getirdiği le Temps gazetesini açtı. Karısı küçük oğlunu sordu:
- Saturnin uyudu mu?
- Çoktan. Ayrıca Adele'i de gönderdim. Ya Leon, o da sizinle Dambrevillelerde değil miydi?
- Evet, ama beyefendi neredeyse o kadının evinde sabahlayacak!
Yaşlı adam şaşırdı, safça ''Ah! öyle mi?'' diye sordu.
Hortense ve Berthe yine sağır olmuşlardı. Madam Josserand şimdi kocasıyla başka bir kavga peşindeydi: gazeteyi her sabah geri götürmesini, dün yaptığı gibi ortalarda bırakmamasını söylüyordu. Dünkü sayıda üstelik kızların görmemesi gereken bir skandalın mahkeme haberi vardı.
- Hemen yatacak mıyız? diye sordu Hortense. Ben acıktım da...
- Ben de, ben de! dedi Berthe.
- Nasıl? Siz davette pastalardan yemediniz mi? Ah kafasızlar! İnsan gittiği yerde yemez mi? Ben yedim.
Kızlar sızlanıp duruyordu. Başa çıkamayacağını anlayan kadın onları mutfağa götürdü.
- Ah! burası leş gibi kokuyor, diye bağırdı Madam Josserand. Bu sersem Adale'e kaç kez pencereyi açık bırakmasını söyledim. Sabahları mutfak soğuk oluyormuş, hah! Şu pisliğe bakın: iki haftadır tezgahı yıkamamış. İşte önceki günün bulaşığı da duruyor. Şu eviyeye bir bakın!
Öfkeyle orayı burayı karıştırıyor, pudralı ve bilezikli kollarıyla bulaşığı alt üst ediyordu. Etekleri yerdeki pisliği süpürüyor, masa altlarındaki mutfak eşyalarına takılıyordu. Eğrilmiş bir bıçağı görünce tepesi attı:
- Yarın onu kovacağım!
- Neye yarar ki? dedi Hortense. Bize hizmetçi dayanmıyor; biraz temizlik ve yemek yapmasını öğrenen kendiliğinden kaçıyor. Bu kız üç aydır burada duran ilk hizmetçi.
Madam Josserand dudaklarını ısırdı. Gerçekten de, Bretanya'daki köyünden gelmiş olan Adele, pasaklı ve aptal olmasına karşın, bilgisizliğinden ve pisliğinden yararlanıp onu aç bıraktıkları bu evde kalmayı sürdüren tek hizmetçiydi. Şimdiye kadar yirmi kez, ekmeğin içinden çıkan bir tarak veya

yanık bir yemek yüzünden onu kovmaktan söz etmişler, ama her defasında vazgeçmişlerdi. Çünkü hırsızlığı sabit hizmetçiler bile ''şekerin sayıyla verildiği'' bu eve gelmek istemiyorlardı.
Bir dolabı karıştıran Berthe sonunda yüzünü buruşturdu:
- Yiyecek bir şey yok!
Masaya çiçek koyabilmek için ucuz et almayı marifet sayan ailelerin bu sahte lüks mutfağında yaldızlı tabaklar, sapı gümüş ekmek süpürgeleri, salata tabakları yıkanmış olarak diziliydi, ama bir ekmek kırıntısı bile yoktu. Adele açlığını bastırabilmek için sanki tabakların yaldızını solduracak kadar inatla yıkamıştı.
- Tüm tavşanı yiyip bitirmiş! diye haykırdı Madam Josserand.
- Sahi öyle, dedi Hortense. Kuyruk kısmı kalmıştı... Hah! buradaymış. Ben alıyorum. Soğuk ama ne yapalım?
Berthe bir yandan boşuna aranıp duruyordu. Sonunda annesinin eski bir reçeli sulandırıp davetlerde şerbet olarak kullanmak üzere hazırladığı şişeyi buldu. Yarım bir bardak doldurdu:
- Ben de buna ekmek batırıp yerim, ne yapalım!
Madam Josserand ona sertçe bakıyordu:
- Çekinme, buyur! Yarın konuklara ben ne ikram edeceğim, bakalım?
Bu arada Adele'in yeni bir suçunu yakalamıştı. Masanın üzerinde bir kitap fark etti:
- Ah! sersem kız! Yine Lamartine'imi mutfağa getirmiş!
Masadan Jocelyn (*) adlı kitabı aldı, sanki kirlenmiş gibi sildi. Bu sırada kızlar kalan bir ekmek dilimini paylaşmışlardı. Madam Josserand mutfağa son bir göz atıp iri kolları arasındaki kitabıyla salona döndü.
Bu arada Mösyö Josserand yine yazmaya başlamştı. Karısının yatmaya gitmeden önce ona fazla kızmıyacağını umuyordu. Fakat kadın onun yanındaki bir sandalyeye çöktü ve hiç konuşmadan gözlerini ona dikti. Bu bakışı gören adamın elindeki kalem titremeye başladı.
- Adele'in yarın için kaymak yapmasına siz engel oldunuz, değil mi? diye konuştu sonunda Madam Josserand.
Adam şaşkınlıkla başını kaldırdı:
- Ben mi?
- Oh! Yine hayır diyeceksiniz tabii! Öyleyse, istediğim kaymağı niye yapmadı?.. Siz de biliyorsunuz ki yarın, davetimizden önce, Bachelard Dayı'nın doğum gününü kutlayacağız. Kaymak olmazsa dondurma almamız gerekecek, beş frankı sokağa atacağız.
Yaşlı adam karşı çıkmadı. Ama işine koyulmaya cesaret edemeden kalemiyle oynamaya başladı.
- Yarın gidip Campardonları görmenizi istiyorum, diye sürdürdü kadın. Onları akşama kesinlikle beklediğimizi söyleyeceksiniz. Akrabaları olan genç adam bugün gelmiş. Onu da getirmelerini söyleyin. Duydunuz mu, onun da gelmesini istiyorum.
- Hangi genç adam?
- Bir genç adam işte; size anlatması uzun sürer... Bana söylediler. Ne yapalım, siz kızlarınızın sorumluluğunu benim üzerime atıp çekildiniz, ben de elimden gelen her şeyi deniyorum.
Bu düşünce onu daha da kızdırdı:

- Görüyorsunuz, kendimi tutuyorum. Ah! bıktım. Bir şey söylemeyin yoksa kötü olur!
Adam hiçbir şey söylemedi, ama karısı yine de patladı.
- Artık yeter! İşte söylüyorum, bu yakınlarda sizi ve iki sersem kızınızı ortada bırakıp gideceğim. Ben bu meteliksiz yaşam için mi doğdum? Her gün kuruş saymak, bir çift çizmeyi alamamak, dostlarımı uygun bir biçimde konuk edememek, hepsi sizin yüzünüzden! Kafanızı oynatıp sinirimi bozmayın! Evet, sizin yüzünüzden! Beni kandırdınız, bayım, alçakça kandırdınız. Eğer bakamayacaksanız evlenmeseydiniz. O zamanlar havanızdan geçilmiyordu! Yanında çalıştığınız Bernheimların oğlu sizin arkadaşınız da oluyordu. Ama siz ne yaptınız? Hiçbir şey! Şimdiye kadar onların ortağı olmanız gerekirdi. Bu kristal fabrikasını şimdi Paris'te en büyük duruma siz getirdiniz. Ama hâlâ bir kasadar, bir memursunuz. Sizde hiç yürek var mı? Susun!
- Sekiz bin frank aylık alıyorum, diye usulca yanıtladı adam. Bu kötü para değil.
- Ah! kötü para değilmiş! Otuz yıl hizmetten sonra, öyle mi? Sizin emeğinizi çaldılar, siz hâlâ minnettarsınız. Ah, ben olsam ne yapardım biliyor musunuz? Kasayı yirmi kere cebimde dolaştırırdım! Oysa, bunun ne kadar kolay olduğunu evlenmeden önce anlamıştım, hep söyleyip durdum. Ama bir parça akıllı ve girişken olmak gerek, aptalca ayakta uyumakla olmaz.
- Ama... Beni dürüst olmakla mı suçluyorsun?
Kadın elindeki Lamartine'i sallayarak üzerine yürüdü:
- Dürüst mü dediniz? Önce bana karşı dürüst olun, beyefendi! Diğerleri sonra gelir, değil mi? Zengin gibi görünüp genç bir kızın hayallerini yıkmaya ne hakkınız vardı? Ah! Yeniden başlamak mümkün olsaydı. Ah! ailenizi o zamanlar tanımış olsaydım!
Kadın, barış düşünerek başlattığı bu tartışmada gittikçe kızışıyordu.
- Git, yat, Eleonore, dedi adam. Saat biri geçti; inan bana bu işi yarına bitirmeliyim. Ailemden söz etme, onlar sana bir şey yapmadı.
- Ah! Demek aileniz pek kutsal, öyle mi? Babanızın Clermont'da avukatlık yazıhanesini bir hizmetçiye kapılıp batırdığını herkes biliyor. O yetmiş iki yaşında etek peşinde koşmasaydı, siz şimdi kızlarınızı evlendirmiş olurdunuz. Ah! beni kandıranlardan biri de o.
Mösyö Josserand sarardı. Titreyen sesi giderek yükseliyordu:
- Yine ailelerimizi karıştırma lütfen! Babanız sizin çeyiziniz olarak söz verdiği otuz bin frankı hiç ödemedi ki.
- Hangi otuz bin frank?
- Bilmiyormuş gibi yapma. Babam bir delilik yapmış olabilir, ama sizinki dürüst davranmadı. Onun vasiyetini hâlâ anlamış değilim. Birtakım oyunlar sonunda Saint-Victor Sokağı'ndaki yatılı okul kız kardeşinizin kocasına kaldı. Bizi şimdi selamlamıyorlar bile... Dağ başında gibi soydular bizi.
Madam Josserand kocasının bu beklenmedik yanıtı karşısında boğulacak gibiydi.
- Babacığıma söz söyleyemezsiniz! Kırk yıl şerefle eğitime hizmet verdi. Kız kardeşim ve enişteme gelince, beni kandırdıkları doğrudur. Ama bunu söylemek size düşmez, anlıyor

musunuz? Ben size bir subayla kaçan kız kardeşiniz Andelys'ten söz ediyor muyum? Ah! Sizin taraf pek yamanmış doğrusu!
- O subayla evlendi, hanım. Ya sizin kardeşiniz Bachelard Dayı'ya ne demeli? Ahlakı kıt bir adam.
- Ama siz ne söylüyorsunuz, Tanrı aşkına? Parası var, encümende istediği gibi kazanıyor. Hem Berthe'in çeyiz parasını ödemeye söz verdi. Hiç saygınız yok mu?
- Haa! Berthe'in çeyiz parası, öyle mi? Beş kuruş vermeyeceğine, onun pis alışkanlıklarına boş yere katlanmış olacağımıza bahse girer misiniz? O bu eve geldiğinde utanç duyuyorum. Yalancı, zevk düşkünü, on beş yıldır spekülasyonla para toplayan bu adam serveti önünde diz çöktüğümüzü görüyor; her cumartesi beni bürosuna götürüp muhasebesini bedavaya yaptırmaya utanmıyor. Hâlâ bir armağan getireceği günü bekliyoruz.
Bir sessizlik oldu. Sonra adam, yarı çıplak karısına bakarak, her şeyi göze almışçasına sürdürdü:
- Ayda sekiz bin frankla çok şey yapılır. Siz hep yakınıyorsunuz. Ama yaşamınızı gelirinizin üstünde sürdürmeye kalkmasaydınız. Davetler vermek, pastalar ve çaylar ikram etmek bizim neyimize?
Kadın ona daha fazla süre tanımadı.
- Ah! bari beni bir hücreye kapasaydınız! İnsan içine çıplak mı çıkacaktım? Ya kızlarınız? Kimseyle görüşmezlerse nasıl evlenecekler? Kapımızda kuyruk bekliyorlar zaten... Bizi feda edin bakalım, sizi nasıl yargılayacaklar?
- Hepimiz, hanımefendi, hepimiz feda edildik. Leon sırasını kız kardeşlerine bıraktı; bizden umudu kesip kendi başının çaresine bakıyor. Saturnin'e gelince, zavallı çocuk, daha okuma yazma bilmiyor. Ben de hiçbir şey istemeden geceleri bu işi yapıyorum ki...
- Peki niçin kız çocuk yaptınız, beyefendi? Onlara aldırdığım eğitimi mi eleştiriyorsunuz? Sizin yerinizde başkası olsaydı, Hortense'ın aldığı diplomayla övünürdü. Ya Berthe'in yeteneği? Bu akşam piyanoda yine herkesten alkış aldı. Yaptığı yağlıboya resmi yarın konuklara göstereceğim. Siz nasıl bir babasınız? Elinizden gelse kızlarınızı inek otlatmaya gönderirsiniz!
- Haa, öyle mi? Berthe için bir çeyiz sigortası yaptırmıştım. Ama siz, dördüncü taksitten sonra, parayı salonu döşemek için harcadınız. Ödenen primleri de geri alabilmek için hâlâ uğraşıyorsunuz.
- Elbette, çünkü bizi aç bırakıyorsunuz. Ah! kızlarınız evde kalırlarsa nasıl pişman olursunuz.
- Ben mi pişman olacağım? Bu gülünç giysiler ve çağrılarınızla, koca adaylarını asıl kaçıran sizsiniz!
Mösyö Josserand hiç bu kadar ileri gitmemişti. Madam Josserand boğulacak gibi ''Ben, ben, gülünç ha!'' diye haykırıyordu ki kapı açıldı: Hortense ve Berthe gecelik ve sandallarıyla içeri girdiler.
- Ah! odamız çok soğuk! diye söylendi Berthe titreyerek.
Burası hiç olmazsa biraz sıcak.
İki kız birer sandalye alarak ılık sobanın yanına oturdular. Hortense bir elindeki tavşan kemiğini kemiriyor, Berthe bardaktaki şurubu yalıyordu. Anne ve babası tartışma nedeniyle onların girdiğini görmemiş gibiydiler.

- Gülünç ha! Ama artık değil, beyefendi! Bir daha onları evlendirmek için parmağımı kımıldatırsam boynum kopsun! Bu işi size bırakıyorum. Umarım benim kadar gülünç olmazsınız.
- Nasıl? Siz onları her yerde sergileyip saygınlıklarını yaraladıktan sonra mı? İster evlendirin, ister evlendirmeyin, umurumda değil.
- Benimse hiç umurumda değil, Mösyö Josserrand! Daha fazla kızdırırsanız, ikisini de sokağa atarım. İşinize geliyorsa, siz de onları izlersiniz, kapı orada. Ah! Tanrım! Ne rahat ederdim?
Bu ateşli tartışmalara alışık olan kızlar sessizce dinliyorlardı. Bir yandan ellerindekini yiyor, bir yandan da geceliklerini sıyırıp omuzlarıyla ılık sobaya sürtünüyorlardı. Açlığın verdiği oburlukları ve uykulu gözleriyle güzel bir havaları vardı.
- Tartışmanıza hiç gerek yok, dedi Hortense. İkimiz de kendimize koca bulacak kadar büyüğüz.
Bu girişten fırsat bulan baba işine koyulmak istedi: ama başını masaya eğmiş, bir şey yazamayan titrek ellerini seyrediyordu. Fakat yaralı bir kaplan gibi olan anne Hortense'ın önünde dikildi:
- Eğer kendi hesabına konuşuyorsan sana söyleyeyim: Bu Verdier denen adam seninle asla evlenmez.
- Bu benim işim, dedi güvenle genç kız.
Hortense, memur, tezgahtar, terzi gibi beş altı damat adayını küçümseyip geri çevirdikten sonra, Dambrevillelerin evinde tanıştığı kırk yaşında bir avukatta karar kılmıştı. Onun geleceği parlak biri olduğunu düşünüyordu. Fakat Verdier on beş yıldır metresiyle yaşıyor, oturduğu çevrede onu karısı olarak tanıtıyordu. Hortense bunu biliyor, ama endişelenmiyordu.
Babası masadan başını kaldırdı:
- Kızım, sana bu evliliği aklından çıkarmanı söylemiştim. Adamın durumunu sen de biliyorsun.
- Ne olmuş yani? Verdier bana ondan ayrılacağına söz verdi. Bu kadın aptalın biri zaten.
- Hortense, kızım, böyle konuşmamalısın. Bu adam yarın seni de bırakmaz mı?
- Bu benim işim, dedi genç kız inatla.
Berthe karışmadan dinliyordu, çünkü her gün ablasıyla bu konuyu tartıştığı için haberi vardı. Ayrıca babası gibi, sokağa atılmasından söz edilen bu zavallı kadından yanaydı.
Fakat Madam Josserand söze karıştı:
- Ne olmuş yani? Bu tür kadınlar sonunda sokağa düşüyorlar. Fakat Verdier'nin ondan ayrılacak iradesi yok. Seni oyalıyor, kızım; yerinde olsam onu bir saniye beklemeden başka birine bakardım.
Hortense'in yanakları kızardı ve sesi tizleşti:
- Anne, beni tanırsın. Onu istiyorum ve elde edeceğim. Yüz yıl beklesem de başkasıyla evlenmem.
Annesi omuzlarını silkti:
- Başkalarına aptal diyene bak!
Genç kız ayağa fırladı:
- Üstüme gelme! Madem bizi evlendiremiyorsun, bırak da bildiğimiz gibi yapalım. Ben yatmaya gidiyorum.

Hortense kapıyı çarpıp çıktı. Madam Josserand başı yukarda kocasına döndü:
- İşte çocuklarınızı nasıl yetiştirdiğinizi görüyorsunuz!
Mösyö Josserand yanıt vermedi; yeniden yazabileceği zamanı beklerken kalemini tırnağına sürtüp duruyordu. Berthe'in acelesi yoktu, sırtını sobaya dönmüş, parmağıyla bardağı karıştırıyordu.
- Ah! karşılığımı görüyorum, diye sürdürdü Madam Josserand. Yirmi yıl bunları saygın birer hanım yapabilmek için saçımı süpürge ettim, ama istediğim gibi biriyle evlenmeyi bana çok görüyorlar. Ne istediler de almadık? Biraz eğitildikten sonra havaları değişiyor, serüven düşkünü avukatlarla evlenmek istiyorlar.
Kadın Berthe'in önüne gelmişti. Onu parmağıyla uyardı:
- Bana bak, sen de ablan gibi olursan, senden hesap sorarım!
Sonra yine odayı adımlamayı sürdürdü. Her zaman haklı olduğunu sananlar gibi düşünceleri kopuk kopuk ve çelişkiliydi:
- Ne yapılması gerekiyorsa onu yaptım; yeniden başlasam yine aynısını yapardım. Yaşamda yalnızca utananlar yitirir. Para paradır; paran yoksa evinden çıkmazsın. Ben hep, yirmi kuruşum varken, kırk kuruşum var dedim. Doğrusu budur: Kendini acındıracağına imrendir. Eğitilmiş olmak yeterli değil, giyimin düzgün değilse insanlar seni küçümser. Bu, yanlış ama böyle... Hizmetçi elbisesi giyeceğime kirli roblar giyerim. Bütün bir hafta patates ye, ama konuğun için tavuk alacak para bulundur. Bunun tersini söyleyenler aptaldır!
Bu son tümceyi kocasına bakarak söylemişti. Yeni bir kavgayı göze alamayan adam yüreksizlik örneği verdi:
- Bu doğru; artık yalnızca paraya önem veriliyor.
- Duydun mu? diye kızına döndü. Madam Josserand. Adımını doğru at ve bizi sevindir... Bu akşamki adamı nasıl kaçırdın?
Berthe kendi sırasının geldiğini anlamıştı:
- Bilmiyorum, anne, diye mırıldandı.
- Yardımcı büro şefi, otuzunda yok, parlak bir geleceği var. Böyleleri her ay maaşını tıkır tıkır alır... Yoksa, daha önceki gibi, yine aptallık mı yaptın?
- Vallahi değil, anne. Belki de başkalarından durumumuzu öğrenmiş olmalı.
- Nasıl? Dayının sana vereceği çeyizi duymamış mı? Bunu herkes biliyor. Yok yok, başka bir nedeni olmalı, çünkü çok ani olarak ayrıldı. Dans ederken ikiniz bir ara küçük salona geçmiştiniz.
Berthe kızardı:
- Evet... Yalnız kaldığımızda kötü şeyler yapmaya kalktı. Beni kucaklayıp öpmek istedi. Ben de korkup onu ittim, dolaba çarptı...
Annesi öfkeyle onun sözünü kesti:
- İttin mi? İttin ha?
- Ama anne, beni tutuyordu...
- Tuttuysa ne olmuş? Ah!.. bu kafasızlara okulda acaba neler öğretiyorlar?
Genç kızın gözlerinden yaşlar akıyordu.
- Benim bir suçum yok; o adam kabalık ediyordu. Böyle durumda ne yapacağımı bilmiyorum ki...
- Bir de ne yapacağını soruyor... Size yüz kez söyledim, bu

utangaçlığı bırakın. Siz sosyeteye çıkıyorsunuz. Bir adam sırnaşmaya başlıyorsa, sizi seviyor demektir; ve onları kızdırmadan yatıştırmanın yolu bulunur. Bir dolabın arkasında sizi öpmek istiyorsa, bunu anne ve babanıza söylememeniz gerekirdi. Ama siz adamları dolaba itiyorsunuz ve tabii evlilik de suya düşüyor.
Sonra ders verir gibi bir tavır alıp sürdürdü:
- Artık bitti; aptallığınız karşısında umudumu yitirdim. Size her şeyi anlatmak gerekiyor, öyleyse anlatayım. Servetiniz yoksa, kızım, erkekleri başka bir şeyle tutmanız gerekiyor. Biraz güler yüz göster, elini tutmasına izin ver, anlamıyormuş gibi ufak kaçamaklarına göz yum. Koca bulmak balık tutmak gibidir. Böyle ağlamakla daha da güzelleştiğini mi sanıyorsun?
Berthe hıçkırıyordu.
- Ağlama dedim! Mösyö Josserand, kızınıza söyleyin gözlerini harap etmesin. Hadi bırak, sil gözlerini. Şimdi karşında sana kur yapan bir bey olduğunu düşün. Gülümse ve yelpazeni düşür; bey onu yerden alırken elleriniz birbirine dokunsun. Öyle değil; hasta tavuk gibi somurtma. Başını geri at ki güzel boynun ortaya çıksın.
- Böyle mi anne?
- Evet, daha iyi... Kazık gibi sert olma, belini yumuşak tut. Erkekler sırıkları sevmez. Fazla ileri giderlerse oyun bozanlık etme. İleri giden adam tutulmuş demektir.
Salondaki saat ikiyi vurdu. Bu geç saatte evlendirme tutkusu daha da kızışan Madam Josserand iyice kendini yitirmiş, kızını bir bebek gibi ortada çeviriyor, düşüncelerini açıkça söylüyordu. Genç kız artık karşı koyamadan onun her dediğini yapıyordu, ama bir parça utanç ve korku yüreğini sıkıştırıyordu. Bir ara, annesi şuh kahkaha atmasını öğrettiği sırada, hıçkırarak ağlamak istedi:
- Hayır! hayır! Ben bunu yapamam!
Madam Josserand bir an durakaldı. Sonra Dambrevillelerden çıktığından beri yenemediği öfkesini boşalttı: Kızın yüzünde sert bir tokat patladı.
- Al işte! Sersem; erkekler haklıymış.
Kadın bu arada yere düşen kitabını alıp sildi ve yatak odasına geçti. Yanağını tutup ağlayan kızının da odadan çıktığını gören Mösyö Josserand mırıldandı:
- Böyle olacağı belliydi.
Berthe holden geçerken yataktan kalkmış olan kardeşi Saturnin'in kapıyı dinlemekte olduğunu gördü. Yirmi beş yaşındaki bu genç bir beyin iltihabı sonucu gelişemeyip çocuk kalmıştı. Deli değildi, ama onunla zıtlaşırlarsa bağırarak evi birbirine katıyordu. Onu ancak Berthe yatıştırabiliyordu. Küçükken Berthe'nin bir hastalığı sırasında ona bakmış, kızın tüm kaprislerine sadık bir köpek gibi katlanmıştı. Kızın kurtulmasından sonra ona tapacak kadar bağlanmıştı.
- Yine seni dövdü mü? diye fısıldadı genç adam.
Onu karanlıkta öyle gören Berthe endişelenip yatıştırmaya çalıştı:
- Git yat, seni ilgilendiren bir şey değil.
- Beni ilgilendirir. Seni dövmesini istemiyorum, anladın mı? Bağırışlarıyla beni uyandırdı. Bir daha başlamasın, yoksa kötü yaparım!

Genç kız onun ellerini tutup yabanıl bir hayvanı yatıştırır gibi okşadı. Genç adam hemen yumuşadı, çocuk gibi gözlerinden yaşlar akmaya başladı.
- Senin canını yaktılar, değil mi? Söyle, neren acıyor, öpmek istiyorum.
Karanlıkta kardeşinin yanağını öperken mırıldanıyordu:
- İşte geçti, işte geçti..
Salonda yalnız kalan Mösyö Josserand elindeki kalemi bıraktı. Yüreği acıyla yüklüydü. Biraz bekledikten sonra kalkıp kapıya gitti ve dinledi. Madam Josserand horluyordu. Kızların odasından ağlama sesi gelmiyordu. Apartman karanlık ve sessizdi. İçini çekip masaya döndü. Bir elindeki kalemiyle yazmaya başlarken, iki damla gözyaşı çizgi romanların üzerine düştü.
3

Tazeliği kuşkulu olan ve Adele'in ellerinde daha da tatsızlaşan balık masaya geldiğinde, Bachelard Dayı'nın iki yanında oturan Hortense ve Berthe onun bardağını doldurarak içmeye zorluyorlardı.
- İçin, için, bugün doğum gününüz. Sağlığınıza, dayı!
İki kız dayıdan yirmi frank almayı kafalarına koymuşlardı. Her yıl anneleri onları dayının iki yanına bu amaçla oturtuyordu, ama kızların işi gerçekten zordu. Louis XV ayakkabılar, beş düğmeli eldivenler düşleyen kızların yirmi frank alabilmeleri için dayının iyice sarhoş olması gerekiyordu. Encümende kazandığı yıllık seksen bin franklık gelirini pis alemlerde harcayan bu adam ailesine gelince cimrileşiyordu. Neyse ki bu akşam yarı sarhoş gelmişti.
- Sağlığınıza, benim küçük kedilerim! diye yuvarlıyordu kadehini şişman adam.
Parmaklarını dolduran yüzükler ve yakasında bir gülle masanın ortasında yer alan bu adam her türlü eğlence ve pisliğin içinde yuvarlanmıştı. Takma dişleri, öne fırlamış kırmızı iri burnu ve kısa kesilmiş saçlarının altında gözlerini zor açabiliyordu. Ölen karısının kardeşlerinden birinin oğlu olan Guelin adındaki genç akrabası da gelmişti; genç adam, dayının karısının on yıl önceki ölümünden bu yana ayık gezmediğini söylüyordu.
Madam Josserand kardeşinin sarhoşluğuna gülümsüyordu:
- Narcisse, biraz daha balık almaz mısın?
Ev sahibesi kardeşinin karşısında oturmuş, bir yanında Guelin, diğer yanında ise Hector Trublot adındaki bir genç adam vardı. Genelde bu tür çağrılara bazı kişileri de zorunlu olarak katıyordu. Örneğin, üçüncü katta yalnız yaşayan Madam Juzeur de oradaydı. Aslında, dayının masadaki durumunu bildiği için, o geldiğinde ya çok yakın, ya da hava atması gerekmeyen kişileri çağırıyordu. Bir bankada çalışan genç Trublot'yu bir süre damat adayı olarak düşünmüştü; ama genç adam evlilikten nefret ettiğini açıkça söyledikten sonra artık onu da önemsemiyor, hatta doğru dürüst yemesini bilmeyen Saturnin'in yanına oturtuyordu. Her zaman kardeşinin yanında oturan Berthe ise onun rahat durmasını sağlamakla görevliydi.
Balıktan sonra dana rostosu geldi. Kızlar hücum zamanı geldiğine inandılar.

- İçin, dayıcığım! dedi Hortense. Bu sizin doğum gününüz. İnsan doğum gününde bir bahşiş vermez mi?
- Sahi öyle, dedi Berthe saf bir edayla. Herkes doğum gününde bir şey vermeli. Bize yirmi frank verin.
Para sözüne kulak kabartan Bachelard sarhoşluğunu abartmaya başladı. Bu her zamanki kurnazlığıydı: Göz kapakları ağırlaşır, dili dolanırdı.
- Ha? Ne?
- Yirmi frank, işte. Anlamazdan gelmeyin. Bize yirmi frank verirseniz sizi daha çok seveceğiz. Hadi dayıcığım!
İkisi de onun boynuna sarılıp tatlı sözler ediyor, pis soluğuna aldırmadan yüzünü öpüyorlardı. Bu tütün, misk ve şarap kokusundan zaten iğrenen Mösyö Josserand erden kızlarının bu hallerini görünce karşı çıktı:
- Rahat bırakın onu!
- Niçin? diye atıldı Madam Josserand. Kızlar eğleniyorlar. Eğer dayıları onlara yirmi frank vermek istiyorsa verir.
- Mösyö Bachelard ne kadar iyi bir dayı! diye karıştı Madam Juzeur. Ama dayı direniyordu; salyalı ağzı daha da dolaşıyordu:
- Be... ben bilmem... Ne dediniz?
Hortense ve Berthe aralarında bakışıp onu bıraktılar ve yine bardağını doldurdular. İki güzel çıplak kol dayının iri burnu önünde yeniden dolaşmaya başladı.
Bu arada sessiz kalmayı yeğleyen Trublot konukların arasında gidip gelen hizmetçi Adele'i göz ucuyla izliyordu. Miyop olan genç adam kenevir gibi saçları ve köşeli yüzüyle onu güzel buluyordu. Hizmetçi kız bir ara elindeki rosto tenceresiyle genç adamın omzuna doğru yarı eğildiğinde genç adam onun baldırını sertçe çimdikledi. Hizmetçi fazla tepki göstermedi, sanki ekmek istemiş gibi adamın yüzüne baktı.
- Ne var? dedi Madam Josserand. Size çarptı mı? Ah bu kız, ne kadar beceriksiz! Ne yaparsınız, yeni olduğu için daha öğrenmesi gerekiyor.
- Zararı yok, dedi Trublot ve ciddi bir edayla kara sakalını sıvazladı.
Önce serin olan salonda yemekler geldikçe hava ısınıyor ve sohbet ilerliyordu. Madam Juzeur Madam Josserand'a bir kez daha otuz yıl dul kalmanın dertlerini sıralıyordu. Gözlerini havaya kaldırarak ne acılar çektiğini anlatıyordu: On yıllık evlilikten sonra kocası onu bırakmıştı, ama nedenini söylemiyordu. Şimdi her zaman kapalı evine yalnızca rahipler girip çıkıyordu.
- Benim yaşımda her şey elem verici, diye sızlanan kadın kibar tavırlarla dana rostosunu ayıklıyordu.
Madam Josserand yanındaki Trublot'ya ''Ah! çok acı çekmiş bir kadın'' diye açıklamak istedi. Ama genç adam aldırmadı: Bakışları imalı ve meraklı olan bu kadın onun tipi değildi.
Bu arada bir panik yaşandı. Berhe'in pek izlemediği Saturnin kestiği et parçalarıyla tabağında resim yapmaya başladı. Bu zavallı, annesine korku ve utanç veriyordu. Ondan nasıl kurtulacağını bilemeyen kadın, kız kardeşleri uğruna onu feda edip zekasının yavaş yavaş uyandığı okuldan almış, fakat bir işçi olarak çalışmasını gururuna yedirememişti. Yıllardır evde işsiz ve amaçsız dolaşan bu çocuk her çağrıda onu zor durumda

bırakıyordu.
- Saturnin, doğru otur! diye bağırdı.
Ama Saturnin tabağındaki görünümü beğenmiş, gülüyordu. Annesine saygı duymuyor, delilerin sahip olduğu açıklıkla onu yalancı ve kötü olarak görüyordu. Tabağını annesinin kafasına atmak üzereydi ki Berthe ona dik dik baktı. Genç adam önce karşı koymak istedi, sonra gözlerindeki ateş söndü ve sandalyesine yığılıp yemek sonuna kadar öyle kaldı.
Madam Josserand bu tatsızlığı unutturmak için Guelin'e döndü:
- Umarım flütünüzü getirmişsinizdir!
Guelin amatör olarak öğrendiği flütü bazen rahat ettiği evlere götürüp çalıyordu.
- Flüt mü? Evet, burada.
Genç adam dalgındı, çünkü kızların dayılarına yaptıklarını ilgiyle izliyordu. Bir sigorta şirketinde çalışan bu genç her akşam işten çıkar çıkmaz Bachelard'ı bulup bir daha onun peşinden ayrılmıyor, tüm kahve ve eğlence yerlerini onunla tanıyordu. Herkes şişko dayının arkasında onun soluk yüzünü görmeye alışmıştı.
- Ha gayret! yakasını bırakmayın! dedi.
Gerçekten de dayı savaşı yitirmek üzereydi. Kızlar, Madam Josserand'ın şişesi üç franka aldığı şampanyanın yarısını dayıya içirmişlerdi. Dayı yumuşamış, aptallık güldürüsünü daha zor oynar olmuştu.
- Yirmi frank mı? Niçin yirmi? Ama bende yok, ant içerim. İsterseniz Guelin'e sorun. Cüzdanımı kahvede unutmuştum, değil mi, Guelin? Olsaydı, vallahi verirdim, küçük kedilerim.
Guelin içinden ''seni yalancı moruk'' diye geçirip kıs kıs gülüyordu. Sonra birden atıldı:
- Üstünü arayın!
O zaman Hortense ve Berthe dayının üzerine atıldılar. Yirmi frank isteği onlara kibarlığı unutturmuştu; biri adamın yelek ceplerini karıştırırken, diğeri elini ceket cebine sokmuştu. Geriye kaymış olan dayı onlara engel olmaya çalışırken gülüyordu:
- Vallahi yok! Durun, yapmayın, gıdıklanıyorum.
Guelin onları kızıştırmak için bağırdı.
- Pantalon! oraya bakın.
Ve Berthe elini pantalon cebine soktu. İkisi de iyice yorulmuş, neredeyse adamı dövecek gibi çabalıyorlardı. Sonunda bir zafer çığlığı attılar: Berthe bir avuç para çıkarıp masanın üzerine saçtı. Bir sürü bozukluk arasında yirmi franklık bir lira göründü.
- Buldum! İşte buldum!
Tüm konuklar onu alkışladı. Madam Josserand sevecenlikle kızlarına bakıyordu. Bozuk paralarını toplayan dayı ciddi bir sesle yirmi frankın kolay kazanılmadığını söylüyordu. İki kız dudakları titreyerek soluk almaya çalıştılar.
Kapı zili çaldı. Yemeği yavaş yedikleri için çağrının konukları gelmeye başlamıştı. Ev sahibesi tatlıyı acele sundu, çünkü yirmi frank yitirmiş olan dayı, yeğeni Leon'un kendisini kutlamaya gelmediğini söyleyerek hır çıkarmaya çalışıyordu.
Leon daha sonra gelecekti. Masadan kalkarlarken Adele alt kattaki mimarın yanında bir genç adamla geldiğini bildirdi.
- Ah! o genç adamı da çağırmış mıydık? Onu dün kapıcının orada

görmüştüm, kibar birine benziyor.
Madam Josserand konuklarıyla salona geçerken, tüm yirmi frank dövüşü sırasında uyuklamış olan Saturnin birden sandalyesini devirip ayağa fırladı:
- İstemiyorum! Kimse gelmesin!
İşte annesi bundan korkuyordu. Kocasına işaret edip Madam Juzeur'i çıkarmasını işaret ettikten sonra yanındaki Trublot'dan özür diledi. Trublot salona geçeceği yerde Adele'in peşinden mutfağa sıvıştı. Bachelard ve Guelin ise, deli dedikleri çocukla ilgilenmeden bir köşede şakalaşıyorlardı.
- Bu akşam tuhaftı zaten, diye mırıldandı Madam Josserand. Berthe, çabuk gel!
Berthe yirmi frankı ablasına göstermeye dalmıştı. Saturnin bir bıçağı kapmış bağırıyordu:
- İstemiyorum onları! Karınlarını deşeceğim!
Annesi yine çağırınca Berthe hemen koşup kardeşinin elini tuttu, salona girmesini önledi. Onu yatıştırmaya çalışıyordu, ama deli çocuk kendi mantığıyla anlatmaya çalışıyordu:
- Seni evlendirmek istiyorlar... Asla, işitiyor musun?.. Sana kötülük yapmalarını istemiyorum!
Genç kız güldü, evleneceğini de nereden çıkarmıştı? Ama kardeşi başını sallıyor, inanmıyordu. Bir an yanaşmaya çalışan annesine bıçağı gösterdi. Kadın korkuyla çekilirken, salondakilerin bu rezaleti duymasından korkuyordu. Berthe'e onu odasına götürmesi için işaret etti.
Berthe elini Saturnin'in omzuna koyarak sürükledi.
- Bak, uslu durmazsan, seni artık sevmem.
Çocuk yumuşadı, gözleri yaşla doldu:
- Sevmiyor musun? Lütfen, beni sevdiğini söyle. Başkalarını hiç sevmeyeceğine ant iç!
Berthe onu bileğinden tutup uslu bir çocuk gibi odasına götürdü.
Salonda Madam Josserand Campardon'u aşırı bir içtenlikle ''komşu'' diyerek karşıladı. Niçin Madam Campardon gelmemişti. Ve mimarın yanıtı üzerine eşinin sağlığıyla ilgilendi. Bu arada gözlerini Mösyö Josserand'la konuşan Octave'dan ayırmıyordu. Kocası genç adamı yanına getirip tanıştırınca bütün ilgisini ona gösterdi ve o kadar iltifat etti ki genç adam biraz rahatsız oldu.
Bu arada diğer konuklar da geliyordu. Şişman annelerin peşinde sıska kızlar, işyerinin mahmurluğunu üzerinden atamamış amca ve babalar evlenecek kızlarıyla salona doluyordu. Her zil sesinde duraklayan sohbet salonda yeniden başlıyordu. Bir köşede Bachelard Dayı Guelin'le kaba şakalar yapıyordu. Madam Josserand kardeşini yan gözle izliyordu, çünkü onun kötü bir izlenim vermesinden korkuyordu.
Berthe sonunda döndü. Annesine yaklaşıp yavaş sesle haber verdi.
- Ah! Sonunda yatmaya razı oldu. Kapıyı üzerine kilitledim. Ama içerde her şeyi kırmasından korkarım.
Madam Josserand onu giysisinden çekip susturdu, yanındaki Octave'a dönüp gülümsedi:
- Bay Mouret, size kızım Berthe'i takdim edeyim. Kızım, bu bay Octave Mouret.

Ve kızına dik dik baktı. O bu bakışı biliyordu; bu bir savaş buyruğuydu. Dünkü dersleri anımsayan genç kız üzerine düşeni yapmaya koyuldu. Parisli kadınların rahat tavırlarıyla gülümseyerek her konuda konuşmaya başladı. Taşranın sert tavırlı kızlarına alışmış olan Octave bu geveze kızın kolay arkadaşlığından mutluluk duydu.
Yemek sonunda ortadan yiten Trublot yine sessizce salona girdi. Onu gören Berthe nerede olduğunu sorunca yanıtlayamadı. Zor durumda kalan adamı Octave ile tanıştırdı. Bu arada oturduğu koltuktan durumu bir general gibi izleyen Madam Josserand, ilk temasın olumlu olduğuna karar verdikten sonra, bir işaretle kızını yanına çağırdı. Yavaş bir sesle:
- Vabrelar gelmeden müziğe başlama... Ve piyanoyu canlı çal.
Trublot ile başbaşa kalan Octave onun ağzını arıyordu:
- Çok sevimli bir kız.
- Evet, fena değil.
- Şu mavi giysili kız onun ablası oluyormuş, öyle mi? Onun kadar güzel değil.
- Eh! O daha sıska.
Miyop gözleriyle çevresine bakan Trublot dalgın bir tavırla ağzında kahve çekirdeği geveliyordu. Onun şaşırdığını görünce sordu:
- Baksanıza, sizin Midi Bölgesinde kadınlar daha tombul diyorlar; gerçekten öyle mi?
Octave gülümsedi ve hemen bu adama ısındığını anladı. İki adam bir kanepeye oturup ortak düşüncelerini tartışmaya koyuldular. Octave, Bonheur des Dames mağazasının patroniçesi Madam Hedouin'den söz etti. Diğeri çalıştığı borsa şirketinde tombul bir hizmetçi olduğunu söyledi. Bu arada salon kapısı açıldı, üç kişi girdi. Trublot arkadaşına onları işaret etti:
- Bu gelenler Vabre ailesi. Hasta koyun suratlı şu uzun boylu adam Auguste: Apartman sahibinin büyük oğlu, otuz üç yaşında, sürekli başı ağrıdığı için okuyamamış ve hâlâ bekar; şimdi ticaretle uğraşıyor... Sarı saçlı, kırçıl sakallı kısa olanı da Theophile: Yirmi üç yaşında, öfke ve öksürük nöbetleri bitmeyen bu adam, bir düzine iş denedikten sonra, yanındaki adı Valerie olan kadınla evlendi.
- Karısını daha önce gördüm, dedi Octave. Alttaki tuhafiyecinin kızı, değil mi? Şu tül adamı nasıl yanıltıyor; bana güzel görünmüştü. Ama kurşun beyazı bu yüzle çok tuhaf görünüyor.
- İşte benim tipim olmayan zayıf bir kadın daha. Ama iri güzel gözleri bazı adamlar için yeterli olabiliyor.
Madam Josserand yerinden kalkıp Valerie'yi karşıladı:
- Nasıl? Mösyö Vabre yok mu? Bay ve Bayan Duveyrier de mi gelmediler? Ah! Söz vermişlerdi ama...
Genç kadın kayınbabasının özrünü iletti; yaşlı adam pek insan içine çıkmıyor, geceleri evde çalışmayı yeğliyordu. Görümce ve enişteşine gelince, onlar geri çeviremeyecekleri resmi bir suareye davet edildikleri için gelemiyor, özürlerini gönderiyorlardı. Madam Josserand bozuldu. Kendisi bu gösteriş meraklısı Duveyrierlerin cumartesi çağrılarını hiç kaçırmazken, onlar bir salı dördüncü kata çıksalar ne olurdu yani? Herhalde buradaki çay kendi orkestralı konserleri yanında sönük kalıyordu. Ama sabret Madam Josserand! İki kızı

evlenip damatların aileleriyle salonu doldurduktan sonra sen de korodan şarkılar söyleteceksin.
- Hazırlan, diye fısıldadı kızı Berthe'e.
Salonda otuz küsur kişi oldukça sıkışık yerlerini aldılar. Valerie Madam Juzeur'ün yanına otururken, Bachelard ve Guelin yüksek sesle Theophile Vabre hakkında hoş olmayan yorumlar yapıyorlardı. Bir köşeye çekilen Madam Josserand en son dedikoduları dinliyordu: Komşulardan Bonnaud yeni damadının eski bir sirk palyaçosu olduğunu ve on yıldır cambaz bir kadının parasını yediğini keşfetmişti.
- Susun! susun! diye fısıldaşmalar oldu.
Berthe piyanoyu açarken Madam Josserand açıklama yapıyordu:
- Ah! Kızım yalnızca bir parça çalacak. Mösyö Mouret, eminim müziği seversiniz, yakına gelin. Kızım amatör, ama sanki yüreğiyle çalıyor.
- Hımm.. yine sonat numarası, diye mırıldandı Trublot.
Octave ayağa kalkıp piyanonun yanında dikilmek zorunda kaldı. Madam Josserand'ın iltifatlarına bakılırsa sanki Berthe yalnızca onun için çalıyordu.
- Oise Kıyıları... Eminim beğenirsiniz. Başla kızım; rahat ol, beyefendi hoşgörülü olacaktır.
Genç kız parçaya başladı. Annesi hata arayan bir çavuş gibi gözlerini ondan ayırmıyordu. Onun endişesi on beş yıllık piyanonun Duveyrierlerin kuyruklu piyanosu yanında kötü ses verme tehlikesiydi.
Onuncu usulden sonra Octave yüzüne romantik bir hava verip gerisini dinlemedi. Göz ucuyla konukları izliyordu. Baygın dinleyen kadınlar, günün yorgunluğu yüzlerinden okunan erkekler... Ağızları yarı açık anneler kızlarını evlendirme düşleri kuruyordu. Bu düş, bu çılgın damat arayışı salondaki kentsoylu kadınlarının en büyük savaşıydı. Kızlar, dik durmayı unutup koltuklarında uyukluyorlardı. Genç kızları bırakan Octave Valerie'yle ilgilendi: Sarı ipekli giysisi içindeki kadın çirkin sayılırdı, ama Octave gözlerini ondan ayıramıyordu. Bakışları bulanık olan kadının yüzünde müziğin de etkisiyle hasta bir gülümseme yayılmıştı.
Ama bir felaket oldu. Kapı zili yeniden öttü ve bir adam içeri girdi. Madam Josserand ''Ah! doktor'', diye sızlandı. Doktor Juillerat eliyle özür dileyen bir işaret yapıp geride dikildi. Bu sırada Berthe zor bir bölüme başlamıştı. Ah! nefis! sözcükleri salonda yayıldı. Oysa kardeşinin yanında sayfaları çeviren Hortense müziği dinlemiyordu, kulağı kapı zilindeydi. Doktorun girdiğini görünce o kadar düş kırıklığına uğradı ki elindeki sayfa yırtıldı. Berthe son bir çabayla tuşlara deli gibi basarak yapıtı tamamladı.
Bir sessizlik oldu. Bitmiş miydi? Konuklar düşlerinden sıyrılıp alkışladılar. Harika! Bu ne yetenekli kız! Octave gözlemlerine ara verdi:
- Matmazel gerçekten birinci sınıf bir sanatçı. Hiç böylesini dinlememiştim.
- Sahi mi? dedi Madam Josserand. Beğendiniz demek. Ah bayım, kızımızdan hiçbir şeyi esirgemedik. O bizim gözbebeğimiz. Ah! biraz daha tanımış olsaydınız...
Nereden geldiği bilinmeyen bir gürültü salona yayılıyordu. Berthe başını eğerek kutlamaları kabul ediyor, annesinden izin

gelmeden piyano başından ayrılamıyordu. Annesi Octave'a kızını övmeyi sürdürürken gürültü daha da arttı; sanki birisi kapıları kırıyordu. Konuklar susmuş, birbirlerine bakıyorlardı. Valerie yüksek sesle sorabildi:
- Nedir bu? Müzik dinlerken de duyuluyordu.
Madam Josserand mosmor kesildi: Saturnin'in omuz darbelerini tanımıştı. Deli çocuğun salona girdiğini düşünerek ürperdi. Böyle vurmayı sürdürürse bir evlilik daha güme gidecekti. Konuklara gülümsedi:
- Mutfak kapısı çarpıyor olmalı... Adele kapamayı hep unutur. Berthe, git de bir bak, kızım.
Genç kız da durumu anlamıştı. Koşup dışarı çıktı. Gürültü hemen kesildi, ama Berthe bir süre dönmedi. Müzik sırasında yüksek sesle konuşarak kız kardeşini sinirlendiren Bachelard Dayı yine kabaca boğazının kuruduğunu, içki istediğini söylüyordu. Madam Josserand Valerie ile Madam Juzeur'ün arasına otururken:
- Ah! Bizim Narcisse hep orijinal olmak ister, dedi. İşleri onu çok yoruyor. Biliyor musunuz, yılda yüz bin frank kazanıyor.
Serbest kalan Octave bir kanepede oturan Trublot'nun yanına gitti. Yakındaki bir öbek adam Doktor Juillerat'nın çevresini sarmıştı. Yaşlı ve yeteneksiz doktor, tüm bu hanımların doğumunda bulunup kızlarını tedavi ettikçe ustalaşmıştı. Kadın hastalıkları uzmanı geçindiğinden, böyle akşamlarda kocalar salonun bir köşesinde bedava konsültasyon olanağı buluyorlardı. Theophile ona Valerie'nin dün yine bir kriz geçirdiğini anlattı: Kadın soluk alamıyor, boğazının düğümlendiğinden yakınıyordu. Kendisi de pek sağlıklı sayılmazdı. Hangi işi tutmuşsa, karısının bu hastalıklarından bunaldığı için, dikiş tutturamıyordu. Öfkesini gizlemeden doktora, ''Ona bir ilaç verin doktor'' diye yalvarıyordu. Trublot bu adamı alaycı bir biçimde dinliyordu. Octave'a bakarak gülümsedi. Doktor Juillerat yuvarlak sözlerle Theophile'i yatıştırıyordu: Bu sayın bayanın derdine çare bulunacaktı. On dört yaşında girdiği tuhafiyeci dükkanında ciğerleri havasız kalmıştı. Theophile yakınmalarını sürdürerek karısının günde yirmi kez karar değiştirdiğini, genç kız gibi dalgın olduğunu söylüyordu. Doktor başını iki yana salladı. Evlilik her kadına yaramıyordu.
Trublot Octave'a döndü:
- Doğal tabii. Kırk yıl iğne iplik satarak bunayan bir baba ve anneden o havasız delikte nasıl bir kız çıkması beklenirdi ki?
Octave şaşırdı. Bir taşralı heyecanıyla girdiği bu salona saygısı gittikçe azalıyordu. Campardon'un da doktora yaklaştığını görünce merakı arttı. Trublot'ya yavaş sesle sordu:
- Laf aramızda... Madam Campardon'un hastalığı nedir? Bu konu açıldığında herkesin üzüldüğünü görüyorum.
- Fakat azizim, onun...
Böyle diyerek Octave'ın kulağına eğildi. Onu dinleyen genç adamın yüzü şaşkın bir anlatımla uzadı.
- Olur şey değil!
Trublot ant içerek aynı durumda olan başka bir hanımı daha tanıdığını söylüyordu.

Octave üzüldü. Bir an için kafasında romanlar düşlemiş, mimarın karısını onun kucağına ittiğini sanmıştı. Oysa adam karısına kimsenin yanaşmayacağından emin olabilirdi. İki genç adam hanımlardan söz etmeyi sürdürdüler.
O sırada Madam Juzeur Octave hakkında izlenimlerini Madam Josserand'a anlatıyordu. Evet, kötü bir gence benzemiyordu, ama o Auguste Vabre'ı yeğlerdi. Adı geçen adam salonun bir köşesinde başağrısını geçiştirmeye çalışıyordu. Madam Juzeur sürdürdü:
- Beni şaşırtan sayın madam, Berthe için bu adamı düşünmemiş olmanızdır. Düzgün ve güvenilir bir adam. Üstelik bir eş aradığını biliyorum.
Madam Josserand şaşkınlıkla dinliyordu. Gerçekten de ipekçi tüccarı damat olarak hiç düşünmemişti. Madam Juzeur üsteliyordu: Auguste'ün gözlerini Berthe'den hiç ayırmadığını söyledi. Erkekler konusundaki deneyimi ona Octave'ın hiçbir zaman oltaya gelmeyeceğini, oysa Mösyö Vabre'ın hazır olduğunu söylüyordu. Fakat Madam Josserand bu adamı gözüyle tarttığında böyle bir damadın salonunu pek dolduramayacağını düşündü.
- Kızım ondan nefret ediyor, dedi. Kızımın isteğine karşı çıkamam.
Bu arada zayıf, uzun boylu bir kız piyanoda Dame Blanche'ı çalmıştı. Bachelard Dayı yemek salonunda uyuyakaldığı için, Guelin flütüyle gelip konuklara kanarya taklidi yaptı. Kimse onu dinlemiyordu, çünkü Bonnaud'nun damadının sirk palyaçosu olduğu haberi yayılmıştı. Babalar ellerini açıyor, analar kaşlarını çatıyordu. Bu çağda kime güvenilebilirdi? Ana babalar smokin giymiş kürek mahkumlarını hayal eder oldular.
Berthe salonun kapısını Adele ile birlikte açtı:
- Anne, çay hazır.
Konuklar yemek salonuna geçerken genç kız annesine yaklaşıp fısıldadı:
- Saturnin beni bıktırıyor. Şimdi ona masal anlatmazsam her şeyi kıracakmış.
Dar ve gri bir örtü üzerine hazırlanmış çay masasında sokaktaki fırıncıdan alınmış kuru pastalar, kurabiye ve sandviçler dizilmişti. Masanın iki başını süsleyen bol miktarda pahalı çiçekler tereyağının ekşiliği ve bisküvilerin tozunu örtmeye yardımcı oluyordu. Konuklar hayran kaldılar ve analar kıskançlık içinde baktılar. Josserandlar kızlarını evlendirebilmek için kesenin ağzını açmışlardı. Konuklar acı çayla birlikte pastalara saldırdılar, zaten kimse doğru dürüst akşam yemeği yememişti. Çay sevmeyenler için Adele'in bir tepside gezdirdiği vişne şurubu da çok beğenildi.
Bu arada dayı bir köşede uyukluyordu. Onu görmezlikten gelip uyandırmadılar. Berthe konuklara çay ve sandviç dağıtıyor, erkeklere çayın yeterince şekeri olup olmadığını soruyordu. Onun yetişemediğini gören Madam Josserand'ın gözleri Hortense'ı aradı. genç kız holün bir köşesinde sırtı dönük bir adamla konuşuyordu.
- Ah! dedi öfkeli Madam Josserand. Bizimkinin adamı gelmiş.
Herkes fısıltıyla sırtı dönük adamı konuşuyordu. Verdier adındaki bu adamın on beş yıldır yaşadığı metresinden ayrılıp Hortense ile evleneceği söylendi. Ama bunu diğer kızların yanında söyleyemiyorlardı. Durumdan haberdar edilen Octave

adama baktı. Trublot onun metresini tanıyordu: eski pahalı bir fahişeydi, ama şimdi bunları bırakmış, namuslu bir ev kadını olmuştu, hatta adamının çamaşırlarını bile yıkıyordu. Konukların gözleri üzerindeyken, Hortense geciktiği için Verdier'ye sitem ediyordu.

- Ah! vişne şurubu, dedi Trublot.

Adele tepsiyle önlerine gelmişti. Trublot bardağı kokladıktan sonra almak istemedi. Hizmetçi geri dönerken arkasında bulunan bir bayanın dirseğine çarpınca genç adama yaslandı. Trublot hizmetçinin baldırını çimdikledi. Adele gülümseyerek uzaklaştı.

Masanın çevresinde bayanlar oturmuş, beyler de ayakta yiyorlardı. Madam Josserand ellerini çırparak seslendi:

- Mösyö Mouret bu tarafa gelin. Siz sanattan anlıyorsunuz.

Trublot genç arkadaşının kulağına fısıldadı:

- Dikkat edin, yağlıboya numarası...

Masanın üzerine konulan bronz çerçeveli tablo Kırık testili kız adını taşıyordu. Mavi ve pembe çiçeklerle bezenmiş resmin yanında Berthe gülümseyerek övgüleri kabul ediyordu.

- Matmazelin yeteneği birden çok, dedi Octave kibarca. Çizgiler ne kadar gerçekçi olmuş.

- Resimde fazladan bir çizgi yok, dedi Madam Josserand. Berthe bunu evde tasarladı. Louvre müzesine gitmesini istemiyoruz, çünkü orada açık saçık resimler bir hayli fazla.

Bunu söylerken genç adama, kızının sanatçılığı yanında terbiyeli de olduğunu anlatmak istiyordu. Ama Octave'ın soğuk durduğunu fark edince boşuna konuştuğunu duyumsadı. Madam Juzeur ile Valerie tabloya övgü yağdırırken Octave onlara bakıyordu. Trublot yaklaştı:

- Bakıyorum, gözlerinizi ondan ayıramıyorsunuz.

- Evet, dedi genç adam. Ne tuhaf, şimdi güzel görünüyor. Ateşli bir kadın olduğu belli. Söylesene dostum, bir hamle yapılabilir mi?

Trublot güldü:

- Ateşli mi bilemem. Ama küçükle evlenmekten iyidir.

- Hangi küçük? diye şaşırdı Octave. Haa, o mu? Benim oltaya geleceğimi sanmıyorsunuz herhalde. Bizim Marsilya'da delikanlılar kolay evlenmez.

Bu sözler yanlarına yaklaşmakta olan Madam Josserand'ın yüzünde tokat gibi patladı. Boşa giden bir girişim daha! O kadar yıkılmıştı ki bir sandalyeye tutunmak zorunda kaldı. Boş gözleriyle salona ve yarı boşalmış masaya baktı. Kaç kez başarısız olmuştu, ama bu sonuncu olacaktı. O an, karnını doldurmak için evine gelen bu insanları bir daha doyurmayacağına ant içti. Şaşkın, endişeli bakışlarıyla kızını kollarına atabileceği bir erkek ararken gözleri, duvar kenarında hiçbir şeye karışmadan duran Auguste'e ilişti.

Tam o sırada Berthe elinde bir çay fincanıyla gülümseyerek Octave'a yaklaşıyordu. Annesinin buyruklarına uyarak girişimi sürdürüyordu. Ama kadın kızının kolundan tuttu.

- Bu çayı Mösye Vabre'a götür. Adam bir saattir bekliyor.

Ve hiçbir şey anlamayan kızının kulağına fısıldadı:

- Ona iyi davran, yoksa kötü yaparım.

Bir an duraklayan kız başını salladı: Bazen bir çağrıda üç kez hedef değiştirdiği oluyordu. Çayı ve Octave için hazırladığı

gülümsemesini Auguste'e götürdü. Ona sevimli davrandı, Lyon ipeklerinin ne kadar iyi olduğundan söz etti, tezgahın gerisinde iyi durabilecek bir kadın izlenimi vermeye çalıştı. Auguste'ün elleri titriyor, yine başağrısı çekiyordu.
Çay bitmiş, konuklar yavaş yavaş ayrılıyordu. Birkaç konuk nezaketen salonda oturmayı sürdürdü. Verdier'yi aradıklarında gitmiş olduğunu fark ettiler. Octave'ı beklemeyen Campardon doktorla birlikte çıkmış, eşikte yine onu konuşturuyordu. Madam Josserand'ın üstelemesine karşın Vabre ailesi de kalktı. Onlardan önce hole çıkmış olan Octave yanındaki Trublot'nun birden kaybolduğunu fark etti. Ancak mutfağa gitmiş olabilirdi. Fazla üzerinde durmadı, çünkü Valerie hole girmiş, ipek fularını arıyordu. Fuları vestiyerden alan Octave, ona uzattı. Kadın bir an ona baktı; genç adam gözlerinin yandığını duyumsadı.
- Çok naziksiniz, beyefendi, dedi kadın.
Son çıkan Madam Juzeur onlara bakıp gülümsedi. Daha sonra soğuk odasına çıkan Octave'ın içi ısınmıştı. Aynaya bakarken kendi kendine konuştu: Neden olmasın? Bir hamle yapabilirdi!
Fırtına yemiş gibi boş kalan dairede Madam Josserand sessizce dolanıyordu. Piyanoyu sertçe kapadı, son lambayı söndürürken bir köşede sessizce pasta yiyen Hortense'ı gördü. Genç kız dingin bir sesle konuştu:
Yine yürümedi mi, anne? Boş yere kendini üzme. Ben hoşnutum. Verdier kadını göndermek için ona giysiler alıyormuş.
Annesi omuz silkti:
- Hah! Bu bir şey kanıtlamaz. Pekâlâ, sen bildiğin gibi yap bakalım. Böyle tatsız pastaları nasıl yiyebiliyorlar?
Karısının çağrılarından yorgun düşen Mösyö Josserand bir sandalyede dinleniyordu. Ama onunla yine tartışacağı endişesiyle, Hortense'ın karşısında oturmakta olan Bachelard ve Guelin'in yanına gitti. Dayı uyandığında bir rom şişesi bulmuş, yitirdiği yirmi franka söylenerek içiyordu.
- Para önemli değil, ilkelerime aykırı. Kadınlara nasıl davrandığımı bilirsin, onlara gömleğimi bile veririm. Ama istemek ayıp.
Kız kardeşi ona söz verdiğini anımsatınca karşı çıktı:
- Sus, Eleonore! Küçük için sözümü tutacağım. Ama, isteyen kadınlardan nefret ederim. Ayrıca, Leon benim doğum günümü kutlamaya bile gelmedi.
Madam Josserand yumruklarını sıkarak gezinmeyi sürdürdü. Doğru ya, Leon bile söz verip gemiyi terk ediyordu. Kız kardeşinin evliliği için verilen bir çağrıyı hiç kaçırmazdı. Bir köşede bulduğu bisküviyi kemirirken Berthe gidip Saturnin'i getirdi. Fırlak gözleriyle çevresine bakan çocuğu kardeşi yatıştırmaya çalışıyordu.
- Ne aptal şey! Anne, beni evlendirdiğinizi sanıyor. Kocamı arıyormuş. Ara bakalım, Saturnin. Yine olmadı, hiç olmayacak diyorum sana!
O anda Madam Josserand patladı:
- Hayır! Size ant içerim ki bu kez olacak. Onu bacağından bağlasam da olacak. Bana öyle bakmayın, Mösyö Josserand? Siz beğenmeseniz de bu düğün olacak. İşitiyor musun, Berthe, o adamı parmağınla çağırman yeterli!
Saturnin duymuyor gibi masanın altını arıyordu. Berthe göz

ucuyla onu gösterdi. Madam Josserand o önemli değil dercesine başını salladı. Berthe giderken mırıldanıyordu:
- Demek Mösyö Vabre olacak? Oh! Benim artık umurumda değil. Bana bir sandviç bile ayırmamışlar!
4

Octave hemen ertesi gün Valerie ile ilgilenmeye koyuldu. Onun alışkanlıklarını ve merdivende karşılaşabileceği saatleri öğrendi. Campardonlarda yediği öğle yemeğini bahane ederek mağazadan istediği saatte ayrılabiliyor ve odasına çıkıyordu. Kısa süre sonra, kadının hergün saat ikide çocuğunu parkta gezdirmek için çıkıp mağazanın sokağından geçtiğini gördü. O saatlerde mağazanın kapısına dikilip bekliyor, kadın geçerken onu zarif bir gülümsemeyle selamlıyordu. Kadın bu selamlara kibarca karşılık veriyor, ama durmuyordu. Genç adam onun donuk bakışlarında ve ince belinin salınışında bir tutku görür gibi oluyordu.
Mağaza kızlarıyla oynaştığı yıllardan kalma deneyimiyle planını yapmıştı. Valerie'yi dördüncü kattaki odasına çıkarabilmek gerekiyordu. Merdiven hep ıssız olduğundan onları yukarda kimse fark edemezdi. Mimar akrabasının uyarılarını anımsayarak gülümsüyordu, çünkü bu dışardan kadın getirmek sayılmazdı.
Ama bir şey Octave'ın canını sıkıyordu. Pichonların mutfağı koridorun öte yanında olduğu için kadın bazan kapısını açık bırakmak zorunda kalıyordu. Sabah dokuzdan sonra da geceyarısına kadar evde muhasebe işleri yapıyordu. Genç kadın Octave'ın gürültüsünü duyunca yabanıl gibi, hemen kapıyı örtüyordu. Ama Octave onun sırtını ve at kuyruğu yapılmış kumral saçlarını görebiliyordu. Bu aralık kapı onların iç dünyasını da göz önüne seriyordu; temiz ve yoksul mobilyalar, görülmeyen bir pencerenin ışığında sönük beyaz çarşaflar, ikinci bir odanın dibinde bir bebek karyolası kocası çalışan bir kadının tüm gün içinde yaşadığı yalnızlığın birer işaretiydiler. Bu daireden hiç ses çıkmıyordu; bebek de annesi gibi sessizdi. Bazan kadının yavaş sesle söylediği şarkı bir inilti gibi duyulurdu. Fakat Octave bu kadına kızmaya başlamıştı, çünkü kendisini izlediğini düşünüyordu.
Her neyse, Pichonların kapısı açık olduğu sürece Valerie'yi buraya çıkaramazdı.
Öte yandan işlerin yolunda gittiğine inanmaya başlamıştı. Bir pazar sabahı, birinci katın sahanlığında onunla karşılaşmayı başardı. Kadın, o gece kocası olmadığı için, görümcesinde kalmış, geceliğiyle kendi dairesine geçmek üzereydi. Valerie onunla selamlaşıp birkaç söz etmek zorunda kaldı. Genç adam artık bir dahaki karşılaşmada onun dairesine girebileceğini umuyordu. Böyle ateşli bir kadınla gerisi kolaydı.
O akşam Campardonlardaki yemekte Octave sözü Valerie'ye getirerek onlardan bilgi almaya çalıştı. Fakat, kızları Angele de orada olduğundan anne ve babası genç kadın hakkında övücü sözlerle geçiştirmek istediler. Zaten mimar evin namusu konusunda kişisel bir gurur duyduğu için Vabre ailesine toz kondurmuyordu.
- Ah! Siz de gördünüz, çok saygın insanlar. Kocasının işleri yakında düzelir, çünkü parlak düşünceleri olan bir adam.

Kadınsa, biz sanatçıların diliyle, klas bir hanım.
Bir gün önce hastalığı daha da artan Madam Campardon uzandığı koltuktan zayıf bir sesle konuşmaya karıştı:
- Bu zavallı Theophile benim gibi sürünüyor. Valerie'nin değerini bilmek gerekir. Evde sürekli ateş içinde ve öksüren sinirli bir adamla baş etmek kolay değil.
Tatlı sırasında mimarla eşi arasına oturan Octave istediğinden daha fazlasını öğrendi. Angele'in duymaması için fısıltıyla konuşan karı koca bazan sözcükler yetmediğinde Octave'ın kulağına eğilip sözlerini tamamlıyorlardı. Özetlenirse, Theophile budala ve iktidarsız bir adamdı ve karısının yaptıklarını fazlasıyla hak etmişti. Valerie'ye gelince, o da sağlam ayakkabı değildi; kocası onu tatmin etse bile, doğası gereği, yaptıklarını sürdürecek bir özyapısı vardı. Herkes biliyordu, evlendikten iki ay sonra, gebe kalamayacağını görüp yaşlı Vabre'ın servetinden pay alamayacağı endişesiyle, Sainte-Anne Sokağındaki kasaptan çocuk peydahlamıştı.
Campardon son olarak Octave'ın kulağına eğildi:
- Sizin anlayacağınız, azizim, kadın isterik.
Bu sözcüğe bir kentsoylunun düşlem gücündeki şehveti yüklerken dudaklarına keyifli bir gülümseme yayılmıştı. Angele başını tabağına eğerken hizmetçi Lise ile bakışıp gülmemek için kendini zor tutuyordu. Konuşma sürdü ve Pichonlar üzerinde toplandı. Bu aileyi çok övdüler.
- Ah! Pichon'lar çok güvenilir bir aile, dedi Madam Campardon. Bazan Marie küçük Lilitte'i gezdirirken Angele'i de götürmesine izin veriyorum. Bakın, kızımı herkese emanet etmem. Değil mi, Angele, Marie'yi beğeniyor musun?
- Evet, anne.
Ayrıntılar verildi. Böyle sıkı terbiye almış bir kadın bulunamazdı. Kocasının ne kadar mutlu olduğu yüzünden okunuyordu. Küçük, yoksul, ama temiz bir yuvada birbirlerine tapıyorlardı.
Mimar Valerie hakkındaki az önceki dedikodusunu unutup söze karıştı:
- Zaten en ufak bir sorunları olsa bu apartmanda barınamazlardı. Burada namuslu insanlar istiyoruz, azizim. Vallahi, kızım merdivende kalitesiz bir insana rasladığı gün bu evden çıkarım!
Mimar o akşam kuzini Gasparine'i gizlice tiyatroya götürecekti. Bu nedenle, acele bir işi olduğunu ve geç döneceğini söyleyip şapkasını aldı. Rose bu gidişin gerçek nedenini biliyor olmalıydı, çünkü Octave onun kocasına sarılırken mırıldandığını işitti:
- Eğlenmene bak. Çıkışta üşütme.
Ertesi gün Octave'ın aklına bir düşünce geldi: Madam Pichon'a işlerinde yardımcı olup onunla arkadaş olacaktı. Böylece, Valerie'yle karşılaşırsa kadın göz yumabilirdi. Madam Pichon'un on sekiz aylık kızını her gün gezmeye çıkarırken kullandığı bebek arabası kapıcı Gourd'u çileden çıkarıyordu. Bu arabanın merdivenleri kirletmesine karşı çıkıyordu. Kadın dairesinin dar kapısından arabayı çıkarabilmek için her defasında tekerlekleri söküp takmak zorunda kalıyordu. O gün, odasına çıkan Octave gezintiden dönen kadının sahanlıkta arabanın tekerleklerini takmaya çalıştığını gördü. Arkasında

genç adamın beklediğini gören kadın telaşa kapıldı. Octave ona yardımcı oldu:
- Fakat, madam, niçin her defasında bu sıkıntıya katlanıyorsunuz. Arabanızı benim kapımın arkasına bırakabilirsiniz.
Utangaç kadın yanıt veremeden diz çökmüş duruyordu. Şapkasının altından kızaran ensesi ve kulakları görünüyordu. Octave üsteledi.
- İnanın, madam, beni hiç rahatsız etmez.
Onun yanıtını beklemeden arabayı alıp koridorun öbür ucuna götürdü. Onu izlemek zorunda kalan kadın kızarıp bozarıyor, günlük yavan yaşamındaki bu değişiklik karşısında kekeliyordu:
- Fakat, mösyö, size zahmet olacak... kocam...
Sonra kadın utanç içinde dairesine kapandı. Octave onun aptal olduğunu düşündü. Çocuk arabası aslında onun kapıyı rahat açmasını engelliyordu, ama komşusuna yardım etmişti işte. Kapıcı Gourd, Bay Campardon'un da araya girmesiyle, bu yeni düzene razı oldu.
Her pazar Marie Pichon'un anne ve babası, Bay ve Bayan Vuillaume, onu ziyarete geliyorlardı. Ertesi pazar Octave dışarı çıkarken tüm aileyi kahve içerken gördü. Rahatsız etmemek için usulca ayrılırken, kadın kocasının kulağına bir şeyler fısıldayınca adam seslendi:
- Bay Mouret, pardon! Hep işte olduğum için size teşekkür edemedim. Ne kadar hoşnut olduğumuzu söylemek isterim.
Octave'ı kahve içmeye çağırdılar. Bay ve Bayan Vuillaume'un arasına oturan genç adam iki fincan kahve içerken, tam karşısındaki Marie oturduğu yerde kızarıp bozarıyordu. Hiç rahat halini görmediği bu zavallı, silik kadın Octave'ın tipi değildi, ama yüz çizgilerindeki incelik ona bir güzellik veriyordu. Kadın biraz rahatlayınca gülmeye ve çocuk arabasının öyküsünü yine anlatmaya koyuldu.
- Ah! Jules, beyefendinin arabayı nasıl kolayca götürdüğünü bir görseydin.
Kocası Jules uzun, ince yapılı, şimdiden büro işi altında kamburlaşmış, yumuşak yüzlü bir adamdı.
- Lütfen, beni daha fazla utandırmayın, dedi sonunda Octave. Önemli değildi. Madamın kahvesi çok güzel, hiç böylesini içmemiştim.
Kadın yeniden kızardı. Babası söze karıştı:
- Onu şımartmayın, bayım. Kahvesi güzel, ama daha iyisi de var. Görüyorsunuz, hemen gururlandı.
- Gurur yarar getirmez, dedi Madam Vuillaume. Biz ona hep alçakgönüllü olmayı öğrettik.
İkisi de çok yaşlı, kısa boylu, kuru ve soluk yüzlüydü. Kadın siyah bir giysi içindeydi ve adamın ceketinin yakasında bir madalya vardı. Bay Vuillaume anlattı:
- Bayım, otuz dokuz yıl eğitim bakanlığında yazman olarak çalıştıktan sonra, altmış yaşımda emekli olurken bana madalya verdiler. Ama ben o gün ne yaptım? Hiç gururlanmadan, her zamanki gibi bir gün yaşadım. Madalyanın hakkım olduğunu biliyordum; yalnızca minnet duydum.
Çocukları Marie hiç beklemedikleri bir anda, çok geç dünyaya gelmişti. Şimdi onu evlendirmiş olmanın keyfiyle, emekli maaşlarıyla geçiniyorlardı.

Damatları gözlerini madalyadan ayıramıyordu. İyi çalışırsa kendisine de bir tane verirlerdi. Jules Pichon manavlık yapan dul bir kadının oğluydu. Annesi ona üniversiteyi okutabilmek için tüm dükkanın gelirini harcamıştı, çünkü zeki olduğunu söylüyorlardı. Sorbonne diplomasına sekiz gün kala kadın borç içinde ölmüştü. Bir amcasının yanında üç yıl boğaz tokluğuna çalıştıktan sonra şimdi bakanlıktaki bu işi bulmuş ve geleceğinden emin olarak hemen evlenmişti.
Sonra Octave'a döndü:
- Ama, Mösyö Mouret, geçimi zorlaştıran tek şey çocuklar.
- Kuşkusuz, dedi Madam Vuillaume. Biz ikinci bir çocuk yapmış olsaydık, iki yakamız bir araya gelmezdi. Anımsar mısınız, Jules, Marie'yi size verirken ne demiştim? Bir çocuktan fazla yapmayın, sonra kızarız. Yalnızca işçi aileleri, nasıl geçindireceğine bakmadan, tavşan gibi doğuruyorlar, sonra da sokağa salıyorlar.
Octave, bu nazik konunun Marie'yi utandıracağını düşünerek onun yüzüne baktı. Ama genç kadın annesini destekledi. Octave sıkılmaya başlamıştı, ama nasıl ayrılacağını bilmiyordu. Bu soğuk odada bu insanlar bütün gün sorunlarını yineleyerek nasıl oturabiliyorlardı?
Bu arada Madam Vuillaume çocuk konusunda kalmıştı:
- Sizin çocuğunuz yok mu, Mösyö Mouret? Ah! olduğu zaman ne büyük sorumluluk olduğunu görürsünüz. Özellikle anneye. Bu küçük doğduğunda ben kırk dokuz yaşımdaydım, çok şükür insan o yaşta nasıl davranacağını biliyor. Erkek çocuk nasıl olsa kendi başına büyüyor, ama kız öyle mi? Neyse ki ben görevimi yaptım.
Sonra kendi kız çocuk eğitimi anlayışından sözetti. Önce dürüstlük geliyordu. Merdiven aralığında oyun falan yoktu, kızların aklı hep kötü şeylerde olurdu. Kapılar ve pencereler kapalı tutulmalı, sokaktaki kötü şeyler eve girmemeliydi. Dışarı çıkıldığında çocuğun elini hiç bırakmaz, onu yere bakarak yürümeye alıştırırdı. Din eğitimini, ahlaki bir fren olarak, yetecek kadar vermeliydi. Büyüdüğünde özel hoca tutmalı, kızların kötü şeyler öğrendiği yatılı okullara vermemeliydi. Okuduğu şeyleri sürekli izlemeli, gazeteleri saklamalı ve kitaplığı kapalı tutmalıydı.
- Bir kızın çok şey bilmesi iyi değildir, diye bitirdi yaşlı kadın.
Annesi konuşurken Marie dalgın gözlerle boşluğa bakıyordu. Annesinin evindeki o kapalı odaları, yaklaşması bile yasak olan pencereleri görür gibiydi. Uzun süren bu çocukluk dönemi, anlamadığı yasaklar ve sözcüklerin daha da gerçekdışı kıldığı tatlı bir düş gibiydi.
- İnanın bana, bayım, dedi Mösyö Villaume, kızım on sekiz yaşına geldiğinde daha bir roman okumamıştı. Değil mi, Marie?
- Evet, baba.
- Bende George Sand'ın André adlı romanı vardı ve annesinin karşı çıkmasına karşın, evlenmesinden birkaç ay önce, okumasına izin verdim; tehlikesiz ve manevi değeri olan bir kitap. Ben liberal eğitimden yanayım; edebiyatın yeri önemlidir. Bu kitap onda büyük etki yaptı, bayım. Geceleri uyurken ağlıyordu.
- Çok güzel bir kitaptı, dedi genç kadın gözleri parlayarak.

Yaşlı kadın kocasının bu görüşüne katılmıyordu. Kendisi hiç roman okumazdı ve bir eksiğini de görmemişti. O zaman Marie yalnızlığından söz etti:
- Kitap iyi oluyor. Bazen Jules bana kitapçıdan kendi seçtiği kitapları getiriyor. Ah bir piyanom olsaydı...
O zamana kadar söz alamayan Octave atıldı:
- Nasıl, madam? Piyanonuz yok mu?
Bir sıkıntı oldu. Anne ve babası geçim derdi nedeniyle alamadıklarını söylediler. Zaten, Marie'nin doğuştan şarkı söyleyebildiğini, bir parçayı bir kez dinledikten sonra ezberlediğini anlattılar. Hele İspanya üzerine bir şarkı vardı, sevdiğini özleyen tutsak bir kızın özlemini anlatan bu şarkıyı o kadar yanık söylüyordu ki. Marie'nin yüzünde üzünç belirdi; eliyle bebeğin uyuduğu odayı gösterdi:
- Ah! Söz veriyorum, kaça mal olursa olsun, Lilitte piyanoyu öğrenecek!
- Önce onu bizim seni yetiştirdiğimiz gibi büyüt bakalım, dedi annesi. Evet, müziğe karşı değilim, çünkü duyguları geliştirir. Ama, kızını kötülüklerden uzak tutmalısın...
Yaşlı kadın yeniden başlayıp, din konusunda neler yapılması gerektiğine girdi. İyice sıkılan Octave bir randevusu olduğunu söyleyerek izin istedi. Onları selamlarken Marie'nin kızardığını gördü.
O öğle sonrasından itibaren Octave her pazar, özellikle Bay ve Bayan Vuillaume'un sesini duyduğunda, kapının önünden sessizce sıvışıyordu. Aklı Valerie'deydi. Kadın, üzerinde yoğunlaşan bu ateşli bakışlara karşın anlaşılmaz derecede ilgisizdi. Octave bir gün raslantıymış gibi Tuilerie Parkı'nda onunla karşılaştı, ama kadın oralı olmadan dünkü fırtınadan söz etti.
Tüm bunlar Octave'ı kadının pek yaman olduğuna inandırıyordu. Artık merdivenlerden ayrılmıyor, kadının evine zorla da olsa girebileceği anı kolluyordu.
Bu arada her geçişinde Marie kızarıp gülümsüyordu. Bir sabah kapıcının ona iletmesi için verdiği bir mektubu çıkardığında, kadını telaşlı buldu. Masanın üzerine oturttuğu Lilitte'i giydirmeye çalışıyordu.
- Ne oldu? diye sordu genç adam.
- Ah! küçüğü giydiremiyorum. Ağlıyor diye giysisini çıkarmıştım, şimdi ne yapacağımı bilemiyorum.
Octave şaşırarak ona baktı. Kadın elinde bir giysiyi çevirip duruyordu.
- Babası her sabah işe gitmeden önce onu giydirmeme yardım eder. Ben tek başıma bir türlü yapamıyorum, sıkıntı veriyor.
Beklemekten sıkılan ve yabancı adamdan ürken bebek çırpınıp düşmek üzereydi. Ama kadın sanki ona dokunmaktan korkuyormuş gibi geri duruyordu. Octave'ın yardımıyla sonunda bebeği giydirdiler. Genç adam gülüyordu:
- Bir düzine olunca ne yapacaksınız?
- Ah! hayır, dedi kadın, başka bebek yapmayacağız.
Octave'ın inanmadığını görünce ekledi:
- Hayır, geçen gün annemi duydunuz. Jules'e çocuk yapmayı yasakladılar. Annemi bilmezsiniz, ikinci bir bebek olursa aramız bozulur.
Octave bu sorunu onunla tartışmaktan eğlendiği için üsteliyordu. Kadın, aslında çocukları sevdiğini, ama kocası ne

yaparsa ona uyduğunu söyledi. Annesinin uyarıları da buna eklenince, analık duygusu gelişmemiş bir kadın olup çıkmıştı. Çocuğa da evi gibi bir görev anlayışıyla bakıyor, eski genç kızlık yaşamının boşluk ve sıkıntısı içinde günlerini geçiriyordu. Octave ona yalnız başına sıkılabileceğini söyledi. Hayır, dedi kadın, ev işleri arasında günlerin nasıl geçtiğini bilemiyordu. Pazarları bazan kocasıyla gezmeye çıkıyor, bazan anne ve babası geliyor ve çoğunlukla kitap okuyordu. Artık kitap okumasına izin verildiği için, başı ağrıyıncaya kadar okuyordu.

- Ama, Choiseul Sokağı'ndaki kitapçıda kitap çeşidi çok az. Örneğin, daha önce okuyup ağladığım André'yi yeniden almak istedim. Ama yokmuş. Babam, bebek yırtar diye, kendi kopyasını vermek istemiyor.

- Kolay, dedi Octave. Dostum Campardon'da George Sand'ın tüm yapıtları var. André'yi sizin için alırım.

Kadının gözleri parladı ve yüzü yine kızardı. Genç adam ayrılırken kadının, Lilitte'in karşısında yine çaresiz ve elleri boşlukta kaldığını görüyordu.

Ertesi gün pazardı ve Octave kitabı getirdi. Marie'nin kocası üstlerinin bir işi için çıkmıştı. Kadın giyinik olduğundan genç adam ona kiliseden mi geldiğini sordu. Kadın hayır dedi. Evlenmeden önce annesiyle düzenli olarak kiliseye giderdi; evliliğin ilk altı ayında da alışkanlığı bozmadan gitmişti. Sonra, hiçbir neden olmadan gitmemeye başladı. Kocası rahiplerden nefret ediyordu ve annesi de artık üstelemiyordu. Fakat Octave'ın sorusu onda yaşamın tembelliğinde gömülü kalmış bir şeyler uyandırdı.

- Bu günlerde Saint-Roch Kilisesi'ne gitsem iyi olur, dedi kadın: zaten boş oturup sıkılıyorum.

Sonra yüzünde büyümemiş bir kızın sevinci ve içten bir havayla Octave'ın ellerini tuttu.

- Ah! bu kitabı getirdiğiniz için size ne kadar teşekkür etsem azdır. Yarın öğle yemeğinden sonra gelin; size kitabın bende bıraktığı izlenimi anlatırım. Olur mu?

Oradan ayrılırken Octave kadının tuhaf olduğunu düşündü. Kocasıyla konuşup bu kadınla biraz ilgilenmesini sağlamayı aklına koydu, çünkü kadının biraz silkelenmesi gerektiğini düşündü. Ertesi gün çıkarken Pichon'la karşılaştı ve mağazaya geç kalma pahasına onunla biraz yürüdü. Fakat Jules karısından daha saf görünüyordu. Yağmurda paçalarını çamurlamamak gibi küçük sorunlar onu daha çok ilgilendiriyordu. Yolun sonunda Octave ona Marie'yi biraz tiyatroya götürmesini söyledi.

- Niçin o? diye şaşırdı Pichon.

- Çünkü bu, kadınların hoşuna gider. Onları daha sevecen yapar.

- Ah! öyle mi?

Sonra düşüneceğini söyleyip, geçen arabalardan çamur yememek için aceleyle uzaklaştı.

Öğle paydosunda Octave kitabı almak için Pichonların kapısını çaldı. Marie masaya dirseklerini dayamış, elleri saçlarında kitabı okuyordu. Masaya örtü bile yaymadan yediği omletin bulaşığı duruyordu. Yerde, kırık bir tabağın parçaları arasında küçük Lilitte uyuyakalmıştı.

- Peki, kitap nasıl? diye sordu Octave.

Marie hemen yanıt vermedi. Sökük düğmeleri arasından boynu görünen geceliğiyle oturuyordu.
- Yalnızca yüz sayfa kadar okuyabildim, dedi. Dün annemler geldiler.
Kadın hüzünlü bir sesle düşlerini anlattı. Küçükken ormanda yaşamak isterdi. Bir avcıyla karşılaştığını, avcının ona yaklaşıp önünde diz çökerek aşkını ilan ettiğini düşlerdi. Sonra, evleniyorlar ve ormanda el ele sonsuza kadar dolaşıyorlardı. Kadın başka bir şey istemeden mutlu olduğunu duyumsuyordu.
- Bu sabah kocanızla biraz konuştum, dedi Octave. Bana kalırsa, siz fazla çıkmıyorsunuz. Sizi tiyatroya götürmesi için onu razı ettim.
Ama kadın titreyerek başını salladı. Memur ciddiliğindeki Jules'ün bu soğuk odadaki görüntüsü ormandaki avcı düşlerini birden yıkmıştı. Kocası hiç onun ayaklarını avucuna alıp öpmemiş, önünde diz çöküp sevdiğini söylememişti. Aslında kocasını seviyordu, ama sevginin niye böyle tatsız olduğunu anlayamıyordu.
- Hele romanlarda, iki sevgilinin birbirine güzel sözler söylediği o bölümler yok mu, onları okurken boğulacak gibi oluyorum.
Octave bu duygusallığa güldü:
- Ben sözcükleri sevmem... İnsan birini sevdi mi, yapabileceği en iyi şey onu göstermektir.
Ama kadın anlayamadan boş gözlerle baktı. Genç adam elini uzatıp onun eline süründü, kitapta bir yeri görebilmek için kadının omuzundan eğilirken sıcak soluğuyla onun ensesini ısıttı. Ama kadın hiçbir şey duymuyordu. Genç adam çaresiz kalktı; hem kızgın ve hem de acımaklıydı. Kadın onu uğurlarken:
- Ben yavaş okuyorum, dedi, ama yarın bitiririm. Kitabın sonu daha ilginçtir. Akşama uğrayın.
Bu kadın hakkında hiçbir planı yoktu ama kızmıştı. Bu genç çift için duyduğu tuhaf sevgi, biraz aptalca olduğu için canı sıkılıyordu. Onlara zorla da olsa yardımcı olmaya karar verdi: onları dışarda yemeğe götürecek, birbirlerinin boynuna saracaktı. Kimseye on frank borç bile vermeyen genç adam, böyle iyilik nöbetleri geldiğinde, parasını sokağa atmaya bayılırdı.
Küçük Madam Pichon'un soğukluğu Octave'ı ateşli Valerie'ye daha çok itiyordu. Bu kadın ensesinde iki kez üflenmesini beklemezdi herhalde. Octave her gün biraz daha yer kazanıyordu. Bir gün kadın onun önünden merdivenlerden çıkarken bacaklarının güzelliği konusunda iltifat etmiş, ama o kızmamıştı.
Sonunda, uzun zamandır beklediği fırsat geldi. Marie'ye geleceğine söz verdiği akşamdı: Kocası geç döneceği için romanı tartışmak için yalnız olacaklardı. Ama genç adam bu edebiyat şöleninden korkup dışarda kalmayı yeğlemişti. Saat ona doğru odasına çıkmaya cesaret edince birinci kat sahanlığında Valerie'nin hizmetçisinin telaşla daireden çıktığını gördü:
- Ah! Madam sinir bunalımı geçiriyor. Beyefendi evde yok, karşıdakiler de tiyatrodalar. Yalvarırım gelin. Yalnızım ve ne

yapacağımı bilmiyorum.
Valerie yatak odasındaki bir koltuğa uzatılmış, her tarafı kaskatıydı. Hizmetçi onun yakasını gevşetmiş, göğüsleri görünüyordu. Fakat bunalım çabuk geçti. Kadın gözlerini açıp da Octave'ı görünce önce şaşırdı, sonra sanki doktor önünde gibi rahat davrandı.
- Sizden özür dilerim, bayım. Bu kız daha dün işe başladı, paniğe kapılmış olmalı.
Korsesini çıkarıp giysisini ilikleyen kadının rahatlığı genç adamı utandırdı. Ayakta dikilirken, buradan böyle eli boş ayrılmamaya kararlı, ama oturmakta kararsızdı. Kadın sinirine dokunan hizmetçiyi göndermişti; sonra pencereye gidip derin soluklarla dışarının soğuk havasını içine çekti. Biraz dinlendikten sonra sohbet ettiler. Bu bunalımlar on dört yaşındayken başlamıştı. Doktor Juillerat ona ilaç vermekten bıkmıştı. Bazan kolu, bazan da kasıkları tutuluyordu. Ama alışmıştı artık, çünkü hasta olmayan kimse yoktu ki. O konuşurken genç adam, bu dağınıklığın ortasında ve bir aşk gecesi geçirmiş gibi yorgun yüzüyle onu kışkırtıcı buluyordu. O an, uzandı ve bir köylü kızına yapacağı biçimde ona sarılmak istedi.
- Ha! Ne oluyor size? dedi kadın şaşırarak.
Geri çekilip genç adamı dikkatle süzdü. Gözleri donuk, sesi o kadar dingindi ki adam buz gibi oldu ve ne kadar gülünç olduğunu anlayıp elleri iki yanına düştü. Sonra, kadın derin bir esnemeyle yavaşça konuştu:
- Ah! Bayım, bir bilseniz.
Genç adamın düş kırıklığını fark edip omuz silkti, ama kızmamıştı. Octave onun zil kordonuna yaklaştığını görünce kendisini dışarı attıracağını düşündü. Ama kadın hizmetçiden yalnızca çay istedi. Tümüyle dağılmış olan Octave özür dileyip kapıya yönelirken kadın koltuğa uzanmış, çayını yudumluyordu. Merdivende Octave her katta duruyordu. Kadın bundan hoşlanmıyordu demek? Onun hem isteksiz, hem de umursamaz olduğunu duyumsamıştı. Oysa Campardon isterik olduğunu söylemişti. Kendisinin bu masala inanıp aldatıldığını düşündü, çünkü mimarın o sözleri olmasa böyle bir duruma düşmezdi. İsteri konusunda pek bir şey bilmediğini görüyordu. Trublot'nun sözlerini anımsadı: Gözleri ateş gibi yanan bu çatlak kadınların ne istediği hiç bilinmezdi.
Üst katta Octave sessiz odasına girmeye çalıştı. Fakat Pichonların kapısı açıldı: Marie onu bekliyordu. Genç adam çaresiz onun yanına girdi. Kadının masanın yanına aldığı beşikte Lilitte uyuyordu. Masadaki yemek artıkları yanında kitabın kapalı olduğunu gördü. Kadının sessiz kalışına şaşıran Octave sordu:
- Bitirdiniz mi?
Kadın ağır bir uykudan uyanmış gibi gözlerini oğuşturdu:
- Evet, evet. Oh! Bütün gün başımı kaldırmadan okudum. İnsan kendini kaptırınca zamanın nasıl geçtiğini bilmiyor. Boynum tutulmuş gibi.
Okuduklarının etkisiyle kafasında oluşan düşler konuşmasını engelliyor, ideal aşkların uzaktan çağrıları kulaklarını uğuldatıyordu. Sonra, bu sabah Saint-Roch Kilisesi'ne gittiğini, saat dokuz ayinini izlediğini söyledi. O kadar

ağlamıştı ki; din her şeyin yerini alabiliyordu.
- Ah! Şimdi daha iyiyim, dedi.
Bir sessizlik oldu. Kadın saf bakışlarla ona gülümsüyordu. Genç adam, seyrek saçları ve ıslak gözleriyle onu hiç bu kadar silik bulmamıştı. Kadın birden sararıp sendeledi; Octave ellerini uzatıp onu tuttu.
- Ah! Tanrım! Tanrım! dedi hıçkırarak.
Genç adam onu tutmak zorunda kaldı.
- Biraz ıhlamur alsaydınız. Fazla okumak size yaramıyor.
- Bilmem ki... Kitabı kapadığımda yalnızlığımı görmek yüreğimi sıkıştırdı. Ah! Ne kadar iyisiniz, Bay Mouret! Siz olmasaydınız, kendime zarar verebilirdim.
Genç adam gözleriyle, onu oturtabileceği bir sandalye arıyordu.
- Sobayı yakmamı ister miydiniz?
- Teşekkürler; ama üstünüz kirlenir. Her zaman eldivenli gezdiğinizi görüyorum.
Soba düşüncesi onu yine telaşlandırmıştı; birden, düşlerinin etkisiyle, genç adamı öpmek istedi. Ama beceriksizdi ve dudakları genç adamın kulağına süründü.
Octave bu öpücükle sarsıldı. Genç kadının dudakları buz gibiydi. Ama kadın kendini onun kucağına bırakınca ani bir istek duydu. Kadına sarılıp odasına götürmek istedi. Ama bu kaba yaklaşım Marie'deki günah duygusunu uyandırdı. Karşı koymaya çalıştı, her an dönebilecek kocasını ve yanıbaşında uyuyan kızını unutup annesini yardıma çağırdı.
- Ah! Hayır, hayır! Bu olmaz. Doğru değil!
Genç adam üsteliyordu:
- Kimse duymaz, merak etmeyin.
- Hayır, Mösyö Octave. Sizi tanımakla duyduğum mutluluğu yok edeceksiniz. İnanın bana, bir şey elde edemezsiniz. Benim düşlerim...
Fakat genç adam onu duymuyordu. Az önce aşağıda uğradığı aşağılamanın etkisiyle içinden ''Sen kızım, elimden kurtulamazsın,'' diye mırıldandı. Kadın onun odasına gelmemekte direnince, onu masanın yanında yere çökertti. Kadın karşı koymadı ve genç adam unutulmuş tabaklar ve kitabın yanıbaşında ona sahip oldu. Dairenin kapısı açık kalmış, merdivenin tüm sessizliği hüküm sürüyor, küçük Lilitte uyumayı sürdürüyordu.
Marie ve Octave ayağa kalkıp giysilerini düzelttiler; söyleyecek bir şey bulamıyorlardı. Kadın çocuğuna bakmaya gitti ve tabakları kaldırdı. Genç adam dilsiz gibiydi, hiç beklenmedik bu maceradan bir rahatsızlık duyuyordu. Oysa, bu kadını kocasına yaklaştırmayı planlamıştı. Bu dayanılmaz sessizliği bozmak istiyordu.
- Kapıyı kapamamış mıydınız?
Kadın hole bakıp sarardı.
- Sahi, açık kalmış.
Kadının yüzünde bir kendinden utanma vardı. Octave şimdi bu savunmasız ve yalnız kadından utanıyordu. Üstelik kadının hiç zevk almadığına emindi.
- Ah! dedi kadın, kitap yere düşmüş!
Fakat cildin bir kenarı kırılmıştı. Bu küçük ayrıntı onları ferahlattı. Konuşmayı öğrendiler. Marie üzülüyordu.

- Benim suçum değil. Bakın, kirlenmesin diye kaplamıştım. İstemeden onu düşürmüş olmalıyız.
- Hiç dikkat etmedim, dedi Octave. Önemli değil. Campardon düşünsün.
Kitap elleri arasında geziniyor, onu düzeltmeye çalışırken parmakları titremeden birbirine değiyordu. Bu güzel kitabın başına gelen, yaptıklarının bir sonucu olarak onları düşündürüyordu.
- Kötü biteceği belliydi, dedi Marie ağlayarak.
Octave onu avutmak zorunda kaldı. Campardon'a bir bahane uydururdu. Ayrılacakları zaman yine sıkıntılıydılar. Birbirlerine birkaç söz söylemek istiyorlar, ama boğazları düğümleniyordu. O sırada merdivenlerde ayak sesleri duyuldu: kocası eve dönüyordu.
Octave ses çıkarmadan kadını kendine çekti ve dudaklarından öptü. Kadın yine soğuk dudaklarıyla karşı koymadı. Genç adam sessizce odasına döndüğünde, paltosunu çıkarırken, bu kadının da seksten hoşlanmadığını düşündü. Peki ne istiyorlardı? Niçin Marie başkasının kolları arasına bırakıyordu kendini? Kuşkusuz, kadınları anlamak zordu.
Ertesi gün Campardonlarda öğle yemeği sırasında Octave kitabı nasıl kazayla zedelediğini anlatırken Marie içeri girdi. Küçük Lilitte'i parka götürüyordu. Angele'in de gelip gelemeyeceğini sordu. Kadın dingin bir yüzle Octave'a gülümsedi ve masa üzerinde duran kitaba saf gözlerle baktı.
- Ah! Çok teşekkürler, dedi Madam Campardon. Angele, kızım, git üstünü giy. O sizinleyken gözüm arkada değil, Madam Pichon.
Marie dün üşütmüş dönen kocasından ve artan et fiyatlarından söz etti. Angele'i götürdükten sonra diğerleri pencereye çıkıp onları seyrettiler. Marie eldivenli elleriyle Lilitte'in arabasını sürerken, izlendiğini bilen Angele başı öne eğik yürüyordu.
- Ne kadar terbiyeli bir kadın! dedi Madam Campardon. Ne iyi huylu, ne namuslu!
Mimar, Octave'ın omzuna vurarak gülümsedi:
- Aile terbiyesi bu, azizim; daha iyisi bulunmaz!

5

O akşam Duveyrierlerde davet ve konser vardı. İlk kez çağrılan Octave saat ona doğru odasında giyinirken düşünceliydi. Kendi kendine kızıyordu. Valerie gibi bir kadını nasıl elinden kaçırmıştı? Ya Berthe Josserand, onu geri çevirmeden önce biraz düşünse kötü mü olurdu? Beyaz kravatını takarken Marie Pichon'un hayali canını sıktı. Beş aydır Paris'te yalnızca bu kadarcık bir macera olur muydu? Böyle bir ilişkinin yavanlığı onu sıkıyordu. Eldivenlerini giyerken artık böyle işlerle zaman yitirmemeye karar verdi. Sosyeteye girmek üzereydi ve orada fırsatlar daha çok olacaktı.
Fakat koridorun ucunda Marie onu gözlüyordu. Kocası olmadığı için genç adam birkaç dakikalığına girmek zorunda kaldı.
- Ah! Ne kadar yakışıklı olmuşsunuz diye mırıldandı kadın.
Onları hiç Duveyrierlerin davetine çağırmamışlardı. Ama kadın

bundan dolayı birinci kattakilere daha bir saygı duyuyor, kimseyi kıskanmıyordu; zaten bunu düşünecek gücü ve istenci yoktu.
Kadın öpmesi için alnını uzattı:
- Sizi bekleyeceğim. Geç kalmayın, bana nasıl eğlendiğinizi anlatırsınız.
Octave onun saçlarına bir öpücük kondurmak zorunda kaldı. Pek istemeden aralarında kurulan ilişkiye karşın ikisi de birbirine ''sen'' diyemiyorlardı. Genç adam inerken kadın uzun süre arkasından merdivenlerde kaldı.
Aynı anda Josserandların dairesinde büyük bir dram yaşanıyordu. Annenin düşüncesine göre, Duveyrierlerdeki bu davet Berthe ile Auguste'ün evliliğinde önemli bir aşama oluşturacaktı. Onbeş gündür sağdan soldan bu konuda yoklanan damat adayı Auguste Vabre hâlâ kararsızdı, çünkü çeyiz parası konusunda kuşkuları vardı. Bu konuda bir şey yapması gerektiğini anlıyan Madam Josserand kardeşine bir mektupla durumu bildirmiş ve ona verdiği sözü anımsatmıştı. Ondan alacağı yanıttaki olumlu bir kaç satırı koz olarak kullanmak istiyordu. Tüm aile giyinik durumda sobanın önünde bekleşirken Kapıcı Gourd, Bachelard Dayı'nın mektubunu getirdi.
- Ah! İşte geldi, diyerek zarfı açtı Madam Josserand.
Baba ve iki kızı onun mektubu okumasını beklediler. Kızların giyinmesine yardım etmiş olan Adele şimdi yemek masasını topluyordu. Madam Josserand'ın mosmor kesildiği görüldü.
- Tek sözcük yok! Resmi nikahta bakarız diyor. Bizi çok sevdiğini yazmış... Alçak rezil!
Baba bir sandalyeye çöktü:
- Hep söyledim: Bachelard bizi oyalıyor. Metelik vermez o.
Kırmızı giysisiyle ayakta dikilen Madam Josserand parladı:
- Ah! Erkekler! Bu da aptal görünür ama para sözünü duyunca gözü açılır.
Sonra kızlarına döndü:
- Neden evlenmek istersiniz, bilmem. Benim durumum kulağınıza küpe olsun. Sizi seven bir genç adam yok ortada, hepsi çeyiz parası pazarlığında. Yirmi yıl yeğenlerinin beslediği bir dayı çeyiz parasından kaçıyor işte!
O sırada masayı toplamakta olan Adele'e gözü ilişti:
- Sen de bizi dinlemek için mi burada sürtüyorsun? Doğru mutfağa, yürü!
Ve sözlerini tamamladı:
- Erkekler böyledir işte. Kendi iştahlarına gelince parayı dökerler, bize gelince sağır olurlar. Bu sözlerimi unutmayın!
Hortense ve Berthe anlamış gibi başlarını salladılar. Uzun süredir anneleri onları, erkeklerin yalnızca evlenmek ve para ödemek için yaratılmış aşağılık yaratıklar olduklarına inandırmıştı. Hafif bir yemek dumanı sarmış olan salonda bir sessizlik oldu. Her biri gece giysileriyle bir köşeye yığılmış, daveti unutmuşlardı. Yandaki odadan, erken yatırılmış olan Saturnin'in horlama sesi geliyordu.
Berthe çekinerek sordu:
- Yani olmayacak mı? Soyunalım mı?
Bu sözler üzerine Madam Josserand doğruldu. Ne? Soyunmak mı? Niçin soyunacaklardı? Paraları yoksa namuslu olmanın da bir değeri vardı. Bu evlilikten vazgeçilmeyecekti. Hemen orada

rolleri dağıttı: İki kız Auguste'e çok iyi davranacaklar, işi bağlamadan peşinden ayrılmayacaklardı. Babanın görevi yaşlı Vabre ile damadı Duveyrier'in hoşuna gitmekti; onlar ne derse anlamış gibi kafasını sallayacaktı. Kendisi tüm kadınlarla başetme, onları kendi yanlarına çekme görevini yükleniyordu. Sonra içini çekti, unuttuğu bir silah var mı gibisinden salona bir göz attı ve meydan savaşına giden bir general gibi konuştu:

- İnelim!

Merdivenlerin ağır sessizliğinde inerlerken Mösyö Josserand'ın içi sıkıntılıydı, vicdanını rahatsız edecek şeyler olacağından korkuyordu.

Onlar girdiğinde Duveyrierlerin evi çoktan dolmuştu. Salonun bir köşesini tek başına kaplamış olan kuyruklu piyanonun başında bayanlar birikmiş, kızlar da tiyatroda gibi sandalyelere oturmuştu. İki yanda siyah smokinli erkeklerin kalabalığı yemek salonuna ve küçük salona taşmıştı. Avizeler ve konsolların üzerindeki abajurlar salonu gündüz gibi aydınlatıyor, korse ve çıplak omuzların parfüm kokusu havayı ağırlaştırıyordu.

Onlar girerken Madam Duveyrier konserine başlamak için piyanoya oturuyordu. Madam Josserand ona gülümseyerek, bir el hareketiyle rahatsız olmamasını işaret etti. Kızlarını erkeklerin arasında bırakıp Valerie ile Madam Juzeur arasında bir yere oturdu. Mösyö Josserand da apartman sahibi Mösyö Vabre'ın her zaman uyukladığı küçük salona geçmişti. Orada ayrıca Campardon, Theophile ve Auguste Vabre, Doktor Juillerat ve Rahip Mauduit kümelenmişti. Trublot ve Octave ise müzikten kaçmak için yemek salonunun diplerinde buluşmuşlardı. Bay Duveyrier piyanonun yanında dikilmiş, sessiz olunmasını beklerken karısını süzüyordu.

- Şş! şş! Susalım!

Clotilde Duveyrier Chopin'in çok zor bir noktürnü ile başladı. Uzun boylu, kızıl saçlı, soluk kar beyazı teniyle alımlı bir kadındı. Açık renk gözlerine yalnızca müziğin heyecanı canlılık verebilen bu kadının ne ruhunda ve ne de vücudunda başka bir şeye gereksinmesi yoktu. Kocası ilk notalardan sonra yüzünde bir yorgunluk ifadesiyle yemek salonuna çekildi. Traşlı yüzünde yer yer görülen kırmızı lekeler bozuk bir sağlığın belirtisiydi.

Trublot onu işaret etti:

- Müziği sevmiyor.

- Ben de öyle, dedi Octave.

- Sizin için kolay. Bu adam yaşamda her şeyi kolayca elde etti. Eski bir kentsoylu ailesinden geliyor. Hukuk Fakültesinden çıkar çıkmaz Reims savcılığı, sonra Paris'te yargıçlık, madalyalar ve kırk beşinden önce saray danışmanlığı... Nasıl, kötü mü? Ama, piyano onun yaşamını karartıyor. Yaşamda her şeye sahip olunmuyor.

Bu arada Clotilde zorlukları soğukkanlılıkla aşıyor, ata binen bir binici gibi piyanoya eğiliyordu. Octave onun parmaklarına dikkati çekti.

- Şu parmaklara bakın; on dakika sonra kimbilir nasıl ağrıyordur.

Sonra, ne çalındığıyla ilgilenmeyi bırakıp kadınlardan söz

ettiler. Octave Valerie'yi görünce sıkıntılı bir an geçirdi: Birazdan nasıl karşılaşacaklardı? Konuşacak mı, yoksa görmemezlikten mi gelecekti? Trublot tüm bu kadınlara tepeden bakıyordu. Arkadaşı ona karşı çıkıyor ve salondaki güzel kadınları işaret ediyordu. Trublot güldü:

- İstediğinizi seçin. Ambalaj açılınca görürsünüz. Şu tavus tüylü kadın veya mor giysili sarışın mı dediniz? Hepsi kaprisli veya kibirli. Havaları var ama, zevk nedir bilmezler.

Octave gülümsedi. O Trublot gibi zengin çocuğu değildi, yalnızca zevkini değil geleceğini de düşünmek zorundaydı. Kadınların sıra sıra oturduğu bu salona bakarken, seçme olanağı olsaydı hangisini parası ve hangisini güzelliği için seçebileceğini düşündü. Onları sırayla süzerken birden irkildi:

- Aman! Benim patron! Madam Hedouin de buraya gelir miydi?
- Bilmiyor muydunuz? dedi Trublot. Aralarındaki yaş farkına karşın Madam Hedouin ve Madam Duveyrier yatılı okuldan arkadaştırlar. Okulda hiç ayrılmazlarmış, hatta buz gibi oldukları için onlara beyaz ayılar lakabı takılmış. Duveyrier herhalde kışın yatakta sıcak su torbasına gerek duyuyordur!

Ama Octave ciddileşti. Madam Hedouin'i ilk kez gece giysisiyle, kolları ve omuzları çıplak, siyah saçları alnında kaküllü olarak görüyordu. Parlak ışıklar altında bu görüntü onun düşlemlerinin kadını gibiydi: bir erkek bu sağlıklı ve dingin güzellikten başka ne isteyebilirdi. Dalıp gitmişti ki bir alkış sesi onu uyandırdı.

- Of! Şükür bitti, dedi Trublot.

Clotilde'e iltifatlar yağıyordu. Madam Josserand ileri atılıp onu iki eliyle kucakladı. Rahat bir soluk alan erkekler sohbetlerini sürdürdüler. Duveyrier küçük salona dönme cesareti gösterince Octave ve Trublot da onu izlediler. Hışırtılı etekler arasında Trublot arkadaşının kulağına eğildi:

- Sağınıza bir göz atın... Asılma başlıyor.

O yanda Madam Josserand Berthe'i Auguste'ün üzerine salıyordu. Adam onları selamlamak gafletinde bulunmuştu. Bu akşam başağrısı azalmış, yalnızca sol gözünde bir çekilme vardı, ama geceye doğru ağrının azmasından korkuyordu.

- Berthe, kızım, dedi anne, geçen gün bir kitaptan yazdığın başağrısı ilacını beyefendiye anlatsana! Çok iyi geldiğini söylüyorlar.

Sonra onları başbaşa bırakıp çekildi. Bu arada Mösyö Josserand karısının buyruklarına uyarak Mösyö Vabre'ın önünde dikilmişti, ama ne yapacağını bilemiyordu, çünkü yaşlı adam uyukluyordu. Müzik durunca adam gözlerini açtı. Kısa boylu, kulakları üstünde birkaç tel saç kalmış dazlak kafası, kırmızı yüzü ve kalın dudakları vardı. Mösyö Josserand kibarca onun sağlığıyla ilgilendi. Versailles'da kırk yıl noterlik yapmış olan bu adam kafasında hep aynı dört beş düşünceyi dolaştırırdı. Önce bıraktığı işinden söz etti: iki oğlu da yerini dolduramıyacak kadar beceriksiz olduğundan noterliği başkasına devredişinden yakındı. En sonunda bu apartmanın yapılış öyküsüne geldi. Bu, onun için bir romandı.

- Buraya üç yüz bin frank gömdüm, bayım. Müteahhit çok kârlı olacağını söylüyordu. Ama ben koyduğum parayı henüz görmüş

değilim. Üstelik tüm çocuklarım birer daire tutup kira ödemekten kaçtılar. Diğerlerinin kapısına kendim gitmesem o kiraları da göremem. Neyse ki çalışmak beni avutuyor.
- Çok çalışıyor musunuz? diye sordu Mösyö Josserand.
- Her zaman, bayım, dedi yaşlı adam. Çalışmak bana yaşam verir.
Bunun üzerine işini anlattı. On yıldan bu yana Resim Müzesi'nin kataloglarını tarayarak, sergilenen ressamlar ve yapıtlarını fişe geçiriyordu. Bundan söz ederken bıkkın ve endişeli gibiydi, zaman yetmiyordu. Örneğin, bir bayan ressam evlenip de kocasının adıyla sergi açarsa ne yapılabilirdi?
- Benim işim hiç bitmeyecek, diye mırıldandı.
- Sanatla ilgileniyor musunuz? diye sordu Josserand.
Mösyö Vabre ona şaşırarak baktı.
- Tabii ki hayır. Benim işim istatistik yapmak. Tabloları görmeme gerek yok. Bakın, benim yatmam gerekiyor, yarın daha salim kafayla çalışırım. İyi akşamlar.
Bastonuna dayanıp yarı inmeli bacakları üzerinde zorla yürüyerek gitti. Mösyö Josserand onu gücendirmiş olup olmadığına karar veremedi.
Salondan gelen bir uğultu üzerine Trublot ve Octave içeri baktılar. Elli yaşlarında, uzun boylu ve hâlâ güzel bir kadının, peşinde genç bir adamla girdiğini gördüler.
- Nasıl birlikte gelmeye cüret edebiliyorlar! diye fısıldadı Trublot.
Gelenler Madam Dambreville ve Leon Josserand idi. Kadın bu genci evlendirmeyi üzerine almış, sonra kendisine ayırmıştı. Henüz balayında sayılıyor ve tüm kentsoylu çağrılarında boy gösteriyorlardı. Evlenecek kızı olan analar arasında bir fısıldaşma başladı. Fakat Madam Duveyrier onu sıcak karşıladı, çünkü Madam Dambreville koro çalışmaları için ona genç erkekler buluyordu. Madam Josserand hemen araya girdi ve yararlı olabileceğini düşünerek, ona da yakınlık göstermeye koyuldu. Leon annesini soğuk bir selamla karşıladı. İki kadın sohbete daldılar.
- Berthe sizi görmüyor, dedi Madam Josserand. Mösyö Auguste'e bir ilaç tarif etmekle meşgul.
Kadın hemen anladı:
- Ah! Birbirlerine pek yakışıyorlar.
Berthe Auguste'ü bir pencere kenarına çekmiş cilveli sözlerle konuşuyordu. Adam da ateşlenmişti, her an baş ağrısı gelebilirdi.
O sırada ciddi bir öbek adam küçük salonda politika konuşuyordu. Dün, Vatikan sorunları nedeniyle senatoda fırtınalı bir oturum yaşanmıştı. Dinsiz ve devrimci olduğunu söyleyen Doktor Juillerat Vatikan'ın İtalya Krallığına bağlanması yanlısıydı. Dinci partinin başlarından olan Rahip Mauduit ise, Fransa kilise için kanının son damlasını harcamazsa büyük yıkımlar olacağını söylüyordu. Leon Josserand araya girdi:
- Belki iki tarafın kabul edeceği bir çözüm bulunabilir.
Leon o sıralar sol bir milletvekilinin sekreterliğini yapıyordu. İki yıl süreyle anne ve babasından yardım beklerken Paris sokaklarında demagojiyi öğrenmişti. Şimdi Madam Dambreville'in yanında açlığını giderdikten sonra ılımlı

demokrat görüşlere dönmüştü.
- Hayır, dedi rahip, anlaşma ortamı yok. Kilise pazarlık etmez.
- O zaman yok olur! dedi doktor.
Bu ikisi, zayıf ve sinirli doktorla şişman rahip, farklı görüşte olmalarına karşın, tüm Saint-Roch mahallesindeki evlere birlikte girip çıktıkça arkadaş olmuşlardı. Rahip dogmalarından ödün vermeyen görüşlerini söylerken bile kibar bir sosyete adamı gibi gülümsüyordu. İnşaat işleri için ona yaranmak isteyen Campardon araya girdi:
- Kilise yok olamaz! Ona gereksinim var.
Tüm beyler bu düşüncedeydi. Yalnızca Teophile Vabre, öksürüp tıksırarak, tüm insanları kucaklayan hümanist bir cumhuriyetten yana olduğunu belirtti. Rahip sözünü sürdürdü:
- Fransa İmparatorluğu böyle yaparsa intihar etmiş olur. Önümüzdeki seçimlerde göreceğiz.
- Ah! İmparatorluğu başımızdan defederseniz karşı çıkmayız, dedi doktor. Ülkeye hizmet etmiş olursunuz.
Çok ilgili bir havayla dinleyen Duveyrier Orleancı, yani meşruti monarşi yanlısıydı. Ama her şeyini imparatorluğa borçlu olduğundan onu savunması gerekiyordu:
- Bana inanın, toplumun direklerini sarsmak iyi olmaz, her şey çökebilir ve altında kalırız.
- Çok doğru! diye haykırdı Mösyö Josserand karısının buyruklarını anımsayarak.
Herkes bir ağızdan konuşuyordu. Kimse imparatorluğu sevmiyordu. Doktor Juillerat Meksika seferini eleştiriyor. Rahip Mauduit İtalya Krallığının tanınmasına karşı çıkıyordu. İmparatora bir ders vermek gerekiyordu; seçimlerde ona karşı oy kullanılmalıydı.
Bir süredir izlemekten yorulmuş olan Trublot söylendi:
- Kafam şişti!
Octave onu bayanların yanına dönmeye razı etti. Pencere önünde Berthe kahkahalarıyla Auguste'ü büyülüyordu. Bu donuk kanlı adam bir an için kadınlardan korkusunu unutmuş, genç kızın kuşatması altında yüzüne bir kırmızılık gelmişti. Ama Madam Josserand işin uzamasından hoşnut değildi, Hortense'a dik dik baktı. Genç kız hemen kardeşine destek olmaya gitti.
Octave Valerie'ye yaklaştı:
- Tümüyle iyileştiniz mi, madam?
Kadın hiçbir şey anımsamıyor gibi yanıtladı:
- Evet, teşekkür ederim.
Madam Juzeur antika bir dantel göstermek için genç adamı ertesi gün evine çağırdı. Sonra, Rahip Mauduit'nin salona girdiğini görünce hemen onu çağırıp yanına oturttu, heyecanla konuşmaya başladı.
Bu arada bayanlar hizmetçilerini çekiştirmeye başlamışlardı.
- Ah! Ben Clemence'dan çok hoşnutum, dedi Madam Duveyrier. Çok temiz ve çalışkan bir kız.
- Ya Hippolyte? diye sordu Madam Josserand. Onu kovacak mısınız?
Tam o sırada Hippolyte içki dolaştırıyordu. İri yapılı uşak uzaklaştıktan sonra Clotilde yanıtladı:
- Hayır. Bu devirde iyi hizmetçi bulmak çok zor. Clemence'ı gücendirmek istemem.

Madam Josserand hassas noktaya basmıştı, fazla üstelemedi. Bu iki hizmetçiyi evlendirmek istiyorlardı. Tüm apartmanın bildiği bu ilişki konusunda Duveyrierler Rahip Mauduit'nin görüşünü almışlar, evlenmeleri gerektiğinde anlaşmışlardı. Bayanlar açık yüreklilikle konuşuyorlardı: Valerie daha bu sabah hizmetçisini kovmuştu; sekiz günde bu üçüncüsüydü. Madam Juzeur Yoksullar Yurdu'ndan on beş yaşında bir kız çocuğu alıp onu yetiştirmek istiyordu. Madam Josserand ise Adele'in pasaklı oluşunu gizlemiyor, ayrıntılarıyla anlatıyordu. Böylece hizmetçilerin kirli çamaşırları onları heyecanlandıran bir konuya dönüşüyordu.

Trublot imalı bir biçimde Octave'a döndü:

- Julie'yi tanıyor musunuz?

Onun şaşırdığını görünce ekledi:

- Azizim, fıstık gibi kız. Gidin bir de siz bakın. Tuvalete gidiyormuş gibi yapıp mutfağa sıvışırsınız. Şahane!

Duveyrierlerin aşçısından söz ediyordu. Bu arada Madam Josserand Duveyrierlerin Fontainbleau'da aldıkları çiftliği övüyordu. Ama Clotilde kır yaşamını sevmiyor, Bonaparte Lisesi'nde okuyan oğlu Gustave'ın tatilinde ancak gideceklerini söylüyordu. Sonra yanında oturan Madam Hedouin'i işaret etti:

- Caroline çocuk yapmamakta çok haklı, dedi. Küçükler yaşamımızı alt üst ediyor.

Madam Hedouin çocukları çok sevdiğini, ama iş yaşamında çok meşgul olduğunu söyledi. Kocası tüm Fransa'yı iş için geziyor, evin yükü onun omuzlarına kalıyordu. Onun sandalyesi arkasında dikilen Octave yan gözle ensesinde toplanmış siyah saçlarını, yakası içinden görünen bembeyaz göğüslerini inceliyordu. Bu sakin halli, az konuşan ve sürekli gülümseyen kadın onu büyülüyordu; böylesi güzelliğe Marsilya'da bile raslamamıştı. İşi zor olsa da onu bırakmamalıydı. Kadının kulağına eğildi:

- Çocuklar kadınları yıpratırlar, değil mi? dedi.

Kadın iri gözlerini yavaşça kaldırıp ona baktı, mağazada buyruk verir gibi sakin bir biçimde:

- Ah! hayır, Mösyö Octave, dedi. Nedeni bu değil. İnsanın zamanı olmalı.

Madam Duveyrier araya girdi. Az önce Campardon ona Octave'ı tanıttığı zaman dikkat etmemişti. Şimdi ilgisi uyanmış olarak genç adamı dinliyordu. Hemen atıldı:

- Ah! Tanrım! Beyefendi, bağışlayın, sesiniz nasıldır?

Octave önce anlamadı, sonra tenor olduğunu söyledi. Clotilde ellerini çırptı: işte bir tenor bulmuştu! Birazdan korodan söyleyecekleri Hançerli Yemin oratoryosunda beş tane gerekirken ancak üç tenor bulabilmişti. Gözleri parlıyor, onu hemen piyanoda denememek için kendini zor tutuyordu. Octave bir akşam uğramaya söz verdi. Onun arkasındaki Trublot gülmemek için kendini zor tutuyor, dirseğiyle onu itiyordu:

- Hah! Siz de topluluğa katıldınız! Bende önce bariton ses bulmuştu, yürümediğini görünce tenor olarak uğraştı. Ama bu akşam bas olarak görevdeyim. Bir papaz rolü verdiler.

Sözünü kesip Octave'dan ayrılmak zorunda kaldı, çünkü Madam Duveyrier korodakileri çağırıyordu. Bu akşamın en önemli gösterisi başlıyordu. Bir kargaşa oldu; onbeş yirmi kadar amatör adam bayanların arasından kendilerine yol açıp

piyanonun yanında toplandılar. Hava iyice ısınmış, yelpazeler çıkarılmıştı. Madam Duveyrier yoklama yaptı, herkes oradaydı. Kendi çoğalttığı nota defterini dağıttı. Campardon şövalye rolünde, Devlet Bakanlığı'ndan bir genç müsteşar Kont Nevers rolündeydi. Daha sonra sekiz soylu, dört kent yöneticisi ve üç rahip rolündeki konuklar dizilmişti. Yönetici olan Madam Duveyrier kendisine Valentine rolünü ayırmıştı, çünkü bu beylerin arasına kadın sokmak istemiyor, onları orkestra şefinin acımasızlığıyla yönetiyordu.
Sessizlik olmuyordu, küçük salonda politik tartışma kızışmış olmalı ki dayanılmaz bir gürültü geliyordu. Clotilde cebinden bir anahtar çıkarıp piyanoya birkaç kez vurdu. Yeniden fısıldaşmalar oldu ve birkaç siyah smokin daha salona girdi. Octave Madam Hedouin'in arkasındaki yerinden ayrılmamış, gözlerini kadının danteller arasında kaybolan göğsüne dikmişti. Sessizlik sağlanıyordu ki bir kahkaha işitildi. Bu, Auguste'ün bir sözüne gülen Berthe'den geliyordu. Salondakiler birbirine bakıştı; anneler ayıplar gibi ciddileştiler. Madam Josserand herkesin duyacağı biçimde kendi kendine söylendi:
- Ah! gençler!
Hortense kız kardeşinin yanından ayrılmıyor, kahkahalarına katılıyor, bazan onu adamın üzerine doğru itiyordu.
Arkalarındaki açık pencerenin perdesi rüzgârda savruluyordu. Mağaradan çıkmış gibi kalın bir ses salonu doldurunca başlar piyanoya çevrildi. Campardon ağzını yuvarlatıp ilk dizelere başlamıştı:

Evet, kraliçemizin buyruğuyla burada toplandık.

Clotilde bir gam inip çıktı ve gözlerini tavana dikip tiz bir sesle haykırdı:

Ah! titriyorum!

Sonra koro girdi; sekiz avukat, tüccar ve rantiye burunları notalarda, Latince okuyan öğrenciler gibi, Fransa'yı kurtarmaya ant içiyorlardı. Bu sürpriz bir başlangıç oldu, çünkü koronun sesi bu salonda yankılanıyor, at arabalarının kaldırım taşlarındakine benzer bir uğultu oluşuyordu. Ama şövalye "Bu kutsal görev...'' aryasına başlayınca hanımlar bildik bir havayla başlarını sallayıp kendilerinden geçtiler. Salon coşmaya başladı; beyler her defasında "Ant içiyoruz, sizinleyiz!'' diye haykırdıkça salonda bir gümbürtü oluyordu.
Octave, Madam Hedouin'in kulağına eğildi:
- Çok yüksek söylemiyorlar mı?
Kadın yanıt vermedi. Müzikten sıkılan genç adam uzaktan Trublot'ya baktığında onun gözleriyle işaret ettiği yere başını çevirdi. Pencere önünde Berthe Auguste'le flörtünü sürdürüyordu. Şimdi yalnız kalmışlardı. Çünkü ön tarafta Hortense dalgın bir tavırla perde düğümüyle oynuyordu. Artık kimse onlarla ilgilenmiyordu.
Piyanoda Clotilde boynunu uzatarak şövalyeye ant içiyordu:

Ah! Bugün kanımın son damlasına kadar sizinleyim!

Kent yöneticileri coşkuyla şarkılarına girdiler. Campardon ağzını yuvarlatıp savaş buyrukları veriyordu. Sonra rahiplerin şarkısı başladı. Trublot alçak notalara erişebilmek için karnını zorluyordu.

Octave onu dinlerken ayırdığı gözlerini yine pencereye çevirdiğinde irkildi. Hortense, şarkının etkisiyle kendinden geçmiş gibi, amaçsız bir biçimde perdenin düğümünü çözmüştü. Büyük kırmızı perde şimdi Auguste ve Berthe'i gizlemekteydi. Octave orada ne yaptıklarını merak eder oldu. Koro "Kutsal hançerler, yeminimizi kutsayın...'' diye gürlerken perdenin arkasında hiç devinim belirtisi yoktu. Şimdi şövalye de koroya katılmış finale doğru "Ölüm! ölüm!'' diye yaklaşıyorlardı. Dar salonda bu müzik mumları titretiyor, çağrılıların yüzünü sarartıyor, kulaklarını sızlatıyordu. Clotilde öfkeli gibi piyanoyu dövüyordu. Sonra koro sustu ve piyano yalnız başına çalmaya koyuldu.

Bu tatlı müziği konuklar soluklarını tutarak dinlemekteydi. Birden bir çığlık işitildi:

- Ama canımı acıtıyorsunuz!

Tüm başlar yeniden pencereye çevrildi. Madam Dambreville kalkıp perdeyi araladı. Auguste ve Berthe yüzleri kıpkırmızı ortaya çıktılar. Madam Josserand sevecenlikle kızına yaklaştı:

- Neyin var, bir tanem?

- Hiç, anne. Hava alıyordum, Mösyö Auguste koluma çarptı...

Yüzü daha da kızarmıştı. Salondakiler dudaklarını ısırıp ayıplar gibi birbirlerine baktılar. Bir aydır kardeşini Berthe'den uzaklaştırmaya çalışan Madam Duveyrier, korosunun yarıda kesilmiş olmasının da etkisiyle, sapsarı kesildi. İlk şaşkınlıktan sonra konuklar onu alkışlamaya başladılar. İltifatlar birbirini izliyordu. Ne kadar güzel söylemişlerdi! Koroyu çok güzel yönetmişti. Ama kadın, bu iltifatların gerisinde salonu dolaşan fısıltıları dinliyordu: genç kızın namusu ciddi biçimde yaralanmıştı, bunu ancak evlilik kurtarabilirdi.

- Nasıl paketlediler, ama? dedi Trublot Octave'a. Aptal adam, biz böğürürken kızı sıkıştıracağı yerde, zamanını iyi ayarlayamadı. Azizim, salonda şarkı sırasında bayanlara çimdik atarsanız kimse ilgilenmez.

Berthe şimdi yatışmış gülümsüyor, Hortense ayıplar gibi Auguste'e bakıyordu. İkisi de annelerinin erkeği aşağılayan derslerinden kazançlı çıkmışlardı. Konuklar yine salona dağıldılar. Kızının olayından kalbi sızlayan Mösyö Josserand karısına yaklaştı. Kadın Madam Dambreville'e oğulları Leon'la ilgilendiği için teşekkür ediyordu. Adam onun kızları konusundaki düşüncelerini dinleyince daha da üzüldü. Kadın Madam Juzeur'ün kulağına eğilmiş, ama yanındaki Valerie ve Clotilde için konuşuyordu:

- Daha bugün dayılarından haber aldım. Berthe'in elli bin frank çeyiz parası hazırmış. Doğrusu fazla sayılmaz ama sağlam para!

Bu yalan onu o kadar rahatsız etti ki karısının omzuna hafifçe dokunmak zorunda kaldı. Kadın kararlı bakışlarını ona dikip gözlerini eğmek zorunda bıraktı. Sonra Madam Duveyrier'ye dönüp babasının sağlığını sordu. Clotilde artık karşı çıkmayı bırakmıştı. Neşeli bir sesle:

- Ah! Babam yatmış olmalı, dedi. O kadar çalışıyor ki!
Mösyö Josserand onu doğrularken çeyiz parası aklından gitmiyordu: sözleşme zamanı geldiğinde bu parayı nasıl bulacağını düşünüyordu.
Salonda sandalyelerin gürültüsü başladı: bayanlar çay servisi için yemek salonuna geçiyorlardı. Madam Josserand muzaffer bir komutan gibi, iki kızı ve Vabre ailesiyle çay masasına yöneldi. Az sonra salonda ciddi birkaç adam kalmıştı. Campardon Rahip Mauduit'yi yakalamış, Saint-Roch Kilisesi'ndeki onarımı konuşuyordu. Rahip işin olduğunu söyledi, bir mihrap, kalorifer tesisatı ve rahibin mutfak onarımı için ödenek çıkmıştı. Birlikte diğer öbeğe katıldılar.
Orada herkes Duveyrier'yi kutluyordu: önemli bir temyiz kararının gerekçesini yazmış olduğunu itiraf ediyordu o da. Başkan onu ön plana çıkarmak için böyle gösterişli işleri ona ayırıyordu.
Leon yanlarındaki masanın üzerinde duran Revue des Deux Mondes dergisini işaret etti:
- Son dizi romanı okudunuz mu? İyi yazılmış, ama yine de bir zina öyküsü; artık bıkkınlık veriyor.
Bunun üzerine ahlak konusuna girdiler. Campardon namuslu kadınlar olduğunu söyleyince herkes bu görüşe katıldı. Mimara göre, ailede anlayış egemen olursa her zorluk aşılabilirdi. Theophile Vabre bunun kadına bağlı olduğunu söyledi, ama fazla açmadı. Doktor Juillerat'nın görüşü alınmak istendi. Ama doktor gülümseyerek özür diledi: o, sağlıkta iffet olduğunu düşünüyordu. Duveyrier sessizce dinledikten sonra söze karıştı:
- Bu yazarlar abartıyorlar: iyi eğitilmiş kentsoylu kesiminde zina olayı o kadar yaygın değildir. İyi aileden gelen bir kadın ailesinin baş tacıdır...
O yüksek duygulardan yanaydı: Rahip Mauduit anne ve eşte din duygusunun önemli olduğunu söyleyince ona katıldı. Sohbet yine din ve politika ilişkisine kaydı. Beyler ailenin temeli olan dini hükümetlerin göz ardı edemiyeceğinde birleşiyorlardı.
Ama yasakçı olmamalı, dedi doktor.
Duveyrier evinde politika konuşulmasından hoşlanmıyordu. Yemek odasına bir göz attı: Berthe ve Hortense Auguste'e tıka basa pasta yediriyorlardı. Söze karıştı:
- Her neyse, baylar, din evliliği yasallaştırır.
O sırada bir kanapede oturmuş olan Trublot Octave'a doğru eğildi:
- Sırası gelmişken sorayım: çok eğlendirici bir bayanın evine çağrılmak ister misiniz?
Genç arkadaşının hangi bayan olduğunu sorması üzerine, başıyla Duveyrier'yi işaret etti:
- Onun metresi.
- Olamaz! dedi. Octave şaşkınlıkla.
Trublot bildik bir tavırla gözlerini açıp kapadı. Bu iş böyleydi. Bir erkek, seksten iğrenen bir kadınla evlenip mahallenin köpeklerini bile hasta edecek kadar gününü piyano dinlemekle geçirirse, sonunda eğlenceyi başka yerde arardı tabii. Octave az ilerde yüksek değerlerden söz eden Duveyrier'ye baktı: adamın kırmızı lekeli yüzü şimdi gizli zevk düşkünlüklerinin bir izi gibi görünüyordu.

Yemek salonundan beyleri çağırdılar. Yalnız kalan Rahip Mauduit'nin yüzünde bir hüzün vardı. Doktor gibi, bu kadın ve erkeklerin en özel gizlerini bilen rahip artık yalnızca dış görünüşü kurtarabilmeyi düşünüyordu. Sonunda çıbanın patlayacağı, son bir rezaletle her şeyin yıkılacağı korkusuyla, bu çürümüş kentsoylu sınıfın üzerine din örtüsüyle kanat germişti. Ama, Berthe elinde bir fincan çayla yanına gelince rahibin yüzü gülümsedi. Kızla birkaç dakika konuşarak, onun pencere önündeki skandalını haklı kılmayı bildi. Octave bunu görünce ağzı açık kaldı:

- Vay be! Olacak iş değil!

Genç adam Madam Hedouin'in hole doğru gittiğini görünce yerinden fırladı. Gitmek üzere olan Trublot'nun peşinden hole çıktı. Niyeti ayrılmak üzere olan kadına eşlik etmekti. Kadın kesinlikle geri çevirdi: gece yarısı bile olmamıştı ve yakında oturuyordu. Genç adam bunun üzerine kadının yakasında gevşemiş olan bir çiçeği alıp saklamak istedi. Kadının güzel kaşları çatıldı; sonra her zamanki sakin havasıyla:

- Bana kapıyı açın, Mösyö Octave, dedi. Teşekkürler.

Kadın çıktıktan sonra Octave ne yapacağını bilemeden Trublot'yu aradı. Ama Trublot, daha önce yaptığı gibi, ortadan kaybolmuştu. Yine mutfakta olmalıydı.

Octave elinde gülüyle yatmaya çıktı. Merdivende Marie'yi bıraktığı yerde buldu. Ayak seslerini duyunca çıkmıştı. Genç adamı dairesine aldıktan sonra fısıldadı:

- Jules henüz dönmedi... İyi eğlendiniz mi? Neler gördünüz?

Ama onun yanıtını beklemeden elindeki gülü gördü, yüzü aydınlandı:

- Benim için mi? Ah! Beni düşündünüz demek! Ne kadar iyisiniz.

Yüzü kızarmış, gözlerinde iki damla yaş belirmişti. Octave birden duygulanıp ona sarıldı ve öptü.

Saat bire doğru Josserand ailesi yukarı çıktı. Dışarda tek sözcük konuşmayan aile yemek odasında birden sevinç gösterisine başladı. Madam Josserand kızlarının ellerini tutup masa çevresinde dans etmeye koyuldu; baba da onlara katıldı ve mum ışığında duvarlarda gülünç gölgeler eşliğinde oynadılar. Sonunda Madam Josserand bir sandalyeye oturdu:

- Ah! İşte oldu.

Ama hemen kalkıp Berthe'i iki yanağından öptü:

- Beni çok hoşnut ettin, güzelim. Uğraşılarımı boşa çıkarmadın. Zavallı kızım, bu kez düşlerin gerçek oldu.

Sesi düğümleniyor, üç yıldır yaz kış demeden çıktığı seferlerin yorgunluğu birden çıkıyor, içten bir duygusallıkla ağlıyordu. Kızının yüzünü soluk görüp endişelendi, ona bir ıhlamur yapmak istiyordu. Berthe iyi olduğuna ant içiyordu. Kızı yattıktan sonra da, çocukken yaptığı gibi, gelip ona yatağında sarıldı.

Mösyö Josserand kafasını yastığa koyup bekledi. Karısı ışığı söndürüp yanına uzandığında adamın içindeki sıkıntı, elli bin franklık çeyiz güvencesi vicdanını rahat bırakmıyordu. Bunu yüksek sesle söyleme gafletinde bulundu. Dürüst değildi bu.

- Dürüst değil mi? diye karanlıkta haykırdı Madam Josserand. Dürüst olmayan asıl ne, biliyor musunuz beyefendi? Kızlarını evde bırakmak! Zamanımız var, dayıyı belki razı edebiliriz. Şunu bilin ki beyefendi, benim ailem her zaman dürüst

olmuştur!
6

Ertesi gün pazardı. Octave uyandıktan sonra bir saat yataktan çıkmadı. İçi mutluydu. İyi bir işi vardı, mağazada taşra kabalığından kurtulmayı öğreniyor, günün birinde Madam Hedouin'i elde edip servete kavuşmayı umuyordu. Ama bu, uzun ve dikkat isteyen bir girişim olacaktı. Kendine altı aylık bir süre tanıdıktan sonra yine uyurken, Marie Pichon'un ona bu süreyi geçirtmeye yeteceğini düşündü. Böyle bir kadın çok uygun düşmüştü; elini sallasa geliyor ve beş kuruş harcama gerektirmiyordu. Diğerini beklerken daha iyisini bulamazdı. Yarı uykuda bu kadına daha iyi davranmaya karar verdi.
Çalar saat dokuzda onu uyandırdı. İnce bir yağmur yağıyordu. Dışarı çıkmaktansa Pichonlarda vakit geçirmeye karar verdi. Aslında onu hep çağırıyorlardı, ama kayınbabasının gevezeliğine dayanamadığı için kaçıyordu. Bu kez kabul ederse Marie'nin hoşuna gideceğini düşündü; belki bir kapı ardında onu öpme fırsatı bulabilirdi. Genç kadın sürekli kitap istediği için, ona bir torba kitap götürmeyi düşündü. Giyinip aşağı indi; herkesin fazla eşyalarını koyduğu teras katındaki deponun anahtarını kapıcıdan almaya gidiyordu.
Bu nemli kış sabahında merdivenler sıcaktan bunaltıcı olmuştu. Apartman girişinde Mösyö Gourd az bir para vererek ayak işlerinde kullandığı Perou Ana denen yaşlı kadına taşları yıkatıyordu. Kendisi kapıcı dairesinin sıcak eşiğinde durmuş, eski hizmetçilerin çektiklerinin acısını kadından çıkarıyordu.
- İyi fırçalayın bakalım! Taşlarda leke görmeyeyim.
Octave onun yanına gelince, söylenmesini sürdürdü:
- Bu tembel kadına iş yaptıramıyorum. Ah! Efendim dükün evinde olacaktım ki! Çalışmayanı hemen kapı dışarı ederdim. Pardon, Mösyö Mouret, siz ne istemiştiniz?
Octave anahtarı istedi. Kapıcı acele etmeden kendi dertlerini anlatmayı sürdürdü: İsteseler taşradaki evlerinde gül gibi yaşarlardı, ama Madam Gourd, kaldırımlarda romatizmalarıyla zorluk çektiği halde, Paris'te yaşamayı seviyordu.
- Ama her şeye katlanamam doğrusu! Ben geçim için çalışmıyorum. Deponun anahtarı mı? Onu nereye koyduk, hanım?
Madam Gourd ateşin karşısında bir koltuğa uzanmış sütlü kahvesini içiyordu. Anahtarı nereye koyduğunu bilmiyordu, belki komodinin dibinde olabilirdi. Bir yandan kahvesini yudumlayan kadın bir yandan da gözlerini koridorun dip tarafındaki servis merdiveninden ayırmıyordu. Birden yerinden fırladı:
- İşte geliyor!
Merdivenden inen kadın kapıya yönelirken Mösyö Gourd onun yolunu kesmek ister gibi kapıya dikildi. Octave'a fısıldayarak açıkladı:
- Sabahtan beri onu izliyoruz, bayım. Teras katında, hizmetçilere ayrılmış olan odalardan birinde kalan marangozun yanından geliyor. Maalesef apartmanda işçi kiracılar da var... Mal sahibinin yerinde olsam o odayı boş bırakır, böyle pis insanlara kiralamazdım.
Kadın kapıya yaklaştığında Gourd önüne dikildi:
- Nereden geliyorsunuz?

- Haydaa?! Yukardan tabii, dedi kadın.
Kapıcı o zaman parladı:
- Bu apartmanda kadın istemiyoruz. Sizi getiren adama bunu daha önce söyledik. Bir daha geceyi burada geçirirseniz, polis çağıracağım. O zaman namuslu bir apartmanda böyle şeyler yapmak neymiş görürsünüz.
- Ah! Sıktınız ama, dedi kadın. Burası benim evim, ne zaman istersem girerim.
Kadın arkasından söylenen Mösyö Gourd'a aldırmadan çıkıp gitti. Böyle şey görülmüş müydü? En ufak bir lekesi olmayan bu apartmanda böyle ahlaksızlık olur muydu?
- Şey... anahtar? dedi Octave.
Ama kapıcı bir kiracının önünde yetkesinin sarsılmasını sindirememiş, hıncını Perou Ana'dan alıyordu. Beceriksiz kadın yine süpürgesiyle duvarlara su sıçratmıştı. Bir daha ona iş vermeyecek, açlıktan ölse umurunda olmayacaktı. Yaşlı kadın yorgunluktan ona yanıt veremeden zayıf kollarıyla taşları fırçalıyor, ağlamamak için kendini zor tutuyordu.
Madam Gourd oturduğu yerden bağırdı:
- Şimdi anımsadım, hayatım. Hizmetçilerden saklamak için anahtarı gömleklerin altına saklamıştım. Mösyö Mouret'ye ver onu.
- Bu hizmetçiler her yere burunlarını sokuyorlar, diye söylendi Mösyö Gourd. İşte anahtar, bayım. İşiniz bitince hemen getirmelisiniz.
Octave ıslak avludan geçmemek için büyük merdivenden yukarı çıktı. Ama dördüncü katta servis merdivenini kullandı. Teras katı bir hastane gibi uzun bir koridora sıralanmış hizmetçi odalarından oluşuyordu. Küf kokan bu katın tavanındaki çinkodan buz gibi bir soğuk iniyordu.
Depo avlu tarafında bulunuyordu. Octave oraya doğru ilerlerken yarı açık bir kapıdan gördüğü görünümle irkilip geri döndü. Küçük bir aynanın karşısında gömlekli bir adam kravatını bağlıyordu.
- Nasıl? Siz misiniz?
Bu adam Trublot'ydu. Eli kravatında taş gibi kaldı. Bu erken saatte kimse bu kata çıkmazdı. Octave'ın girdiği odada dar bir karyolanın yanında tuvalet masası vardı. Leğendeki sabun üzerinde bir tutam kadın saçı ve önlükler arasında asılı bir erkek ceketi görünce durumu anladı:
- Demek siz aşçı kadınla yatıyorsunuz!
- Hayır, hayır! dedi, Trublot korkuyla.
Sonra bu yalanın saçmalığını anlayıp mutlu bir biçimde güldü:
- Valla, inanın bana, fena kız değil.
Trublot anlattı: Davetlere gittiğinde bir bahaneyle mutfağa gidip aşçı kadınları ocağın önünde çimdikliyordu. İçlerinden biri odasının anahtarını ona vermeye razı olursa, erkenden çıkıp odasında onu bekliyordu. Ertesi gün saat ona kadar bekleyip ana merdivenden indiğinde kapıcı onun apartmanda oturan biriyle sabah erkenden iş için buluştuğunu sanıyordu. Borsadaki işine zamanında gittiği sürece babası hoşnuttu. Pazar günlerini bazan bütün gün bir hizmetçi yatağında geçiriyordu.
Octave'ın yüzündeki tiksinme gitmemişti:
- Ama siz, günün birinde zengin bir adam olacaksınız!

Trublot'nun yüzünde kararlı bir anlatım belirdi:
- Azizim, siz bunun ne olduğunu bilmezsiniz, lütfen konuşmayın.
Böyle diyerek Julie'yi övmeye koyuldu. Kırk yaşında, iri yapılı Bourgogne köylüsü, yüzünde çiçek bozuğu artıkları olan bu kadın muhteşemdi. Kibar bayanların hepsi kaval gibiydi, Julie'nin tırnağı olamazlardı. Üstelik zevk sahibi bir kızdı. Bunu kanıtlamak istercesine bir çekmeceyi açtı: Madam Duveyrier'nin evinden çalındığı kuşkulu bir şapka, birkaç mücevher, dantelli gömlekler gerçekten de aşçının biraz koket yapısını anlatıyordu.
- Bu kız pırlanta, azizim... Keşke tüm kibar kadınlar onun gibi olsa.
O sırada merdivende bir gürültü duyuldu. Adele saçını yıkamak için yukarı çıkıyordu. Madam Josserand aşçısının başını yıkamadan yemeği hazırlamasını yasaklamıştı. Trublot başını uzatıp onu gördü.
- Çabuk kapıyı kapatın! Sesinizi çıkarmayın.
Kulağını uzatıp Adele'in koridordaki ağır ayak sesini dinliyordu. Octave şaşkındı:
- Onunla da mı yatıyorsunuz yoksa?
Trublot bu kez yadsıma yüreksizliğini gösterdi:
- Bu pasaklıyla mı? Hadi canım! Beni kim sanıyorsunuz?
Yatağın kenarına oturmuş Adele'in başını yıkamasını bekliyor ve Octave'a kıpırdamaması için işaret ediyordu. İki adam biraz ötedeki odadan gelen küvette su sesini dinlediler. Trublot fısıldayarak açıkladı:
- Onun odasıyla burası arasındaki odayı bir marangoza kiralamışlar; adam her gün pişirdiği soğan çorbasıyla bu katı kokutuyor. Tüm evler böyle: hizmetçi odalarını ucuza getirmek için duvarları kâğıt gibi ince yapıyorlar. Ev sahiplerini anlamıyorum; bu dürüst değil. İnsan yatakta dönemiyor...
Adele indikten sonra genç adam giyinmesini bitirdi, Julie'nin tarağıyla saçını taradı. Octave depodan söz edince ona yardımcı olmak istedi. Birlikte depoya giderlerken geçtikleri odaların sahiplerini ezbere sıralıyordu. Adele'den sonraki oda Campardonların hizmetçisi Lisa'nındı: işini apartman dışında gören bir uyanık. Sonra yine aynı dairedeki aşçı Victoire geliyordu: altmış iki yaşında, kendi halinde ve Trublot'nun saygı duyduğu tek kadındı. Daha sonraki odada dün Valerie'nin yanında işe başlayan Françoise vardı: herhalde yirmi dört saatten fazla kalmazdı. Daha sonra arabacıların ve uşakların odaları geliyordu. Trublot arabacılardan birinin, güçlü kuvvetli bir adamın dairelerde dolaşıp işini sessizce gördüğünü kıskanır gibi anlattı. Daha ilerde Madam Duveyrier'nin uşağı Hippolyte aynı dairedeki hizmetçi Clemence'ı nikahlısı gibi görüyor ve her gece ziyaret ediyordu. Son odada Madam Juzeur'ün on beş yaşında yanına aldığı küçük Louise her gece yatmadan önce kimbilir neler işitiyordu.
Octave depodan kitapları aldıktan sonra Trublot onu durdurdu:
- Azizim, benim hatırım için kapıyı kilitlemeyin. Anlıyorsunuz ya, saklanıp beklemek için uygun bir yer burası.
Octave, Mösyö Gourd'un güvenine boşverip razı oldu. Sonra Trublot'nun pardesüsünü almak için Julie'nin odasına döndüler.

Bu kez eldivenlerini bulamıyordu. Çarşafları ve çekmeceleri o kadar didikliyordu ki ortalığa toz ve pis çamaşır kokusu yayıldı. Octave bunalarak pencereyi açtı. Burası avluya bakıyordu; tüm mutfakların kokusu boşlukta yükseliyordu. Octave bu nemli kuyuya başını eğip baktı. Aşağıda bazı sesler duyunca geri çekilmek istedi.

- Şimdi sabah dedikodusu başlar, dedi Trublot. Bir dinleyin bakalım.

Campardonların penceresine yaslanmış olan Lisa eğilmiş, iki kat aşağıdaki Julie ile konuşuyordu:

- Hey! bu kez sizin bey fırçayı yemiş, öyle mi?

- Öyle görünüyor, dedi Julie. Karısı adamı öyle benzetmiş ki kıçından donunu almadığı kalmış.

- Biz bunun yarısını yapsak ne derlerdi?

Lisa aşçı Victoire'ın hazırladığı likörü tatmak için bir an pencereden kayboldu. Bu iki kadın iyi anlaşıyorlardı: hizmetçi aşçının ayyaşlığını, aşçı da hizmetçinin dışarda yaptığı alemleri saklıyarak birbirlerine yardımcı oluyorlardı. Victoire arkadaşının yanına gelip pencereden eğildi:

- Ah! Kızlar, siz daha küçüksünüz. Ben neler görmedim ki?

Yaşlı Campardon'un zamanında terbiyeli bir kız yeğeni vardı, erkekleri anahtar deliğinden gözlerdi.

- Ne ayıp! dedi Lisa. Dördüncü kattaki küçüğü dün gece salonda sıkıştırdılar. Ben de olsam Mösyö Auguste'e tokatı indirirdim.

Bu sözler üzerine Madam Juzeur'ün mutfak penceresinden bir gülüş işitildi. Lisa eğilip bakınca küçük Louise'in kendilerini dinlediğini gördü.

- Bu kız sabah akşam bizi dinliyor. Sırtımıza bu çocuğu vermeleri haksızlık; artık hiçbir şey konuşamayacağız.

Sözünü bitirmemişti ki birden açılan bir pencere hepsini içeri kaçırdı. Ama kafalarını uzatıp baktılar. Madam Valerie veya Madam Josserand'ın kendilerini yakalamasından korkuyorlardı.

- Tehlike yok! dedi Lisa. Hepsi küvetlerinde yıkanmakla meşgul. Derileri çok değerli. Zaten bir tek bu saatte rahat edebiliyoruz.

Julie bir yandan havuç soyarken Compardon'un hizmetçilerine sordu:

- Ee? Sizin hanım hâlâ iyileşmedi mi?

- Hep aynı, dedi Victoire. Onun işi bitti, tıpalı artık.

Diğer ikisi bu sözcükten içleri gıdıklanmış gibi gülüştüler.

- Ya mimar efendi ne yapıyor?

- Ne yapsın? O da kuzini tirbüşonluyor!

Kızlar kahkahayla gülerken Valerie'nin penceresinden yeni hizmetçi Françoise göründü. Az önce onları alarma geçiren oydu. Önce kibar karşıladılar.

- Ah! Siz miydiniz, matmazel?

- Evet, yerleşmeye çalışıyorum. Ama bu mutfak o kadar pis ki!

Sonra onu nelerin beklediğini anlattılar.

- Sizden önceki kolları yara bere içinde ve ağlayarak gitti. Kalabilirseniz şaşarız.

- Ah! Söylediğiniz iyi oldu, dedi Françoise. Hepinize teşekkür ederim.

- Hanımınız nerede? diye merak etti Victoire.

- Öğle yemeği için bir bayan arkadaşına gitti.

Lisa ve Julie anlamlı bir biçimde bakışıp güldüler. Bacaklar

havada, kafa yerdeyken tuhaf bir öğle yemeği olacaktı bu! İnsan bu kadar yalan söyler miydi? Kocasına acımıyorlardı, çünkü hak ediyordu; ama bir kadının bu kadar sürtmesi hoş değildi.
- İşte pasaklı! diye atıldı Lisa.
Josserandların hizmetçisi Adele de pencereye çıkmıştı. Birden bu karanlık kuyuda sövgüler ve bağırışlar yükseldi. Hepsi apartmanın belalısı, pasaklı ve aptal Adele'i protesto ediyorlardı.
- Aman, kızlar, yıkanmış gibi duruyor!
- Bir daha çöp atarsan sana onları yedirirız!
Adele şaşkın bir yüzle onlara bakıyordu. İçini çekti:
- Beni rahat bırakın kızlar, yoksa hepinizi ıslatırım.
Fakat alaycı gülüşler kesilmedi.
- Dün akşam hanımını evlendirmişsin ha? Yoksa ona sen mi öğretiyorsun bu numaraları?
- Ah budala kız! Yiyecek bir şey olmayan o evde nasıl duruyorsun? Onları boşlasana, akılsız!
Adele'in gözleri yaşardı:
- Boş laf ediyorsunuz. Yemek bulamıyorsam benim suçum ne?
Sataşmalar bitmiyordu: Adele'i savunan yeni hizmetçiyle Lisa arasında bir ağız dalaşı başladı. Tam bu sırada, az önce aşağılandığını unutan Adele dayanışma örneği verdi:
- Dikkat! Madam geliyor!
Bir sessizlik oldu: her biri mutfağına dalmıştı. Daracık avlunun kara kuyusunda şimdi hizmetçi kiniyle eşelenmiş aile pisliği gibi, eviye kokuları yükseliyordu. Sahipleri salonlarında terlikle gezinir ve ana merdivende soylu bir sessizlik hüküm sürerken, bu avlu deliği apartmanın lağımı gibiydi.
Octave dönüp gülümsedi:
- Şakacı kızlar.
Trublot hâlâ beyaz eldivenlerini arıyordu. Sonunda yatağın bir köşesinde buldu. Aynada son bir kez saçını düzelttikten sonra odayı kilitleyip anahtarı anlaştıkları bir yere sakladı.
Merdivenden indiler; Josserand'ın kapısını geçtikten sonra Trublot'nun kendine güveni geldi. Sesini yükselterek Octave'a veda etti:
- Hoşçakal, azizim. Sağlığını merak etmiştim de bir uğrayayım dedim.
Octave onun arkasından gülümseyerek baktı. Öğle yemeği yaklaştığı için anahtarı kapıcıya daha sonra geri vermeyi düşünerek Campardonlara gitti. Yemekte Octave servis yapan Lisa'yı süzüyordu. Kibar ve saygılı tavırlarla hizmet eden bu tahta göğüslü kızın avludaki söven halini gördükten sonra onun hakkında yanılmamış olduğunu düşündü. Madam Campardon hırsız olmadığı için bu kızdan hoşnut olduğunu söylüyordu; bu doğru olabilirdi, çünkü onun kusuru başka yerdeydi. Ayrıca annesi küçük Angele'le de iyi anlaştığı için hoşnuttu.
Tatlı sırasında bir ara Angele kayboldu; mutfakta gülüştüğünü duydular. Octave bir uyarıda bulunmak istedi:
- Onun hizmetçilerle fazla serbest olması doğru mu?
- Oh! Bir kötülük yok, dedi Madam Campardon. Victoire kocamın bebekliğini gördü; Lisa'dan çok eminim. Ayrıca bu küçük beni o kadar yoruyor ki! Bütün gün çevremde zıplayınca kafam

yoruluyor.
Mimar pürosunu yakarken söze karıştı:
- Angele'i mutfağa gitmeye ben zorluyorum. İyi bir ev kadını olmasını istiyorum. Hiç dışarı çıkarmadan kanatlarımızın altında büyütüyoruz. Göreceksiniz nasıl bir ev hanımı olacak.
Octave üstelemedi. Bazı günler Campardon aptalca konuşuyordu. O gün de Saint-Roch Kilisesi'nde iyi bir vaaz olduğunu söyleyerek Octave'ı gidip dinlemeye zorluyordu. Ama genç adam kabul etmedi. Madam Campardon'a akşam yemeğine gelmeyeceğini söyleyerek izin istedi. Odasına çıktığında cebinde depo anahtarını fark etti; önce inip onu kapıcıya vermeliydi.
Üçüncü katın sahanlığında onu bir sürpriz bekliyordu. Adını söylemedikleri soylu beyefendinin daire kapısı açıktı. Her zaman mezar sessizliğinde olan bu dairenin açık oluşu bir olay sayılabilirdi. Kapı aralığından bakarak, çok çalıştığı söylenen adamın bürosunu görmeye uğraşıyordu ki şaşkınlığı daha da arttı: Yazı masası yerine büyük bir karyolanın ucu görünüyordu. Tam o sırada daireden yüzü kalın bir tülle örtülü bir kadın çıktı. Kapı onun arkasından sessizce kapandı.
Octave kadını izleyerek merdivenlerden indi; güzel olup olmadığını merak ediyordu. Ama kadın ayaklarının ucuna basarak çevik adımlarla uzaklaşıyordu. Genç adam giriş katına ulaştığında Mösyö Gourd'un kadını saygıyla selamlayarak uğurladığını gördü:
Octave anahtarı verirken kapıcının ağzını aradı.
- Zarif bir kadın.
- Tam bir hanımefendi, dedi kısaca Gourd.
Kadın hakkında başka bir şey söylemeden üçüncü kattaki kiracıyı övmeye koyuldu. Oh! Gerçek bir beyefendiydi; haftada bir gün rahat çalışabilmek için bu daireyi kiralamıştı.
- Çalışmak mı? diye sordu Octave. Ne iş yapıyormuş acaba?
Kapıcı duymamış gibi sürdürdü:
- Beyefendi temizlik işini bana emanet etti. İnsanın terbiyesi evindeki temizlikten hemen anlaşılır.
Avluya giren bir arabaya yol vermek için yana çekildiler. İkinci kattaki aile Bois Parkı'ndaki gezintiden dönüyordu. Kapıcı kişneyen atları yatıştırmaya uğraşıyor, araba penceresindeki iki güzel çocuk gerideki ana babanın yüzünü saklıyordu. Mösyö Gourd kibar ama soğuk bir biçimde onları selamladı.
- İşte apartmanda hiç sesi çıkmayan bir aile, dedi Octave.
- Kimse gürültü yapmaz burada, dedi kapıcı. Kimileri yaşamasını bilir, kimileri de bilmez.
Kapıcı bu aileyi kimseyle görüşmediği için eleştiriyordu. Oysa zengin görünüyorlardı; ama kitap yazdığı için adamı kuşkulu görüyordu. Kimseye gereksinme duymadan hep mutlu bir yüzle girip çıkan bu aile ona normal gelmiyordu.
Octave yukarı çıkmak üzereyken Valerie eve dönüyordu. Genç adam ona yol verdi.
- Nasılsınız, madam?
- Çok iyi, mösyö, teşekkür ederim.
Kadın soluk soluğa merdivenleri çıktı. Octave onun çamurlu botlarına bakarken, hizmetçilerin söz ettiği bacakları havada öğle yemeğini düşündü. Kadının ıslak eteklerinden sıcak ve bayat parfüm kokusu geliyordu.

- Ne kötü hava, değil mi madam?
- Evet, mösyö.
Birinci kata geldiklerinde onu selamlayıp ayrılırken Octave kadının yüzüne baktı: morarmış yüzü, uykusuzluktan şişmiş göz kapakları ve aceleyle bağlanmış şapkanın altında taranmamış saçlarıyla bu kadın onu şaşırtıyordu. Niçin başkalarıyla bu işi yapıyordu da onu istemiyordu?
Üçüncü katta Madam Juzeur'ün kapısından geçerken dün verdiği sözü anımsadı. Kibar ve dindar tavrıyla bu ufak boylu kadın onu meraklandırıyordu. Kapıyı çaldı. Madam Juzeur kendisi açtı.
- Ah! siz misiniz? Buyurun, onur verdiniz.
Dairede kapalı yerlerin ağır kokusu ve bir mezar sessizliği vardı. Kadife örtü ve perdelerle bir kiliseyi andırıyordu.
Octave alçak bir kanepeye oturdu.
- İşte size sözünü ettiğim dantel, dedi Madam Juzeur.
Kadın elinde eski İngiliz örgüsüyle işlenmiş bir dantelle geldi. Octave bir uzman gibi inceleyip üç yüz frank değerinde olduğunu söylerken elleri birbirine değiyordu. Genç adam hiç vakit kaybetmeden kadının küçük ellerini öpmeye başladı.
- Ah! Mösyö Octave, benim yaşımda? Hiç olur mu?
Bunu söylerken kızmıyordu kadın. Otuz iki yaşında olduğu halde kendini yaşlı sayıyordu. Sonra ne kadar talihsiz olduğundan söz etti: on yıllık evlilikten sonra kocası bir sabah hiç nedensiz çıkıp gitmişti. Gözlerini tavana kaldırıp içini çekti:
- Anlıyorsunuz, değil mi? Bir kadın için böyle darbeler her şeyin sonudur.
Octave kadının sıcak elini avucuna almış, parmaklarına küçük öpücükler konduruyordu. Kadın gözlerini ona çevirip dalgın ve bir ana şefkatiyle baktı:
- Ah! Çocuk!
Bu sözü bir yüreklendirme sayan genç adam onu belinden kavrayıp kanepeye çekmek istedi. Ama kadın yumuşak bir devinimle kurtulup, oyun oynar gibi adamın kollarını çözdü.
- Hayır, hayır. Bırakın beni. Dost kalmamızı istiyorsanız bunu yapmayın.
- Demek hayır, öyle mi? diye fısıldadı genç adam.
- Ne hayır? Ne demek istiyorsunuz? Haa, elimi istediğiniz kadar tutabilirsiniz.
Genç adam onun elini açıp avcunun içini öpüyordu. Kadın, okşanmak isteyen bir kedi gibi, parmaklarını aralıyordu. Ama bileğinden yukarı çıkmasına izin vermedi. Orada ilk günden geçilmemesi gereken kutsal bir çizgi vardı.
O sırada alışverişten dönen küçük Louise haber verdi:
- Rahip efendi geliyor.
Kapı önüne bırakılmış bu kimsesiz kızın ablak yüzü soluktu. Madamın avucundan yiyen adamı görünce aptalca gülmeye başladı. Ama sahibesinin sert bakışı üzerine mutfağa kaçtı.
- Ah! Onu eğitebileceğimi pek sanmıyorum, dedi Madam Juzeur. Bu zavallı çocukları doğru yola çevirebilmek için çok uğraşıyorum. Buyurun, Mösyö Mouret, siz bu yana geçin.
Kadın salonda rahibi kabul edebilmek için onu yemek odasına aldı. Ayrılırken yine sohbet için uğramasını istedi. Günleri sıkıcı ve tekdüze geçiyordu, ama çok şükür, dinle uğraşmak onu

oyalıyordu.
Akşam saat beşe doğru Octave Pichonlara konuk oldu. Onun elindeki kitapları masaya bıraktığını gören Marie sevinçten kıpkırmızı kesildi.
- Ah! Ne kadar iyisiniz, Mösyö Octave! Çok teşekkürler. Tam saatinde gelmeniz de ne büyük iltifat! Size önce biraz konyak vereyim, iştahınız açılır.
Onu sevindirmek için kabul etti. O gün her şey, masada hep aynı konuları geveleyen Jules ve Vuillaumelar bile, ona güzel görünüyordu. Marie arada bir mutfağa koşup rostoya bakıyordu. Bir ara mutfağa geçen Octave ocağın önünde ona sarılıp ensesinden öptü. Kadın, hiç bağırmadan veya titremeden, dönüp soğuk dudaklarıyla karşılık verdi. Bu serinlik genç adama hoş göründü.
Yemek odasına dönen Octave Jules'e sordu:
- Yeni bakan işi ne oluyor?
Memur olan adam şaşırdı. Yeni bir eğitim bakanı atanacağından haberi yoktu. Bürolarda bu işleri izlemezlerdi. Sonra hiç ara vermeden konuyu değiştirdi:
- Havalar kötü. Temiz bir pantolonla gezmek zorlaştı.
Madam Vuillaume Batignolles semtinde kötü yola düşen bir kızdan söz ediyordu.
- Hiç inanılır gibi değil, bayım. Çok iyi eğitilmiş bir kızdı. Gerçi, canı sıkıldığı için, iki kez kendini pencereden atmak istemişti.
- Pencerelere demir taktırmaları gerekirdi, diye ekledi kocası.
Yemek çok güzel oldu. Küçük bir lambanın aydınlattığı sade masada yemek boyunca Pichon ve Vuillaume bakanlık personelinden konuştular. Sözünü etmedikleri şube müdürü veya yardımcısı kalmadı. Bazan içlerinden birinin öldüğünü veya emekli olduğunu anımsayıp düzeltiyorlardı. Bu arada Chavignat adındaki memurun çok çocuk yapmasını eleştirdiler. Gelir durumunu düşünmeden bunu yapması intihar demekti. Karnı doyan Octave gevşemiş ve onlara hak vererek gülümsüyordu. Saf ve masum bakışıyla kocasının yanında oturan Marie'nin, doğal bir biçimde ikisine de servis yapması bile onu mutlu ediyordu.
Dakik olan Vuillaumelar tam saat onda kalktılar. Jules de şapkasını aldı, onları tramvay durağına kadar geçirecekti. Evlendiği günden kalan bu saygı gösterisini şimdi bir görev gibi yapıyordu. Ancak, tramvayı görünceye kadar duraktan durağa yürüdükleri için bazan Montmarte'a kadar gittikleri oluyor ve Jules iki saatten önce eve dönmüyordu.
Eşikte el sıkışıp ayrıldılar. Octave Marie'yle içeri girerken:
- Yağmur yağıyor. Jules gece yarısından önce dönmez, dedi.
Küçük Lilitte erkenden yatırıldığı için Octave hemen genç kadını kucağına aldı. Bu arada, sanki konuklarını uğurlamaktan rahatlamış ev sahibi gibi, bir yandan kahvesini içiyor, bir yandan da kadına sarılıyordu. Dar salonda vanilya kokulu bir sıcaklık vardı. Genç adam kadının çenesine küçük öpücükler konduruyordu ki kapı vuruldu. Marie hiç telaşlanmadı. Bu gelen Josserandların deli oğluydu. Karşıdaki apartmandan kaçabildiği zaman buraya gelip bu tatlı huylu kadınla sohbet etmeyi seviyordu. İkisi de pek az konuştukları halde birbiriyle bulunmaktan mutluydular.

Octave canı sıkkın olarak sessiz kalmayı yeğledi. Saturnin kopuk kopuk konuşuyordu:
- Yine konuklar var. Beni masada istemiyorlar. Ben de kilidi söküp kaçtım. Oh olsun!
Octave'ın sabırsızlandığını gören Marie onu kandırmak istedi:
- Sizi merak ederler, dönseniz iyi olur.
Ama deli bundan hoşlanıp gülüyordu. Sonra dili döndüğü kadar evinde olanları anlatmak istedi.
- Babam yine bütün gece çalıştı. Annem Berthe'e tokat attı. Söylesenize, evlenince insanın canı yanar mı?
Marie yanıt vermeyince daha da canlanıp sürdürdü:
- Ben çiftlikte yaşamak istemiyorum. Kız kardeşime dokunurlarsa onları boğarım. Gece herkes uyurken bunu yapmak çok kolay. Berthe'in elleri pamuk gibi yumuşak. Ama öbürü kötü kız...
Yeniden başlıyor, sözcükleri karıştırıyor, ama niçin geldiğini tam anlatamıyordu. Sonunda Marie onu evine dönmeye razı etti; çocuk Octave'ın orada olduğuna dikkat bile etmeden gitti.
O zaman Octave, yine rahatsız edilme endişesiyle, genç kadını kendi odasına götürmek istedi. Marie yüzünde beliren korkuyla karşı koydu. Bu utangaçlığı anlayamayan genç adam, Jules çıkarken duyup dairesine kolayca dönebileceğini söyleyerek onu razı etmeye çalışıyordu. Belinden tutup odasına sürüklerken kadın onu itti ve sanki kararlı bir sesle fısıldadı:
- Hayır, odanızda asla! Bu çok kötü olur. Burada kalmalıyız.
Kadın koşup odasına girdi. Octave sahanlıkta şaşkın duruyordu, birden aşağılardan bir kavga sesi ve bağrışmalar duydu. Odasına girip bir pencereden avluya baktı. Aşağıda Mösyö Gourd bağırıyordu:
- Size söylüyorum: giremezsiniz! Mal sahibine haber verildi. Şimdi kendisi inip sizi kapıya koyacak.
- Kapıya mı? diye bağırdı kalın bir ses. Ben kiramı ödemiyor muyum? Geç, Amelie, eğer bu adam size dokunursa göreceği var!
Kapıcıyla tartışanlar yukardaki odada kalan marangoz işçisi ve sabah kovulan kadındı. Octave iyi görebilmek için biraz daha eğildi, ama karanlık kuyu dibinde yalnızca gölgeler görünüyordu.
- Mösyö Vabre! Mösyö Vabre! diye bağırdı kapıcı. Çabuk gelin, o kadın yine geldi!
Kapıcının karısı hasta bacaklarına aldırmadan yukarı koşup mal sahibine haber vermeye çıktı. O sırada büyük yapıtı üzerinde çalışmakta olan Mösyö Vabre biraz sonra geldi.
- Bu bir rezalettir! Evimde buna asla izin veremem! Hemen bu kadını gönderin! Apartmanda kadın istemiyoruz, anladınız mı?
Şaşkın işçi karşı koymaya çalışıyordu:
- Ama o benim nikahlı karım! Bir evde yatılı olarak çalışıyor. Efendileri izin verirse ayda bir kez görüşebiliyoruz. Şu işe bakın! Yoksa karımla yatmama engel mi olacaksınız?
Kapıcı ve mal sahibi bir an şaşırdılar, ama çabuk toparlandılar.
- Sizi kovuyorum! dedi Vabre. Evimin adını kötüye çıkaracaksınız. Mösyö Gourd bu adamı en kısa zamanda çıkarın.
İnsan sözleşme yaparken evli olduğunu söyler. Kötü şakalardan hoşlanmam, beyefendi. Susun, biraz saygılı olun.
Marangoz, biraz da alkollü olmalı ki, gülmeye başladı.

- Olacak iş değil... Peki, Amelie, madem beyefendi istemiyor, çalıştığın eve dön. Başka bir zaman çocuk yaparız. Kovmak mı dediniz? Kabul! Bu pis delikte ben de durmak istemem. Evinizde garip şeyler oluyor, beyefendi. Adamın nikahlı karısını istemiyorsunuz, ama her katta süslü orospular cirit atıyor.
Amelie kocasına daha fazla zorluk çıkarmamak için gitmişti, ama marangoz bağırıp çağırmayı sürdürdü. Bu arada kapıcı Mösyö Vabre'ın yukarı çıkmasına yardımcı oluyorken yüksek sesle düşüncelerini açıklıyordu. Ah! Bu halk tabakası ne kadar kabaydı. Bir evi kokutmak için bir işçi yetiyordu işte!
Octave pencereyi kapadı. Marie'nin yanına dönmek üzereydi ki koridorda birine çarptı.
- Nasıl? Yine mi siz!
Trublot dilini yutmuş gibi kaldı. Sonra kekeleyerek orada ne aradığını açıklamak istedi:
- Şey... Josserandlarda yemeğe çağrılıydım. Yukarı çıkıyorum da...
Octave isyan etti:
- Pasaklı Adele'le, değil mi? Oysa yok diyordunuz.
Trublot gülümsedi:
- İnanın ki kötü kız değil. Pamuk gibi bir teni var, şaşarsınız.
Sonra o da marangozun aleyhine konuşmaya başladı. Bu kadın sorunu yüzünden onun merdivende yakalanmasına neden olacaktı. Yukarı çıkarken Octave'a anımsattı:
- Unutmayın; bu perşemde sizi Duveyrier'nin metresine götüreceğim. Birlikte yemek yeriz.
Apartman yine eski sessizliğine büründü. Octave yatağın yastıklarını düzeltmekte olan Marie'nin yanına geldi. Yukarda, Trublot daracık bir yatağa oturmuş Adele'i bekliyordu. O sırada merdivenlerden çıkmakta olan Julie'nin ayak seslerini işitip soluğunu tuttu. Sonunda Adele göründü. Genç adam onu sarmalayınca hizmetçi kızdı:
- Bana bak! Neydi o masadaki halin? Ben servis yaparken niye adam gibi davranmıyorsun?
- Ne yapmışım?
- Bir kere yüzüme bakmıyorsun. Ekmek isterken bir lütfen sözcüğü duymadım senden. Başkalarıyla çıkıyorsan adam gibi söyle. Bıktım zaten, herkes benimle eğleniyor.
Kadın öfkeyle soyunup gıcırdayan karyolaya kendini attı, sırtını dönüp yattı. Trublot'nun gururu yaralanmıştı.
Bu arada, yandaki odada kafası dumanlı marangoz kendi kendine konuşuyordu:
- Olacak iş mi? İnsanın kendi karısıyla yatmasına karşı çıkıyorlar. Evinde kadın istemiyormuş! Hadisene, moruk! Git kendi evinde olanlara bir bak!

7

İki haftadır Josserandlar, Berthe'in çeyiz parasına razı edebilmek için, Bachelard Dayı'yı her akşam konuk ediyorlardı. Nikah olacağı ona söylendiğinde adam yeğeninin yanağını okşayıp gülmüştü:
- Nasıl? Evleniyorsun demek! Ne güzel.
Diğer bütün anıştırmalara sağır kalıyor, paradan söz

edildiğinde sarhoş numarasını abartmaya başlıyordu.
Madam Josserand bir akşam onu gelecekteki damadı Auguste'le birlikte çağırmayı düşündü. Belki genç adamı görünce insafa gelebilirdi. Bu aslında cesur bir karardı, çünkü aile bu kaba ve iğrenç dayıyı insan içine çıkarmaya çekinirdi. Neyse ki o akşam bir sorun olmamıştı; yalnızca yeleğinde şarap lekesiyle gelmişti. Auguste gittikten sonra kız kardeşi ona damadı nasıl bulduğunu sordu. Dayı açık vermedi:
- İyi, çok iyi.
Bu işi bitirmek gerekiyordu, çünkü zaman daralmıştı. Madam Josserand soruna doğrudan yaklaşmaya karar verdi:
- Madem ki aile içindeyiz, açık konuşalım. Bizi yalnız bırakın, çocuklar: dayınızla konuşmam gerekiyor. Berthe, sen Saturnin'e göz kulak ol, yine kilitleri kırmasın.
Saturnin, kız kardeşinin kendisinden gizlenen evlilik hazırlıkları başladığından beri odaları dolaşıyor, koku almaya çalışıyordu.
Kadın ve kocası dayıyla başbaşa kaldı.
- Aldığım bilgilere göre, Vabreların parasal durumu şöyle...
Kadın uzun uzadıya rakamları sıraladı. Yaşlı Vabre yarım milyon frankla emekli olmuştu. Apartman inşaatı üç yüz bin franka malolmuş, kalan parası faiziyle birlikte iki yüz binin üzerindeydi. Ayrıca her yıl yirmi iki bin frank kira alıyordu ve Duveyrierlerin yanında hiç harcama yapmadan yaşıyordu. Sonuç olarak yaklaşık altı yüz bin frank ve bir apartmana sahipti.
- Hiç gideri yok mu? dedi Bachelard. Onun borsada oynadığını duymuştum.
Madam Josserand karşı çıktı: her akşam büyük yapıtı üzerinde çalışan zararsız bir yaşlıydı. Kocasına yan gözle bakarak, bu adamın servet yapabilen ender adamlardan biri olduğunu anlattı.
Mösyö Vabre'ın üç çocuğuna gelince, Auguste, Theophile ve Clotilde'e annelerinin mirasından yüzer bin frank kalmıştı. Theophile zarar ettiği işlerden sonra şimdi bu servetin kırıntılarıyla yaşıyordu. Piyanodan başka tutkusu olmayan Clotilde kendi payını faize yatırmış olmalıydı. Auguste giriş katındaki mağazayı satın almış, ipekçilikte iyi iş yapıyordu.
Dayı söze karıştı:
- Peki, babası çocuğunu evlendirirken bir şey vermiyecek mi?
Ne yazık ki babanın elini cebine atmayacağı kesindi. Clotilde'i evlendirirken seksen bin frank çeyiz parası vermeye söz vermiş, ama Duveyrier yalnızca on bin frank görebilmişti. Yine de damadı kalan parayı istemiyor, bir gün apartmanına konabilmek umuduyla, yaşlı adamı evinde yedirip içiriyordu.
Aynı biçimde, Valerie'yle evlenirken Theophile'e elli bin frank söz vermişti: paranın önceleri faizini vermiş sonra onu da kesmiş, üstelik oğlundan kira almaya başlamıştı. Theophile mirastan düşürülmek korkusuyla bunu ödüyordu. Bu durumda, Auguste'a söz verdiği elli bin franka da güvenmemek gerekiyordu. Birkaç yıl mağazanın kirasını bağışlasa şükretmeliydiler.
- Vay be! dedi Bachelard. Babalar bile çeyiz parasını ödemekte zorlanıyorlar.
- Auguste'e dönelim, dedi Madam Josserand. Mirastan pay alma

umudu çok fazla, ama Berthe aileye girdikten sonra Duveyrierlere çok dikkat etmesi gerekir. Auguste mağazayı altmış bin franka satın aldı, kalan kırk binle işletmeye çalışıyor. Ama bu yeterli değil. Ayrıca, adam yalnız; ona tezgahta duracak bir kadın gerek. Berthe güzel kız, oraya yakışır. Şimdi elli bin frank çeyiz parasını da katacağını düşünerek bu evliliğe karar verdi.
Bachelard Dayı anlamazdan geldi. Üzgün bir tavırla daha iyisi olacağını sanmıştım dedi. Sonra damadı eleştirdi; iyi çocuktu, ama çok yaşlıydı; otuz üç yaşında ve sürekli hastaydı. Üstelik asık suratlı birinin ticarette başarılı olacağını sanmıyordu.
- Bildiğin başkası var mı? dedi Madam Josserand sabırsızca. Onu buluncaya kadar tüm Paris'i alt üst ettim.
Kadın hayalci değildi, damadını anlattı:
- Elbette zeki biri değil, hatta biraz budala. Ayrıca, gençliğini yaşamayan, atacağı her adım için iki yıl düşünmeden edemeyen bu tür adamlara güvenmem. Baş ağrıları yüzünden üniversite eğitimini yarıda bıraktıktan sonra, on beş yıl bir mağazada tezgahtar olarak çalışıp sonra mirasa el sürme cesaretini gösterebilmiş.
O ana kadar sessiz duran kocası söze karışma cesaretini gösterdi:
- Hayatım, öyleyse bu evlilik için neden bu kadar üsteliyoruz? Madem delikanlının sağlığı iyi değilmiş...
- Oh! Bu o kadar kötü bir şey değil, dedi Bachelard. Bakarsın erkenden... Berthe daha sonra yeniden evlenmekte zorluk çekmez.
- Ya iktidarsızsa, diye üsteledi baba, kızımızı mutsuz edebilir.
- Mutsuz mu? diye bağırdı Madam Josserand. Çocuğumu ilk karşımıza çıkanın başına doladığımı mı söylemek istiyorsunuz? Burada aile arasında tartışıyoruz. Yok sağlığı şöyleymiş, yok zeki değilmiş... daha neler. Ama iyi bir seçim sayılır, daha iyisini bulamayız. Berthe için umulmadık bir şans. Açıkça ben vazgeçmek üzereydim.
Kadın ayağa kalkıp gezindi, sonra kardeşinin önünde durdu:
- Yalnız bir korkum var: Eğer çeyiz parasının geldiğini görmezse vazgeçer. Haklı, çünkü bu paraya gereksinmesi var.
Tam bu sırada kadın arkasında bir hışırtı duyup döndü. Kapı aralığından başını uzatan Saturnin kurt gibi gözlerini dikmiş onu dinliyordu. O anda bir panik yaşandı, çünkü çocuğun elinde mutfaktan aldığı bir şiş vardı. Konuşmanın varacağı noktayı gören Bachelard Dayı bunu fırsat bilip hole kaçtı:
- Benim için rahatsız olmayın, diye bağırdı. Saat on ikide Brezilya'dan gelen bir müşteriyle randevum var.
Güç bela Saturnin'i yatırdıktan sonra Madam Josserand içini çekti: bu çocuğu artık zaptetmek olanaksızdı; onu bir akıl hastanesine yatırmazlarsa bir felaket olacaktı. Sürekli odasına kapatmakla bir yere varamayacaklardı. O burada konukları korkuya düşürdükçe kız kardeşlerinin evlenmesi zordu.
Bu akıl hastanesi düşüncesinden yüreği yanan Mösyö Josserand karşı çıktı.
- Hele biraz daha bekleyelim.
- Hayır, hayır! Sonunda bizi şişlemesini istemiyorum.

Kardeşimi tam istediğim noktaya getirmiştim, ama bu deli her şeyi bozdu. Yarın Berthe'le onun evine gidip yine konuşacağım. Bakalım sözünden dönecek mi, göreceğiz.
Ertesi gün anne, baba ve kız dayının Enghien Sokağı'ndaki dükkanına gittiler. Giriş ve bodrum katlarını kaplayan dükkanın önü kamyonlarla doluydu. Camlı avluda bir öbek işçi sandıkları çiviliyorlardı; içerde kuru bakliyat, kâğıt ve ipek topları, yağ tenekeleri, kısaca müşterilerin ısmarladığı ve önceden riske girerek ucuz zamanda satın alınmış bir sürü mal yığılmıştı. Bachelard ağzında pürosu ve akşamdan kalma kırmızı burnu, ama cin gibi gözlerle orta yerde dikilmiş buyruklar veriyordu.
- Ah! Siz misiniz? dedi pek hoşnut olmayarak.
Onları, işçileri görebileceği camlı küçük bir ofise aldı.
Madam Josserand hemen konuya girdi.
- Sana Berthe'i getirdim. Kızım sana ne kadar minnettar olduğunu biliyor.
Genç kız dayısına sarıldıktan sonra, annesinin bir göz işaretiyle, avluya çıkıp mallarla ilgilendi.
- Beni dinle, Narcisse, dedi Madam Josserand, durum böyle böyle. Senin altın gibi yüreğine ve verdiğin sözlere güvenerek, bu aileye elli bin frank çeyiz parası sözü verdim. Bunu ödemezsek evlilik yatar. Ayrıca, işlerin vardığı noktada tam bir rezalet olur. Bizi ortada bırakmazsın herhalde.
Bachelard telaşlandı, sarhoş gibi kekeliyordu:
- Ha! Ne? Söz mü verdin? Söz vermek çok yanlış... söz verilir mi?
Sonra ne kadar parasız olduğunu söyleyerek kendini acındırdı. Fiyatının yükseleceğini düşünerek bir kamyon dolusu yapağı almıştı, ama fiyatlar düşünce şimdi zararına satıyordu. Kalkıp defterleri açtı, faturaları kesinlikle göstermek istedi. Mösyö Josserand sabırsızlanıyordu:
- Bırakın şimdi! Sizin defterlerinizi biliyorum. Çok kazanıyorsunuz, parayı sokağa atmasanız şimdi krallar gibi zengin olurdunuz. Ben bir şey istemiyorum, buraya gelmek Eleonore'un düşüncesiydi. Ama şunu söyleyeyim: bizimle dalga geçtiniz, Bachelard. On beş yıldır, her cumartesi buraya gelip defterlerinizi tutarken verdiğiniz sözler...
Dayı göğsünü yumruklayarak onun sözünü kesti:
- Ben mi söz vermişim? Mümkün değil! Beni sıkıştırmayın; göreceksiniz bir çözüm buluruz. Ben istenmesine karşıyım. Göreceksiniz, bir gün...
Madam Josserand da uğraştı ama ondan bir şey elde edemedi. Ellerine sarılıyor, göz yaşları döküyor, aile sevgisinden söz ederek onu daha fazla üzmemelerini istiyordu. Görevini biliyordu, sonuna kadar onlarla birlikteydi. Günün birinde Berthe dayısının altın kalbini tanıyacaktı. Sonra aklına bir düşünce geldi:
- Ya çeyiz sigortası? Küçük için elli bin franklık bir sigorta yaptırmıştınız, o ne oldu?
Madam Josserand omuz silkti:
- Onu kapatalı on dört yıl oldu. Sana söylemiştim, dördüncü taksitten sonra iki bin franklık primlerini ödeyemedik.
Dayı göz kırptı:
- Önemi yok. Onlara bu sigortadan söz eder ve zaman

kazanırsınız. Kimse çeyiz parası ödemiyor ki.
Mösyö Josserand ayağa fırladı:
- Nasıl? Bula bula bize söyleyecek bunu mu buldunuz?
Dayı onu anlamadan taktik vermeye çalışıyordu:
- Kimse ödemiyor. Bir hesap açtırmış gibi onun rantını ödüyorlar. Bakın Mösyö Vabre'ı örnek alın. Veya babam; size Eleonore'un çeyiz parasını ödedi mi? Para vermek kolay değil canım...
Mösyö Josserand bağırdı:
- Bu söylediğiniz namussuzluktur. Yalan söyleyip, sahte bir sigorta poliçesi gösterecekmişim...
Madam Josserand kocasını durdurdu. Kardeşinin düşüncesi onu bir anda değiştirdi. Nasıl olmuş da kendisi bunu düşünmemişti.
- Bey, hemen kızma. Narcisse senden sahtecilik yapmanı istemiyor ki.
- Elbette, dedi dayı. Poliçeyi göstermeniz gerekmez.
- Yalnızca zaman kazanmak istiyoruz, dedi kadın. Çeyiz parası sözü verir, gerisini sonra düşünürüz.
O zaman adamın vicdanı isyan etti. Hayır! Bir daha böyle kaypak işlere girmek istemiyordu. Hep onun iyi niyetinden yararlanıp sonradan acı çektiği işler yaptırıyorlardı. Madem ki verilecek çeyiz parası yoktu, öyleyse verilmezdi.
Bachelard bunun ne kadar saçma olduğunu belirtmek için başını sallıyordu. Madam Josserand kocasını dinlerken bir an sarardı, sonra tüm öfkesi başına çıktı:
- Hayır, beyefendi! Bu evlilik yapılacak! Kızımın son şansı bu. Onu evde kalmış görmektense bileğimi keserim. Başkaları umurumda değil! Bizi bu noktaya getirenler düşünsün.
- Hanım, kızınızı evlendirmek için katil de mi olursunuz?
Kadın öfkeyle ayağa fırladı.
- Evet!
Sonra yatıştı. Kavga etmek boşunaydı. Sonunda Mösyö Josserand bıkkın bir tavırla bu konuyu, karısının her şeyin onda düğümlendiğini söylediği Duveyrier ile konuşmaya razı oldu.
Ancak yargıcı olumlu bir zamanında yakalayabilmek için dayı bir düşünce ortaya attı: onu Duveyrier'nin bildiği bir eve götürecekti; adam orada karşı çıkamazdı.
Mösyö Josserand yine de karşı çıkıyordu:
- Yalnızca görüşeceğim. Kesin bir söz veremem.
- Elbette, dedi Bachelard. Eleonore sizden gururunuza dokunacak bir şey istemiyor ki.
Berthe geri geldi. Sandıklar arasında meyve reçelleri görmüş, bir kavanoz almak istiyordu. Dayı yine kekelemeye başladı; bunlar sayılı geliyordu ve bu akşam Saint-Petersbourg'a gidecekti. Fark ettirmemeye çalışarak onları kapıya doğru itiyordu. Madam Josserand bu tepeleme yığılmış malları gördükçe, onursuz adamın kazandığı paraları düşleyebiliyor ve kocasının beceriksiz gururuna kızıyordu.
Sokakta ayrılırken dayı Mösyö Josserand'ın kulağına eğildi:
- Yarın akşam dokuza doğru Mulhouse Kahvesinde buluşalım.
Tam da ertesi gün Octave ve Trublot da Duveyrier'nin metresi Clarisse'in evine gitmek için aynı kahveye uğradılar. Saat sekiz sularındaydı ve kadının evine çok erken gitmek istemiyorlardı. Kahveye girdiklerinde bir kavgaya tanık oldular. Erkenden sarhoş olan Bachelard kısa boylu ve sinirli

bir adamla tartışıyordu.
- Yine benim bardağıma tükürdünüz! diye bağırıyordu Bachelard. Sabrım taşıyor, mösyö!
- Kafamı bozmayın, yoksa tokadı yersiniz! diye dikleniyordu ufak tefek adam.
Bachelard sesini daha da yükseltip meydan okudu:
- Bakın kötü olur sonra!
Diğeri ani bir atılışla Bachelard'ın kahvede bile çıkarmadığı şapkasına bir tokat indirip kafasından uçurdu. Bachelard daha yüksek sesle bağırıyordu:
- Bakın kötü olur diyorum!
Sonra şapkasını yerden alıp oturdu ve garsona seslendi:
- Alfred, bana yeni bir bira getirin!
Octave ve Trublot bunu şaşkınlıkla izlerken aynı masada Guelin hiç oralı değilmiş gibi sigara tüttürüyordu. İki genç kavganın nedenini sorunca başını salladı:
- Bilmem; bizimki hep böyledir. Hep olay çıkarır ve sonuna kadar diklenir.
Bachelard yeni gelenlerin elini sıktı. Gençlerle bir arada olmak ne güzeldi. Onların Clarisse'e gittiğini öğrenince sevindi, çünkü kendisi de Guelin'le birlikte oraya gidecekti; ancak enişte si Josserand'ı beklemesi gerekiyordu. Küçük kahvehanede bağıra bağıra konuşuyor, konuklarını ağırlamak için masaya kırk türlü içki ısmarlıyordu. Kırmızı burnu ve altın dişleriyle daha da sevimsizleşen adam çevresini o kadar rahatsız ediyordu ki kahveci iki kez onu dışarı atmakla tehdit etti. Daha dün Madrid Kahvesi'nden kovmuşlardı.
O sırada bir sokak kızı içeri girip yorgun bir yüzle tüm salonu dolaşıp çıktı. Octave bunu fırsat bilip kadınlardan konu açtı. Bachelard özür dilemeden yere tükürüp kadınların kendisine çok pahalıya geldiğini söyledi. Paris'teki en güzel fahişelerle birlikte olmakla övünüyordu. Ama şimdi uslanmıştı, gerçek sevgiyi arıyordu. Octave parayı sokağa atan bu palavracı zamparaya baktıkça ailesinin istekleri söz konusu olduğunda sarhoş numarası yapıp kekelemesine şaşıyordu.
- Abartmayın enişte, dedi Guelin. Paris'te kadından bol ne var?
- Ah, bacaksız! Peki sen niye hiçbirini tavlamıyorsun?
Guelin küçümseyici bir tavırla omuzlarını silkti.
- Niye mi? Size bir örnek vereyim: Dün bir arkadaşım ve metresiyle yemekteydim. Yemeğe oturur oturmaz kadın masanın altından bacağıyla beni dürtmeye başladı. Bu iyi bir fırsat sayılır, değil mi? Oysa, yemekten sonra kadın kendisini evine kadar götürmemi isteyince onu orada bırakıp gittim. Belki kötü olmazdı, ama sonrasını düşündüm, enişte. Kimbilir ne istekleri olacaktı?
Octave ona hak veriyordu, kendisi de sosyete kadınlarının ne kadar sorunlu olduğunu görüp vazgeçmişti. Guelin başka örnekler de veriyordu. Bir gün trende giderken nefis bir kadın onun omzuna yaslanıp uyuyakalmıştı. Ama o istasyona geldikten sonra olacakları düşünmüştü. Başka bir gün, eve geldiğinde bir komşunun karısını yatağında bulmuştu. Elini uzatıp sahip olması yeterliydi, ama ertesi gün bu kadın ondan belki çizme almasını isteyecekti.
- Fırsat diyorsan, enişte, benim kadar eline fırsat geçen adam

yoktur. Ama ben kendimi tutuyorum. Aslında erkeklerin çoğu sonuçları düşünüp kendini tutuyor. Böyle olmasa, şimdi bu işler sokaklara taşardı.
Bachelard onu dinlemiyordu, dalıp gitmişti. Gözleri bir an yaşardı ve birden onlara döndü.
- Eğer adam gibi durursanız size bir şey göstermek istiyorum.
Sonra herkesin hesabını ödeyip onları kaldırdı. Octave ona Mösyö Josserand'ı anımsatınca, birazdan döneceklerini söyledi. Çıkarken çevresine bakınan dayı, yan masada bir müşterinin unuttuğu kesme şekeri çabuk bir hareketle cebine indirdi.
Dışarı çıkınca onlara döndü.
- Beni izleyin. İki adım öteye gidiyoruz.
Bachelard hiç konuşmadan ciddi bir yüzle yürüyordu. Saint-Marc Sokağı'nda bir evin kapısına geldiler. Üç genç adam onun peşinden girmek üzereyken adam bir an pişman olmuş gibi durdu.
- Vazgeçtim; dönelim.
Gençler karşı çıktılar. Onlarla alay mı ediyordu?
- O zaman, Guelin ve Trublot'nun girmesini istemiyorum; çünkü siz ikiniz kibar olmasını bilmiyor ve her şeyle dalga geçiyorsunuz. Gelin, Mösyö Octave, siz ciddi bir adamsınız.
Onlar çıkarken öteki ikisi kaldırımdan alaycı sözlerle bayanlara selam gönderiyorlardı. Bachelard dördüncü katta bir dairenin kapısını çaldı. Yaşlı bir kadın açtı.
- Siz misiniz, Mösyö Narcisse? Fifi sizi bu akşam beklemiyordu.
Beyaz ve tombul yüzlü kadın gülümseyerek onları içeri aldı. Girdikleri odanın bir köşesinde sarışın, güzel bir kız nakış işliyordu. Kız yerinden kalktı:
- İyi akşamlar, amcacığım.
Bachelard kalın ıslak dudaklarıyla kızı alnından öptü. Sonra Octave'ı tanıştırınca iki kadın modası geçmiş bir biçimde onu selamladılar. Bir gaz lambasının aydınlattığı masaya oturdular.
Bachelard hemen bir baba gibi kıza günü nasıl geçirdiğini sordu. Bu arada kızın halası Matmazel Menu, saklanacak bir şeyi olmayan insanların açıklığıyla, Octave'a yaşam öyküsünü anlatıyordu.
- Evet, bayım, ben Lille yakınlarındaki Villeneuve'denim. Otuz yıl Saint-Sulpice Sokağındaki mağazada nakışçılık yaptım. Memlekette bir kuzinimin bıraktığı evi yıllık bin franka yaşam boyu kiraya (*) verdim. Kiracım beni bir ayağı mezarda sanıyordu, ama işte yetmiş beş yaşıma geldim.
Bir genç kızınki kadar beyaz dişlerini göstererek gülüyordu.
- İş güç olmadan yaşıyordum ki yeğenim Fanny yanıma geldi. Babası Yüzbaşı Menu ve annesi beş kuruş bırakmadan ölmüş, çocuk sokakta kalmıştı. Onu çocuk yuvasından yanıma aldım, şimdi nakışçı olarak yetiştiriyorum. Fazla para getirmeyen bir uğraş, ama ne yaparsınız? Bu çağda tüm kadınlar boğaz tokluğuna çalışıyor. Çok şükür Mösyö Narcisse karşımıza çıkıp, onunla ilgilendi. Artık rahat ölebilirim.
Kadın gözlerinde mutlu bir edayla Bachelard ve Fifi'ye bakıyordu. Adam o sırada kıza soruyordu:
- Gerçekten beni düşündünüz mü? Sahi, ne düşündünüz?
Fifi nakışını bırakmadan güzel ve aydınlık gözleriyle ona baktı:

- Sizin ne kadar iyi olduğunuzu, sizi çok sevdiğimi düşündüm.
Genç kız, sanki genç bir erkeğin güzelliği onu ilgilendirmez gibi, Octave'a bakmamıştı bile. Genç adamsa bu saf güzellik karşısında gözlerine inanamadan, hayran ve şaşkın gülümsüyordu. Hiç evlenmemiş olan halası sözünü sürdürdü:
- Onu evlendirebilirdim, ama ne olurdu? İşçi bir koca onu her gün dövebilir, başına bir sürü çocuğu dolardı. Oysa iyi bir adama benziyen Mösyö Narcisse onun elinden tutar.
Kadın sesini yükseltti:
- Ah, Mösyö Narcisse. Yeğenim size çekingen davranıyorsa, suç bende değil. Ona söylüyorum: Kızım, ona sevgini göster diye. Neyse ki onun güvenilir ellerde olduğunu görmekten mutluyum. Bu çağda akrabası olmayan bir kızı evlendirmek kolay değil.
Octave bu küçük odadaki sade mutluluğa kendini kaptırıp gevşedi. Havasız ve meyve kokan odada Fifi'nin nakış yapan parmaklarının sesi, artık uslandım diyen dayının kulaklarına bir ezgi gibi geliyordu. Yaşlı kadın yalnızca kira geliriyle yaşadıklarını, Fifi'nin kazandığına el sürmediklerini söylüyordu. Bazen yeğeni ona kestane veya şarap almak isteyince karşı çıkmıyordu. Bachelard'ın arada bir verdiği paraları genç kız bir kumbarada biriktiriyordu.
Bachelard sonunda ayağa kalktı:
- Güzel kızım; işlerimiz var, gitmem gerekiyor. Yarın uğrarım. Hep böyle uslu olun.
Kızı yine alnından öperken duygulandığı belli oluyordu.
Octave'a döndü:
- Onu siz de öpebilirsiniz.
Genç adam kızın körpe cildini öperken genç kız alçakgönüllü bir biçimde gülümsüyordu. Herşey temiz bir aile havasındaydı.
Dayı çıkarken durdu:
- Ah! Unutuyordum; size küçük bir armağan getirdim.
Kahveden çaldığı şekeri cebinden çıkarıp Fifi'ye verdi. Kız büyük bir sevinç gösterisiyle şekeri yerken gözleri parlıyordu; sonra bundan cesaret alıp sordu:
- Birazcık da para verir misin, amcacığım?
Bachelard ceplerini boş yere karıştırınca Octave çıkarıp çeyrek frank verdi. Kız bunu armağan olarak saklayacağını söyledi. Onları dışarıya halası yolcu etti. Merdivenlerden inerken Bachelard'ın heyecanı geçmemişti:
- Nasıl? Görmeye değer, değil mi? Bu bana ayda beş franktan fazlaya mal olmuyor. Para canlısı orospulardan bıkmıştım, seven bir yüreğe gereksinmem vardı.
Octave'ın güldüğünü görünce kuşkulandı:
- Siz dürüst bir gençsiniz, güvenimi sarsmayacağınızı umarım. Guelin'e bundan tek sözcük etmeyin. O buna layık olduğu zaman göstereceğim. Bu kız bir melek, azizim! Kim ne derse desin, ben her zaman iffetli insanların değerini bildim.
Yaşlı sarhoşun sesi titriyor, ağır gözkapakları ıslanıyordu.
Aşağıda Trublot evin kapı numarasını not ediyor gibi yaparak onu kızdırdı. Guelin ise Octave'a yavaş sesle küçüğü nasıl bulduğunu sorarak onu şaşırttı. Guelin'in anlattığına göre dayı, keyifli bir alemden önce duygusallaşıp arkadaşlarını bu eve getiriyor, hazinesini gösterme gururuyla onu elinden kaçırma korkusu arasında bocalıyordu.

(*) 19. yüzyılda Fransa'da yaygın olan bu sistemde, kiracı mal sahibine yaşamı boyunca kira ödemeyi üstlenerek onun ölümünde malın sahibi olur.

Ertesi gün herşeyi unutup Saint-Marc Sokağı'ndaki kahveye gizemli havalarla dönüyordu.

- Fifi'yi tanımayan yok, azizim.

Bachelard bir araba çevirmeye uğraşırken Octave bağırdı:

- Mösyö Josserand gelmiş!

Gerçekten de kahvenin önünde bekleyen adam, akşam çalışmasından alıkonmanın verdiği sıkıntıyla sabırsızlanıyordu. İki araba tutmak zorunda kaldılar.

Komisyoncu ile kasadar bir arabaya binerken, üç genç öteki arabaya doluştular.

Tekerlek gürültüleri arasında Guelin Duveyrier'den söz etti. Onun gibi zengin bir yargıç kadınların elinde oyuncak olmalı mıydı? Kentin değişik semtlerinde dul rolü oynayan kadınları metres tutuyordu: Müşterisiz mağaza sahibi tuhafiyeci kadınlar, sokaktan çıkarıp ev tuttuğu kızlar; her birini haftada bir kez işine giden memur gibi ziyaret ediyordu.

Trublot o adamı haklı buluyordu. Bir kere, şehvetli bir yapısı vardı. İkincisi, onunki gibi bir karısı olması büyük talihsizlikti. Anlatıldığına göre, daha gerdek gecesi adamın yüzündeki kırmızı lekelerden iğrenip ondan soğumuştu. Bu nedenle kocasının metreslerini hoşgörüyle kabul ediyor, onların kendisini bir dertten kurtardıklarını düşünüyordu. Ama arada bir, namuslu bir kadının görevi olarak iğrenç bulduğu işe katlanıyordu.

- Bu kadın şimdi namuslu mu oluyor? diye şaşırdı Octave.

- Evet, azizim. Namuslu kadının tüm özelliklerine sahip: güzel, eğitimli, terbiyeli, zevk sahibi; ve cadının teki!

Montmartre Sokağı'nın sonunda araba kalabalığında durdular. Gençler arabacıyla küfürleşen Bachelard'ın sesini duyuyorlardı. Bu arada Guelin Duveyrier'nin metresi hakkında bilgi verdi: Clarisse Bocquet adındaki bu kadın panayırlarda gösteri yapan bir karı kocanın kızıydı. Duveyrier onu bir aşığı sokağa attığı sırada tanımıştı. Bu şeytan kadın onu hemen büyülemişti; bir yandan aç erkek isteklerini, öte yandan da romantik aşık duygularını doyuruyordu. Clarisse adamı zor durumda bırakmamak için Cerisaie Sokağı'ndaki bu evde oturmaya razı olmuştu, ama ona avuç dolusu para harcatıyordu; yirmi beş bin franklık mobilyayla döşeli bu evde her akşam verdiği davetlerde tiyatro sanatçılarıyla alem yapıyordu.

- Neşeli bir yer olsun da, gerisini boşverin, dedi Trublot. Bu kadın sizi zorla piyano önüne dizip şarkı söyletmiyor veya kulağınızı şişirmiyor. İnsan mekanik bir piyanoyla evlenmişse, şöyle arkadaşlarıyla sohbet edip rahatça eğlenebileceği bir ev niçin kurmasın?

Guelin anlatıyordu:

- Clarisse bir gün başbaşa öğle yemeği için beni çağırdı. Ama kabul etmedim. Sonra, Duveyrier'den bıkıp benim evime yerleşmesinden çekindim. Aslında kadın Duveyrier'den iğreniyor, yüzündeki kırmızı lekeleri o da sevmiyor. Ama karısı gibi onu dışarı gönderemez veya hizmetçisine devredemez.

Cerisaie Sokağı'nda karanlık bir evin önünde arabadan indiler.

Ama diğer arabadaki Bachelard ahbap olduğu arabacıyı bira ısmarlamak için bir kahveye götürünce on dakika kadar dışarda beklemek zorunda kaldılar. Merdivenlerde Mösyö Josserand Duveyrier'nin dostu hakkında sorular sordukça Bachelard onu yatıştırıyordu:
- Kibar bir hanım, iyi bir kız... Sizi yemez.
Kapıyı pembe yanaklı, minyon tipli bir hizmetçi açtı. Beylerin paltolarını alırken tanıdık bir havayla gülüyordu... Trublot bir ara onu holün bir köşesinde sıkıştırıp kulağına bir şeyler fısıldarken, kız gıdıklanmış gibi gülüyordu. Bachelard salon kapısından girer girmez evin hanımına Mösyö Josserand'ı takdim etti. Adam kadını çirkin buldu; yargıcın bu saçları kabarık, esmer, zayıf ve çocuksu kadını karısına yeğlemesine şaşırarak biraz durakladı. Clarisse adamı çok sıcak karşıladı. Parislilerin iyi bildiği neşeli, afacan ve esprili havası yanı sıra, gerektiğinde soylu bir hanımefendi olabiliyordu.
- Çok sevindim... Alphonse'un dostları benim de dostlarım sayılır. İşte siz de bize katılmış oldunuz, kendi evinizmiş gibi sayın.
Dayının önceden haber verdiği Duveyrier de Mösyö Josserand'ı içten karşıladı. Octave adamın gençleşmiş gibi görünmesine şaştı. Choiseul Sokağı'ndaki evinde sıkıntılı ve ciddi duran adam bu muydu? Yüzündeki kırmızı lekeler pembeleşmiş, gözleri çocuk gibi gülüyordu. Clarisse onun bazen iki duruşma arasında nasıl koşup geldiğini anlatıyordu. Duveyrier işlerinin yoruculuğundan yakınıyordu: her gün saat on birden beşe kadar duruşmalar, çözülmesi gereken hep aynı hukuk sorunları. İnsan giderek duygusuzlaşıyordu.
Octave onun şeref madalyasını takmamış olduğunu fark etti. Belki kendinin de farkına varmadığı bir utanma duygusuyla metresinin evine gelirken madalyasını çıkarıyordu. Clarisse, açıkça söylemese de, buna güceniyordu.
Genç adam çevresine biraz göz gezdirince salonun Choiseul Sokağı'ndakine benzer biçimde döşenmiş olduğunu gördü. Konser akşamı evde gördüğü yargıcın arkadaşları burada da bir araya gelmişlerdi. Ama bu kez neşeli kahkahalar atıyor, sandalyelere ters oturuyor veya şöminede sırtlarını ısıtabiliyorlardı.
Clarisse ilke olarak kadın konuk çağırmıyordu. Dostları ona salonunda kadın eksik olduğunu söylediklerinde gülerek şöyle diyordu:
- Ah! Yoksa ben yeterli değil miyim?
Kadın burada Duveyrier'nin dinlenebileceği düzgün bir ev döşemişti ve konukları olduğu zaman onunla senli benli konuşmuyordu. Ama çağrı bitip herkesi gönderdikten sonra Duveyrier'nin tüm arkadaşları sıradan geçiyorlar, fazladan tiyatrocu veya ressam dostlarını da hoşnut ediyordu. Bu onun eski bir alışkanlığıydı: parasını yediği adamın arkasından biraz daha toplayabilmek. O salonda olanlardan yalnızca ikisi onunla yatmak istememişlerdi: başına bela alacağını düşünen Guelin ile hizmetçileri yeğleyen Trublot.
Tam o sırada hizmetçi içki dolaştırıyordu. Octave bir kadeh alırken arkadaşının kulağına eğildi:
- Hizmetçi hanımından daha iyi görünüyor.
- Bence her zaman öyle! dedi Trublot.
Clarisse öbekleri dolaşıyor, şaka ve kahkahalarıyla onları

rahat ettirmeye çalışıyordu. Her gelen adam hemen bir sigara yaktığı için salon kısa sürede dumandan görünmez oldu. Kadın bir pencere açarken gülüyordu:
- Ah! Bu yaramaz erkekler!
Bachelard hiç vakit yitirmeden Mösyö Josserand'ı, hava almak bahanesiyle, bir pencere yanına oturttu. Sonra usta bir manevrayla Duveyrier'i oraya getirdi. Adam hemen konuya girdi. İki aile kutsal bir bağla birleşiyordu, kendisi bundan gurur duyuyordu. Sonra çeyiz parası konusunu açtı. Bachelard sözü enişteşine bırakmadı:
- Josserand'la ben tüm ayrıntıları konuşmak için zaten yarın size gelecektik. Mösyö Auguste'ün size danışmadan bir şeye karar vermediğini hepimiz biliriz. Çeyiz parası için şöyle bir ödeme biçimi düşünüyoruz...
Mösyö Josserand yerin dibine girdiğini duyumsadı. Gelmekle hata etmişti, yine onun iyi niyetini kötüye kullanıp başına bir iş saracaklardı. İçinde bir isyanla kayınbiraderinin sözünü kesti:
- Sonra konuşalım, burası yeri değil.
- Ama niçin, diye kibarca karşı çıktı Duveyrier. İnanın, buradan daha rahat konuşabileceğim yer bulunmaz. Siz ne diyordunuz, Mösyö Bachelard?
- Berthe'in çeyiz parası olarak elli bin frank vereceğiz. Ancak, bu para yirmi yıl vadeli bir çeyiz sigortası olarak duruyor. Mösyö Josserand kızı Berthe dört yaşındayken sigortayı başlatmış. Berthe bu paraya ancak üç yıl sonra kavuşabilecek.
- Ama...izin verin...
- Bırak bitireyim, enişte. Mösyö Duveyrier durumu çok iyi anlayacaktır. Genç çiftin hemen gerek duyacağı bu parayı üç yıl beklemelerine gönlümüz razı değil. Bu nedenle parayı onar bin franklık taksitlerle altı ayda bir ödemek istiyoruz. Vade geldiğinde biz paramızı alırız.
Mösyö Josserand bakışlarını sokaktan ayıramıyordu. Yargıç derin bir düşünceye daldı; belki de karısı nedeniyle nefret ettiği bu Vabre ailesinin kazıklandığını görme fırsatı çıkmıştı. Sonunda kararını verdi:
- Tüm bunlar bana akılcı görünüyor. Asıl teşekkür etmesi gereken biziz. Günümüzde çeyiz parası ödeyen çok az aile çıkıyor.
- Ah! Bu çok ayıp, dedi dayı.
Sonunda üç adam el sıkıştılar ve perşembe günü sözleşme yapmak için noterde randevulaştılar. Mösyö Josserand salona döndüğünde yüzü o kadar beyazdı ki konuklar hasta olup olmadığını sordular. Gerçekten de kendini iyi hissetmiyordu ve kayınbiraderini beklemeden izin isteyip ayrıldı.
Pencere yakınında bir kanepeye uzanmış olan Guelin yerinden doğruldu.
- Ah rezil dayı!
Herşeyi duymuştu; yanına gelen Octave ve Trublot'ya olanları anlattı. Vabrelar beş kuruş alamayacaklardı. İki arkadaşı buna gülerken Guelin gülünç bir ciddilikle ekledi:
- Benim de yüz franka gereksinmem var. Dayıdan isteyeceğim; vermezse planını bozarım.
Şampanyanın etkisiyle meclisin gürültüsü giderek artmış,

Clarisse'in koyduğu görgü sınırları aşılmaya başlamıştı. Kadın kendisi de hafiften sarhoş olmuştu. Trublot bir ara Octave'a kadını işaret etti. Clarisse bir kapı arkasında, Midi bölgesinde taş yontucusu olarak çalıştıktan sonra Paris'e sanatçı olmak üzere yeni gelmiş olan iri yapılı genç bir adamın boynuna sarılmıştı. O sırada Duveyrier kapıyı açınca kadın kollarını çözdü ve doğal bir biçimde adamı onunla tanıştırdı. Duveyrier ona iş bulma sözü verdi. Guelin uzaktan fısıldadı:

- İş mi istiyor, geri zekalı? Bu evde kaldırabileceğinden fazla iş bulacak.

Saat ikiye doğru üç genç ve dayı evden ayrıldılar. Dayı zil zurna sarhoştu. Onu bir arabaya koyup göndermek istediler, ama sessiz gecede hiçbir tekerlek sesi duyulmuyordu. Çaresiz kollarına girip onu yürütmeye başladılar. Ay yükselmiş, kaldırımlar bembeyaz olmuştu.

- Yahu dayı, biraz gayret et; kollarımız koptu!

Dayı yine duygusallaşmış, gözleri yaşarmıştı:

- Git burdan, Guelin! Enişteni bu durumda görmeni istemem.

Yeğeni ona sarhoş zampara diye söylenince yanıt vermeye çalıştı:

- Zampara değilim. İnsan kendinde saygı uyandırmalı. Ben kadınlara hep saygı duydum. Çek git Guelin; bu iki genç bana yardımcı olur.

- O zaman bana yüz frank verin, enişte. Kiramı ödemek zorundayım, yoksa kapı dışarı edecekler.

Bu beklenmedik istek karşısında Bachelard'ın sarhoşluğu o kadar arttı ki onu bir dükkanın duvarına yaslamak zorunda kaldılar.

- Ne? Yüz frank mı? Üstümü aramayın. Yalnızca bozuk param var. Guelin, sana para verirsem gidip kötü yerlerde harcarsın. Hayır! Senin ahlakını bozmak istemem. Annen ölürken seni bana emanet etti. Bakın, üstümü ararsanız bağırırım.

Adam gençlerin ahlakından daha söz edecekti ama Guelin öfkeyle bağırdı:

- Bana bak! Aileleri kazıklayacak yaşa gelmedim ben. Eğer ağzımı açarsam, bana yüz frank vermediğinize pişman ederim.

Dayı yeniden sağırlaştı. Homurdanıp yere yığılmak istiyordu. Bir gaz lambasının aydınlattığı bu dar sokakta gölgeler duvarlarda boğuşuyordu. Guelin bir an durdu:

- Yetti artık! Özür dilerim, enişte, yukarda şemsiyemi unuttum.

Ve Guelin yine Clarisse'in evine girdi. Bachelard hâlâ sızlanıp yaşına saygı gösterilmesini istiyordu. Belediye binası önünde Octave ve Trublot buldukları bir arabaya onu çuval gibi yüklediler. Arabacıya:

- Enghien Sokağı. Paranızı almak için... onun üstünü ararsınız.

Perşembe günü Grammont Sokağı'ndaki Noter Renaudin'in huzurunda çeyiz sözleşmesi imzalandı. Notere gitmeden önce Josserandların evinde yine olay çıktı. Baba son bir vicdan kavgası veriyor, gitmek istemiyordu. Yine karısıyla kapıştılar, ailelerini birbirinin başına kaktılar. Her altı ayda bir on bin frankı nereden bulacaktı? Bu evlilik kendisini deli edecekti. Orada bulunan Bachelard Dayı, artık cebinden

para vermekten kurtulmuş olmanın verdiği rahatlıkla, yeni sözler verip onları yatıştırmaya çalışıyordu. Kendisi sağken Berthe'i zor durumda bırakmayacaktı. Sabrı taşan baba ona kendisini gerçekten aptal mı sandığını sordu.
Ama noterde, Duveyrier'nin hazırladığı taslağa göre düzenlenmiş olan sözleşme okunduğunda, Mösyö Josserand biraz rahatladı. Sözleşmede çeyiz sigortasının adı geçmiyordu; ayrıca birinci on bin liranın ödenmesi nikahtan altı ay sonraydı. Biraz rahat soluk alabilirdi. Sözleşmenin okunmasını dikkatle dinleyen Auguste hoşnut olmadığını belli ediyordu; sonunda sigortanın sözleşmeye niçin yazılmadığını sorma cesaretini gösterdi. Herkes şaşırmıştı: ne gereği vardı? Her şey gayet açıktı işte. İmzalar atılıp dışarı çıkıldığında Madam Duveyrier bir noktayı anlayamadığını söyledi: çeyiz sigortasından daha önce hiç söz edilmemişti, çeyiz parasını Bachelard Dayı ödemeyecek miydi? Madam Josserand saf bir tavırla, bu kadar küçük bir meblağ için kardeşini öne sürmeye gönlü razı olmadığını söyledi. Dayı zaten tüm mirasını Berthe'e bırakacaktı.
O günün akşamı bir araba Saturnin'i götürmeye geldi. Annesi onun nikah töreni için bir tehlike oluşturduğunu görüp önlem almak istemişti. Mösyö Josserand yüreği yanarak oğlunun Moulineaux Akıl Hastanesi'ne kapatılması için gerekli kâğıtları imzalamıştı. Hava kararırken arabayı avluya aldılar. Saturnin Berthe'in elini tutarak indirildi; onunla birlikte çiftliğe gideceğini sanıyordu. Fakat arabada yalnız kalınca çırpınmaya başladı. Arabanın kapısını zorladı, kanlı yumruklarıyla camları kırdı. Bu görünüme dayanamayan Mösyö Josserand, zavallının haykırışlarına kulaklarını tıkayıp ağlayarak eve kaçtı.
Akşam yemeğinde adamın gözyaşları dinmemişti. Saturnin'in boş kalan sandalyesine bakıp ağlamayı sürdürünce karısının sabrı taştı.
- Yeter artık, beyefendi! Kızınızın nikahını cenaze törenine mi çevireceksiniz? İşte en kutsal saydığım babamın mezarı üzerine ant içiyorum ki dayı on bin frankı ödeyecek. Noterden çıkarken bana yemin etti.
Mösyö Josserand yanıt bile vermedi. O geceyi yine çizgi roman doldurmakla geçirdi. Sabaha kadar iki bin sayfa yazıp altı frank kazanacaktı. Arada bir başını kaldırıp alışkanlıkla Saturnin'in odasından ses gelip gelmediğini dinliyordu. Sonra Berthe'i düşündükçe yazma gücü artıyordu. Zavallı küçük, belki bu altı frankla gelinlik buketine biraz daha fazla çiçek koydurabilirdi.

8

Resmi nikah belediye sarayında perşembe günü yapılmıştı. Cumartesi sabahı on birde Saint-Roch Kilisesi'nde dini nikah yapılacaktı. O sabah saat ondan beri bayanlar Josserandların salonunda bekleşiyorlardı. Madam Juzeur, Madam Dambreville ve Madam Duveyrier şık giysileriyle ortada alçak sesle konuşurken, yandaki odada Madam Josserand Berthe'i giydirmeye çalışıyordu. Ona yardım eden hizmetçiyle gelinin iki nedimesi

Hortense ve Campardonların kızı Angele vardı. Madam Duveyrier anlatıyordu:
- Önce biraz çekiniyorduk doğrusu... Yok hayır, aile çok iyi. Ama kardeşim Auguste'den biraz çekiniyorduk. Ne de olsa annemizin baskısı altında yetişti. Her şeyi düşünmek gerek, değil mi?
- Kuşkusuz, dedi Madam Juzeur. Yalnızca kızla değil anasıyla da evlenilmiş oluyor. Anne işe fazla karışınca da sorunlar çıkıyor.
- Yanılıyorsunuz, dedi Madam Dambreville. Annesi kızından kurtulmuş olmaktan çok mutlu. Onun tek derdi salı günkü çağrıları. Üstelik bir kurbanlığı daha var.
O sırada Valerie açık yakalı, kırmızı bir giysiyle geldi. Geç kalmış olma korkusuyla hızlı çıkmış, soluk soluğa kalmıştı. Görümcesinin yanına geldi:
- Theophile'in giyinmesi bitmedi. Bu sabah hizmetçiyi kovduğum için kravatını bulamıyor. Ben de bırakıp geldim.
- Sağlık konusu da önemli, diye sürdürdü Madam Dambreville.
- Doğru, dedi Madam Duveyrier. Doktor Juillerat'dan soruşturduk, genç kızın sağlığı mükemmelmiş; annesi de meşe ağacı gibi. Karar vermemizde bu büyük rol oynadı, çünkü ikide bir hastalanan ana ve babalar yüzünden insanın huzuru kalmıyor.
- Hele bir de hiç miras bırakmıyorlarsa, diye ekledi Madam Juzeur.
Valerie henüz soluk alamamış, konuyu bilmiyordu:
- Ne? Neden söz ediyorsunuz?
O sırada gelin odasının kapısı açıldı ve Hortense çıktı. O da beyazlar giyinmişti, ama giysi onu yaşlı ve sarı benizli gösteriyordu. Beş dakikadır aradıkları gelinin buketini salondan alıp yine içeri girdi. Madam Dambreville sözlerini bağladı:
- Ne yaparsınız? İnsan hiçbir zaman tam istediği evliliği yapamıyor. En iyisi, evlendiğinle anlaşıp işi yürütmek.
Sonunda Angele ve Hortense kapıyı ardına kadar açtılar ve Berthe göründü. Beyaz ipek gelinliği, beyaz tacı, beyaz buketi ve yerleri süpüren etekleriyle salona girdi. Bu beyazlık içinde sarı saçları, gülen gözleri ve şimdiden çok şey bilen kız ağzıyla pek güzel olmuştu.
- Ah! Harika! diye haykırdı bayanlar.
Hepsi onu kucakladı, ama bu gelinlik harcamasının nasıl karşılandığını bilen pek azdı. Tören için iki bin, tuvalet için beş yüz, yemek ve balo için bin beşyüz frank gerekiyordu ve daha düne kadar Madam Josserand bu parayı bulabilmek için kıvranıyordu. Sonunda Berthe'in Saturnin'in doktoruna gitmesine karar verdiler. Çocuğa halalarından biri üç bin franklık bir miras bırakmıştı. Berthe gezdirmek bahanesiyle doktordan izin alıp kardeşini hastaneden çıkardı ve notere götürdü. Zavallının durumunu bilmeyen noterin önünde Saturnin'e imza attırıldı ve Berthe'in okşamalarıyla yine hastaneye götürüldü. İşte bayanları şaşırtan bu pahalı gelinliğin gizi buydu.
Madam Josserand kendisini daha tombul gösteren mor bir giysi giymiş, bir yandan da kocasına söyleniyor, Hortense'a bağırıyor ve Berthe'in oturmasını yasaklıyordu.

- Dikkat et! çiçeklerini ezeceksin!
- Telaşlanmayın, dedi Madam Duveyrier, zamanımız var. Auguste bizi almaya gelecek.
Herkes salonda bekleşirken kapı büyük bir gürültüyle açıldı. İçeri giren Theophile'in giysisi dağınık, kravatı çarpık bağlıydı. Bakımsız dişleri ve kılsız yüzünde mosmor bir anlatımla içeri girdi.
Yüzü öfkeden titriyordu. Ablası şaşırıp onun yanına geldi:
- Neyin var?
Neyim mi var? Ben... ben...
Bir öksürük nöbeti sözünü kesti; orada bir dakika kadar öksürüp mendiline tükürerek kıvrandı. Valerie bir önseziyle ayağa kalkmış ona bakıyordu. Sonunda adam çevresindeki hanımlara aldırmadan karısının üzerine yürüdü:
- Ne olduğunu söyleyeyim: Kravatımı ararken çekmecelerden birinde bir mektup buldum...
Adamın parmakları arasındaki kâğıt parçasını gören Valerie sapsarı oldu. Ama hemen durumu değerlendirip bir rezalet çıkmasını önlemek için Berthe'in boşalttığı odaya doğru yöneldi:
- Eğer birileri saçmalamaya başlayacaksa, ben giderim daha iyi.
Theophile kendisini susturmak isteyen Madam Duveyrier'yi dinlemedi:
- Bırak beni! Onun ne olduğunu söyleyeceğim. Bu kez elimde kanıt var! Ah hayır! Artık beni aldatamayacak!
Kız kardeşi onu kolundan tutmuş, sarsıyordu.
- Sus! Nerede olduğunu görmüyor musun? Şimdi sırası değil, tamam mı?
- Sıra falan dinlemem! Başkaları duyarsa duysun. Bu onlara da ders olur!
Adam gücü kesilip bir sandalyeye çökerken gözlerinden yaşlar akıyordu. Hanımlar anlamamış gibi kibarca uzaklaştılar. Madam Josserand nikaha gölge düşürebilecek bu rezaleti önleyebilmek amacıyla koşup Valerie'nin yanına gitti. Berthe hiçbir şey duymamış gibi aynanın karşısında tacını düzeltiyordu.
Madam Duveyrier alçak sesle kardeşini sorguluyordu. Madam Josserand gelip onun kulağına bir şeyler fısıldayıp yine içeri girdi. Gidip gelen diplomatik notalardan anlaşıldığı kadarıyla Theophile Octave'ı suçluyordu; kiliseye gelirse o adamı tokatlayacağını söylüyordu. Daha dün Saint-Roch Kilisesi merdivenlerinde onu karısıyla gördüğünü, o zaman pek tanıyamadığını ama şimdi emin olduğunu anlatıyordu.
Hanımefendi bayan arkadaşlarıyla öğle yemekleri uyduruyor veya dua etme bahanesiyle kiliseye gidip arka kapıda aşığıyla buluşuyordu. Fakat Octave'ın adını duyan Valerie gülümsedi; hemen haklı biri gibi, bu mektubun Octave'dan olmadığını gidip ona kanıtlayacağını söylüyordu. Madam Josserand onu dikkatle dinliyordu, deneyimli bakışlarını kadının gözlerine dikmişti. Theophile'i yatıştıracak her çareye razıydı. Sonunda Valerie'ye şunu önerdi:
- Bırakın ben halledeyim. Siz sesinizi çıkarmayacaksınız.
Madem Mösyö Mouret'den kuşkulanıyor, öyle olsun. Kilise merdivenlerinde Mösyö Mouret ile görülmek suç değil. Asıl önemli olan mektup. Octave'dan kuşkulanıp sonra genç adamın el

yazısını gördüğünde siz kazanırsınız. Sakın benim söyleyeceklerime karşı çıkmayın. Böyle bir günümüzü berbat etmenize izin veremem.
Madam Josserand Valerie'yi salona getirdiğinde Theophile kız kardeşine anlatıyordu:
- Senin hatırın için, madem ki düğünü berbat etmememi istiyorsun, onun suratını burada dağıtmayacağım. Ama kilisede ne olur bilemem. Bu soytarı karşıma çıkarsa temizlerim.
O sırada Auguste siyah smokiniyle ve üç gündür geçmeyen baş ağrısının etkisiyle sol gözü kapanmış olarak, babası ve enişte siyle birlikte nişanlısını almaya geldi. Bir kargaşa oldu, çünkü geç kalınmıştı. Bir süre, kol düğmelerini arayan Mösyö Josserand'ı beklediler. Sonunda adam özür dileyerek geldi ve Berthe'i kolundan tutup ön safa geçti. Arkasından Auguste ve Madam Josserand yerlerini aldılar. Böylece tüm kafile saygın bir sessizlik içinde apartman merdivenlerinden aşağı inmeye başladı. Duveyrier'nin yanına düşen Theophile tartışmasını sürdürerek bu sessizliği bozuyordu. Onların önünde Valerie kendini toplamış, Madam Juzeur'ün öğütlerini dinleyerek iniyordu.
Arabalara doluştular. Tüm apartman hizmetlileri ve diğer kiracılar onları izlemeye çıkmışlardı. Maire Pichon kucağında Lilitte'le inmişti; gelini gözleri yaşlı olarak seyrediyordu. Mösyö Gourd yalnızca ikinci kattaki yazarın çıkmadığına dikkat çekerek, başkalarından farklı olmayı burada da sürdürdüklerini söylüyordu.
Saint-Roch Kilisesi'nin büyük kapısı ardına kadar açılmış, merdivenlere kırmızı bir halı serilmişti. Bu yağmurlu kış sabahında hava soğuktu. İçerde kafile sıralar arasında yürüyerek, mumlarla aydınlatılmış mihraba doğru ilerledi. Uzun kablolara asılı kristal avizeler ve pencere kenarlarındaki kalorifer radyatörleriyle oldukça modern ve zengin bir kiliseydi. Auguste Berthe'in yanındaki koltuğa yerleşirken Madam Josserand ona soruyordu:
- Yüzükleri unutmadınız, değil mi?
Adam telaşa kapıldı, ceplerini aramaya başladı ve bulunca ferahladı. Kadın onun yanıtını dinlemeden kalabalığı süzüyordu. Sağdıç olarak görevli olan Trublot ve Guelin, gelinin tanıkları olarak Bachelard ve Campardon, damadın tanıkları olarak da Duveyrier ve Doktor Juillerat yerlerini almışlardı. Kadın bütün bu konukları orada görmekten mutluydu, ama gözleri Octave'ı arıyordu. Sonunda genç adamı kapıda Madam Hedouin'e yol açarken gördü. Hemen Octave'ı alıp bir sütunun arkasına götürdü ve hızlı bir biçimde olanları anlattı. Genç adam durumun ciddiliğini anlayamadan şaşkın bakışlarla onu dinliyordu. Ama sonunda razı olup başını olur der gibi salladı.
Madam Josserand yerine otururken Valerie'nin kulağına fısıldadı:
- Tamam.
Org çalmaya başladı. Çocuk korosu ilahi söylüyordu. Rahip Mauduit tanıdığı bu iki genci evlendirme onurunu üzerine almıştı. Konukları gülümseyerek selamlıyordu. Koro Veni Creator ilahisine başlamıştı ki Theophile o anda Octave'ı gördü. Adam, kız kardeşinin engellemesine karşın yerinden

fırladı:
- Hayır, onu burada görmeye katlanamam!
Adam, aileyi temsil etmek üzere Duveyrier'yi de kendisiyle gelmeye zorluyordu. Başlar o yana çevrildi.
Sabah tokat atmaktan söz eden Theophile, Octave'ın karşısına gelince biraz durakladı; ne söyleyeceğini bilemeden ayak parmakları üzerinde dikiliyordu. Sonunda:
- Bayım, dedi, dün sizi karımla gördüm.
O sırada ilahi bitip sesi kilisede yankılanınca Theophile telaşa kapıldı. Zaten Duveyrier bunun burada ne kadar uygunsuz düştüğünü söyleyerek onu çekiştiriyordu. Mihrap önünde tören başlamak üzereydi. Rahip gelinle damada kısa bir öğüt konuşması yaptıktan sonra yüzükleri kutsamak için eline aldı.
- Benedic, Domine Deus Master...
Theophile cesaret bulup yüksek sesle yineledi:
- Bayım, sizi dün bu kilisede karımla gördüm.
Octave şaşırmıştı, ama Madam Josserand'ın pek anlayamadığı uyarısını anımsayıp rolünü oynadı.
- Evet, dün Madam Vabre'la burada karşılaştım ve arkadaşım Campardon'un yapmakta olduğu onarımı görmek için içerde biraz dolaştık.
- İtiraf ediyorsunuz demek, diye öfkelendi Theophile.
Duveyrier onun omzuna vurup yatıştırmak istedi. Çocuk korosunun sesi kilisede yükseldi:
- Amin.
- Peki bu mektubu da tanıyor musunuz?
Theophile elindeki kâğıdı Octave'a uzatıyordu. Yargıç onu kolundan tuttu:
- Yahu bırak! Yeri değil şimdi. Biraz mantıklı ol.
Octave mektubu açtı. Konuklar soluklarını tutarak izliyorlardı.
Fısıldaşmalar çoğalıyor, kimse töreni izlemiyordu. Rahibin önünde duran Berthe bile bir ara kafasını çevirip baktı. Theophile'le Octave'ın görünümü karşısında o da töreni unutup kulağını dikti.
Bu arada Octave mektubu yüksek sesle okuyordu:
- "Sevgilim, dün ne kadar mutlu olduk. Salıya, Saints-Anges Kilisesi'nde buluşalım."
Rahip o arada damattan bir "evet" yanıtı almış ve geline dönmüştü:
- Bay Auguste Vabre'ı kocalığa almayı ve Tanrının buyurduğu biçimde ona her şeyde bağlı olmayı kabul ediyor musunuz?
Berthe'in aklı arkadaki olaydaydı ve her an bir tokat sesi bekliyordu. Uzun bir sessizlik oldu.
Sonra Berthe kendisinden yanıt beklendiğini anlayarak toparlandı:
- Evet, evet.
Rahip Mauduit kızın dalgınlığına önce şaşırdı, sonra onun baktığı yöne kafasını çevirince kilisenin gerisinde alışık olmadığı bir şeyler olduğunu anladı. O andan başlayarak rahibin yönetimi de aksamaya başladı. Artık herkes olayı biliyordu. Bayanlar soluklarını tutmuş, Octave'ın tepkisini bekliyorlardı. Erkekler bıyık altından gülüp neşeleniyorlardı.
Madam Josserand işaretle Madam Duveyrier'ye endişelenmemesini bildiriyordu. Yalnızca Valerie nikah törenini çok duygulanmış

gibi dikkatle izliyordu.
Octave mektubu kocaya geri uzattı:
- Bir şey anlamıyorum, bayım. Bu yazı benim değil. İşte siz de bakın.
Genç adam mağazada kullandığı cep defterini çıkarmış, Theophile'e gösteriyordu. Adam şaşırdı:
- Benim değil de ne demek? Benimle alay mı ediyorsunuz? Bu sizin yazınız olmalı.
Rahip, Berthe'in sol elini kutsaması gerekirken, şaşırıp sağ elini tuttu:
- In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.
- Amin.
Ama rezalet önlenmişti. Duveyrier defteri inceleyip mektubun Octave'dan olmadığını Theophile'e kanıtlamıştı. Bu sonuç konuklar için bir düş kırıklığı oldu; içlerini çekip töreni izlemeye döndüklerinde Berthe ve Auguste Tanrı'nın önünde karı koca olmuşlardı.
Mösyö Josserand çok duygulanmış, titreyen sesiyle yaşlı Mösyö Vabre'a döndü:
- Ne kadar yakıştılar birbirlerine, değil mi?
Ama yaşlı adam onu dinlemiyor, törenin başından beri mihraptaki mumları sayıyor, her defasında şaşırıp yeniden başlıyordu.
Koro yeni bir ilahiye başladı. Trublot ve Guelin ayrıntıları öğrenmek için hemen Octave'ın yanına geldiler. Rahibin duaları arasında üç genç sütunların arkasında gülüşüyorlardı.
Theophile yerinde duramıyor, mektup sahibinin Octave olmayışını anlayamadığı için, ikide bir Duveyrier'yi konuşturmaya çalışıyordu. Konuklar onun davranışlarını göz ucuyla izlemeyi sürdürüyorlardı. Rahip Mauduit Pater duasından sonra mihraptan inip yeni evlileri son bir kez kutsadı. Madam Josserand Valerie'ye dönerek fısıldadı:
- Sakın bir itirafta bulunmayın.
Daha sonra imzaların atılması için kutsal eşyaların bulunduğu salona geçildi. Kendi çalışmalarını bayanlara göstermek için uzaklaşmış olan Campardon özür dileyerek yerini aldı ve imzasını attı. Sonra yanı başındaki Hortense'a döndü:
- Eh, matmazel! Artık sıra sizde.
Ama Hortense'ın dudaklarını ısırdığını görüp pişman oldu. Genç kız o akşamki baloda Verdier'den kesin kararını verip, metresini veya kendisini seçmesini isteyecekti. Bu nedenle dalgın bir sesle mimarı yanıtladı:
- Benim zamanım var. Ne zaman istersem evlenirim.
O sırada kardeşi Leon'u gördü; genç adam her zamanki gibi gecikmişti.
- Ah ne iyi! Beyefendi şimdi mi geliyorlar? Kız kardeşi evlenirken insan böyle mi yapar? Seni Madam Dambreville ile bekliyorduk.
Genç adam soğuk bir sesle yanıtladı:
- Madam Dambreville canı nasıl isterse öyle yapar; ben de elimden geleni yapıyorum.
Genç adamın yaşlı metresiyle arası bozuktu. Kadının, onu evlendirmek yerine, kendisine ayırdığını düşünüyor ve iyi bir evlilik yapma umuduyla girdiği bu uzun süren ilişkiden sıkılıyordu. İki haftadır sözünü tutması için kadını

sıkıştırıyordu. Geç yaşta bu genç adama aşık olan Madam Dambreville üzüntüsünden durumu Madam Josserand'a açmış ve oğlunun kaprislerinden yakınmıştı. Annesi bu nedenle oğluna, geç geldiği için çıkıştı. Leon annesine bakanlıkta önemli bir konferans hazırlığı olduğu bahanesini söylüyordu ki Madam Dambreville araya girdi:

- Oysa bir nikah töreni o kadar kısa sürer ki!

Yaptığı yanlışı geç anladı. Leon ona gözlerini dikip yanıtladı:

- Her zaman değil!

Genç adam gidip Berthe'i kucakladı, yeni eniştesinin elini sıktı. Madam Dambreville ağlamaklı olmuştu.

Bütün konuklar yeni evlileri kutlamak için sıraya girdiler. Madam Josserand bu kadar kalabalık olmasına şaşıyordu. Ama Bachelard Dayı kimsenin tanımadığı kahve ve genelev arkadaşlarını getirmişti. Kadınlar ve genç kızlar şişman erkeklerin arasında itilip kakılıyordu. Kutlamalar sırasında Theophile'in öyküsü yayılmayı sürdürüyordu. Olayı öğrenen Madam Hedouin iffeti sağlık gibi gören bir kadının şaşkınlığıyla Valerie'ye bakıyordu. Rahip Mauduit de, merakı giderilmiş olacak ki, eski neşesini bulmuş, sürüsünün gizli günahlarını bağışlayıcı bir sevecenlikle çevresine bakınıyordu. Bir kıyıda bekleyen Guelin arkadaşlarına dün Duveyrier'nin Clarisse'i iş üzerinde yakalamasına ramak kaldığını anlatıyordu. Bu yüzden Clarisse dostuna iyi davranmaya başlamıştı.

Sonunda kalabalık dağıldı, aile ve yakın akrabalar kaldı. Rahip Theophile'i bir yana çekmiş öğüt verirken, Madanm Juzeur de Valerie'yle konuşuyordu. Dışarda Trublot ve Guelin bayanları arabalara yerleştirmeye çalışırken Madam Josserand, bu günün keyfini tadabilmek için, en son binmekte diretiyordu. Akşam Louvre Oteli'nde verilen yemek yine Theophile'in serüveni nedeniyle tatsız oldu. Kadınlar bir saplantı gibi bunu konuşuyorlar, kocanın mektubu bulmak için ertesi günü beklemesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bereket masada yalnızca iki ailenin yakınları bulunuyordu. Josserandların çekinerek çağırdıkları Bachelard Dayı kadehini kaldırıp bir söylev çekmek istedi. İyice sarhoş bir sesle "Duyduğum mutluluktan çok mutluyum", gibisinden saçma bir iki sözden sonra yerine oturdu. Auguste ve Berthe bu yorucu günün sonunda, yan yana olmaktan şaşkınmış gibi, bazen birbirine bakıyorlar, sonra nikahı anımsayıp utangaç bir tavırla başlarını tabaklarına eğiyorlardı.

Balo için iki yüz davetiye gönderilmişti. Saat dokuz buçuktan sonra konuklar gelmeye başladılar. Kırmızı salonda üç büyük kristal avize gözleri kamaştırıyordu. Duvar önündeki bir sıra sandalye dışında salon boşaltılmış, şömine önünde orkestraya bir yer hazırlanmıştı. Yandaki iki küçük oda iki ailenin dinlenmesi için ayrılmıştı.

Madam Josserand ve Madam Duveyrier ilk konukları karşılarken, sabahtan beri yakından izlenen Theophile ortalığı karıştırdı. Campardon Valerie'yi dansa kaldırdığında kadın bir kahkaha atınca kocası buna dayanamadı:

- Gülüyorsunuz ha! Söyleyin bana, bu mektup kimden? Herhalde bir göndereni var, değil mi?

Tüm öğleden sonra bu konuyu kafasında kurcalamıştı. Eğer mektup Octave'dan değilse, başka birinden olmalıydı ve onun adını öğrenmek istiyordu. Valerie yanıt vermeden uzaklaşmak istediğinde kocası onu kolundan yakalayıp acımasızca büktü. Sabırsız bir çocuk gibi yineliyordu:

- Söyle, kim o? Yoksa kolunu kırarım.

Genç kadın korku içinde bir çığlık attı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Campardon kadının üzerine yığıldığını duyumsayınca yine bunalım geçirmekte olduğunu anladı. Hızlı bir hareketle onu yandaki odaya götürdü, peşinden gelen kadınların yardımıyla bir kanepeye uzattı. Mimar dışarı çıkarken Madam Juzeur ve Madam Dambreville Valerie'nin korsesini gevşetiyorlardı.

Bu kısa şiddet sahnesini salonda yalnızca üç dört kişi görebilmişti. Madam Duveyrier ve Madam Josserand konukları kabul etmeyi sürdürüyorlardı. Salonda nezaket sözleri ve gülüşmeler yükselmeye başlamıştı. Ciddi yüzlü anne ve babalar, sıska kızlar, makyajlı genç kadınların gerisinde bir keman inliyordu.

Yalnız kalan Theophile Octave'ın yanına geldi:

- Bayım, sizden özür dilerim. Benim yerimde kim olsa sizden kuşkulanırdı değil mi? Ama hatamı kabul ettiğimi göstermek için elinizi sıkmak istiyorum.

Octave'ın elini bırakmayıp onu bir yana çekerken konuşmasını sürdürdü:

- Ah bayım, durumu bir bilseniz...

Karısını anlatıyordu. Genç kızken sağlığı iyi değildi, ama evlenirse düzeleceği söyleniyordu. Babasının havasız dükkanında çalışırken Theophile onu her görüşünde sevimli, hüzünlü ve söz dinler davranırdı.

- Ama evlilik onun sağlığını düzeltmedi, bayım, üstelik daha da çekilmez oldu. Birkaç hafta içinde geçimsizlik başladı. Bir hiç yüzünden tartışıyor, güldüğü bir sırada hiç nedensiz ağlamaya başlıyordu. Bir sürü ipe sapa gelmez düşünceler, kaprisler... Kısacası, evim bir cehenneme döndü.

- Bu çok tuhaf, dedi Octave bir şeyler söylemiş olmak için.

Sonra adam karısının kötü huyu dediği özelliğine geldi. İki kez kendisini aldattığından kuşkulanmış, ama dürüst bir adam olduğu için kabul etmek istememişti. Bu kez elinde kanıtı vardı; bunu göz ardı edemezdi, değil mi? Titreyen parmaklarıyla cebindeki mektubu arıyordu.

- Bunu para için yapıyor olsa bir derece anlardım. Ama para almıyor, alsaydı anlardım. Söyleyin bana, bu kadının nesi var? Evde ona her şeyi veriyorum, bir eksiği yok. Ben anlayamıyorum, anlayan beri gelsin.

Bu açıklamalardan rahatsız olan Octave bir yolunu bulup kurtulmayı düşünürken mırıldanıyordu.

- Çok tuhaf... çok tuhaf.

Ama kuşkunun kemirdiği talihsiz koca onu bırakmıyordu. O sırada Madam Juzeur salona gelip Madam Josserand'ın kulağına eğildi. Kadın onu dinledikten sonra konukları bırakıp içeri koştu. Octave Theophile'e döndü:

- Herhalde karınızın bunalımı ciddi olmalı.

- Aldırmayın ona! Buna hoşnut olmuştur, çünkü bunalım gelince herkes ondan yana çıkıyor. Benim sağlığım da ondan iyi değil,

ama ben onu hiç aldatmadım.
Madam Josserand geri gelmiyordu. Kadınların anlattığına göre Valerie korkunç ağrılar içinde kasılıyordu. Onu tutmak için birkaç erkek gerekiyordu, ama yarı çıplak olduğu için Trublot ve Guelin'in yardım önerisi geri çevrildi. Orkestra bir kadril havası çalmaya başlayınca Duveyrier dansı Berthe ile açtı. Görenek gereği Madam Josserand'ı arayan Auguste onu bulamayınca Hortense'ı dansa kaldırdı. Valerie'nin bunalımı genç evlilerden saklanıyordu. Dans havayı canlandırdı, kristal avizelerin ışığında kahkahalar yeniden yükseldi. Kemanlar bir polkaya başlayınca konuklar el ele tutuşup salonu dolanmaya başladılar. O sırada Madam Josserand telaşla salona girdi:
- Doktor Juillerat nerede? Onu bulun!
Doktor da çağrılmıştı, ama ortalıkta görünmüyordu. Kadın bunun üzerine sabahtan beri içinde biriktirdiği öfkesini yenemeyerek patladı. Octave ve Campardon'un önünde sözlerini esirgemiyordu.
- Artık burama kadar geldi. Bu herifin boynuzlanma öyküsü bitmek bilmiyor ki!
Kadın gözleriyle Hortense'ı arıyordu. Sonunda onu, sırtı dönük bir beyle kapıya yakın bir yerde konuşurken gördü. Bu adam Verdier idi. Bu görünüm onu daha da öfkelendirdi. Sert bir sesle kızını çağırıp, böyle durumlarda annesine yardımcı olması gerektiğini anımsattı. Kızın yüzü gülüyordu, çünkü Verdier iki ay sonra haziranda evleneceklerini söylemişti.
- Bana masal anlatma! diye bağırdı annesi.
- İnan bana, anne... Şimdiden, o kadını alıştırmak için, haftada üç gün evine uğramıyormuş. İki hafta sonra hiç görüşmeyeceklermiş. O zaman artık hep benimle olacak.
- Yeter! Sizin romanınızı dinlemekten kafam şişti. Hemen kapıya gidip Doktor Juillerat'yı bekle, gelir gelmez onu yanıma gönder. Ayrıca, kardeşine bundan tek sözcük etme!
Hortense'ın karşılık vermesini beklemeden yandaki odaya girdi. Orkestra şimdi valse başlamıştı. Berthe kocasının küçük bir kuzeniyle dans ediyor, yeni akrabalarıyla sırayla dans etme görevini yerine getiriyordu. Madam Duveyrier, iğrenmesine karşın Bachelard Dayı'dan kaçamamış, onun soluğuna katlanarak dans ediyordu. Sıcaklık artınca mendilleriyle alınlarını silen beyler büfenin önüne yığılmaya başlamıştı. Küçük kızlar kendi aralarında dans ederken, bir köşede oturan analar dalgın gözlerle kızlarının evleneceği günü düşlüyorlardı. Herkes iki babayı, Josserand ile Vabre'ı kutluyordu; bu ikisi artık hiç ayrılmıyorlardı, ama tek sözcük konuştukları yoktu.
Mimar Campardon hiçbir dansı kaçırmıyor, ama Valerie'nin durumunu da merak ediyordu. Bir ara kızı Angele'i gönderip haber almak istedi. On dört yaşındaki meraklı kız sabahtan beri, fısıltılara konu olan Valerie'nin peşinden ayrılmıyordu, babasının izniyle yandaki odaya girebilmekten mutluydu. Kızı geri gelmeyince mimar gidip kapıdan bakmak zorunda kaldı. Angele kanepenin önünde dikilmiş, vücudu kasılan ve gevşemiş korsesinden göğüsleri fırlamış olan kadını seyrediyordu. Hanımlar bağırarak onun bakmasına itiraz edince çıkmak zorunda kaldı. Kapının önündekilere başını iki yana sallayarak mırıldandı:
- Durumu hiç iyi değil, dört kişi onu zor tutuyor. Bir kadının

kendini incitmeden böyle kasılması için yapısı ne kadar sağlam olmalı!
Kapı önünde küçük bir topluluk birikmiş, en ufak gelişmeyi izliyordu. Bazen hanımlar danslarına ara verip yeni durumu öğrenmeye geliyor ve sonra erkeklere anlatıyorlardı. Bir köşede bırakılmış olan Theophile kendisiyle alay edildiğini, buna katlanamayacağını söyleyip duruyordu.
O sırada, Doktor Juillerat peşinde Hortense ile salonu geçip hızla odaya girdi. Madam Duveyrier onları izliyordu. Doktor girdiği sırada Madam Josserand yanında Madam Dambreville ile odadan çıktı. Kadının öfkesi artmıştı; Valerie'nin kafasından iki sürahi su boşalttığı halde bunalım geçmek bilmiyordu. Bu durumda salonu dolaşıp, varlığıyla dedikoduları susturmayı denemek istiyordu. Ama o kadar sinirli yürüyor, o kadar zoraki gülümsüyordu ki herkesin merakı daha da artıyordu.
Madam Dambreville onun peşinden ayrılmıyordu. Sabahtan beri fırsat buldukça Leon'dan yakınıyor, oğluyla ilişkisini canlandırmak için anasından yardım istiyordu. Uzakta uzun boylu bir kızla konuşan Leon'u gösterirken sesi ağlamaklıydı:
- Beni bırakmak istiyor. Ona kızın lütfen, böyle yapması doğru değil.
- Leon, buraya gel! diye çağırdı Madam Josserand.
Oğlu yanına gelince kibarlığı bir yana bırakıp ona çıkıştı:
- Hanıma niçin kötü davranıyorsun? O senin iyiliğini istiyor. Aranızda konuşup anlaşın, somurtmak bir işe yaramaz.
Onları şaşkın bir biçimde başbaşa bırakıp gitti. Madam Dambreville Leon'un koluna girip onu bir köşeye çekti. Daha sonra balodan kol kola ve barışık ayrıldılar. Kadın onu güzde evlendireceğine ant içmişti.
Bir ara Madam Josserand çok duygulandı. Kızı Berthe, herkesle dans etmekten kolları kopmuş ve soluğu kesilmiş bir durumda annesinin karşısına çıktı. Giysisi artık buruş buruş olmuş kızını gören anne onu kucakladı, karmaşık duygular içinde ağladı:
- Ah kızım, güzel kızım! Bir tanem!
Kızının yanaklarına kocaman iki öpücük konduruyordu ki Berthe sordu:
- Valerie nasıl?
Madam Josserand hemen sirke gibi acılaştı. Demek Berthe de olanları biliyordu! Herhalde yeni kocası dışında herkes biliyor olmalıydı. Madam Josserand damadını yaşlı bir kadına büfede yardımcı olmaya çalışırken gördü. Birisini görevlendirip olayı ona anlattırmaya karar verdi, çünkü damadının herkesten geride, aptal bir duruma düşmesini istemiyordu.
- Demek ki felaketi gizlemek için boşuna uğraşıyormuşum! dedi kadın. Madem öyle, ne halleri varsa görsünler. Seni gülünç duruma düşürmelerini istemiyordum.
Orkestra coşturdukça çiftlerin sarılmaları daha da serbest olmuştu. Garsonlar içecek dolaştırıyordu. Bir kanepe üzerinde yorgunluktan bitkin düşen iki küçük kız birbirine sarılmış uyuyorlardı. Yaşlı Mösyö Vabre gürültü arasında dünürüne büyük yapıtını anlatmaya karar vermişti; on beş gündür aynı adı taşıyan iki ressamın yapıtlarını ayırt etmekte büyük zorluk çekiyordu. Bir öbeğin ortasında Duveyrier, Comedie-Française

sahnesinde toplumu eleştiren bir oyuna izin verdiği için İmparatora kızıyordu. Bu sırada Campardon yanlarına geldi:
- Durumu şimdi iyi. Artık girilebilir.
Cesur birkaç erkek odaya sokuldular. Valerie hâlâ yatıyordu, ama bunalım geçmişti. Kadınlar ayıp olmasın diye onun göğsünü bir peçeteyle örtmüşlerdi. Pencere önünde Madam Duveyrier doktorun açıklamalarını dinliyordu; bunalım geldiğinde sıcak havluyla boynunu silmeleri iyi olurdu. Hasta kadın o sırada Octave'ın ötekilerle birlikte girdiğini görünce bir baş işaretiyle onu yanına çağırdı. Genç adam, doktorun da üstelemesi üzerine kadının yanına iliştiğinde önce kopuk ve anlamsız sözler duydu. Kadın korkudan titriyor, onu aşığı sanarak kendisini saklaması için yalvarıyordu. Böylece genç adam, bir saat önce kocanın itiraflarından sonra şimdi de karısının itiraflarını dinlemek zorunda kaldı. Biraz sonra Valerie kendine geldi, Octave'ı tanıdı ve yaşlı gözlerle, yalana ortak olup, onu kurtardığı için teşekkür etti. Octave bu sırada üç ay önce, acemi gibi yararlanmak istediği diğer bunalımı anımsadı. Şimdi onun sırdaşı olmuş, her şeyini öğrenmişti. Belki de bu daha iyiydi.
O ana kadar kapıda dolanmakta olan Theophile içeri girmek istedi. Diğer erkekler girdiğine göre o niçin giremeyecekti? Ama bu istek bir paniğe yol açtı. Onun sesini duyan Valerie titremeye başlayınca, yeni bir bunalımın gelmekte olduğunu gören hanımlar kocasını dışarı ittiler. Adam direniyordu:
- Ona yalnızca adını soracağım... Bana adını söylesin.
Oradan geçmekte olan Madam Josserand bu sözleri duyunca patladı. Theophile'i içeri alıp ona bağırdı:
- Bana bakın! Rahat duracak mısınız siz? Sabahtan beri huzurumuzu kaçırıyorsunuz. Siz görgüsüzün birisiniz, bayım.
Evet, öyle. Bir nikah günü böyle şeyler yapılmaz.
- Ama, bayan, izin verin... Bu sizi ilgilendirmez.
- Ne demek beni ilgilendirmez? Ben artık sizin ailenizdenim, bayım. Bu soytarılığın hoşuma gittiğini mi sanıyorsunuz? Ah! Kızıma iyi bir düğün gösterdiniz! Tek sözcükle söyleyeyim; görgüsüz!
Adam şaşırdı; çevresine bakınıp destek arıyordu. Ama tüm hanımların çatık kaşları kendisine karşı olduklarını anlatıyordu. Kız kardeşi bile ona surat asıyordu. Biraz daha konuşmak isteyince genel bir protestoyla karşılaştı. Fazla oluyordu artık! Böyle bir günde kendini tutmalıydı.
Bu sözler onun ağzını kapattı. O kadar şaşkın, çelimsiz kolları ve kadınsı suratıyla o kadar zavallıydı ki hanımlar gülümsediler. Bir kadını mutlu edecek gücünüz yoksa evlenmezdiniz. Adam çevresine bakındı; iri kalçaları ve göğüsleriyle tüm kadınların kendisini sardığını görünce geri çekildi.
Bu arada kadınlar, ortak bir savunma içgüdüsüyle, olayı tatlıya bağlamanın yollarını arıyorlardı. Mektubun nasıl açıklanabileceğini yüksek sesle tartışıyorlardı ki Trublot yanındaki Octave'a döndü:
- Çok basit: Mektubun hizmetçiye gelmiş olduğunu söylemek yeter.
Madam Josserand bunu duyunca Trublot'nun yüzüne "aferin" der gibi baktı. Sonra Theophile'in yanına gitti:

- Sizin kabalığınız karşısında namuslu bir kadın açıklama yapacak kadar alçalır mı? Ama ben rahatça konuşabilirim. Mektup hizmetçi François'nındır. Karınız onun ahlaksızlığını yakalayıp kovunca mektup ortada kaldı. İşte bu kadar basit! Şimdi içiniz rahat etti mi? Belki biraz utanmışsınızdır!
Adam önce omuz silkti. Ama tüm kadınlar o kadar ciddi ve sakin görünüyorlardı ki inancı sarsıldı. Karşı çıkmak isteyince Madam Duveyrier ona öyle bir bağırdı ki tam bir bozguna uğradı. O zaman, şefkat isteyen bir çocuk gibi, Valerie'nin boynuna sarılıp ondan af diledi. Bu sahne o kadar dokunaklıydı ki Madam Josserand bile duygulandı:
- Barışmak gibi güzel şey yok. Neyse, gün kötü bitmeyecek.
Valerie giydirildikten ve Theophile'in kolunda salona getirildikten sonra balonun neşesi bir kat daha artmış gibiydi. Saat gecenin üçünü geçerken konuklar ayrılmaya başladılar. Ama orkestra polka ve valsleri birer birer devirmekten yorulmuyordu. Erkekler barışan çiftin dans edişini bıyık altından gülümseyerek izliyorlar, küçük kızlar Valerie'nin yüzüne merakla bakıyorlar, ama annelerinin çatık kaşlarını görünce aptal bir tavır takınıp uzaklaşıyorlardı. Kocasıyla dans eden Berthe bir ara onun kulağına eğildi. Sonunda konuyu öğrenen Auguste, kendisi böyle durumlara düşmeyeceğinden emin bir adamın şaşkın gözleriyle kardeşi Theophile'e baktı. Orkestra son bir parçaya girişirken pisttekiler yavaş yavaş çözülüyorlardı. Octave'ın kollarında dans eden Madam Hedouin bir ara ona sordu:
- Onunla aranız iyi demek?
Genç adam kadının düzgün belinde bir titreme duyar gibi oldu.
- İlgisi yok. Beni bu işe karıştırdılar. Rolümü pek sevdiğimi söyleyemem.
- Çok kötü şeyler bunlar, dedi kadın.
Octave yanılmış olmalıydı. Dans ettiğinde Madam Hedouin'in soluğu bile hızlanmamış, bakışlarının berraklığı bozulmamıştı. Fakat balo sonunda bir rezalet yaşandı. Büfenin önünde fazla kalan Bachelard Dayı aklına gelen bir düşünceyle piste fırladı. Ceketinin önüne iki peçete bağlayıp içlerine birer portakal koymuş, son moda bir dansı yapmaya çalışıyordu. Görünüm o kadar çirkindi ki herkes protesto etti. İnsan çok para kazanabilirdi, ama görgülü bir adam özellikle genç kızların önünde böyle şeyler yapmamalıydı. Utanç içinde kıvranan Mösyö Josserand kayınbiraderini kolundan tutup dışarı çıkardı.
Saat dörtte genç evliler Choiseul Sokağı'na döndüler. Arabalarına Theophile ve Valerie'yi de almışlardı. İkinci kattaki dairelerine çıkarlarken merdivenlerde Octave'a rasladılar. Genç adam çekilip onlara yol vermek istedi. Ancak Berthe de aynı yöne çekilince çarpıştılar.
- Ah! Pardon, matmazel, dedi genç adam.
Bu "matmazel" sözcüğü onları güldürdü. Berthe ona bakarken genç adam apartmana ilk geldiği günün akşamı yine bu merdivenlerde karşılaştıklarında onun neşeli gülüşünü anımsadı. Genç kız belki bu bakışı anladı ve kızardı.
Sabahtan beri süren başağrısı nedeniyle sol gözü tümüyle kapanmış olan Auguste dairenin kapısını açtı. Valerie Berthe'in giysisini son bir kez buruşturarak ona sarılıp veda

ederken yavaş sesle şöyle diyordu:
- Ah! Güzelim, inşallah sizin şansınız benden daha iyi olur!

9

İki gün sonra, saat yediye doğru Octave akşam yemeği için Campardonlara uğradığında Rose'u yalnız buldu. Kadın beyaz dantelli bir giysi giymişti.
- Birini mi bekliyordunuz? diye sordu genç adam.
- Oh, hayır, dedi kadın biraz sıkılarak, Achille gelir gelmez masaya otururuz.
Mimar artık yemeğe hep geç kalıyor, her zaman telaşlı gelip bir iş bahanesiyle akşam yine çıkıyordu. Bu durumlarda Octave hep saat on bire kadar kadına arkadaşlık ediyordu; çünkü mimarın bu görev için kendisiyle ilgilendiğini anlamıştı.
Kadın eşi için endişe ediyordu; onu her zaman özgür bırakmıştı ama bu gece yarısı eve dönüşler onu hep meraklandırıyordu.
Kadın bir ara Octave'a sordu:
- Onu bir süredir üzgün bulmuyor musunuz?
Genç adam buna dikkat etmemişti.
- Belki biraz dalgın görünüyor. Saint-Roch onarımı onu yoruyor olmalı.
Kadın başını iki yana salladı ama üstelemedi. Sonra Octave'ın yaşantısıyla ilgilendi, bir anne veya kız kardeş gibi mağazada günün nasıl geçtiğini sordu. Dokuz aydır onların evinde yemek yiyen genç adamı evin bir çocuğu gibi görüyordu.
Sonunda mimar geldi. Eşini abartılı bir biçimde kucakladı:
- İyi akşamlar hayatım, iyi akşamlar balım. Yine sersemin biri beni bir saat kaldırımda lafa tuttu!
Octave uzakta duruyordu ama yavaş sesle konuştuklarını duydu:
- O gelmeyecek mi?
- Hayır; ama bunun için canını sıkma.
- Ama bana geleceğine ant içmiştin!
- Pekâlâ, gelecek! Şimdi mutlu musun? Bunu senin için yapıyorum.
Masaya geçildi. Yemek sırasında Angele'in iki haftadır başladığı İngilizce kurslarından söz edildi. Campardon bir genç kız için İngilizcenin önemli olduğunu savunuyordu. Lisa daha önce Londra'dan gelen bir oyuncunun yanında çalışmış olduğundan, gelen yemeklerin İngilizce adını soruyorlardı.
Onlar "beefsteak" sözcüğünü tartışırken aşçı Victoire eti ocağın üstünde unutup yakınca, biftekleri geri göndermek zorunda kaldılar.
Tatlı sırasında kapı zili çalınca Madam Campardon birden titredi. Lisa gelip haber verdi:
- Madamın kuzini geldiler.
Gerçekten de gelen Gasparine'di. Zayıf yüzü ve siyah yün giysisiyle yoksul mağaza tezgâhtarı görünümündeydi. Rose ayağa kalktı, heyecandan gözleri yaşarmıştı.
- Ah! Kardeşim, ne iyi ettin. Her şeyi unutalım, olur mu?
İki kadın kucaklaşıp öpüştüler. Octave kibarlık edip gitmek isteyince karşı çıktılar: Elbette kalacaktı, o da aileden sayılırdı. Campardon önce durumu sıkıntıyla izlerken, Lisa şaşırmış olan Angel'e göz kırpıyordu. Mimar kızına açıkladı:

- Senin kuzinin olur, daha önce biz konuşurken duymuşsundur. Onu kucakla bakalım.
Kız çekinerek Gasparin'e sarıldı; kadının birkaç sorusuna yanıt verdikten sonra salona geçtiler. Bu arada Lisa daire kapısını kapatırken, duyulacağından çekinmeden söyleniyordu:
- İyi valla, burası panayıra dönüyor!
Salonda Campardon kendisini temize çıkarmaya çalışıyordu:
- Vallahi bu benim düşüncem değil. Barışmak isteyen Rose'du. Her sabah sizi çağırmam için üsteliyordu. Ben de sonunda çağırmak zorunda kaldım.
Kadınları başbaşa bırakan mimar Octave'ı bir köşeye çekti; onu da inandırmak istiyor gibiydi:
- Ne dersiniz? Kadınların işine akıl ermez... Ben, sonunda bir tatsızlık çıkar diye razı değildim. Rose hiçbir sorun olmayacağını söylüyordu. Bakalım göreceğiz. Şimdi benim erincim ikisinin elinde.
Gasparine ile Rose kanepede oturmuş konuşuyorlardı. Geçmişte Plassans'da yaşadıkları günleri anıyorlardı. O zamanlar Rose çelimsiz ve hastalıklıydı. Oysa Gasparine daha on beş yaşında gelişmiş vücudu ve iri güzel gözleriyle çekici bir kızdı. Şimdi birbirlerine bakıp tanıyamıyorlardı: Biri zoraki namuslu yaşamıyla tombul ve pembe yanaklı olmuş, öteki içini yakan ateşle kurumuştu. Gasparine bir an, karşısında ipek giysili ve beyaz gerdanlı kadının yanında kendi sarı yüzünü ve buruşuk giysisini düşünerek mahzunlaştı. Ama bu kıskançlık bunalımını hemen atlatıp, kuzinin yanında yoksul akraba durumuna kendini uydurdu.
- Ya sağlığın nasıl? Achille bana biraz söz etti... iyileşme umudu var mı?
- Hayır, hayır, dedi Rose. Görüyorsun, yiyip içiyorum, görünüşümde bir şey yok. Ama hiç iyileşemem.
Rose ağlamaya başladı; Gasparine onu kucaklayıp yassı göğsünde bir süre tuttu. Campardon hemen yetişti:
- Niçin ağlıyorsun? Önemli olan acı çekmemen, biliyorsun. Çevrende seni sevenler olduktan sonra neyin önemi var?
Rose yatışıp yaşlı gözleriyle gülümsemeye çalıştı. O zaman mimar iki kadını da birden kucaklayıp öpücüklere boğarken heyecanlandı:
- Evet, evet, hepimiz birbirimizi seveceğiz, hepimiz seni seveceğiz, hayatım. Artık bir arada olduk ya, göreceksin her şey daha güzel olacak.
Mimar Octave'a döndü:
- Ah! Azizim, ne demişler: Aile gibisi yok!
Akşam neşeli geçti. Evde kaldığı akşamlar koltukta uyuklayan Campardon'un sanatçı neşesi geri gelmişti. Saat on bire doğru Gasparine kalktı; yürümekte zorlanan Rose onu kapıya kadar geçirmek istiyordu. Merdiven sahanlığında arkasından bağırdı:
- Yine gel!
Ertesi gün, bu olayı merak eden Octave mağazada kuzin Gasparine'i konuşturmak istedi. Fakat kadın, dünkü duruma tanık olan bu adamdan sıkıldığını belirtircesine ters yanıtlar verdi. Öte yandan kadın, patronu Madam Hedouin'in çevresinde dolanan bu genç adamın niyetini sezinlediği için, ondan hoşlanmıyordu. Octave da, ne zaman patronuyla bir iş için konuşacak olsa aradan kara kuru elini uzatan bu kıza, planını

bozduğu için içerliyordu.
Octave patronu elde etmek için kendine altı ay süre tanımıştı. Her sabah, kadının sakin ve soğukkanlı tavırlarını gördükçe, hiç ilerleme göstermediğini anlıyor ve acaba daha atak mı olmalıyım diye düşünüyordu. Ama Madam Hedouin'in gözüne girmeyi başarmıştı. Kadın onun kumaş beğenisini, büyük tezgâhlar ve milyonluk mallar düşleyen geniş görüşlerini beğeniyordu. Bazan kocası orada olmadığı zamanlar postayı genç adamla birlikte açıp yazışmalar konusunda onun görüşünü alıyordu. Fatura desteleri arasında elleri birbirine değiyor, rakamları söylerken solukları yüzlerini okşuyordu. Genç adam bu anlardan yararlanmayı biliyor, iyi bir satış sonrası mutlu tezgâhtar havasıyla kadına dokunuyor, böylece zayıf bir gününde onu kucaklamayı bekliyordu. Ama kadın iş konusu bitirildiğinde hemen o dingin yetkesini kazanıp ciddileşiyor, diğer çalışanlara yaptığı gibi buyruklar yağdırıyordu. Bu güzel kadın mermer sütun beyazlığındaki boynuna bağladığı erkek kravatı ve siyah korsesiyle mağazayı bildiği gibi yönetiyordu.
O sıralarda Mösyö Hedouin hastalanıp bir mevsim Vichy'deki kaplıcalara gitmişti. Octave buna sevindi, bu sayede kadının yalnız kalıp yumuşayacağını umuyordu. Ama hiçbir yumuşama veya tatlılık belirtisi göremedi. Kadın iki kat daha çok çalışıyor, herkesten önce geldiği mağazada üstüne bir toz bile değdirmeden her köşeyi dolaşıyordu. Octave bazan ona kumaş topları arasında dar bir geçitte rasladığında, acemice yana çekilirken bir an için kadının göğsüne abanıyor, ama kadın kafası dalgın bir biçimde geçip gidiyordu. Böyle anlarda genç adam Gasparine'in bakışlarıyla kendisini izlediğini farkediyordu.
Ama Octave pes etmiyordu. Bazan hedefe yaklaştığına inanıp patronunun dostu olacağı günü düşlüyordu. Bu arada zaman geçirmek için Marie vardı. Ama hiçbir şey istemeden, elini uzattığı zaman sahip olabildiği bu kadın ilerde onun başına dert olabilirdi. Bu nedenle Octave onunla ilişkisini uygun bir biçimde bitirmenin yollarını düşünüyordu. Onu kabaca bırakmak yanlış olurdu. Bir sabah komşusunu yatakta ziyarete giderken, artık onu kocasına kazandırıp vicdanı rahat bir biçimde aradan çekilmeye karar verdi. Ama kadınsız kalma endişesi daha ağır bastı.
Bu arada Campardonlardaki durumu da güçleşiyor, artık yemeklerini başka bir yerde yemesi gerektiğini anlıyordu. Üç haftadır Gasparine daha sık gelip eve iyice ısınıyor, yetkesini duyumsatıyordu. Önce her akşam gelmiş, sonra öğle yemeklerinde de uğrar olmuştu. Mağazadaki görevine karşın Angele'in eğitimi veya mutfak alışverişi gibi evin tüm işleriyle ilgileniyordu. Rose her akşam kocasına söylüyordu:
- Ah! Keşke Gasparine bizimle kalsa!
Ama mimar yüzü kıpkırmızı bir biçimde buna karşı çıkıyordu:
- Hayır, hayır, bu olamaz. Zaten onu nerede yatıracaksın?
Bir yandan da uygulamada çıkacak zorlukları anlatıyordu: Kuzine kendi çalışma odasını vermeleri, kendi çalışma masasını da salona taşımaları gerekecekti. Gerçi onun açısından o dar odada çalışmaktansa salon daha iyiydi, ama Gasparine kendi evinde kalmalıydı; kalabalık olmaya ne gerek vardı. Octave'a

dönüp:
- İnsanın rahatı iyiyse, daha iyisini aramamalı, azizim, diyordu.
Bir ara Mimar, kilise onarımı için Evreux kentine gitmek zorunda kaldı. Çalışma harcamaları umduğundan çok olunca, piskoposla görüşmesi gerekmişti.
Onun dönüşünü pazar akşamına bekliyorlardı, ancak öğle yemeğinin ortasında çıkagelince evde bir panik yaşandı.
Gasparine yemekte Octave ve Angele'in ortasında oturmuştu. Onu normal karşılamaya çalıştılar ama ortada bir tuhaflık vardı.
Yerlerde ambalaj kartonu parçaları unutulmuştu. Mimar gidip soyunmak istediğini söyleyince Rose onu durdurup boynuna sarıldı:
- Kocacığım, bana kızma... Eğer bu akşam dönmüş olsaydın, her şeyi yerleştirilmiş bulacaktın.
Kadın heyecanla salonun ve çalışma odasının kapılarını ardına kadar açtı. Çalışma odasına maun bir karyola konmuş, orada olması gereken çizim masası salona alınmıştı. Fakat hiçbir şey yerleştirilmediği için ortalık karton kutular ve Gasparine'in giysilerinden geçilmiyordu.
Kadın yüzünü kocasının yeleğine saklayarak fısıldadı:
- Sana sürpriz yapmak istiyorduk.
Adam donmuş, hiçbir şey söyleyemiyor ve gözlerini Octave'dan kaçırmaya çalışıyordu. O zaman Gasparine kuru bir sesle sordu:
- Kuzenim, yoksa memnun olmadınız mı? Rose çok üsteledi, karşı çıkamadım. Ama fazla olduğumu düşünüyorsanız hemen gidebilirim.
- Ah! Kuzinim, Rose doğru yapmış! diye haykırdı mimar.
Karısının ağladığını görünce ekledi:
- Ağlama, gerçekten sevindim. Kuzinini yanına mı almak istiyorsun? Tabii alabilirsin. Buna ben de alışabilirim.
Adam karısına sarılmış, okşayarak onu avutuyordu. Rose kendini biraz toparladıktan sonra fısıldadı:
- Ona sert davrandın. Ona da sarıl.
Campardon sarıldı. Sonra Angele'i yemek odasından çağırdılar; küçük kız zaten kapı aralığından onları seyrediyordu, hemen koşup geldi, kadını öptü. Octave ortamın iyice duygusallaştığını görüp kıyıya çekilmişti. Bu arada hizmetçi Lisa'nın Gasparine'e karşı ne kadar saygılı ve söz dinler olmaya çalıştığını fark etti. Göz kapakları morarmış bu hizmetçi kız aptal değildi anlaşılan.
Böylece mimar ev giysilerini giymiş, öğleden sonrasını ıslık çalarak ve şarkı söyleyerek Gasparine'in yerleşmesine yardım etmekle geçirdi. Kadın da ona yardım ediyor, mobilyaları birlikte iteliyor, giysileri birlikte asıyorlardı. Bu arada yorulmaktan çekinen Rose oturduğu yerden onlara öneriler getiriyordu. Octave birbirine bu kadar bağlı üçlünün arasında fazlalık olduğunu anlayıp bir bahaneyle oradan ayrıldı.
Genç adam saat beşe doğru, Trublot'yu bulamayınca, yalnız kalmamak için Pichonları yemeğe çağırmaya karar verdi. Ancak, onların kapısını çaldığında bir aile kavgasının ortasına düştü. Marie'nin annesi ve babası öfke içinde Jules'e bağırıyorlardı.
- Bu yaptığınız çok ayıp, beyefendi! diye damadına bağırıyordu. Madam Vuillaume. Bize şeref sözü vermiştiniz!

Baba da kızını haşlıyordu:
- Ya sen? Yadsıma, sen de suçlusun. Açlıktan ölmek mi istiyorsunuz yoksa?
Kadın şalını ve şapkasını giyerken söyleniyordu:
- Elveda! Bizim isteklerimize hiç önem verilmeyen bu evde bir dakika bile kalamayız.
Damat her zamanki gibi onları geçirmeye davrandığında kadın onu tersledi:
- Yorulmayın, siz olmadan tramvayı buluruz. Önden buyurun, Mösyö Vuillaume. Yemeklerini kendileri yesinler, çünkü yakında yiyecek bulamayacaklar.
Octave şaşkınlık içinde onlara yol verdi. Kapı kapandıktan sonra bir sandalyeye yığılan Jules'e ve ayakta dikilen Marie'ye baktı. İkisi de susuyorlardı.
- Ne oluyor? diye sordu.
Fakat Marie ona yanıt vermeden kocasına çıkıştı:
- Sana söylemiştim. Onlara söylemeden önce bir süre beklemeliydin. Henüz dışardan belli olmadığına göre zamanımız vardı.
- Ne oluyor? diye yine sordu Octave.
Kadın ona doğru dönmeden yanıtladı:
- Gebeyim.
Jules ayağa fırladı:
- Ah! İkisi de kafamı şişiriyorlar! Onlara dürüst davranıp açıkça söylemek istedim. Benim bu işe sevindiğimi mi sanıyorlar? Üstelik nasıl olduğunu da bilmiyoruz, değil mi, Marie?
- Gerçekten de öyle, dedi genç kadın.
Octave içinden ayları saydı. Kadın beş aylık gebe olduğunu söylediğine göre, mayıstan geriye sayarsa, aralık ayını buluyordu. Bu hesaba göre çocuğun kimden olduğunu anlamıştı. Önce heyecanlandı, ama sonra kuşku duymayı yeğledi. Jules söylenmeyi sürdürüyordu: Bu çocuğa elbette bakacaklardı, ama olmasa daha iyi olurdu. Marie ise kızgın duruyor, annesine hak veriyordu. Evli çift kavganın eşiğine geliyordu ki Octave araya girdi:
- Madem ki oldu, tartışmak bir işe yaramaz... Bakın, sizi dışarda yemeğe çağırmak istiyorum. Ne dersiniz?
Kadının yüzü sevinçten kızardı. Dışarda yemeğe bayılırdı. Ama kızı yüzünden hiç çıkamadıklarını söyledi. Octave onu da götürmelerini istedi. Boeuf a la mode lokantasına gittiler. Octave parayı esirgemeyip masayı çok güzel donattı. Genç çift Lilitte'i bir kanepeye uzatıp uyuttuktan sonra güzel bir akşam geçirdiler. Saat on bire doğru kalktılar. Dışarda serin havada yürümek istediler ama uykudan kaldırılan Lilitte yürüyemiyordu. Octave bir araba tuttu. Arabada bacaklarını Marie'ninkilere değdirmemeye özen gösterdi. Ancak evde, Jules içerde Lilitte'i yatırırken Octave kadını alnından öptü; bu, kızını damadına teslim eden bir babanın veda öpücüğü gibiydi. Onları birbirlerine yaklaştırdığını düşünerek ayrıldı.
Yatağına girerken düşünüyordu:
- Elli frank harcadım ama, doğrusu değdi. Onların birbirini sevmesini istiyordum, sanırım başardım.
Uyumadan önce, ertesi gün büyük atağa geçmeye karar verdi. Her pazartesi, öğle paydosundan sonra Madam Hedouin haftalık

siparişleri Octave'la birlikte gözden geçiriyordu. Bu iş için dipteki küçük bir odaya çekiliyorlardı. O pazartesi günü Duveyrierler Madam Hedouin'i operaya çağırmışlar, iş saatinden sonra uğrayıp alacaklardı. Kadın saat üçe doğru onu çağırdı. Hava güneşli olmasına karşın ışığı az alan odada lambayı yaktılar. Genç adamın kapıyı sürgülediğini görünce kadın kaşlarını kaldırdı.

- Kimse rahatsız etmesin istedim, diye açıkladı Octave.

Kadın başıyla onaylayınca çalışmaya koyuldular. Yaz yenilikleri iyi gidiyor, işleri artıyordu. Özellikle yünlülerde talep artışı olduğunu gören kadın içini çekti:

- Ah! Biraz daha geniş yerimiz olsaydı?

Genç adam atağa geçti.

- Ama bu kolay. Çoktandır düşündüğüm bir şeyi size açmak isterim.

Octave'ın geniş düşlemindeki düşüncesi şuydu: Yandaki Neuve-Saint-Augustin Sokağı'ndaki komşu dükkanı satın alıp mağazayı genişletmek ve daha büyük reyonlar açmak. Bunu anlatırken heyecanlanıyor, rutubetli ve karanlık dükkanlarda yapılan eski kafa ticareti küçümsüyor, kadınların lüks isteğine yanıt veren ve milyonlar kazanılan kristal saraylardan söz ediyordu.

- Bununla Saint-Roch Mahallesi'ndeki tüm rakipleri yok eder, küçük mağaza müşterilerini de kazanırsınız. Örneğin, Mösyö Vabre'ın ipekçi dükkanı sizden fazla ipek satışı yapıyor; o sokağa bakan vitrinleri yeniden düzenleyip özel bir ipek reyonu açın, beş yıl içinde adamı iflas ettirirsiniz. Ayrıca, Opera'dan Borsa'ya kadar yeni bir cadde açılması planlanıyormuş; arkadaşım Campardon bundan söz ediyordu. Bu olursa mağazanın iş hacmi on kat artar.

Madam Hedouin dirseklerini muhasebe defterine dayamış, güzel başı iki elleri arasında onu dinliyordu. Babası ve amcasının açtığı bu mağazada doğmuştu; burayı seviyor ve daha da büyümesini istiyordu. Komşu dükkanları birer birer yutan bu krallara layık mağaza düşlemi onun canlı zekasına ve kazanma isteğine tam uyuyordu.

- Deleuze Amca asla bunu kabul etmez, diye mırıldandı kadın. Ayrıca, kocamın sağlığı iyi değil.

Onun ilgisini çektiğini gören Octave daha da heyecanlı ve tatlı bir sesle düşlerini anlattı. Bu arada, kadınların beğendiğini söyledikleri kahverengi gözleriyle onu etkilemeye ve kızıştırmaya çalışıyordu. Fakat kadında hiçbir ateşlenme olmuyor, yalnızca genç adamın düşlerine dalıp gidiyordu. Octave rakamlardan söz etmeye başlamıştı, genç bir aşık gibi bu dev mağazanın işleyişini anlatıyordu. Kadın, daldığı düşlemden uyandığında kendisini onun kolları arasında buldu. Kadının sonunda kendini bıraktığını sanan genç adam onu kanepeye yatırmaya çalışıyordu.

- Tanrım! Demek hepsi bunun içindi, öyle mi?

Kadın üzgün bir sesle bunu söylerken bir çocuğu defeder gibi ondan kurtuldu. Octave haykırıyordu:

- Evet, sizi seviyorum! Beni geri çevirmeyin. Sizinle büyük işler yapabiliriz...

Yine mağaza düşlerini anlatmaya koyuldu, ama bu kez sözleri inandırıcı olmaktan uzaktı. Kadın onun sözünü kesmeden defterleri karıştırıyordu. O bitirince ayağa kalktı:

- Bunları biliyorum, daha önce de birçok erkekten dinledim. Ama sizi daha akıllı sanıyordum, Mösyö Octave. Size gerçekten acıyorum, çünkü güvenimi boşa çıkardınız. Nedense tüm genç erkekler akılsız oluyor. Böyle bir mağazada en önemli şey düzendir. İstediğiniz şeyler buradaki çalışma düzenini alt üst eder. Ben burada bir kadın değilim, çok işim var. Bunu asla yapmayacağımı nasıl anlamadınız, şaşıyorum. Birincisi bu çok aptalca bir şey olurdu; ikincisi de şu: Çok şükür buna istek duymuyorum!

Genç adam onun kızıp bağırmasını yeğlerdi. Pratik zekalı bir kadının dingin bir sesle söylediği bu sözler onu daha çok yaraladı. Kendisini gülünç duyumsuyordu. Ama son bir kez denemek istedi:

- Bana acıyın, madam, diye kekeledi. Ne kadar acı çektiğimi görmüyor musunuz?

- Hayır, acı çekmiyorsunuz; çekseniz bile kolay iyileşirsiniz. Bakın, kapı vuruluyor; açsanız iyi olur.

O zaman Octave pes edip sürgüyü açtı. Gelen Gasparine'di ve gömlek siparişlerini sormak istiyordu. Şeytan kız sürgünün çekili oluşuna şaşmıştı; ama Madam Hedouin'i iyi tanıyordu ve soğukkanlı patronun yanında kıpkırmızı duran Octave'ı görünce alaycı bir biçimde gülümsedi. O gittikten sonra Octave patronuna döndü:

- Madam bu akşam işimden ayrılıyorum.

Kadın şaşkın bir yüzle ona baktı:

- Niçin? Sizi kovmadım ki. Ah! O konuyu düşünüyorsanız benim için önemli değil; sizden korkum yok.

Bu sözler onu çileden çıkarmaya yetti. O zaman hemen şimdi ayrılacaktı. Bu acıya bir dakika bile katlanamazdı.

- Peki, Mösyö Octave. Muhasebeye uğrayıp hesabınızı çıkarın. Mağazamız sizi özleyecektir, çünkü iyi bir tezgahtardınız.

Octave caddeye çıktığında aptal gibi davrandığını anladı. Saat dört sularıydı ,bir ilkyaz güneşi Gallion Alanı'nın bir köşesini aydınlatıyordu. Yürürken neyi yanlış yaptığını düşünüyordu. Sen kim, patronun dostu olmak kim? İşinde ekmeğin yanında bir de yatak mı vereceklerdi? Bir an mağazaya geri dönüp özür dilemeyi aklından geçirdi. Ama Madam Hedouin'in o görkemli soğuk görüntüsü gururunu yeniden azdırdı ve Saint-Roch'a doğru yürümeyi sürdürdü. Ne yapalım, oldu bir kez! Kiliseye bakıp Campardon'u bulursa onu kahveye çağıracaktı. Bir içki onu yatıştırabilirdi. Kutsal emanetlerin bulunduğu salonun kapısından girdi.

Loş kilisede gözleriyle aranırken bir ses:

- Bay Campardon'u arıyorsunuz herhalde? diye seslendi.

Gelen Rahip Mauduit'di. Mimar yerinde olmadığı için rahip ona kiliseyi gezdirmek istedi. Özellikle çarmıhtaki İsa yontusunu göstermek istiyordu. Beyaz duvarlı Meryem Ana Tapınağı'na geçtiler. Mihrapta Aziz Joseph ile Meryem Ana arasındaki bebek İsa'dan oluşan bir kreş sahnesi vardı. Yedi altın kandille aydınlatılan bu bölümde tahta perdeler çekilmiş, titretici soğuğun arasında kara gölgeler geziniyor ve çekiç sesleri duyuluyordu.

- Gelin, dedi Rahip Mauduit, size yenilikleri göstereyim.

Tahta perdelerin arkasına geçtiler, yerlerde su birikintileri arasında alçı ve çimento molozları dağılmıştı. Sağ tarafta

İsa'nın onuncu durağı çarmıha geriliş, daha sonra on ikinci durakta azizeler arasında İsa görünüyordu. Bu ikisinin arasındaki on birinci durakta çarmıha asılı İsa yontusu yoktu; yerinden alınmış ve bir duvara yaslanmıştı. İşçiler burada çalışıyorlardı. Kilisenin bir duvarı açılmış, gün ışığı içeri dolmuştu.

- İşte, dedi rahip. Birgün yukardan bakarken bu sahneyi gün ışığıyla aydınlatmanın iyi olacağını düşündüm. Nasıl bir etki yapacağını görebiliyor musunuz?

- Evet, evet, dedi Octave dalgın bir yüzle.

Rahip yüksek sesle, dekor düzenleyen bir tiyatro yönetmeni gibi konuşuyordu:

- Tabii hiçbir süs, yaldız veya resim olmadan, yalnızca çıplak duvarlar olsun istiyorum. Bir mezarda gibi huşu içinde olmalı. En önemli sahne İsa'nın çarmıhta Meryem'le Magdelena'nın önünde olduğu bölüm. Onu bir kayalığın tepesine dikiyorum, beyaz yontuları gri bir fon önüne alıyorum. O zaman kubbeden düşen gün ışığı onları doğa üstü bir canlılıkta ortaya çıkarıyor... Göreceksiniz, göreceksiniz.

O arada gözü bir işçiye takıldı:

- Meryem'i oradan kaldırın, sonunda kalçasını kıracaksınız.

İşçi bir arkadaşını çağırdı, birlikte Meryem'i belinden kavrayıp, sinir bunalımı geçirip kaskatı kesilmiş bir kızı götürür gibi yana aldılar. Rahip onlara yardımcı olurken elleri ve cüppesi toz içinde kaldı.

- İşte, dedi rahip, iki kapının açık olduğunu göz önüne getirirseniz, çarmıh önündeki bu üç figürün yaratacağı yalın ve çıplak etkiyi beğeneceğinizden eminim. Ne dersiniz, dayanılmaz değil mi?

Rahip gururlu ve mutlulukla gülümsüyordu. Octave onu hoşnut etmek için:

- Evet, inanmayanlar bile duygulanacaktır, dedi.

Rahip onu yine yan kapıdan uğurlarken durdu:

- Bu akşam Mösyö Campardon'a uğrayacağım. Beni beklemesini söyleyin, bazı yeni düşüncelerim var.

Octave oradan ayrılırken gerçekten de yatışmış olduğunu duyumsadı. Ama karanlık tapınaklarda yaşayan ve yaşlı hizmetçilerin ev işlerine baktığı bu adamın yaşamına imrenemiyordu.

Akşam saat altı buçukta zili çalmadan Campardonların kapısını aralık bulup girdiğinde, holde mimarla Gasparine'in dudak dudağa öpüştüklerini gördü. Kadın mağazadan yeni döndüğü için kapıyı kilitlemeye fırsat bulamamış olmalıydı. İkisi de donakaldılar. Mimar bir şeyler söyleme gereğini duydu:

- Rose saçlarını taramaya gitti. Bir bakın, hazırlanmış mı?

Onlar kadar utanmış olan Octave Rose'un odasına gidip kapıyı vurdu. Gerçekten de bu evde fazlalık olmaya başlamıştı.

- Girin! diye bağırdı Rose. Siz misiniz, Octave? Oh! Bir kötülük yok, girin.

Geceliğini giymemiş olduğundan süt gibi beyaz kol ve omuzları çıplaktı. Aynanın önünde altın saçlarını rulo yapıyordu. Bu, onun sessiz yaşamında her gün saatler harcadığı tuvalet ve makyaj uğraşısıydı. Octave gülümsedi:

- Bu akşam yine çok güzelsiniz.

- Tanrım! Başka bir eğlencem yok ki! Bu beni oyalıyor.

Biliyorsunuz, ev işlerine hiç merakım yok, hele artık Gasparine olduktan sonra... İyi giyinip kendime özen gösterince biraz avuntu buluyorum.
Yemek hazır olmadığı için, beklerken Octave mağazadan ayrıldığını kadına bildirdi. Bir yalan uydurdu: uzun zamandır beklediği başka bir iş boşalmış, o da bunu fırsat bilmişti. Bu bahaneyi yemeklere artık gelmemek için de hazırlıyordu. Kadın böyle iyi bir işi bıraktığına şaşırdığını söylüyordu, ama bir yandan da aynada kendi yüzünü inceliyordu.
- Şu kulağımın arkasındaki kızarıklığa bir bakar mısınız? Sivilce mi?
Octave onun uzattığı boynuna eğilip bakmak zorunda kaldı.
- Bir şey değil, yıkarken örselemiş olmalısınız.
Sonra kadının kimonosunu giymesine yardımcı oldu, birlikte yemek odasına gittiler. Çorbadan hemen sonra Octave'ın mağazadan ayrılması konuşma konusu oldu. Campardon şaşırmıştı, ama Gasparine ince ince gülüyordu. Octave mimar ve dostunun Rose'a çok iyi davrandıklarını fark etti. Campardon onun bardağını doldururken, Gasparine yemeğin en iyi parçasını ona veriyordu. Ekmeği beğenmiş miydi, sırtına bir yastık ister miydi? Rose bütün bunları bir kraliçe gibi kabulleniyor, sağında şişman kocası ve solunda tutkunun kemirdiği sıska kuzini arasında bol bol yiyordu.
Tatlı sırasında hanımına ukalaca yanıt veren Lisa'yı Gasparine sertçe uyardı. Hizmetçi hemen uysallaştı. Gasparine şimdiden evin yönetimini eline almış, hizmetçi ve aşçıyı hizaya getirmişti. Rose ona minnet duydu; o geldiğinden beri kendisi daha çok saygı görüyordu artık. Bir düşüncesi onun da mağazadan ayrılıp Angele'in eğitimini tümüyle üstlenmesiydi.
- Bir düşünün, burada yapılacak çok iş var. Angele, kızım, kuzenine ne kadar sevineceğini söyle.
Kız kuzenine yalvarırken Lisa da başıyla onaylıyordu. Ama Campardon'la Gasparine ciddi bir yüzle karşı çıktılar; insan işini bırakmamalıydı, yaşamda neler olacağı bilinmezdi.
Artık evde akşamları neşe içinde geçiyordu. Campardon artık bir bahane uydurup kaçmıyordu. O akşam mimar çerçeveciden gelen tabloları Gasparine'in odasındaki duvara yerleştirecekti. İyi bir yemeğin verdiği neşeyle şişman adam, ışığı tutması için kuzenini yanına çağırdı. İçerden çekiş sesleri gelirken Octave Rose'un yanına oturdu; gelecek ay başka bir eve taşınmak istediğini anlattı. Ama kadın dalgındı, içerden kocasının ve kuzenin kahkaha seslerini dinliyordu.
- Bakın, tabloları asarken nasıl da eğleniyorlar! Ne güzel, değil mi? Achille artık beni bırakıp gitmiyor. Artık kahve veya iş toplantıları bitti. O geç dönerken ne kadar endişe ettiğimi anımsıyor musunuz? Artık erinç içindeyim, buna sarılmam gerekir.
- Elbette, dedi Octave.
Kadın yeni düzenin ne kadar ekonomik olduğunu anlatıyordu. Sonra genç adamın sorununa eğilme gereğini duydu:
- Demek bizi gerçekten bırakıyorsunuz? Ne olur kalın, burası artık mutlu bir yer.
Octave yeniden gerekçelerini sıralıyordu. Kadın ona hak verip başını eğdi, bu karardan rahatladığı belli oluyordu. Yeni aile düzeninde bu çocuğa yer yoktu. Octave onlara sık sık

uğrayacağını söyledi.
- İşte bu kadar, diye bağırdı içerden Campardon. Durun. Durun, kuzin, sizi indireyim.
İçerde adamın kadını kollarına alıp yere indirdiğini anladılar. Sonra bir sessizlik ve gülüşme oldu. Ama mimar hemen salona döndü ve yanağını karısına uzattı:
- Bitti, hayatım. Becerikli kocana bir öpücük vermek yok mu?
Gasparine elinde bir nakışla gelip lambanın yanına oturdu. Campardon bir dergide gördüğü madalyayı kesiyordu, Rose bunu onun göğsüne iliştirince adam kızardı. Çünkü ortalıkta ona Şeref Lejyonu nişanı verileceği söylentisi dolaşıyordu. Bu arada Angele bir yandan din bilgisi kitabını okurken, bir yandan da gözlerini kaldırıp çevresinde olup bitenleri izliyordu. Mutlu bir aile akşamıydı bu.
Mimar bir ara kızının din bilgisi kitabının altında la Gazette de France gazetesini okuduğunu farkedip öfkelendi:
- Angele, ne yapıyorsun? Sabah o yazıyı kırmızı kalemle çizmiştim. Çizilen bölümleri okumaman gerektiğini bilmiyor musun?
- Baba, ben yanındaki yazıyı okuyordum.
Adam yine de gazeteyi kaldırdı; o günkü sayıda yine bir seks cinayeti haberi vardı. Mimar Octave'a yakınıyordu: İnsan evine la Gazette de alamayacaksa hangi gazeteyi almalıydı? Gözlerini havaya kaldırırken hizmetçi Rahip Mauduit'yi haber verdi.
- Ah! Sahi unutmuştum, dedi Octave. Benden, geleceğini haber vermemi istemişti.
Rahip gülümseyerek geldi. Mimar kâğıt madalyasını göğsünde unuttuğu için kekelemeye başladı. Söylentilere göre ona madalya verilmesi için girişimleri yapan ve adı gizli tutulan kişi rahipti.
- Bilirsiniz işte, bu hanımlar...
- Hayır, çıkarmayın, dedi rahip anlayışla. Takıldığı yere çok yakışmış, yakında onu madeniyle değiştiririz.
Rahip önce Rose'un sağlığıyla ilgilendi, Gasparine'in akrabasına yardımcı olmak için eve yerleşmesini çok olumlu buldu. Paris'te yalnız yaşayan matmazellerin başına kötü şeyler gelebilirdi. Rahip böyle babacan tavırlarla konuşuyor, ama her şeyi biliyordu. Bu akşam geliş nedeni, ailenin yeni düzenini onaylamak ve mahallesindeki nazik bir durumu kurtarmaktı. Çarmıhı restore eden mimar mahallede saygı görmeliydi.
Octave rahibin gelişiyle hemen izin isteyip ayrıldı. Holden geçerken karanlık yemek salonundan konuşmalar duydu. Angele soruyordu:
- Sana peynir için mi kızdı?
- Evet, diye yanıtladı Lisa'nın sesi. Siz de gördünüz, bu şirret kadın beni yemekte nasıl azarladı? Ama boyun eğmiş gibi yapmalıyım, bu kadınla başka türlüsü olmaz. Hem bir yandan iyi eğleniyoruz.
Angele Lisa'nın boynuna sarılmış olmalıydı; sesi boğuk geldi:
- Evet, evet! Ama ne olursa olsun, ben seni seviyorum.
Octave odasına çıkacaktı ama canı hava almak isteyince aşağı indi. Saat ona geliyordu, Palais-Royal'a kadar uzanmaya karar verdi. Artık bekar olmuştu: ne Valerie, ne de Madam Hedouin onun aşkını istemiş, Marie'yi de Jules'ün kucağına itmişti.

Gülmek istedi, ama hüzün duyuyordu. Marsilya'daki başarılarını anımsıyor, bu bozgunu işlerinin kötü gideceğine bir işaret gibi görüyordu. Madam Campardon bile onun gitmesine sevinmişti! Paris bu kadar acımasız mıydı?
Apartmanın kapısından çıkarken kaldırımdan bir kadın sesi onu çağırdı; ipekçi dükkanı önünde duran Berthe'i gördü:
- Doğru mu, Mösyö Mouret? diye sordu kadın, Bonheur de Dames mağazasından ayrılmışsınız?
Genç adam haberin bu kadar çabuk yayılmasına şaşırdı. Kadın kepenkleri kapanan dükkanın içindeki kocasına seslendi. Auguste hemen gelip Octave'ın hatırını sordu. Aslında yarın gelip onunla konuşmak istiyordu, ama şimdi de konuşabilirdi: Kısacası, ipekçi dükkanında çalışmak ister miydi? Octave hazırlıksız yakalanmıştı. Tam geri çevirmek üzereydi ki Berthe'in ona gülümseyen güzel yüzünü gördü. İlk geldiği akşam merdivenlerdeki gülüştü bu.
- Evet, dedi Octave kararlı bir sesle.

10

O günden sonra Octave Duveyrierlere daha yakın oldu. Madam Duveyrier eve dönerken sık sık kardeşinin dükkanına uğruyor ve ayaküstü Berthe'le sohbet ediyordu. Genç adamı tezgahın arkasında gördüğü ilk gün gelip ona sitem etti: Bir akşam gelip sesini piyanoda deneyecekti. Kadın önümüzdeki kış cumartesi akşamlarında Hançerli Yemin'i yeniden sunmak istiyordu, ama bu kez iki tenora daha gereksinmesi vardı.
Bir gün Berthe genç adama:
- Sizin için sakıncası yoksa, akşam yemeğinden sonra görümceme uğrayabilir misiniz? dedi. Sizi bekliyor.
- Şey, bu akşam kutuları bir düzene sokacaktım da...
- Siz merak etmeyin, o işe bakacak adam bulunur. Akşam için size izin veriyorum.
Saat dokuza doğru çıktığında Madam Duveyrier onu salonda bekliyordu. Işıklar yakılmış, piyano açılmıştı. Genç kadını yalnız gören Octave kocasının sağlığını sordu. Kadın onun iyi olduğunu, ancak kurul üyelerinin onu önemli bir dava dosyası hazırlamakla görevlendirdiklerini, onun da bilgi toplamak için geceyi dışarda geçireceğini söyledi.
- Biliyorsunuz, şu Provence Sokağı olayı.
- Ah! Demek o davaya bakıyor! dedi Octave.
O sıralar Paris küçük çocukların önemli kişilere peşkeş çekildiği bir rezaletle çalkalanıyordu. Clotilde ekledi:
- Evet, ama çok zorlanıyor; on beş gündür akşamları çıkıyor.
Octave kadının yüzüne baktı; Trublot'dan aldığı habere göre Duveyrier bu akşam Bachelard Dayı ile içmeye gidecek, sonra da geceyi Clarisse'de bitireceklerdi. Ama kadın ciddi bir yüzle kocasının ne kadar sorumluluk altında olduğunu anlatıyor, abartılı bir biçimde anlattığı ayrıntılarla kocasının niçin hiç evde olmadığını açıklamaya çalışıyordu.
- Elbette, dedi Octave, adalet savaşı veriyor.
Bu boş apartmandaki yalnız kadın ona güzel görünüyordu. Uzunca yüzünü soluk gösteren kızıl saçları, belini saran balinalarla pekiştirilmiş korsesi ve boğazına kadar uzanan gri ipek

giysisiyle sanki üç kat zırh giymiş gibi duran kadın ona sıcak olmayan bir kibarlıkla davranıyordu.
- Ne dersiniz, başlayalım mı? dedi kadın. Umarım bu isteğimi biçimsiz bulmamışsınızdır. Gevşeyin, nasılsa Mösyö Duveyrier evde yok, istediğiniz kadar yüksek sesle söyleyin. Kocamın müzikten nefret etmekle övündüğünü belki siz de duymuşsunuzdur!
Bu tümceyi öyle bir nefretle söylemişti ki Octave şaşırdı: kocasının kendisinde uyandırdığı fiziksel tiksinmeyi saklayabilecek kadar güçlü olan kadın, onun herkesin önünde piyanosuyla alay etmesini ancak böyle karşılayabiliyordu.
Octave ona yaranmak için güldü:
- İnsan nasıl olur da müziği sevmez?
Kadın piyanoya oturdu; Grétry'nin Zémire ve Azor adlı parçasını seçmişti. Önce prelüdü çalarken genç adam sesini bir yokladı:

Sevilince insan o kadar tatlı olur...

- Çok iyi! diye bağırdı kadın. Hiç kuşku yok, bir tenor sesi bu. Sürdürün, lütfen.
Kadın sevinmişti: işte üç yıldır aradığı tenoru bulmuştu. Gençlerin artık sesi olmadığından yakınarak Trublot'yu örnek gösterdi; herhalde sigara yüzünden sesleri bozuluyordu.
- Şimdi dikkat! dedi kadın. Biraz duygulu bir yere geliyoruz, kendinizi tutmayın.
Kadının soluk yüzünde bir gevşeme oldu, gözlerini baygınlaştırıp genç adamın yüzüne dikti. Onun canlandığını gören Octave kadını güzel bulmaya başladı. Yan odalardan hiç ses gelmiyor, salonun loş ışıkları onları bir istek perdesiyle sarar gibi oluyordu. Notaları görmek için kadının arkasından eğilen adam göğsüyle onun saç topuzuna değiyor, sesi titriyordu:

Ben de sizin kadar yanmışım...

Ezgi biter bitmez kadının yüzündeki istekli anlatım bir maske gibi düştü. Genç adam irkilip geri çekildi, Madam Hedouin'le olan kötü deneyimi yeniden yaşamak istemiyordu.
- Çok iyi uyum sağlayacaksınız, diyordu kadın. Yalnızca usulü biraz vurgulayın, örneğin şöyle...
Ve kadın kendisi söylemeye koyuldu, yirmi kez "ben de sizin kadar yanmışım" diyen tiz sesi salonda yankılanıyordu. Birden arkalarında bir gürültü koptu. Hizmetçi koşarak geliyordu:
- Madam, madam!
Kadın yerinden sıçrayıp döndü ve hizmetçisi Clemence'ı tanıdı:
- Ha! Ne var?
- Madam, babanız masasına yığılıp kaldı... Hiç kıpırdamıyor.
Kadın pek anlamadan şaşkın bir biçimde hizmetçinin arkasından koştu. Octave önce onları salonda bekledi, ama koşuşma ve çığlıkların arkası kesilmeyince o yana gitti. Tüm hizmetliler oradaydı: aşçı Julie önlüğüyle, akılları hâlâ yarıda kestikleri domino partisinde olan Clemence ve Hippolyte şaşkın bir halde orda dikiliyorlardı. Yalnızca Clotilde babasının kulağına eğilmiş, bir şeyler söylemesi için ona yalvarıyordu.

Ama kafası fişlerinin arasına düşmüş olan yaşlı adam kımıldamıyordu. Devrilen hokkadan çıkan mürekkep sol gözüne sıçramış, ince bir çizgi halinde dudaklarına sızıyordu.
- Bu bir kalp krizine benziyor, dedi Octave. Onu böyle bırakmayın, bir yatağa uzatılması gerek.
Madam Duveyrier panik içindeydi. Sonunda duyguları açığa çıkabiliyordu. Ağlayan bir sesle yineliyordu:
- Öyle mi dersiniz? Oh Tanrım! Zavallı babacığım!
Uşak Hippolyte yaşlı adama dokunmaktan duyacağı tiksinmeyle ağırdan alıyor, adamın kolları arasında ölmesinden çekiniyordu. Octave ona bağırınca kımıldadı, birlikte adamı yatırdılar. Genç adam Julie'ye bağırdı:
- Ilık su getirin! Vücudunu ovuşturmalıyız.
Bu arada Clotilde kocasına kızıyordu. Böyle bir anda dışarda mı olmalıydı? Ona gereksinme duyulduğunda sanki bile bile evde olmuyordu. Octave ona Doktor Juillerat'yı çağırmasını önerdi. Hippolyte, hava almaktan mutlu, hemen gitti.
- Yapayalnız ben ne yaparım? diye sürdürüyordu Clotilde. Bir sürü formalite gerekecek. Ah zavallı babam!
- Akrabalarınıza haber vereyim mi? diye sordu Octave. İki kardeşinizi çağırabilirim.
Kadın yanıt vermedi. Julie ve Clemence yaşlı adamı soyarken kadının gözlerinden iki damla yaş aktı. Sonra Octave'a döndü:
Auguste bu akşam bir yere gitmişti; Theophile'e gelince, hiç çıkmasa daha iyi olurdu, çünkü onu görmek yaşlı adamın işini bitirebilirdi. Anlattığına göre yaşlı adam o sabah kira istemek için Theophile'in kapısına gitmiş ve çok kötü karşılanmıştı; özellikle Valerie ona bağırmış, evlenirlerken söz verdiği parayı istemişti. Belki de krizin nedeni buydu, çünkü yaşlı adam çok üzgün dönmüştü.
- Madam, diye uyardı Clemence, şimdiden bir yanı soğumuş.
Bu sözler onun öfkesini daha da artırdı. Hizmetlilerin önünde fazla açıklayamıyordu, ama kocası hiç evini düşünmüyordu. Ah kendisi yasaları bilmiyordu ki. Yatağın önünde gidip geliyor, ellerini ovuşturuyordu. Sonra Octave'ın karşısına dikildi:
- Gidip onu getirin.
Genç adam şaşkınlıkla ona baktı; kadın daha önceki dava özürünü bir yana bırakmıştı.
- Biliyorsunuz, Cerisaie Sokağı... Hangi ev olduğunu tüm beyler biliyor ya!
Genç adam yadsımak istedi:
- Madam, sizi temin ederim ki..
- Onu korumaya kalkmayın! diye çıkıştı kadın. Ben hoşnutum, istediği kadar o evde kalsın. Ah! Tanrım! Zavallı babam arada olmasa...
Octave başıyla onayladı. Hizmetçiler yaşlı adamın yüzünü silerken Madam Duveyrier onu kapıya kadar geçirdi.
- Kimseye tek söz etmeyin, diye fısıldadı. Apartmanı ayağa kaldırmaya gerek yok. Bir arabaya atlayıp onu alın, gelin.
Adam gidince kadın hastanın başında bir sandalyeye çöktü. Yaşlı adam kendinde değildi, çok zayıf soluk alışı odanın sessizliğinde işitiliyordu. Doktor da gelmeyince, iki hizmetçinin bakışları altında Clotilde, derin bir acının etkisiyle hıçkırarak ağlamaya başladı.
Duveyrier ile Bachelard Dayı İngiliz Kahvesi'nde

buluşacaklardı. Onu bu pahalı kahveye getirmesinin nedeni belki de bir yargıca tüccarların nasıl para harcadığını göstermek içindi. Trublot ve Guelin'in dışında dört adam daha çağırmıştı, hiç kadın yoktu. Kadınların yemek yemesini bilmediklerini, sindirimi zorlaştırdıklarını ileri sürüyordu. Dayının yemek şölenleri ünlüydü; Hindistan veya Brezilya'dan bir müşteri geldiğinde adam başı üç yüz franklık yemeklerle Fransız tüccarların onurunu koruyordu. Böyle durumlarda onu bir para harcama krizi tutuyor, yenmeyecek bile olsa en pahalı yiyecekleri ısmarlıyordu: Volga balıkları, İskoç ördekleri, İsveç toy kuşları, Karaorman ayı parçaları, Amerika bizonları, Yunan kabakları ve tüm bunlar turfanda mevsiminde ısmarlanıyor, en pahalı kristal servis takımlarında yeniyordu. İçkileri saymaya gerek yok: mahzendeki en eski şarabı bile yeterince yıllanmış bulmuyordu.

Mevsim yaz olduğundan o akşam her şey bol ve ucuzdu; hesabı kabartmak kolay olmuyordu. Kremalı kuşkonmaz çorbası ve talaş kebabından sonra Genevre alabalığı, Chateaubriand usulü sığır filetosu, karides salatası ve son olarak bir tepside karaca eti gelmişti. Şaraplar da bu menünün görkemine layıktı: çorbada Madeira, antrede Chateau Filhot 58, etlilerde Sparling Moselle ve tatlıda Roederer şarapları içilmişti. Bachelard beş yüz yıllık bir Johannesberg şarabının üç gün önce bir Türke on altına satıldığını öğrenince çok üzüldü.

- İçin, bayım, diyordu Duveyrier'ye. İyi şarap adamı sarhoş etmez. Tıpkı iyi pişirilmiş yemeğin mideyi bozmaması gibi.

Ama Duveyrier ılımlı gidiyordu. O gün yakasında nişanı, taranmış saçları ve traşlı yüzüyle bir yüksek bürokrat havası vermek istiyordu. Trublot ve Guelin hepsinden yiyorlardı. Dayının kuramı doğru olmalıydı, çünkü midesinden rahatsız olan Duveyrier her zamankinden fazla yemiş ve içmiş, ama bir zararını görmemişti.

Saat dokuzda yemek hâlâ sürüyordu. Gaz lambaları altında masadaki kristal ve gümüşler ışıldıyor, masa ortasındaki çiçekler yavaş yavaş soluyordu. İki şef garsonun dışında her çağrılının arkasında bir garson hizmet ediyordu. Bulvardaki serin havaya karşın içerisi sıcaktı.

Sonunda kahve ve likörler gelince garsonlar çekildi ve herkes sigarasını yaktı. Bachelard Dayı koltuğuna yaslanıp mutlu bir geğirti çıkardı:

- Ah! İyi yedik.

Trublot ve Guelin de arkalarına yaslandılar:

- Evet, tıka basa!

Duveyrier soluk soluğa kalmıştı:

- Ah, o karidesler!

Dört adam birbirlerine bakıp gülüştüler. Aile dertlerinden uzakta tıkınan kentsoyluların yavaş ve bencil sindirimi nedeniyle yüzlerine bir pembelik gelmişti. Kemerlerini gevşetiyorlar, göbeklerini masaya dayıyorlardı. Hatta gözlerini kapayıp bir süre hiç konuşmadılar. Sonra, hiç kadın olmayışının ne kadar iyi olduğunda anlaşıp kadınlardan söz ettiler.

- Ben uslandım, diyordu Bachelard, artık namuslu kadınlara saygı duyuyorum.

Duveyrier başıyla onayladı, dayı sürdürdü:

- Bu yüzden alem yapmaya elveda dedim. Bakın, Godot-de-Mauroy Sokağı'ndaki tüm fahişeleri tanırım: Sarışın, esmer, güzel vücutlu kızlar, hepsini denedim. Ama pis yerleri de bilirim, örneğin Montmartre'daki otellerde pis, yaşlı ve çirkin olanları da gördüm.
- Ah! Sokak kızları! diye araya girdi Trublot. Ne büyük aldatmaca. Asla paranızın karşılığını alamazsınız. Benim gözümde bir işe yaramazlar.
Bu kaba konuşmalar Duveyrier'nin içini gıcıklıyordu. İçkisini yudumlarken yüzündeki tikler artıyordu:
- Ben ahlaksızlığı kabul edemem, dedi. Beni iğrendiriyor. Bir kadını sevebilmek için ona değer vermeli, öyle değil mi? Ben bu sokak kızlarına yaklaşamam, ama pişmanlık duyup o yaşamı bırakmaya razı olursa, ona bir ev tutarım, saygın biri yaparım. Yani namuslu bir metres olmalı. O zaman olur.
- Ah! Namuslu metreslerim de oldu, diye haykırdı Bachelard. Onlar daha da rezil! Sırtınızı döndüğünüz anda iş çevirmeye bakarlar, bunlardan az hastalık kapmadım. Size en son metresimi anlatayım: Ona kilise kapısında raslamıştım; ufak tefek, çekingen bir güzeldi. Ona Ternes Sokağı'nda bir konfeksiyon dükkanı açtım; saygın birisi olsun diye, yoksa tek müşteri gelmezdi. Ne oldu biliyor musunuz? Sokaktaki tüm erkeklerle yatıyormuş!
Guelin sırıtıyordu. Sigarasını üfleyerek ekledi:
- Ya şu Passy Sokağı'ndaki uzun boylu kadın; hani şekerci dükkanı açmıştınız. Veya yüzbaşının dul karısı; hani karnındaki kılıç yarasını gösteriyordu herkese. Hepsi, ama hepsi sizinle dalga geçti, enişte. Bir akşam kılıç yarası olana yarım saat direnmiştim. O istiyordu, ama ben böyle kadınlarla işin nereye varacağını bildiğim için oradan kaçtım.
Bachelard gücenmiş gibiydi. Dudaklarını ısırıp diklendi:
- Oğul, hepsi senin olsun. Bende şimdi çok daha iyisi var.
Bunu söylerken gizemli bir hava takınmıştı. Diğerlerinin sormadığını görünce sözünü sürdürdü:
- Genç bir kız; ama gerçekten namuslu bir kız.
- Vay be! dedi Trublot. Sahiden öyle mi?
- İyi aile kızı mı? diye sordu Duveyrier.
- En iyi aileden, dedi Bachelard. Bu kadar namuslu bir kızı raslantıyla buldum. O henüz niyetimi bilmiyor, ama...
Guelin:
- Ama, ben biliyorum, dedi.
- Nasıl? Senin bildiğin bir şey yok, bacaksız! Bu parça dayı için. Ona kimse dokunamaz.
Dayı Duveyrier'ye döndü:
- Siz olgun adamsınız, bayım, beni anlayacaksınız. O kızın evine gittiğimde, tüm yorgunluğum geçiyor ve mutlu oluyorum. Bu sürtüklerden yorulduğumda orada dinlenebileceğim bir köşem var. Hele kızın ipek gibi teni, sütun gibi bacakları ve şeftali gibi yanaklarını bir görseniz!
Yargıcın yüzündeki kırmızı lekeler artmıştı. Trublot ve Guelin dayıya baktıkça, bu ağzından salyalar akan, altın dişli herifi tokatlamamak için kendilerini zor tutuyorlardı. Ne demek? Tüm Paris'te her türlü rezilliği yaşamış olan bu sarhoş, yaşlı adam şimdi bir köşede kendine ayırdığı masum bir genç kızı pis elleriyle kirletmeye hazırlanıyordu.

Dayı duygulanmıştı; kadehiyle dudaklarını ıslattı:
- Aslında bu kızın mutlu olduğunu görmek isterim. Ama benim göbek büyüdü, ona bir baba oldum. Ama, vallahi, iyi bir delikanlı bulursam onunla evlendireceğim.
Lokanta iyice ısınmış, sigara dumanından havası ağırlaşmıştı. Adamlar temiz hava almak istiyorlardı.
- Onu görmek ister misiniz? diye sordu Bachelard.
Diğerleri bakıştılar; neden olmasın? Yalnızca Duveyrier Clarisse'in kendisini beklediğini söyledi. Bachelard bir uğrayıp geleceklerine ant içti. O hesabı öderken diğerleri dışarda bekleştiler. Yanlarına gelince Guelin kızın evini bilmiyormuş gibi yaptı:
- Pekâlâ, enişte. Ne taraftan?
Bachelard ciddileşmiş, Fifi'yi diğerlerine gösterme isteğiyle onu kaptırma korkusu arasında bocalıyordu. Bir an durup sağa sola baktı. Sonra:
- Vazgeçtim, dedi. İstemiyorum.
Trublot ve Guelin'in tüm iğneli sözlerine karşın inadından dönmedi. Bu durumda Clarisse'in evine gitmekten başka çare yoktu. Gece güzel olduğundan, sindirime iyi geldiği için yürümeye karar verdiler. İki genç önden yürürken Bachelard ve Duveyrier arkadan geliyorlardı. Dayı yargıca güvendiğini anlatıyordu; Fifi'yi onun gibi kibar bir adama göstermekten çekinmezdi. Ama bu gençlere güven olmazdı. Duveyrier ona hak verdi; kendisi de Clarisse konusunda öyle yapmıştı: onu bir eve yerleştirdikten sonra tüm arkadaşlarıyla ilişkisini kesmiş, sadık olduğuna emin olduktan sonra ancak görüşmelerine izin vermişti. Ne kadar namuslu ve iyi kalpli bir kızdı! Elbette, geçmişte yanlış yönlendirildiği için kendini zor tutuyordu.
- Evet, hiç kuşkusuz, diye onayladı dayı. Namuslu kadından daha güvenilir biri olmaz.
Cerisaie Sokağı'na geldiklerinde ev sessiz ve karanlıktı. Duveyrier üçüncü katın penceresinde ışık görmeyince şaşırdı. Trublot belki de kadının onları beklerken uyuyakaldığını söyledi; Guelin ise mutfakta hizmetçiyle bezik oynadığını tahmin etti. Kapıyı çaldılar. Girişten geçerlerken kapıcı odasından koşup geldi:
- Bayım, bayım! Anahtarı alın!
Duveyrier ilk basamakta durdu.
- Madam evde değil mi?
- Hayır, bayım. Durun size bir de mum vereyim.
Kapıcının getirdiği mumun ışığında yüzündeki abartılı saygı anlatımı altında kıs kıs güldüğü belli oluyordu. Dört adam sessizce yukarı çıktılar. En önde giden Duveyrier ne olduğunu anlayamadan uyur gezer gibi çıkıyordu. Üçüncü kata geldiğinde hali kalmadı, anahtar deliğini bulamıyordu. Trublot ona yardım edip kapıyı açtıklarında sesleri bir kilisede gibi yankılanıyordu.
- Şaşılacak şey! dedi. Trublot, içerde kimse yok gibi.
- Mağaraya benziyor burası, dedi Guelin.
Yine Duveyrier önde, daireden içeri girdiler. Hol boştu, bir portmanto bile yoktu. Benzer biçimde, salon ve küçük oda da boşaltılmıştı. Ne bir mobilya ve ne bir perde bırakılmıştı.
Donup kalan Duveyrier gözlerini tavana kaldırmış bakıyor,

sanki kadının hangi delikten kaçtığını anlamak istiyordu.
- İyi temizlik yapılmış, dedi Trublot.
- Belki de onarım yapılıyordur. Yatak odasına bakalım, mobilyalar orada olabilir.
Ama yatak odası da boştu. Yatağın söküldüğü yerde delikler vardı; açık bırakılan bir pencereden içeri rüzgâr giriyordu.
Duveyrier o zaman ağlamaya başladı:
- Tanrım! Tanrım!
Bachelard Dayı onu avutmaya çalıştı:
- Hadi hadi, cesaret! Benim de başıma geldi ama görüyorsun yaşıyorum.
Yargıç başını sallayıp mutfağa gitti. Felaket eksiksizdi. Tezgahın muşambası sökülmüş, raflar vidalarıyla birlikte götürülmüştü.
- Vay be! dedi. Guelin hayranlıkla. Hiç olmazsa vidaları bırakabilirdi.
Diğerleri yemeğin yorgunluğuyla solurken Duveyrier bıkmadan bir odadan ötekine koşuyor, mum ışığıyla her köşeyi arıyordu. En acı yanı daire tertemizdi; ne bir çöp veya kâğıt parçası kalmış, kapıcı öç alır gibi her yanı suyla yıkamıştı.
- Onu en son ne zaman gördünüz? diye sordu Bachelard.
- Dün.
Guelin başını salladı: bu kadar kurnazlığa şapka çıkarılırdı. Trublot birden haykırdı. Şöminenin üzerinde bir kravat ile sönmüş bir puro duruyordu.
- Yakınmayın, dedi. Size bir anı bırakmış.
Duveyrier kravata bakarken mırıldanıyordu:
- Yirmi beş bin franklık mobilya vardı... Ama, hayır, mobilyaları düşünüyor değilim. Söyleyin bana, nereye gitmiş olabilir?
Bachelard ve Guelin bakıştılar. Bu nazik bir durumdu. Ama dayı sorumluluğu üzerine aldı ve zavallıya Clarisse'in kim olduğunu anlattı: Her akşam o gittikten sonra arkadaşları sıradan geçiyorlardı. Herhalde en son sevgilisi olan Midili yontucu adayıyla kaçmış olmalıydı. Duveyrier bütün bunları dehşet içinde dinliyordu. Sonunda umutsuz bir durumda bağırdı:
- Dünyada dürüstlük kalmamış!
Adam bu kadın için neler yaptığını bir bir anlatıyordu. Bu kadının, yüreğindeki yüce duygularla alay ettiğini söylüyordu, ama cinsel iştahının yarıda kalmasından duyduğu acıyı gizleyemiyordu. Clarisse onun için vazgeçilmez olmuştu. Onu bulacak ve yaptığından utandıracaktı.
- Boşverin, dedi Bachelard, sizi yine aldatır. Benim gibi yapın; bir çocuk gibi masum bir genç kız alıp yetiştirin. O zaman hiç korkmadan rahat uyursunuz.
Duvar dibinde uzanmış puroyu içen Trublot kalktı:
- Eğer ilgileniyorsanız, adresini bulurum. Hizmetçisini tanıyorum da. Duveyrier ona şaşkınlıkla baktı. Sonra karşı çıktı:
- Hayır, hayır. Bu kadının gelip benden özür dilemesi gerekir.
- Durun! Herhalde o geliyor! diye bağırdı Guelin.
Gerçekten de holde birisi yürüyordu. Bir ses "Kimse yok mu?" diye bağırdı. Açılan kapıdan Octave içeri girdi. O da boş odalara bir anlam verememişti, ama çıplak salonun ortasında mum ışığında dikilen dört adamı görünce şaşkınlığı daha da

arttı. Durumu ona da anlattılar.
- Olamaz!
- Kapıcı size aşağıda söylemedi mi? diye sordu Guelin.
- Hayır, yukarı çıkarken sessizce beni izliyordu. Demek Clarisse kaçtı ha!
Genç adam, getirdiği üzücü haberi unutup ayrıntıları öğrenmek istedi. Sonra Duveyrier'ye döndü:
- Sahi, karınız sizin hemen gelmenizi istiyor. Kayınbabanız ölmek üzere.
- Ah! dedi yalnızca yargıç.
- Vabre Baba mı? dedi Bachelard. Bunu bekliyordum.
Sonunda boş daireden çıktılar. Duveyrier kapıyı özenle kilitledi; ama aşağıda ona bir utanma geldi, anahtarı kapıcıya Trublot vermek zorunda kaldı. Sokakta el sıkışarak ayrıldılar. Octave ve Duveyrier bir arabayla giderken, Bachelard Dayı ıssız sokakta gençlere döndü:
- Pekâlâ! Size o kızı göstereceğim.
Adam saf yargıcın uğradığı yıkımın kendi başına gelmeyeceğinden sevinç duymuştu ve bunu paylaşmak istiyordu.
- Enişte, dedi Guelin, yine bizi kapıdan çevireceksiniz...
- Hayır, bu sefer söz. Vakit gece yarısı ama yatmışsa bile kalkar. Bakın, o bir yüzbaşının kızı; Lille tarafında bir halası var. Bu kadar temiz aile bulamazsınız. Şimdi size namus nedir göstereceğim!
Böylece iki gencin koluna girip bir araba çevirmek için yürüdü.
Bu sırada Octave arabada giderken Duveyrier'ye Mösyö Vabre'ın kalp krizini anlatıyordu; bu arada karısının bu adresi bildiğini de gizlemedi. Yargıç bir süre sustuktan sonra sordu:
- Sizce karım beni bağışlar mı?
Octave yanıt veremedi. Araba karanlık sokaklarda ilerliyordu. Eve yaklaştıklarında endişesi daha da artan Duveyrier bir soru daha sordu:
- Acaba, bu süre içinde karımla barışıp onunla ilgilensem daha iyi olmaz mı?
- Bence bu mantıklı olur, dedi Octave.
Bunun üzerine yargıç kayınbabasının hastalığına üzülme gereği duydu. Yaşlı adam korkunç çalışkan, enerji dolu biriydi; bunu da atlatırdı. Choiseul Sokağı'na geldiklerinde apartmanın önünde, kapıcı Gourd'un çevresinde kümelenmiş hizmetçileri gördüler. Eczaneye koşmuş olan Julie olanları ötekilere anlatırken söylenip duruyordu. Bu kentsoylular hastalanınca gecenin ortasında koşuşturmak onlara düşüyordu; hizmetçiler olmasa yaşlı adam şimdi yirmi kez ölmüştü. Mösyö Gourd onların taş yürekli olduğunu, zavallıya bir lavman yapmak için ellerini kirletmekten korktuklarını söylüyordu. Duveyrier'nin geldiğini görünce hepsi sustu.
- Ne oluyor? diye sordu yargıç.
- Doktor beyefendiye hardal lapası uyguluyor, dedi Hippolyte. Onu buluncaya kadar epey dolaştım.
Yukarı çıktıklarında Madam Duveyrier salona geldi. Ağlamaktan gözleri kızarmıştı. Yargıç zoraki bir davranışla kollarını iki yana açıp karısını kucakladı:
- Benim zavallı karıcığım!
Kadın bu beklenmedik sevgi gösterisinden irkilip geri çekildi.

Octave durduğu yerden adamın ona söylediklerini duyabiliyordu:
- Beni bağışla; böyle zor bir günde kırgınlıklarımızı unutalım. Görüyorsun, işte sana dönüyorum. Ah! Tanrı beni cezalandırdı.
Kadın yanıt vermeden sıyrıldı, Octave'ın önünde yine hiçbir şey bilmeyen kadın rolüne girdi:
- Sizi rahatsız etmek istemezdim; bu Provence Sokağı davası için ne kadar çalıştığınızı biliyorum. Ama kendimi yalnız duyumsadım, burada olmanızı istedim. Zavallı babamın kurtuluşu yok gibi. Girin bakın, doktor yanında.
Duveyrier yan odaya geçerken kadın Octave'ın yanına geldi. Genç adam ne yapacağını bilemeden piyanonun önündeki nota defterlerini okur gibi yapıyordu. Madam Duveyrier bir süre ona baktıktan sonra sordu:
- Kocam o evde miydi?
- Evet, madam.
- Peki, ne oldu? Nesi var?
- O kadın tüm eşyalarla birlikte onu bırakıp kaçmış. Ben gittiğimde dört duvar arasında elinde bir mumla kalmıştı.
Clotilde anlayınca rahatladı, ama yüzünde sevinmiş bir anlatım yoktu. Babasının derdi yetmiyormuş gibi, bu yüzden kocasıyla yakınlaşmak zorunda kalacaktı. Onu biliyordu, şimdi dışarda bir evi olmadığı için üstünden kalkmayacaktı. Görevine saygılı bir kadın olduğu için bu iğrenç işe nasıl katlanacağını düşünüp titriyordu. Bir an piyanoya baktığında gözünden iki damla yaş aktı. Octave'a döndü:
- Teşekkürler, mösyö.
İkisi de Mösyö Vabre'ın odasına geçtiler. Duveyrier, sararmış bir yüzle Doktor Juillerat'nın açıklamalarını dinliyordu. Hasta çok ciddi bir kriz geçirmişti; belki sabaha kadar yaşayabilirdi ama hiç umut yoktu. Clotilde yaklaşırken bunu duyunca bir sandalyeye yığıldı, zaten ıslak olan mendiliyle gözlerini sildi. Ama biraz güç bulup doktora babasının bilincinin yerine gelip gelemeyeceğini sordu. Doktor bundan da kuşkuluydu; ama sorunun amacını bildiği için Mösyö Vabre'ın tüm işlerini daha önce yoluna koymuş olduğunu sandığını söyledi. Aklı Cerisaie Sokağı'nda kalmış olan Duveyrier bu söz üzerine ayıldı. Karısına baktıktan sonra, Mösyö Vabre'ın işlerinden kimseye söz etmediğini söyledi. Karı koca birşey bilmiyorlardı; yalnızca çocukları Gustave için bazı sözler vermişti. Ne olursa olsun, bir vasiyetname varsa onu bulurlardı.
- Diğer aile bireylerine haber verildi mi? diye sordu doktor.
- Tanrım, hayır! dedi Clotilde. O kadar ani oldu ki. İlk düşüncem kocamı çağırtmak oldu.
Duveyrier ona baktı; şimdi artık anlaşıyorlardı. Saat bire geliyordu. Doktor yapacak bir şeyi olmadığını söyleyerek gitmek istiyordu; yarın sabah erkenden gelecekti. Octave'la birlikte çıkarlarken Madam Duveyrier genç adamı çağırdı:
- Yarına kadar bekleyin, olur mu? diye fısıldadı. Sabah bir bahaneyle Berthe'i bana gönderirsiniz; Valerie'yi de ben çağırtırım. Kardeşlerime onlar haber verirler. Bize artık uyku yok, bari o zavallılar bu gece rahat uyusunlar.
Ve kadın, yaşlı adamın hırıltılarıyla kesilen gecenin sessizliğinde kocasıyla yalnız kaldı.

11

Ertesi sabah Octave saat sekizde uyanıp aşağı indiğinde tüm apartmanın, mal sahibinin geçirdiği krizden ve umutsuz durumundan haberdar olduğunu gördü. Ama kimse yaşlı adamla ilgilenmiyordu; konuşmalar miras üzerineydi.
Pichonlar küçük yemek odalarında kahvaltı ediyorlardı. Jules Octave'a seslendi:
- Baksanıza, bu koşturmacaya ne diyorsunuz? Bir vasiyetname var mıymış?
Octave yanıt vermeden haberi kimden duyduklarını sordu. Marie fırıncıdan getirmişti; ayrıca hizmetçiler aracılığıyla alt katlardan dalga dalga yayılıyordu. Genç kadın çocuğuna yemek yedirirken söze karıştı:
- Ah! Bütün bu servet! Bize de yüzde biri düşseydi. Ama ne gezer!
Octave'ın gideceğini gören kadın ekledi:
- Kitaplarınızı bitirdim, Mösyö Mouret. Onları alırsınız, değil mi?
Octave inerken Madam Duveyrier'ye Berthe'i bir bahaneyle göndermek üzere verdiği sözü anımsadı. Üçüncü kattan geçerken kapı açıldı ve Campardon göründü:
- Hey! diye bağırdı mimar. Sizin patron mirasa konuyor. Duyduğuma göre yaşlı adamın, bu apartman dışında, altı yüz bin frank parası varmış. Elbette! Duveyrierlerde beş kuruş harcamadan yaşıyordu. Ne dersiniz? Üç aileye yeter de artar bile!
Böyle konuşarak Octave'la birlikte iniyordu. İkinci katta Madam Juzeur'le karşılaştılar. Dul kadın küçük hizmetçisi Louise'in nereye kaybolduğunu merak edip aramaya çıkmıştı. O da konuşmaya katıldı.
- Mirası nasıl paylaştırdığı bilinmiyormuş, diye fısıldadı. Belki de kavga çıkar.
- Ah, ben onların yerinde olacaktım ki! dedi mimar. Üç eşit parçaya bölerdim, herkes kendi payını alır ve sonra güle güle!
Madam Juzeur merdivenlere eğilip aşağı yukarı baktı; kimse olmadığından emin olunca mimara döndü:
- Peki ya beklediğiniz serveti bulamazsanız? Dedikodulara göre...
Mimarın gözleri faltaşı gibi açıldı. Hadi canım! Bunlar masaldı! Yaşlı Vabre parasını yün çoraplarda saklayan cimrinin biriydi. Mimar ve Octave bunun üzerine kadından izin istediler. Birkaç basamak indikten sonra mimar genç adama döndü:
- Karım sizden şikayetçi. Arada bir uğrayıp konuşsanıza.
Yukardan Madam Juzeur de Octave'a söyleniyordu:
- Ya ben? Bana hiç uğramıyorsunuz! Beni biraz olsun sevdiğinizi sanmıştım. Gelirseniz size özel likörümden tattıracağım.
Genç adam söz verip ayrıldı. Dükkana girmek isterken yine apartman kapısında bir hizmetçi öbeği arasından geçmek zorunda kaldı. Bunlar da yaşlı adamın mirasını pay ediyorlardı: Madam

Clotilde'e bu kadar, Mösyö Auguste'e ve Mösyö Theophile'e şu kadar. Duveyrier'lerin hizmetçisi Clemence rakamlar veriyordu, çünkü Hippolyte paraları bir sandıkta görmüştü. Julie bunu kuşkuyla karşılıyordu. Lisa daha önce yanında çalıştığı yaşlı bir adamın kendisine nasıl pay sözü verip aldattığını anlatıyordu. Tüm bunları Adele ağzı açık dinliyordu. Karşı kaldırımda kapıcı Gourd kırtasiyeciyle dedikodu yapıyordu; ona göre mal sahibi çoktan değişmişti:

- Beni ilgilendiren apartmanın kime kalacağı... Her şeyi paylaşsınlar, ama evi üçe bölemezler ya!

Octave dükkana girdiğinde ilk gördüğü kişi kasanın önünde oturan Madam Josserand oldu. Kadın çoktan giyinmiş, saçlarını ve giysisini duruma uygun olarak seçmişti: savaşa hazırdı. Onun yanında, aceleyle indiği belli olan Berthe ev entarisi içinde heyecanlı görünüyordu. Onu görünce sustular, anne genç adama sertçe baktı.

- Mösyö, insan ekmek yediği kapıya böyle mi yapar? Siz de mi kızımın düşmanlarının komplosuna karışıyorsunuz?

Octave şaşırdı; olanları anlatmak istedi. Ama kadın onun ağzını kapıyor, geceyi Duveyrierlerle birlikte vasiyetnameyi aramakla geçirdiğini ileri sürüyordu. Genç adam gülerek, kendisinin bunda ne gibi bir çıkarı olabileceğini sorunca, kadın üsteledi:

- Sizin çıkarınız, sizin çıkarınız... Her neyse! Hemen koşup bize haber vermeliydiniz, çünkü Tanrı sizin bu olaya tanık olmanızı istedi. Ah, ben olmasaydım, kızım hâlâ her şeyden habersiz olacaktı. Evet! İlk haberi alır almaz aşağı koşmasaydım, şimdi kızımı soyup soğana çevireceklerdi. Sizin çıkarınız mı dediniz? Ne bileyim? Madam Duveyrier biraz geçkin ama böylesinden hoşlananlar da olur...

- Ah! Anne, lütfen! dedi Berthe. Clotilde gibi namuslu biri...

Madam Josserand kızdı:

- Sen sus! Para için insanların neler yapabileceğini bilmezsin.

Octave onlara krizin ayrıntılarını anlattı. İki kadın arada bir bakışıyorlardı; anneye göre entrikalar dönüyordu. Clotilde ailenin öteki bireylerinin geceden üzülmemesini düşünür müydü? Sonunda genç adamın işinin başına gitmesine izin verdiler.

Anne kız arasındaki tartışma sürdü.

- Sözleşmede yazan elli bin frankı şimdi kim ödeyecek sana? diyordu Madam Josserand. Yaşlı adam toprağa girince avucunu yalarsın.

- Ah! Şu para... diye mırıldandı Berthe. Ama kayınbabam da, sizin gibi, altı ayda bir on bin frank verecekti. Henüz süresi gelmedi ki; beklemeliyiz...

- Bekle, bekle, mezarından kalkıp sana getirsin diye, öyle mi? Koca aptal, dolandırılmak mı istiyorsun? Hayır! Hayır! Hemen mirastan bu parayı izleyeceksin. Bize gelince, daha ölmedik, ödeyip ödemeyeceğimiz zamanı gelince belli olur. Ama o, öldüğüne göre hemen ödemesi gerek.

Kadın kızına geri adım atmayacağı konusunda ant içirdi. Bu arada, üst katta Duveyrierlerde olanları duyabilecekmiş gibi, kulağını tavana dikiyordu. Yaşlı adamın odası tam kafasının üzerinde olmalıydı. Ona haber verince Auguste babasının yanına çıkmıştı. Ama kadın ona güvenemiyor, karmaşık entrikalar

düşlüyordu. Sonunda dayanamadı:
- Yürü! dedi kızına. Sen de çık bak; Auguste safın biridir, şimdi onu torbaya koyuyor olmalılar.
Berthe çıkıp gitti. Vitrini düzenliyen Octave onları dinlemişti. Annenin de kapıya yöneldiğini gördü; bir izin koparmak umuduyla, bugün dükkanı açmanın doğru olup olmayacağını sordu. Kadın şaşırdı:
- Niçin olmayacakmış? Bekleyin bakalım, daha adam ölmedi. Satış kaçırmanın ne gereği var?
Ama biraz ileri gittiğini fark edince ekledi:
- Yalnızca vitrine parlak kırmızı şeyler koymayın.
Birinci katta Berthe kocasını babasının baş ucunda buldu. Oda dünden beri değişmemişti. Yatakta adam, tüm duyularını yitirmiş bir durumda devinimsiz, kaskatı yatıyordu. Masanın üzerindeki fiş yığını öyle bırakılmıştı. Hiçbir dolap veya eşya karıştırılmış gibi görünmüyordu. Uykusuz bir gece geçiren Duveyrierler yorgun ve endişeli görünüyorlardı. Daha sabah sekizde Hippolyte'i gönderip çocukları Gustave'ı Bonaparte Lisesi'nden aldırmışlardı. On altı yaşındaki çocuk, hesapta olmayan bu tatili ölmek üzere olan birinin baş ucunda geçireceği için sevinemiyordu.
Clotilde Berthe'i kucakladı.
- Ah kardeşim, ne kadar acı bir gün!
Berthe annesinin dudak büküşüne öykünüp sordu.
- Niçin bize de haber vermediniz, abla? Size yardımcı olurduk.
Auguste göz ucuyla onlara sessiz olmalarını işaret etti. Kavga etmenin sırası değildi. Doktor Juillerat sabah gelip gitmişti; yine hiçbir umut olmadığını, hastanın günü atlatamayacağını söylemişti. Auguste bu haberi karısına verirken Theophile ve Valerie geldiler. Clotilde yine öne çıkıp Valerie'ye sarıldı:
- Ah kardeşim, ne kadar acı bir gün!
Ama Theophile kızgın girmişti:
- Demek babamızın ölmek üzere olduğunu kömürcüden öğreneceğiz, öyle mi? Onun ceplerini karıştırmak için zamana mı gereksinmeniz vardı?
Duveyrier bu aşağılama üzerine yerinden fırladı. Ama Clotilde onu yana itip kardeşine yavaş sesle çıkıştı:
- Hayırsız! Babamızın acısına bile saygın yok! Ona bak, bak da kendi yapıtını gör. Kiranı ödemeyeceğini söyleyerek onu bu duruma sen getirdin.
Valerie güldü:
- Ciddi olamazsınız.
- Ne demek? Onun kira toplamayı ne kadar sevdiğini bilirdiniz. Onu öldürmek isteseniz başka türlü davranamazdınız.
İki kadın daha keskin atışmaya başlayıp, birbirlerini mirasa konmakla suçlayınca Auguste araya girdi:
- Yapmayın, ayıp! İlerde çok zamanınız olacak. Bu saatte sırası değil.
O zaman her biri bunun doğruluğunu anlayıp yatağın çevresine ilişti. Nemli odada yaşlı adamın hırıltısından başka ses olmadan bir süre oturdular. Berthe ve Auguste babanın ayak ucundaydılar. Sonradan gelen Theophile ve Valerie daha uzakta, masanın yanındaydılar. Clotilde baş ucunda yerini almış, oğlu Gustave'ı yatağın kıyısına oturtmuştu. Kimse konuşmuyordu, ama bakışları birbirini suçluyordu. Çocuğun hastanın burnu dibine

oturtulması özellikle diğer iki çifti rahatsız ediyordu.
Duveyrierlerin, adam kendine gelebilirse onu yumuşatmak için çocuğu kullanacakları anlaşılıyordu.
Bu manevra bile vasiyetname olmadığının bir kanıtıydı; bu nedenle herkesin gözü bir köşedeki eski kasadaydı. Yaşlı noter emekliye ayrılınca onu yanında getirmiş, bir duvara gömdürmüştü. İçinde bir sürü şey saklama alışkanlığı vardı. Herhalde Duveyrierler gece bu kasayı aramış olmalıydılar.
Theophile onları konuşturmak için olta uzattı.
- Sahi, dedi yargıca, noteri çağırsak iyi olmaz mı? Babam kendine gelirse, vasiyetinde değişiklik yapmak isteyebilir.
Duveyrier önce onu duymadı. İyice sıkıldığı bu odada bir süredir kafası Clarisse'e takılmıştı. Kuşkusuz, en iyisi karısıyla barışıp onunla yaşamaktı. Ama öteki ne kadar çekiciydi; geceliğini başından çekip çıkarışı yok muydu...
Adam gözleri can çekişen ihtiyara çevriliyken bile kafasında Clarisse'in bu görüntüsünü canlandırıyordu; o kadına bir kez daha sahip olmak için neler vermezdi. Theophile sorusunu yinelemek zorunda kaldı. Duveyrier kendine geldi:
- Noter Renaudin'e sordum, dedi. Vasiyetname bırakmamış.
- Belki buradadır!
- Ne burada, ne de noterde yok.
Theophile Auguste'e baktı: Duveyrierlerin her yeri karıştırdığını o da anlamış mıydı? Clotilde bu bakışı yakaladı ve kocasına kızdı. Ne yapıyordu? Uyukluyor muydu? Yanıtı kendisi vermek zorunda kaldı:
- Babamız doğru bildiğini yapmıştır. Yakında herhalde öğreniriz. Kadın ağlıyordu. Onu gören Valerie ve Berthe de tatlı tatlı hıçkırmaya başladılar. Theophile sandalyesine döndü; bilmek istediğini öğrenmişti. Eğer babası bilincini kazanırsa, Duveyrierlerin çocuk numarasına kanıp onlara ayrıcalık tanımazdı. Otururken Auguste'ün gözlerini sildiğini gördü; bu onu o kadar duygulandırdı ki boğazı düğümlendi. Ölüm düşüncesi aklına geldi; belki kendisi de böyle ölecekti. O zaman tüm aile ağlamaya başladı. Yalnızca Gustave ağlayamıyordu; çocuk başını yere eğmiş, beden eğitimi derslerinde öğrettikleri yerinde saymaya benzer biçimde soluğunu dinliyordu.
Bu arada zaman geçiyordu. Saat on birde doktor Juillerat yine geldi. Hastanın durumu ağırlaşıyordu; artık ölmeden önce çocuklarını tanıyabileceği bile kuşkuluydu. Ağlaşmalar yeniden başladığı sırada hizmetçi Rahip Mauduit'nin geldiğini bildirdi. Clotilde onu karşıladı. Ailenin üzüntüsünün bilincinde olan rahip her birini avutacak sözler bulabiliyordu. Sonra, dikkatli seçtiği tümcelerle, bu canın kilise yardımı olmadan uçup gitmesinin doğru olmayacağını söyledi. Günah çıkartma töreni yapmak istiyordu.
- Ben de öyle düşünmüştüm, dedi Clotilde. Ama Theophile karşı çıktı. Babası kiliseye hiç gitmezdi; eskiden çok serbest düşünceleri vardı, çünkü Voltaire okuyordu. Madem ki ona soramıyorlardı, en iyisi onu rahat bırakmaktı:
- Sanki şu mobilyaya günah çıkartmaya benzer bu. Üç kadın onu susturdular. Hepsi çok duygulanmış, rahibin isteğine katılıyorlardı. Mösyö Vabre konuşabilseydi razı olurdu, çünkü hiçbir konuda dikkati üzerine çekmek istemezdi.

- Hiç olmazsa, mahalleli için, dedi Clotilde.
- Haklısınız, diye doğruladı rahip. Babanız gibi yüksek insanlar örnek olmalı.
Auguste'ün bir düşüncesi yoktu. O arada, Clarisse'in bacaklarını havaya dikip çorap giyişini düşleyen Duveyrier ayıldı ve ateşli bir biçimde günah çıkartılmasını istedi.
Onları uzaktan izleyen doktor Juillerat bir ara rahibin yanına geldi, benzer durumlarda birlikte çalışan iki meslektaş gibi kulağına eğildi:
- Acele edin, fazla zamanımız kalmadı.
Rahip gerekli şeyleri getireceğini söyleyip hemen ayrıldı.
Theophile hâlâ inat ediyordu:
- İyi valla! Artık ölülere de günah çıkartıyorlar.
O anda korkunç bir heyecan yaşandı. Yerine oturmakta olan Clotilde babasının gözlerinin açık olduğunu fark etti ve elinde olmadan bir çığlık attı. Herkes başına toplandı. Kafası kımıldamayan yaşlı adamın gözleri çevresini bir kez daha dolandı. Doktor Juillerat bile buna şaşıp geldi.
- Babacığım, dedi Clotilde, bizi tanıyor musunuz?
Mösyö Vabre ona baktı; sonra dudakları kımıldadı, ama bir ses çıkmadı. Herkes birbirini itip onun son sözlerini duymak istiyordu. Arkada kaldığı için ayakta dikilmek zorunda kalan Valerie söylendi:
- Onu sıkıştırmayın; bırakın adam soluk alsın. Bir şey diyecekse duyamazsınız.
Ötekiler geri çekildi. Gerçekten de Mösyö Vabre'ın gözleri odayı arıyordu.
- Bir şey aradığı kesin, dedi Berthe.
- İşte torununuz Gustave burada, diyordu Clotilde. Onu görebiliyor musunuz? Sizin için okuldan geldi. Dedene sarıl yavrum.
Çocuk dehşet içinde direniyordu, ama annesi sertçe kolundan tutmuş onu itiyor ve yaşlı adamın yüzünde bir gülümseme bekliyordu. Babasının gözlerini izleyen Auguste onun masaya baktığını söyledi; herhalde bir şey yazmak istiyordu. Bir koşuşma oldu. Masayı yaklaştırıp kâğıt kalem getirdiler. Adamı doğrultup sırtına yastıklar koydular. Doktor tüm bunlara gözlerini kırparak izin veriyordu.
- Kalemi eline verin, dedi Clotilde.
Herkes bekliyordu. Hiç kimseyi tanımayan Mösyö Vabre kalemi düşürdü. Gözleri yine masaya, fişlerini sakladığı küçük çekmeceye bakıyordu. Bir çuval gibi vücudu öne kayarken son bir çabayla elini uzattı; fişleri karıştırmak isterken yüzünde bir mutluluk okunuyordu. Konuşmak istiyordu, ama bebeklerin ilk sözleri olan tek hecelerden başka bir şey çıkmıyordu ağzından.
- Ga.. ga... ga... ga...
Adam yaşamının işine, büyük istatistik çalışmasına elveda demek istiyordu. Birden başı yuvarlandı. Ölmüştü.
Doktor "bunu bekliyordum" diyerek yaklaştı, ailenin dehşetini görünce ölüyü uzatıp gözlerini kapadı.
Auguste masayı uzaklaştırırken herkes birbirine bakıyordu. Sonra hıçkırmalar başladı. Ne olacaktı şimdi? Serveti kendileri pay edebilecekler miydi? Clotilde hemen Gustave'ı dışarı çıkardıktan sonra Berthe'e sarılıp ağlamaya başladı.

Diğer iki kadın da hıçkırıyordu. Pencerenin önünde Theophile ve Auguste gözlerini ovuşturuyorlardı. Ama en şiddetli ağlama Duveyrier'den geliyordu: Bu yıkımın ortasında metresini özlüyordu: Hayır, Clarisse olmadan yaşayamazdı; bu adam gibi hemen ölse daha iyiydi.

- Madam, diye girdi Clemence, rahip bey geldiler.

Eşikte Rahip Mauduit göründü. Onun arkasında yardımcısı koro çocuğunun başı görünüyordu. Rahip hıçkırıkları fark edip doktora döndü; doktor kendi suçu değilmiş gibi ellerini iki yana açınca durumu anladı. Birkaç dua mırıldandıktan sonra gitti.

Holde bekleşen diğer hizmetçiler Clemence'ı dinliyorlardı:

- Bu uğursuzluk getirir, diyordu Clemence. Tanrı boş yere rahatsız edilmez. Göreceksiniz, bir yıl geçmeden bu eve yeniden uğrayacak.

Mösyö Vabre'ın cenazesi iki gün sonra kaldırıldı. Duveyrier davetiyelere "Kilisenin kutsamasıyla vefat eden..." tümcesini eklemeyi unutmamıştı. Dükkan kapalı olduğundan Octave o gün serbest kalmıştı. Buna çok sevindi, çünkü uzun süredir odasını yerleştirmek istiyordu. Erken kalkmış, saat sekize doğru eşyalarını yerleştirmeyi bitirmek üzereydi. Kapı çalındı. Marie kitaplarını geri getirmişti.

- Siz almaya gelmediniz; ben de getirdim.

Genç adamın çağrısı üzerine yüzü kızarıp içeri girmek istemedi. İlişkileri zaten uzun süredir, o gidip ilgilenmediği için, doğal olarak kesilmişti. Kadın yine de ona iyi davranıyor, karşılaştıklarında gülümsüyordu.

Octave bu sabah neşeliydi, ona takılmak istedi.

- Ah! Yoksa Jules benim odama girmenizi yasakladı mı? Sahi kocanızla aranız nasıl? Size daha çok ilgi gösteriyor mu?

- Ah! dedi kadın, onu bir yere götürüp vermut ısmarlarsanız, tabii orada iyi davranıyor. Ama ben bu kadarını istemiyorum. Evde iyi olmasını istiyorum.

Kadın ciddileşip ekledi:

- Bakın, Balzac kitabınızı okuyamadan geri getirdim; çünkü çok üzücü. Bu yazar hep tatsız şeyler anlatıyor.

Ondan içinde aşk ve uzak ülkelere yolculuklar olan kitaplar istiyordu. Sonra cenazeden söz etti. Kendisi kilisedeki törene katılacak, Jules de mezarlığa kadar uzanacaktı. Kadın ölülerden korkmadığını söyledi: on iki yaşındayken aynı hastalıktan ölen bir enişteyle halanın cenazesini bütün gece beklemişti. Ama Jules ölülerden nefret ediyordu; dünden beri evde bu konunun açılmasını yasaklamıştı. Böyle olunca da, başka bir şey düşünemedikleri için, bütün gün iki sözcük konuşamamışlardı. O kadar sıkılmıştı ki, Jules'ü götürecekleri gün onun hesabına hoşnut olacaktı. Kadın aklındakileri rahatça söyleyebilmekten mutlu oluyor, genç adama sorular soruyordu: Ölüyü görmüş müydü? Tabuta konulurken bir kaza olmuş diyorlardı, doğru muydu? Aile bireyleri tüm yatakları söküp arıyorlar mıydı? Bu kadar hizmetçi bolluğu olan bu apartmanda dedikodudan tabii geçilmezdi. Ölümden başka şey konuşulmuyordu.

Genç adamın kendisine uzattığı yeni kitaplara baktı.

- Ama yine bir Balzac veriyorsunuz. Hayır, onu geri alın. Yaşamı olduğu gibi anlatıyor.

Kitabı geri uzatırken genç adam onu bileğinden yakalayıp odaya çekmek istedi. Kadının ölüme olan çocukça merakı genç adamı ilgilendirmiş, birden içinde bir istek uyanmıştı. Kadın hemen anladı, yüzü kızarıp geri çekildi. Dairesine girerken:
- Teşekkürler, Mösyö Mouret, diye seslendi. Cenazede görüşürüz.
Octave giyindikten sonra Madam Campardon'a uğrama sözünü verdiğini anımsadı. Saat on birdeki cenazeye kadar iki saat boş olduğundan apartmanda birkaç ziyaret yapabileceğini düşündü. Rose onu yatakta karşıladı. Genç adam rahatsız etmekten çekinip özür diledi, ama kadın kendisi girmesi için üsteledi. O kadar az görüşüyorlardı ki bu değişikliğe sevinmişti!
- Ah! diye sızlandı kadın. Şimdi aşağıdaki tahta sandıkta ben olmalıydım!
Evet, malsahibi yaşamdan ayrıldığı için mutlu olmalıydı. Octave onu bu kadar karaduygulu görmekten şaşırıp sağlığını sordu.
- Ah! Hep aynı. Ama bazen yaşamdan bıkıyorum. Achille kıpırdandıkça benim rahatsız olduğumu görünce çalışma odasına bir yatak serdi, artık orada yatıyor. Biliyor musunuz, bizim üstelememiz üzerine Gasparine mağazadaki işinden ayrıldı. Ona minnettarım, bana o kadar iyi bakıyor ki! Tanrım! Çevremde bana iyi bakan bu kişiler olmasaydı, yaşamak istemezdim.
O sırada Gasparine ona kahvaltısını getirdi; fakat akraba durumundan hizmetçi durumuna düşmüştü. Doğrulmasına yardım etti, sırtına yastıklar koydu ve dizlerine bir tepsi iliştirdi. Rose dantel ve işlemeli geceliği içinde oburca yemeye başladı. Kadının derisi renklenmiş, sarı saçları canlanmış ve güzelleşmişti. Ekmeğini kahveye batırırken konuşuyordu:
- Ah! İştahım yerinde ama... hastalığım midemde değil ki!
İki damla gözyaşı kahvesinin içinde düştü. Gasparine ona kızdı:
- Bak, ağlarsan Achille'i çağırırım. Kraliçe gibi rahatsın işte; yoksa mutlu değil misin?
Madam Campardon kahvaltısını bitirip Octave'la yalnız kaldığında neşesi yerine gelmişti. Koketlik yapıp ölümden söz etmek istedi, ama yatağında sabah keyfi yapan bir kadın gibi neşeliydi. Sırası geldiğinde kendisi de ölecekti tabii. Ama kuzini haklıydı, mutsuz olması için bir neden yoktu.
Genç adam kalkarken Rose ona seslendi:
- Daha sık gelin, olur mu? Cenazede fazla üzülmeyin.
Octave aynı katta Madam Juzeur'ün kapısını çaldı. Kapıyı açan küçük Louise onu salona aldı, karşısında meraklı gözlerle dikilirken Madam Juzeur gelince mutfağa kaçtı. Kadın yine karalar giyinmiş, yas giysisiyle bile sevimli görünüyordu.
- Bu sabah geleceğinizden emindim. Dün gece düşümde sizi gördüm. Apartmandaki ölü nedeniyle kolay uyuyamıyordum.
Kadın üç kez kalkıp divanların altına baktığını söyledi.
- Beni çağırsaydınız ya! diye şakalaştı genç adam. Yatakta iki kişi olsaydık korkmazdınız.
Kadın ona kızar gibi baktı:
- Susun, bu çok ayıp!
Bunu söylerken avucuyla onun ağzını kapamak istedi; genç adam

hemen avuç içini öptü. Kadın gıdıklanmış gibi parmaklarını daha da açtı. İyice ateşlenen Octave işi daha da ileri götürmek isteyip onu belinden yakaladı ve göğsüne bastırdı. Kadın kurtulmak için çabalamıyor, ama katılmıyordu da. Octave onun kulağına fısıldadı:

- Ama niçin istemiyorsunuz?

- Oh! Bugün hele hiç olmaz!

- Neden bugün olmasın?

- Alt kattaki ölüden söz ediyorum. Hayır, kesinlikle yapamam.

Genç adam onu daha sıkı kucaklıyor ve kadın kendini bırakıyordu. Solukları yüzlerini ısıtıyordu.

- Öyleyse ne zaman? Yarın?

- Asla.

- Oysa siz özgürsünüz. Kocanız sizi terkettiğine göre, istediğinizi yapabilirsiniz. Ha? Yoksa çocuk yapmaktan mı korkuyorsunuz?

- Hayır, doktorların dediğine göre artık çocuğum olmazmış.

- E, öyleyse? Ciddi bir nedeniniz yoksa bu aptalca inat niye?

Genç adam onu sarsıyordu. Kadın esnek bir biçimde onun kollarından sıyrıldı. Sonra kımıldamaması için Octave'ı kendi kolları arasına alıp kulağına mırıldandı:

- İstediğiniz her şeyi yaparım, ama bunu asla! İşitiyor musunuz, asla! Bu benim bir yeminim. Tanrıya bir gün... neyse, bilmeniz gerekmez. Siz de diğer erkekler gibi kabasınız, bir şeyi elde edemezseniz tatmin olmuyorsunuz. Oysa ben sizi çok seviyorum. Ne isterseniz yaparım, ama bunu asla, sevgilim!

Kadın vücudunu onun ellerine terkediyor, en özel okşamalara izin veriyordu. Ama yasak olan o eyleme geçmek istediğinde sert bir direnişle onu durduruyordu. Bu inatçılığında bir rahibenin günah çıkarma endişesi, küçük günahları için affa uğrayacağı ama büyüğü için cehenneme gideceği korkusu vardı. Kendine bile itiraf edemediği diğer duygular da karışıyordu buna; gurur ve kendine saygı, erkekleri parmağında oynatıp onlara bir şey vermeyen kadının fettanlığı, tüm vücudunu öptürerek aldığı kişisel zevk yanında son darbeyi hep geciktirmenin heyecanı. Kadın bunu yeğliyordu; kocasının alçakça gidişinden sonra hiçbir erkeğin ona sahip olmakla övünemeyeceğini bilmekten daha iyisi yoktu. Ve o, namuslu bir kadın oluyordu!

- Hayır, mösyö, kimseyle ilişkim olmadı. Ah! Benim konumumdaki birçok kadın yoldan çıkardı, ama ben başım dik yürüyebilirim.

Kadın onu yumuşakça itip kanepeden kalktı.

- Bırakın beni. Alttaki bu ölü beni çok üzdü. Sanki tüm evde ölüm kokusu dolaşıyor.

Zaten cenaze töreni saati yaklaşıyordu. Kadın onu yolcu ederken dün sözünü ettiği likörü anımsadı. Onu yeniden içeri aldı, şişeyle birlikte iki kadeh getirip ikram etti. İçerken kadının yüzünde çocuksu bir sevinç okunuyordu. Dudaklarını şaplatıyor, şekerli ve vanilyalı şeylere bayıldığını söylüyordu.

- Bu bizi törende ısıtır.

Holde genç adam onu dudaklarından öperken gözlerini kapatıyordu. Şekerli dudakları bonbonlar gibi eriyordu.

Saat on bir olduğu halde cenaze aşağı indirilmemişti. Octave merak edip dışarı çıktı. Giriş kapısına siyah perde çekiliyor,

halı seriliyordu. Hippolyte bu işleri yönetirken, kaldırımda toplanmış bir öbek hizmetçi aralarında konuşuyorlardı. Lisa, Valerie'nin yanına yeni girmiş olan yaşlı hizmetçiyi bilgilendiriyordu:
- Evet, hanımınız kurnazlık etti, ama işe yaramadı. Tüm mahalleli biliyor. Kocasının sağlığı bozulmuştu; yaşlı adamın mirasını güvenceye almak için kasaptan çocuk peydahladı. Ama işte kocası hâlâ sağlam, yaşlı adamsa öldü. Şimdi velediyle sap gibi kaldı!
Yeni hizmetçi duyduklarına inanamıyordu:
- İyi olmuş, orospuluğun karşılığını almış. Zaten ben de yanında fazla kalmayacağım. Bu sabah haftaya ayrılacağımı söyledim. O velet mutfağıma kakasını yapıyordu.
O sırada Julie aşağı inip Hippolyte'e yeni buyruklar getirmişti; Lisa onun yanına koşup ağzını aradı. Sonra Valerie'nin hizmetçisinin yanına döndü:
- Aşçının dediğine göre yukarısı karışmış; hâlâ adamın parasını bulamamışlar. Bu gidişle akşama birbirlerine girerler.
O sırada Adele bakkaldan dönüyordu; Madam Josserand'ın ona buyurduğu biçimde, aldığı dört kuruşluk tereyağını önlüğünün altına gizleyip getiriyordu. Lisa ne aldığını görmek istedi, sonra onu haşladı; insan dört kuruşluk şey için bakkala gönderilir miydi? Kendisi olsaydı, ya bu cimrileri daha iyi beslenmeye zorlar, yahut da onlardan önce kendisi yerdi. Evet tereyağı, şeker, et, ne bulursa yerdi! Bir süredir diğer hizmetçiler onu başkaldırmaya kışkırtıyorlar, kız da onlara uyuyordu. Korkmadığını göstermek için, tereyağının bir kenarını koparıp hemen orada ekmeksiz yemeye başladı.
- Ben çıkıyorum, dedi Adele. Ölüyü görmek istemiyorum; sonra bütün gece düşümde ayaklarımdan çektiğini görüyorum.
O giderken diğerleri arkasından gülüştüler. Dün gece hizmetçilerin katında Adele'in karabasanları hepsini eğlendirmişti. Hizmetçiler korkudan kapıları açık yatınca, muzip bir arabacı hortlak gibi giyinip onları sabaha kadar korkutmuştu.
Cenaze levazımatçısı kapıda hazırlık yaparken, evin önünde bir el arabası belirdi. İçinde yoksul birkaç mobilya olan arabayı küçük bir çocuk itiyor, soluk yüzlü bir genç kız da ona yardım ediyordu. Karşı kaldırımda kırtasiyeciyle konuşan kapıcı hemen koşup geldi:
- Hey! Ne yapıyorsunuz?
Kız ona döndü:
- Bayım, ben yeni kiracıyım. Eşyalarımı getirdim.
- Hayır! diye bağırdı kapıcı. Bugün olmaz, cenaze var. Yarın geleceksin!
Kız kapıdaki siyah perdeleri o zaman fark edip şaşırdı. Ama bu eşyalarla birlikte sokakta kalamazdı ki; odasına çıkmak istiyordu. o zaman Gourd köpürdü:
- Siz tavan arasındaki odayı kiralayan ayakkabıcı kızsınız herhalde. Mal sahibinin inadı bitmiyor ki! Marangozun yaptıkları yetmiyormuş gibi yüz otuz frank için yine başımıza bir işçi sardı. Hem de kadın!
Sonra mal sahibinin yaşamda olmadığını anımsadı:
- Evet, maalesef mal sahibi öldü. Pekâlâ, tabut inmeden acele

edin!
O sinirle kapıcı arabayı kendisi itekliyordu. Genç kız avlunun içinde arabasıyla kayboldu.
- Bu kız da tam zamanını buldu, dedi Lisa. Cenaze sırasında taşınmak ne de neşeli olur ama!
O sırada Gourd'un geri döndüğünü görünce sustu; kapıcı hizmetçilerin başbelasıydı. Kapıcının sinirli oluşunun nedeni apartmanın Theophile'e miras kalacağını duymuş olmasındandı. O ise bir yargıç olan Duveyrier'nin mal sahibi olmasını isterdi.
O sırada törene katılacak olanlar inmeye başladı. Madam Juzeur kapının yanında Trublot'yla buluşmuş olan Octave'a gülümsedi. Sonra Marie indi; tabutun üzerine konulacağı sehpaya şaşkınlıkla bakıyordu. Kapıcı Gourd ikinci kattaki kapalı perdeleri işaret edip söyleniyordu:
- Bu ikinci kattakiler şaşılacak insanlar, dedi. Sanki başkaları gibi olmamak için özen gösteriyorlar. Üç gün önce bir geziye çıktılar.
O sırada Lisa hizmetçilerin arkasına saklanmaya çalıştı, çünkü Gasparine görünmüştü. Kadın elinde menekşeden bir çelenkle gelmişti; bu çelenk, Duveyrierlerle iyi ilişkiler içinde olmak isteyen mimarın bir jestiydi. Uzaktan kırtasiyeci söylendi:
- Oh oh! Öbür Madam Campardon bugün çok şık.
Adam farkında olmadan mahalle esnafının ona taktığı adı kullanmıştı. Hizmetçiler gülüştüler. Tam o anda tabut merdivenlerden indirildi. Taşıyıcılar siyah perdelerin arasından geçerken soluk soluğa kalmışlardı.
- İşte, kiralarını toplayamadan gitti, diye nefretle söylendi Lisa.
Kapıcının karısı da o zamana kadar ayaklarını uzatıp oturduğu koltuktan kalktı ve lojmanın kapısında durdu. Kocasının talimatı üzerine geçerken tabutu selamladı.
Saint-Roch Kilisesi'nde tören sırasında Doktor Juillerat dışarda bekledi. Zaten içerisi kalabalıktı ve birçok adam da merdivenlerde bekleşiyordu. Sigara içemedikleri için konuşma politikaya döndü. Kilisenin açık kapılarından org sesi bazan dışarı taşıyordu.
- Biliyor musunuz, dedi Leon Josserand, Mösyö Thiers gelecek yıl bizim bölgemizden adaylığını koyacakmış.
- Ah! dedi doktor. Herhalde sizin gibi bir cumhuriyetçi ona oy vermez, değil mi?
Genç adam Madam Dambreville'le sosyeteye alışalıdan beri özgürlükçü düşüncelerinde bir soğuma başlamıştı:
- Niçin olmasın? dedi. O da imparatorluğa karşı.
Bunun üzerine büyük tartışma çıktı. Leon taktikten söz ediyor, Doktor Juillerat ilkeleri savunuyordu. Doktora göre kentsoylu sınıfı ömrünü doldurmuştu ve devrimin yoluna engel oluyordu. Mülk ve servete kavuştuktan sonra, tıpkı eski soylu sınıf gibi, geleceğin Fransası önünde ayak diriyordu.
- Siz korkaksınız, dedi doktor. Bir tehlike gördüğünüz zaman en gerici partinin kucağına atlıyorsunuz.
Campardon buna karşı çıktı:
- Ben, bayım, sizin gibi jakoben ve dinsizdim. Tanrı'ya şükür, aklım başıma geldi. Ama Mösyö Thiers'e oy verecek kadar bunamadım. Tutarsız, her şeyi karıştıran bir adam.
Oradaki tüm liberaller, Mösyö Josserand, Octave, hatta hiçbir

şey umursamayan Trublot, hep Mösyö Thiers'e oy vereceklerini belirttiler. Hükümetin adayı Saint-Honoré Sokağı'nda şekercilik yapan Mösyö Dewinck idi ve onunla alay ediyorlardı. Bu aday Tuileries Sarayı ile olan ilişkileri yüzünden kilisenin desteğini alamamıştı. Papazların safına geçmiş olan Campardon bu adayı kuşkuyla karşılıyordu. Birden sözü değiştirdi:

- Bakın, sizin Garibaldi'yi (*) ayağından yaralayan kurşun keşke yüreğini delseydi!

Mimar bu liberallerle daha fazla birlikte görünmemek için hemen kiliseye girdi. İçerde Rahip Mauduit'nin duaları koro sesine karışıyordu.

- Artık neredeyse kilisede yatacak, diye mırıldandı doktor. Ah, bütün bunları süpürmek gerekiyor!

Leon devlet bakanının senatoda yaptığı konuşmayı anımsatıyor, devrimin imparatorluğu doğurduğunu ve onun ancak seçimlerle ortadan kaldırılabileceğini söylüyordu. Herkes imparatora bir ders verilmesi gerektiğine inanıyordu. Yanıbaşlarında duran kapıcı Gourd saygılı bir tavırla onları dinliyordu.

Tören bitmek üzereydi. Kilisenin derinliklerinden gelen sesler onları susturdu:

- Requiescat in pace!
- Amin!

Père-Lachaise Mezarlığı'nda tabutu indirirlerken Trublot, yanındaki Octave'ın Madam Juzeur'e gülümsediğini fark etti.

- Ha evet, diye fısıldadı Trublot. Talihsiz kadın... İstediğinizi yapar, ama o şeyi asla!

Octave sarsıldı. Nasıl? Onunla da? Ama Trublot kendisinin bu işlerde olmadığını, bir arkadaşından duyduğunu söyledi. Zaten kanepede likör içmeyi seven her erkekle oluyordu. Sonra Octave'ın kolunu bıraktı:

- Pardon, dedi Trublot. Cenaze gömüldüğüne göre, Duveyrier'ye bir mesaj iletmem gerekiyor.

Aile sessiz ve üzüntülü, mezarlıktan ayrılıyordu. Trublot yargıcı arkaya çekip bildirdi: Clarisse'in hizmetçisiyle görüşmüştü. Ama hizmetçi metresinin adresini bilmiyordu, çünkü hanımına iki tokat patlattıktan sonra o gün işten ayrılmıştı. Duveyrier'nin son umudu da uçmuştu. Mendiliyle yüzünü kapayıp ailesine yetişti.

Akşam olur olmaz tartışmalar başladı. Aile tam bir yıkıma uğramıştı. Mösyö Vabre, noterlerin bazan yaptığı gibi, vasiyetname bırakmamıştı. Tüm mobilyalar boşuna arandı; beklenen yedi yüz bin franktan eser yoktu. Ne bir hisse senedi, ne de devlet tahvili vardı. Bir çekmecede yedi yüz otuz frank değerinde bozuk para bulundu. Buldukları bir defterdeki karmaşık hesapları ve banker mektuplarını inceledikten sonra gerçeği öğrenen mirasçıların yüzü sapsarı oldu: Yaşlı adamın büyük istatistik çalışmasının altında gizli bir kumar alışkanlığı yatıyordu. Tüm servetini borsada sorumsuzca oynayıp bitirmişti: Emekli maaşı, ev kiraları, hatta çocuklarından ödünç diye aldığı paraların tümü oraya gittiği gibi, apartmanı da üç kez ipotek edip yüz elli bin frank borçlanmıştı. Aile o meşhur kasanın önünde perişan duruyordu: içinde her yerden topladığı incik boncuklar, eski madalyalar, hatta küçük Gustave'dan çaldığı oyuncaklardan

başka bir şey yoktu.
O zaman adama ilençler yağdırdılar. Aşağılık, dolandırıcı, moruk, hem kendine bedavadan baktırmış ve hem de çocuklarını hiç düşünmeden o serveti yok etmişti. Duveyrierler onbir yıl ona karşılıksız bakıp, Clotilde'in çeyiz parasını bile istemedikleri için pişmandılar. Teophile ise kendisine evlenirken söz verilen elli bin franka yanıyordu. Auguste de aynı durumdaydı; Berthe, annesinin öğrettiği biçimde böyle dolandırıcı bir aileye gelin gitmekten utandığını söyleyerek hakaretler yağdırıyordu. Valerie, mirastan yoksun edilme korkusuyla, başlangıçta ona ödemiş oldukları birkaç aylık kirayı ona haram ediyordu.
İki hafta boyunca aile bu konuyla çalkalandı. Neyse ki üç yüz bin frank değer biçilen apartman yerinde duruyordu. İpotek ödendikten sonra, her bir çocuğa net elli bin frank kalacaktı ve bu, hiç yoktan iyi sayılırdı. Evin satılmasına karar verdiler. Duveyrier karısı adına satış işlemlerini üstlendi. Önce diğer iki kardeşe sorunu mahkemeye gitmeden çözümlemelerinin daha iyi olacağını kabul ettirdi. Aralarında anlaşırlarsa, çok dürüst bir adam olan Noter Renaudin önünde işlemler bitirilirdi. Sonra, noterin önerdiğini söyleyerek, evi başlangıçta düşük bir fiyattan satışa çıkarmalarını söyledi. Örneğin, yüz kırk bin franka satışa çıkarsa amatörler üşüşür, öneriler kızışır ve çok yüksek bir değere satabilirlerdi. Teophile ve Auguste gülerek kabul ettiler. Satış günü, beş altı öneriden sonra Noter Renaudin birden, yüz kırk dokuz bin franka satışı Duveyrier'nin üzerinde bıraktı. İpoteği ödeyecek kadar bile para etmemişti. Bu darbe onları bitirdi.
O akşam Duveyrierlerin evindeki kavganın ayrıntıları asla öğrenilemedi. Evin kalın duvarları bağrışmaların duyulmasını önlüyordu. Teophile enistesini dolandırıcılıkla suçladı; notere bir asliye hukuk yargıçlığı söz vererek satın aldığını haykırıyordu. Auguste, çapkınlığı tüm mahallede bilinen noteri mahkemeye vereceğini söylüyordu. Arada yumruklaşmalar olduğu da söyleniyordu. Daire kapısından çıkarlarken Auguste içeriye bağırıyordu:
- Alçak rezil! Senden daha az suçlu olanları bir de utanmadan küreğe mahkûm ediyorsun!
Son çıkan Teophile öksürük nöbetleri arasında haykırıyordu:
- Hırsız! Hırsız! Evet, sen ve karın, ikiniz de hırsızsınız!
Adam çıkarken kapıyı öyle bir çarptı ki alt kattan kapıcı Gourd alarma geçip yukarı baktı. Yalnızca kapısından dinleyen Madam Juzeur'ü görünce mutlu bir yüzle yine odasına döndü. Kapıcı yeni mal sahibini haklı buluyordu.
Birkaç gün sonra Auguste ile kız kardeşi barışınca tüm apartman şaşırdı. Octave'ın Duveyrierlerin evine gidip görüştüğü gözlendi. İki kardeşin çıkardığı gürültüden çekinen yargıç, hiç olmazsa mirasçılardan birinin ağzını kapamak için, girişteki dükkanın beş yıllık kirasını onlara bağışlamıştı. Bunu öğrenen Teophile, karısını da alıp Auguste'le kavga etmeye indi. Kardeşini arkadan vurmaya, bu hırsızlara kendini satmaya utanmıyor muydu? Ama dükkanda Madam Josserand vardı ve onun ağzının payını verdi. Kadın Valerie'ye de kızı Berthe'i örnek alıp kendini satmaktan vazgeçmesini söyleyince Valerie

geri çekilmek zorunda kaldı. Kadın dükkandan çıkarken bağırıyordu:
- Demek yalnızca biz enayi kaldık! Ben de kira falan ödemiyorum işte! O kürek mahkûmu isterse bizi mahkemeye versin. Ve sen Berthe, bir gün senin kaça gideceğini inşallah birlikte görürüz!
Yeniden kapılar çarpıldı. İki aile arasında ölümüne bir kin oluştu. Bu arada onlara yardımcı olan Octave aileye daha da yakınlaşmıştı. Valerie'nin sözlerini Auguste müşterilerin duymamasına çalışırken, Berthe genç adamın kolları arasında bayıldı. Madam Josserand da genç adama güveniyordu artık. Bu arada savaşımı bırakmamıştı:
- Kira geliri kötü sayılmaz. ama ben elli bin frankımızı istiyorum.
- Ama bizim de ona eşit parayı ortaya sürmemiz gerekiyor, dedi, Berthe.
Annesi anlamamış gibi yaptı:
- Paramızı istiyorum, işitiyor musun? Bu moruk şimdi mezarında bize gülüyordur. Beni dolandırmasına izin veremem. Olmayan parayı söz verirsin ha! Ne sahtekarlar var dünyada! Sana bu parayı verecekler kızım! Gerekirse onu mezardan çıkarıp yüzüne tükürürüm!

(*) İtalyan cumhuriyetçi general Garibaldi (1807-1882) birçok kez Roma'yı papanın elinden almak için girişimlerde bulunmuştu.

12

Bir sabah Berthe annesinin evinde bulunduğu sırada hizmetçi Adele Saturnin'in yanında bir adamla geldiğini söyledi. Moulineaux Akıl Hastanesi Müdürü Doktor Chassagne daha önceleri birçok kez aileye çocuklarını daha fazla hastanede tutamayacağını, çünkü ilerlemiş bir delilik belirtisi görmediğini bildirmişti. Doktor ayrıca çocuğa imza attırıp üç bin frankını aldıklarını öğrenmiş, kendi kurumunu bu işlere bulaştırmamak için onu ailesine geri gönderiyordu.
Bu Madam Josserand için yıkım oldu. Görevliyle konuşup kandırmaya çalıştı. Ama adam şöyle dedi:
- Müdür Bey size iletmemi istedi; ailesine para verecek kadar sağlığı iyiyse, onların yanında yaşayabilecek kadar da iyidir.
- Ama o deli, bayım! Hepimizi kesebilir.
- İmza atabilecek kadar akıllı ya! deyip gitti adam.
Saturnin çok sakindi, sanki Tuileries Parkı'nda bir gezinti yapıp dönmüştü. Hastanedeki günlerinden hiç söz etmedi bile. Ağlayan babasını kucakladı, titreyen annesi ve kız kardeşi Hortense'ı öptü. Sonra Berthe'i fark edince yüzü aydınlandı, onu küçük bir çocuk gibi okşadı. Onu iyi durumda gören Berthe evlendiğini açıklamayı göze aldı. Delikanlı, daha önceki tepkilerini unutmuş gibi, ses çıkarmadı. Ama kız kardeşi aşağı inmeye kalkınca bağırmaya başladı: Evlenmesi umurunda değildi, ama burada yanında kalmasını istiyordu. Annesinin berbat durumunu gören Berthe'in aklına kardeşini yanına almak geldi. Dükkanda ona yaptıracak iş bulunurdu elbet.
Aynı akşam Auguste, hiç yandaş olmadığı halde, Berthe'in kararına uydu. Üç aydır evlilerdi, ama aralarındaki birlik

yavaş yavaş bozuluyordu. Bu, iki farklı özyapının, iki farklı eğitimin doğal bir sonucuydu: asık suratlı, titiz, duygusuz bir kocayla, Paris'in sahte lüksünde yetişmiş, bencil ve savruk bir kadın. Adam bu yüzden karısının hareketli yaşamını, sürekli ev ziyaretleri, alışverişler, gezintiler, tiyatro ve sergiler arasında koşturmasını anlayamıyordu. Haftada iki üç kez Madam Josserand kızını alıp dışarda yemeğe götürüyordu. Onu, artık para vermediği süslü giysileriyle sosyetede yanında gezdirmekten zevk alıyordu. Kocası en çok bu pahalı giysilere karşı çıkıyordu. Geliriyle bağdaşmayan bu süslenme merakı veya işlerinde çok gerekli olan parayı sokağa atma hevesi ne oluyordu? Adamın dediğine göre, başkalarına ipek satan kişi yünlü giymeliydi. Bu durumlarda Berthe annesinin şirret havasına bürünüp kocasına, yoksa çıplak gezmesini mi istediğini haykırıyordu. Adam ayrıca karısının temiz iç çamaşırlarıyla gezmeyişine, görünmeyen kısımların temizliğine aldırmayışına da kızıyordu. Ama Berthe iki sözcükle onun ağzını kapatıyordu.

- Kendime acındıracağıma imrendiririm daha iyi. Ben yirmi kuruşum varken kırk kuruşum varmış gibi yaşarım.

Berthe'in kalıbı giderek annesine benziyordu. Evlendikten sonra oldukça toplamış, anne tokadı altındaki sinmiş kız yerine, kendi isteği doğrultusunda inatlaşabilen bir kadın olup çıkmıştı. Auguste bu ani olgunlaşmayı şaşkınlıkla karşılıyordu. Berthe önceleri zarif kıyafetlerle dükkandaki tezgahta kurumlanmaktan hoşlanmıştı. Ama kısa sürede ticaretin hareketsizliğinden bıkmış, evin geçimi için yaşamını feda eden kadın havasına girince, kocasıyla arasında bitmeyen kavgalar başlamıştı. Ana evinde gördüğü kavgaları şimdi kendi evinde kocasıyla yapıyor, aldığı eğitimin temelinde yatan erkek düşmanlığıyla kocasını yalnızca para getirmekle görevli sayıyordu. Her kavgadan sonra içini çekiyordu:

- Ah! Annem ne kadar haklıymış!

Auguste ilk zamanlar onun isteklerini karşılamak için çabalamıştı. Baba yetkesinin ezdiği gençliğinin alışkanlığıyla, erinç içinde ve dingin bir aile yaşamı istiyordu. Giriş katında dükkanın arkasındaki odası artık yetmeyince, ikinci katta avluya bakan daireye taşınmışlar, ona göre bir servet olan beşbin franklık mobilya almışlardı. Önceleri mavi ipek döşeli yatak odasında mutlu olan Berthe, bir bankerle evli olan arkadaşının evini gördükten sonra, kendi evini küçümsemeye başlamıştı. İlk kavga hizmetçiler konusunda olmuştu. Ana evinde zavallı kızları aç bırakarak yaptırdıkları en ağır hizmetleri kendi evinde de sürdürmeye kalkınca kızlar başkaldırmıştı. Bu hizmetçilerden biri mutfağına kapanıp ağlamaya başlayınca, onu avutmaya çalışan Auguste, karısının hıçkırıkları karşısında, bir saat sonra kızı kovmak zorunda kalmıştı. O sırada dayanıklı ve yiğit bir kızı işe aldılar. Rachel adındaki bu kız yirmibeş yaşlarında, iri burunlu ve sert yüzlü biriydi; kalıcı olacağa benziyordu. Daha ilk günden onu çirkin bulan Berthe bu kıza iki günden fazla katlanamayacağını söylüyordu; ama kızın sessiz ve söz dinler tavırları, her şeyi anlayan ama sesini çıkarmayan bakışları karşısında, yarı hoşnut ve yarı korkmuş olarak onu kabullendi. Rachel en ağır işleri sesini çıkarmadan yapıyor,

kuru ekmeğe razı oluyor ve yavaş yavaş ailenin her işini üzerine alıyordu. Gözlerini her zaman açık tutan ve dişlerini sıkan bu kız, madamın kendisine mecbur kalacağı günü sabırla bekliyordu.

Apartmanda Mösyö Vabre'ın ölümünden sonraki karışıklık gitmiş, yerini büyük bir sessizliğe bırakmıştı. Merdivenler bir kentsoylu kilisesinin saygın havasına yeniden kavuşmuştu. Duveyrier'nin karısıyla barıştığı söyleniyordu. Valerie ve Theophile ise kimseyle konuşmadan başları dik girip çıkıyorlardı. Kapıcı Gourd hoşnut bir yüz anlatımıyla apartmanı arşınlıyordu.

Bir akşam saat on bire doğru, Auguste ikide bir dükkanın kapısına çıkıp bakıyordu. Endişeli olduğu anlaşılıyordu. Akşam yemeği sırasında annesi ve kızkardeşi Berthe'i gelip almışlar, tatlısını bile yemeye fırsat bırakmamışlardı. Kapanıştan önce dönmeye söz verdikleri halde hâlâ ortada yoklardı.

- Ah! Tanrım! Tanrım! diye ellerini ovuşturuyordu adam.

O sırada tezgahta ipek toplarını etiketleyen Octave'ın yanına geldi. Akşamın bu ilerlemiş saatinde müşteri de zaten gelmiyor, dükkanı yerleştirmek için açık tutuyorlardı. Genç adama sordu:

- Bu hanımların nereye gittiğini biliyor musunuz acaba?

Octave şaşırıp masum bir yüzle ona baktı:

- Ama efendim, size söylediler ya. Bir konferansa gittiler.

- Konferans saat onda bitecekti. Namuslu kadınlar bu saatte evlerine dönmüş olurlar!

Adam dükkanda yine volta atmaya başladı; bir yandan da, onların suç ortağı olabileceğinden kuşkulandığı Octave'a göz ucuyla bakıyordu. Genç adam da onu belli etmeden izliyordu. Onu hiç bu kadar endişeli görmemişti. Ne oluyordu! Başını çevirince, dükkanın dip tarafında elindeki alkollü bezle bir aynayı temizleyen Saturnin'i gördü. Çocuğu yavaş yavaş alıştırmak için ona basit işler veriyorlardı. O akşam Saturnin'in gözleri tuhaf bir biçimde parlıyordu. Octave'ın arkasından süzülüp ona fısıldadı:

- Dikkat edin... bizimki bir kâğıt buldu. Evet, cebinde bir kâğıt var... Sizinse dikkat edin.

Sonra çabucak aynanın başına döndü. Octave bir şey anlamadı. Bir süredir deli çocuk, köpeklerin içgüdüleriyle yaptıkları gibi, ona tuhaf bir yakınlık gösteriyordu. Niçin ona kâğıttan söz etmişti? Kendisi Berthe'e mektup yazmamıştı. O yalnızca genç kadına bakmakla yetiniyordu, ona bir armağan verebilmek için fırsat kolluyordu. Daha önceki deneyimlerine dayanarak bu taktiği geliştirmişti.

- Saat onu on geçiyor! diye bağırdı Auguste. Nerede kaldı bunlar?

Aynı anda hanımlar göründüler. Berthe beyaz işlemeli ve pembe ipekli şahane bir giysi giymişti. Annesi ve kızkardeşi de her mevsim yeniden onardıkları mavi ve mor ipekli giysileri içindeydiler. Madam Josserand iri gövdesiyle önden girerek, damadının boğazında hazırlanmış olan serzenişleri önlemeye çalıştı. Kadın, önemsiz bir şeymiş gibi, mağaza vitrinlerine bakarak geldikleri için geç kaldıklarını söylemekle yetindi. Yüzü bembeyaz olan Auguste bir şey söylemedi, herhalde uygun bir an bekliyordu. Fırtınayı duyumsayan anne birkaç sözle

damadını yokladı, ama sonunda çıkmak zorunda kaldı:
- İyi akşamlar, kızım. Uzun yaşamak istiyorsan erken yatıp uyu, olur mu?
Kadın ve kızı çıkar çıkmaz Auguste, Octave ve Saturnin'i unutup cebinden çıkardığı buruşuk bir kâğıdı Berthe'in yüzüne tuttu:
- Nedir bu?
Berthe şapkasını çıkarırken kızarmıştı:
- Ah, o mu? Bir fatura.
- Evet, bir peruk faturası! Kafanızda saç yokmuş gibi peruk takmak ne oluyor? Ama önemli olan bu değil; siz bu faturayı ödemişsiniz. Hangi parayla ödediniz?
Genç kadın iyice zor durumda kalmıştı:
- Kendi paramla, tabii!
- Sizin bu kadar paranız yok. Ya birisinden aldınız, yahut da kasadan. Ayrıca, başka borçlar yaptığınızı da biliyorum. Her şeye katlanabilirim, ama borca asla! Anlıyor musunuz: Borç yok!
Adamın bu bağırışında namuslu bir tüccarın borca karşı duyduğu nefret vardı. Hızını alamayıp karısının sürekli dışarda oluşunu, Paris'in dört bir yanına yaptığı gezintileri ve lüks giyinme alışkanlığını eleştirdi. Onun durumundaki bir aile kadını ipek giysilerle gece saat on birlere kadar dışarda mı olmalıydı? Böyle zevkleri olan bir kadının en az beş yüz bin frank çeyiz parası getirmesi gerekirdi. Ama o gerçek suçluyu biliyordu: Kızlarının sırtına gömlek alacak parası olmadığı halde, onları servet yemeye alıştıran annesi!
- Annemi aşağılamayın! diye bağırdı Berthe. Onun bir suçu yok, o yalnızca görevini yaptı. Ya sizin ailenize ne demeli? Babalarını öldürenler!
Octave etiketlerine eğilip duymazlıktan geldi. Ama göz ucuyla kavgayı ve özellikle Saturnin'i izliyordu. Deli çocuk aynayı temizlemeyi bırakmış, burnundan soluyor ve kocanın üzerine atılmaya hazır görünüyordu.
- Ailelerimizle uğraşmayalım, kendi derdimiz bize yeter, dedi Auguste. Bakın, bu yaşam biçimini bırakacaksınız, çünkü size artık beş kuruş bile vermeyeceğim. Sizin yeriniz burada, tüm namuslu kadınlar gibi, tezgahın arkasındadır. Eğer bir daha borçlanırsanız karışmam.
Berthe sapsarı kesilmişti. Alışkanlıkları, zevkleri ve güzel giysilerine bir darbe vuran bu koca yetkesi onu şaşırtıyordu. Bu, sevdiği ve evlenirken düşlediği her şeyin sonu demekti. Ama bir kadın taktiğiyle, asıl öfkelendiği noktayı gizleyip öfkeyle bağırdı:
- Annemi aşağılamanıza katlanamam!
Auguste omuz silkti:
- Anneniz, ha! Bakın, bu davranışınızla gittikçe ona benziyor, çirkinleşiyorsunuz. Evet, sizi tanıyamıyorum, yerinize o gelmiş. Vallahi bu beni korkutuyor!
Berthe hemen dingin bir biçimde karşısına dikildi:
- Az önce söylediğinizi, sıkıysa annemin yüzüne söyleyin bakalım. Sizi nasıl kapıya koyar.
- Ah! Beni kapıya koyacakmış! Pekâlâ, hemen çıkıp söyleyeceğim.
Adam kapıya doğru yürüdü. Aslında çıkması iyi olacaktı, çünkü

Saturnin kurt gibi gözlerini kısmış, onu boğmak için arkasından yaklaşıyordu. Genç kadın bir sandalyeye çöküp söylenmeye başladı:
- Ah, Tanrım! Yeniden başlamak mümkün olsaydı kesinlikle onunla evlenmezdim!
Yukarda, Adele yatmış olduğundan, kapıyı Mösyö Josserand açtı. Baba gece çalışmasına başlamak üzereydi; son günlerde baş ağrıları çekmesine karşın ve her zamanki keşfedilme korkusuyla bu nankör işi sürdürüyordu. Yaşlı adam masanın üzerinde bitirmesi gereken bir muhasebe işi olduğunu söyleyerek damadını doğrudan yemek odasına aldı. Auguste hemen konuya girip kızını borçla alışveriş yapmakla suçladı ve peruk faturası üzerine çıkan kavgayı anlattı. Yaşlı adamın elleri titremeye başladı; kekeliyor ve gözlerinden yaş geliyordu. Demek kızı da ömrünü borç ve sürekli aile kavgaları içinde geçirecekti! Talihsiz yaşamı çocuğunda yineleniyordu! Ayrıca diğer bir korku adamın elini kolunu bağlıyordu; damadının her an söz verilen parayı istemesinden korkuyordu. Genç adam akşamüstü birden eve geldiğine göre durumlarını biliyor olmalıydı.
- Şey... karım uyuyor, onu rahatsız etmesek iyi olur diyorum. Doğrusu çok şaşırdım... Aslında Berthe iyi kızdır, inanın bana... Biz de herhalde sizi kızdıracak bir şey yapmadık, sevgili oğlum...
Adam damadını yatıştırmaya çalışırken bir yandan da endişeyle onun yüzünü inceliyordu. O sırada Madam Josserand yatak odasının kapısında göründü. Geceliği ve bembeyaz yüzüyle dehşet verici bir görüntüsü vardı. Auguste kızgın olmasına karşın geri çekildi. Kadın kapıdan dinlemiş olmalıydı, çünkü hemen yumruk gibi konuya girdi:
- Herhalde söz verdiğimiz on bin frankı istemeye geldiniz, değil mi? Vadesine henüz iki ay var. Merak etmeyin, iki ay sonra ödeyeceğiz, bayım. Bizde ölüp de sözümüzden kaçmak yok.
Yalanın bu kadar görkemlisi Mösyö Josserand'ın yüreğine indi. Madam Josserand damadına konuşma fırsatı vermeden darbeleri indiriyordu:
- Siz bu düşüncesizce davranışlarınızla Berthe'i hasta ettiğinizde, doktor çağırmanız gerekecek. İlaç paralarıyla birlikte kaça mal olacağını bir düşünün. Az önce, bir budalalık yapacağınızı fark ettiğim halde yukarı geldim. Elinizden geleni yapın, karınızı isterseniz dövün. Ama benim ana yüreğim rahat, çünkü Tanrı bizi gözlüyor ve onun cezası hiç gecikmez.
Sonunda Auguste yakındığı şeyi anlatabildi. Karısının sürekli dışarda gezmesini, pahalı giysilerinden söz etti. Daha da cesaretlenip Berthe'in aldığı terbiyeyi de eleştirdi. Madam Josserand onu acıyormuş gibi dinliyordu. Adam bitirince şöyle dedi:
- Tüm bunlar o kadar saçma ki yanıt vermeye bile değmez, bayım. Benim vicdanım rahat, bu bana yeter. Size bir melek emanet ettim, ama beni aşağılayacaksanız hiçbir şeyinize karışmıyorum. Kendiniz halledin.
- Ama böyle giderse kızınız beni aldatabilir, madam! diye öfkelendi Auguste.
Gitmek üzere olan kadın döndü:

- Bunun için ne gerekiyorsa yapıyorsunuz, bayım!
Ve Madam Josserand beyaz geceliği içinde üç memeli dev bir Ceres (*) gibi gururla odasına döndü.
Baba Auguste'ü birkaç dakika tutup yatıştırmaya çalıştı. Kadınların isteklerine karşı çıkmanın zor olduğunu anlatarak genç adamı sakinleştirdi ve onu karısını bağışlamaya hazır bir kafayla gönderdi. Yalnız kalan Mösyö Josserand masasına oturunca, küçük gaz lambası önünde ağlamaya başladı. Her şey boştu, kızına gizlice yardım edecek kadar gece işini hiçbir zaman bitiremeyecekti. Çocuğunun borçlanıyor olması ona kendi utancı gibi geliyordu. Üstelik kendini iyi bulmuyordu, bu yakınlarda yine bir bunalım gelebilirdi. Sonunda gözyaşlarını tutarak güçlükle çalışmaya koyuldu.
Aşağıda, dükkanda Berthe başını elleri arasına almış, devinimsiz oturuyordu. Çıraklardan biri kepenkleri örttükten sonra mahzene inmişti. O zaman Octave genç kadına yaklaşabildi. Koca gittikten hemen sonra Saturnin el kol işaretleriyle Octave'ı kız kardeşinin yanına gitmeye zorluyordu. Gülerek genç adamı cesaretlendirmeye çalışıyor, anlaşılmamaktan korktuğu için elleriyle öpücük işaretleri yapıyordu. Octave ona işaretlerle "Nasıl? Onu öpmemi istiyorsun?" diye haber gönderince deli çocuk başını evet anlamında sallıyordu.
Saturnin genç adamın kız kardeşinin yanına gülümseyerek gittiğini görünce, onları rahatsız etmemek için, mutlu bir biçimde tezgahın arkasına saklandı. Gaz lambalarının ışığında ve ipeklerin kokusu altında mağaza sessizdi.
- Madam, dedi Octave tatlı bir sesle, kendinizi bu kadar üzmeyin.
Kadın dalıp gitmişti, genç adamı yakınında görünce irkildi.
- Sizden özür dilerim, Mösyö Octave. Bu tatsız olaya tanık olduysanız suç benim değil. Kocamın da kusuruna bakmayın, bu akşam biraz rahatsız olmalı. Bilirsiniz, her ailede ufak sürtüşmeler olur...
Kadın hıçkırmaya başladı; kocasının kusurunu dışarıya karşı savunması gerektiği düşüncesi ilk kez aklına geliyordu.
Saturnin tezgahın altından kafasını çıkardı; ama Octave'ın kız kardeşinin elini tuttuğunu görünce çekildi.
- Biraz cesur olun, madam, lütfen.
- Elimde değil. Siz de buradaydınız, her şeyi duydunuz. Seksen franklık peruk için! Sanki diğer hanımlar peruk takmıyormuş gibi! Ama o hiçbir şey bilmiyor ve dinlemiyor. Kadın ruhundan anlamıyor. Ah! Çok mutsuzum, Mösyö Octave!
Duyduğu nefretin ateşiyle aklına gelen her şeyi söylüyordu. Severek evlendiği bu adam şimdi kendisinden bir bluzu esirgiyordu! Oysa kadınlık görevlerini yerine getiriyordu. Geçenlerde peruk alma isteğini geri çevirmeseydi, kendi parasıyla almaya kalkar mıydı hiç? Kocası en basit şeylere bile kızıyordu. Ufak bir süs eşyasını canı çekip istediğinde hep surat ediyordu. Ama gururu vardı, kocasından bir şey istemeden, gerektiğinde ondan yoksun kalabiliyordu. Örneğin, iki haftadır Palais-Royal'daki bir kuyumcuda fantezi bir mücevher görmüştü.
- Bir bilseniz, üzerinde elmas taklidi üç yıldız olan bir saç tokası. Oh! Yüz franklık bir şey. İşte bunu kaç kez söyledimse

de oralı olmadı.
Octave böyle bir şansa inanamazdı. Olayı hızlandırdı.
- Evet, evet, biliyorum. Benim önümde de kaç kez konuştunuz. Doğrusu, madam, beni dükkanınıza kabul ettiniz, bana o kadar yardımcı oldunuz ki ben de bağışlamanıza sığınarak...
Bunları söylerken cebinden bir mücevher kutusu çıkarıp açtı: üç yıldızlı toka kadife üzerinde parlıyordu. Berthe heyecanla ayağa kalktı.
- Ama bu olanaksız! Mösyö Octave, bunu kabul edemem. Doğru yapmadınız.
Genç adam saf görünüp birkaç bahane sıraladı. Midi bölgesinde bu görenekti. Ayrıca, gerçek elmas değildi ya. Kadının yüzü pembeleşmiş, ağlamayı kesmiş ve gözlerini mücevherden ayıramıyordu.
- Rica etsem, madam... Hiç olmazsa, çalışmamdan hoşnut olduğunuzu göstermek için kabul edin.
- Hayır, Mösyö Octave, üstelemeyin. Gerçekten kabul edemem.
Saturnin ortaya çıkmış ve büyülenmiş gibi mücevhere bakıyordu. Ama sağlam kulakları Auguste'ün ayak seslerini duyunca dilini şaklatıp Berthe'i uyardı. Tam kocası içeri girerken kadın kararını verdi; kutuyu cebine atarken fısıldadı:
- Pekâlâ! Ama onu ablam Hortense'ın armağan ettiğini söyleyeceğim, olur mu?
Auguste dükkanın kapatılması için buyruk verdikten sonra Berthe'le evine çıktı. Adam kavgadan tek söz etmedi, üstelik karısının yatışmış olmasından hoşnut gibiydi. Octave da dükkandan ayrılırken bir el omzuna dokundu. Bu, Saturnin'di; mahzende yatıp kalkıyordu. Deli çocuk yabanıl bir sevinçle ona gülüyordu:
- Arkadaş... iyi dost...
O zamana kadarki hesapları değişen Octave, şimdi Berthe'i genç ve güzel olduğu için arzuluyordu. Şimdiye kadar kadınların desteğiyle bir yere gelmenin hesaplarını yaparken şimdi, Marsilya'da bilmediği, lüks ve zarif Parisli Kız'ın tadına bakmak istiyordu. Onun eldivenli küçük ellerine, yüksek topuklu küçük ayaklarına, dantellerle süslü göğüslerine, hatta temizliği kuşkulu iç çamaşırlarına bayılıyordu. Böyle bir kadın için armağanlara para harcamak tutumlu doğasına aykırı da olsa ona zevk veriyordu.
Genç adamı en çok şaşırtan bu kadına aşık olurken üzerine bir utangaçlık gelmiş olmasıydı. Her zamanki aceleciliği gitmiş, işleri oluruna bırakıp yavaş gitmenin zevkini alır olmuştu. Valerie ve Madam Hedouin'le olan kötü deneyimleri sonunda Berthe'i uzun ve dikkatli bir kampanya sonunda elde edebileceğini anlamıştı. Ama tüm bunların altında, sevdiği kadının korkusu da vardı; çünkü Berthe'in namuslu olduğuna inanıyordu.
Bu tartışmanın ertesi günü, kadına armağanını verebilmekten mutlu olan Octave, kocayla da arayı iyi tutmanın yararlı olacağını düşündü. Auguste tüm çalışanlarına kendi masasında yemek yedirirdi. Yemekte Octave patronunu dikkatle dinliyor, düşüncelerini hararetle destekliyordu. Özellikle, karısına karşı olan eleştirilerine katılıyordu; hatta ona yardımcı olup karısını gözetlemeyi ve rapor vermeyi üzerine aldı. Auguste bundan çok duygulandı. Genç adama, onu kaynanasının tarafında

sanıp bir ara kovmayı düşündüğünü itiraf etti. Buna büyük tepki gösteren Octave Madam Josserand'dan nefret ettiğini söyleyince adamın güvenini tümüyle kazandı. Sinirli bir yapısı olan Auguste aslında iyi bir adamdı, parasını sokağa atarak ve

---

(*) Romalılarda bereket tanrıçası.

ya namusuna dokunarak sinirlendirilmedikçe her şeye uyum gösterebilirdi. Kavgadan sonra başağrısı o kadar artmıştı ki bir daha kavga etmeyeceğine ant içiyordu.

- Siz hiç olmazsa beni anlıyorsunuz. Ben huzur istiyorum... Bunun dışında hiçbir şey umurumda değil; namus ve para konusu dışında, doğal olarak. Söyleyin, bu mantıklı değil mi, karımdan çok şey mi istiyorum?

Octave onun mantığını yüceltiyor ve iki adam, ipek topları devirmekle geçen o tekdüze yaşamın ne kadar tatlı olduğunda birleşiyorlardı. Onun hoşuna gitmek için Octave büyük mağaza düşlerinden bile vazgeçiyordu. Bir akşam, Madam Hedouin'e anlattığı gibi, yandaki dükkanı satın alıp büyük bir mağaza yapma düşüncesini ona da açmıştı. Zaten dört tezgahı arasında bile başı ağrıyan Auguste ona o kadar dehşetle bakmıştı ki genç adam hemen lafı çevirip küçük esnaflığın erdemlerinden söz etmeye başlamıştı.

Günler geçiyordu, Octave dükkanda kendine iyi bir yer edinmişti. Koca ona değer veriyor, Madam Josserand bile kendisine açıktan yakınlık göstermeyen genç adamın çalışmasını beğeniyordu. Berthe'e gelince, o da Octave'a sevimli bir yakınlık gösteriyordu. Ama en iyi dostu Saturnin'di; çocuğun dilsiz sevgisi her geçen gün, Octave'ın kadına duyduğu istekle birlikte artıyordu. Deli çocuk, kız kardeşine yaklaşan başka herkese karşı düşmanca bir kıskançlık gösteriyor, dişlerini gösterip onu ısırmaya hazırlanıyordu. Ama Octave kız kardeşinin yanına gelip onu mutlu bir aşık gibi güldürdüğünde, onların istek dolu neşesi bir parça da delinin yüzünde yansıyordu. Zavallı yaratık kendi kanından olan bu kadının aracılığıyla aşkı tadıyor gibiydi. Arada bir Octave'ı durduruyor, yalnız olmadıklarından emin olmak için çevresine bakındıktan sonra, ona heyecanla Berthe'i anlatıyordu.

- Küçükken şu kadarcık elleri vardı; tombul, pembe yanaklıydı. O yerde yatmış gülerken ben onu seyretmeye doyamazdım. Yanına çömeldiğimde bana pat! pat! pat! diye tekme atardı. Oh! Ne kadar severdim o tekmeleri!

Octave böylece Berthe'in tüm çocukluğunu öğreniyordu. Saturnin'in boş beyni en önemsiz ayrıntıları bile saklamıştı: Bir gün Berthe'in parmağına diken battığında, onu parmağındaki kanı emerek iyileştirmişti; başka bir gün masanın üzerinden düştüğünde onu kucağında tutmuştu. Ama hep, büyük dram dediği, Berthe'in hastalığına dönüp geliyordu:

- Ah! Onu bir görseydiniz! Bütün gece onu bekledim. Beni tekmeyle uyumaya göndermek istiyorlardı. Ama ben yine gelip onun başında bekliyordum. Cildi o kadar beyazlaşmıştı ki ağlıyordum; soğumasın diye yokluyordum. Sonra bana ilişmediler. Onlardan daha iyi bakıyordum çocuğa; ilaçların hepsini biliyordum, o da bir tek benim elimden ilacını alıyordu. Çok acı çektiği zaman yanına yatıp onu ısıtıyordum. Ne kadar yakındık. Sonra iyileşti; ben yine odasında yatmak

isteyince beni dövdüler.
Gözleri parlıyor, her şey dün olmuş gibi kâh gülüp kâh ağlıyordu. Bölük pörçük sözlerinden bu tuhaf sevginin öyküsü ortaya çıkıyordu: doktorların ölüme terkettiği küçük hastanın başucunda zayıf aklıyla bulduğu çözüm, kalbini ve vücudunu ona vererek kurtarmak olmuştu. Bir erkek olarak duyabileceği sevgi ve şehvet bu acı dramın şok etkisiyle sonsuzca körleşmişti. Ama Berthe, iyileştikten sonraki iyilik bilmezliğine karşın, onun gözünde ölümden kurtardığı ve kıskanç bir sevgiyle yücelttiği bir kız ve bir kardeş olmuştu. Bu nedenle, bir aşık gibi onun kocasından nefret ediyor, içini Octave'a dökerek rahatlıyordu:
- Yine bir gözü kapanmış. Onun bu başağrısı kafamı bozuyor. Dün ayaklarını nasıl sürüdüğünü gördünüz, değil mi? İşte yine sokağa bakıyor. Pis domuz, pis domuz!
Auguste adım atsa onu kızdırıyordu. Deli çocuk bazan da tehlikeli çözümler düşünüyordu:
- İkimiz bir olup onu domuz gibi keselim, ha ne dersin?
Octave onu yatıştırıyordu. Dingin olduğu günlerde deli çocuk genç kadınla Octave arasında habercilik yapıyor, birinin öteki için söylediği güzel bir sözü, bir iş buyruğunu iletiyordu. Onlar için canını verecek gibiydi.
Berthe armağandan bir daha söz etmemişti. Octave'ın heyecanlı ilgisini fark etmemiş görünüyor, ona bir arkadaş gibi davranıyordu. Genç adam artık çok şık giyiniyor, kızların çekici bulduğu gözlerini genç kadının üzerinden ayırmıyordu. Kadın yalnızca bir kaçamağını saklamaya yardım ettiği zaman ona minnet duyuyordu. Aralarında bir suç ortaklığı oluşmuştu; genç kadını annesiyle çıkmaya yüreklendiriyor, koca kuşkulandığı zaman onları bir bahaneyle koruyordu. Alışveriş ve gezme furyasına dalmış olan genç kadın artık kocasının ne diyeceğiyle hiç ilgilenmiyor, bu konunun çözümünü Octave'a bırakıyordu. Böyle dönüşlerinde genç adamın dükkanda beklediğini görürse, arkadaşça onun elini sıkıyordu.
Ama bir gün kadının ödü koptu. Berthe bir köpek sergisinden döndüğü gün, Octave onu mahzene çağırdı ve gündüz gelen yetmiş iki franklık bir çorap faturasını Berthe'e verdi. Genç kadın sararıp bir çığlık attı:
- Tanrım! Kocam bunu gördü mü?
Genç adam merak etmemesini, kocasına göstermeden faturayı cebe indirmek için epey ter döktüğünü anlattı. Sonra, çekingen bir sesle ekledi:
- Faturayı ödedim.
Genç kadın hemen ceplerini arar gibi yaptı, bir şey bulamayınca ona döndü:
- Size bunu ödeyeceğim. Ah! Çok teşekkür ederim, Mösyö Octave. Auguste bunu görseydi yok olmuştum.
Bu kez genç adamın iki elini tuttu ve bir an elleri arasında tutup sıktı. Bundan sonra yetmiş iki frankı ağzına almadı. Berthe, genç kızlığında aklına koyduğu ve annesinin bir erkekten istemesini öğrettiği her şeye karşı giderek bitmeyen bir istek ve zevk duyar olmuştu. Baba ocağında tatmin edemediği isteklerin, çizme alabilmek için kalitesiz yağ yemek zorunda kaldığı günlerin, yirmi kez onartıp giydiği giysilerin acısını çıkarmak istiyor gibiydi. Ama en çok son üç yılın, bir

koca bulabilmek için Paris çamurunda balo ayakkabılarıyla kapı kapı dolaştığı günlerin öcünü alıyordu: Bir sandalyede oturup sıkıntıdan patladığı çağrılar, aptal suratlı erkeklere yüzünde tutabilmek için zorlandığı utangaç gülümseyişler, her şeyi bildiği halde masum gibi durabilmeler. Sonra yağmur altında, araba tutamadan eve dönüşler, buz gibi yatağında titremeler ve yanaklarında hâlâ acısını duyduğu anne tokatları. Yirmi iki yaşında olmasına karşın hâlâ o günleri unutamıyor, bazan bir eksiği var mı diye aynada kendini inceliyordu. Uzun süre izini sürdükten sonra yakaladığı avın işini bir darbeyle bitiren avcı, Auguste'e hiç acımıyor ve ona bir zavallı gözüyle bakıyordu.

Karı koca arasındaki birlik, erincini yitirmemek isteyen kocanın tüm çabalarına karşın, giderek çözülüyordu. Adam karısının ufak kusurlarına göz yumuyor, hatta daha büyüklerini de sineye çekiyordu, ama sürekli olarak daha büyük bir ayıbın korkusuyla yaşıyordu. Bu nedenle, Berthe'in açıklamakta zorlandığı alışverişleri annesi veya kız kardeşinin üzerine yıkmasını hoşgörüyle karşılıyordu. Karısının akşamları çıkmasına da göz yumuyordu; bu sayede Octave iki kez genç kadını, annesi ve kız kardeşiyle birlikte, gizlice tiyatroya götürebilmişti. Bu çağrılardan hanımlar o kadar hoşnut kaldılar ki genç adamın yaşamasını bildiğini söylediler.

O zamana kadar Berthe, en ufak tartışmada, kocasının karşısına namuslu oluşunu çıkarıyordu. Kocası olarak rahat uyuyabilirdi. Annesi gibi kızın da ahlak anlayışına göre kocanın haklılığı, kadının zina yapması durumunda mazur görülebilirdi. Bu gerçek namusluluk, evliliğinin ilk aylarında isteklerini tatmin ederken, onun için büyük bir özveri oluşturmuyordu. Soğuk yapılı bir kadın olduğundan, arzulu bir yaşamın sorunlarını göze almaya yanaşmıyor, kendi başına tatmin edebildiği zevkleri yeğliyordu. Octave'ın ona kur yapması yalnızca, başarısız koca arama günlerinde bir parça kırılmış olan gururunu okşuyordu; üstelik bundan türlü çıkarlar sağlıyordu. Bir gün genç adama beş saatlik araba ücretini ödetmişti. Başka bir gün tam çıkarken, genç adama cüzdanını yukarda unuttuğunu söyleyerek otuz frank ödünç almıştı. Bu genç adam zararsızdı; bir art niyet taşımadan, olayların ve zevklerinin gelişmesine göre, ondan yararlanıyordu. Bu arada, görevlerini kusursuz yaptığı halde eziyet gören kadın rolünü de sonuna kadar oynuyordu.

Bir cumartesi günü karı koca arasında kıyamet koptu. Hizmetçi Rachel'in hesabında yirmi kuruş eksik çıkmıştı. Evin haftalık parasını Auguste veriyor, Rachel'in hesabını Berthe ödüyordu. O akşam Josserandları yemeğe çağırmışlardı ve mutfak yiyecek doluydu: Tavşan, koyun budu, karnıbahar. Saturnin yerde oturmuş, kız kardeşinin ve eniştesinin ayakkabılarını boyuyordu. Tartışma yirmi kuruş konusunda uzun arayışlarla başladı. Nereye gitmiş olabilirdi? Auguste yeniden hesapları incelerken, Rachel dingin ve sert yüz anlatımıyla hiçbir şey olmamış gibi, ama kulaklarını dikerek koyun budunu şişe geçiriyordu. Adam sonunda elli frankı tamamladı: aşağı inecekken yine kafası bu kayıp paraya takılınca geri döndü:

- Ama bu parayı bulmamız gerekir, dedi karısına. Belki de Rachel'den ödünç almış, vermeyi unutmuşsundur.

Berthe bu söze alındı.
- Bari evin parasını çaldığımı söyleyin! Ah, ne yazık!
Her şey burada başladı ve en zehirli suçlamalara kadar gitti. Barış istemesine karşın, mutfaktaki tavşanı ve koyun budunu gören Auguste bu aşırı yiyecek harcaması nedeniyle çileden çıkmıştı. Mutfak defterini karıştırıyor, her harcamayı eleştiriyordu. Bu kadar savurganlık olur muydu? Yoksa hizmetçiyle birlik olup mutfak hesabını şişiriyorlar mıydı? Sabrı taşan genç kadın bağırmaya başladı:
- Ben! Ben hizmetçiyle birlik mi oluyormuşum? Oysa beni ispiyonlaması için onu burada tutan sizsiniz! Evet, her zaman peşimde, nereye gitsem gözleri üzerimde. Ah! Belki de ben çamaşır değiştirirken anahtar deliğinden bakıyordur. Sizin izlemeniz umurumda değil, çünkü ben kötü bir şey yapmıyorum. Ama beni onunla birlik olmakla suçlamayın, lütfen.
Bu beklenmedik saldırı kocayı bir an şaşkın bıraktı. Rachel elindeki butla geri döndü; elini göğsüne bastırıp protesto ediyordu:
- Oh! Madam, bunu nasıl söylersiniz? Ben ki size o kadar saygı duyuyorum...
- Siz delisiniz, dedi Auguste karısına. Kızım, siz kendinizi savunmayın, o delirmiş!
Adam arkasında bir gürültü duyup telaşlandı. Saturnin elindeki yarı boyanmış ayakkabıyı yere fırlatmış, kız kardeşinin yardımına koşuyordu. Yüzü vahşileşmiş, yumruklarını sıkarak bu pis domuzu boğacağını haykırıyordu. Auguste korku içinde eviyenin arkasına sığınmış, bağırıyordu:
- Artık yeter! Karıma iki çift laf edecek olsam, hemen bu aramıza giriyor. Onu evime almayı kabullendim, ama huzur bırakmıyor! İşte annenizin güzel bir armağanı daha! Kendi korktuğu için onu başımıza sardı. Teşekkürler! Şimdi eline bıçak alıyor. Durdurun onu!
Berthe kardeşinin elinden bıçağı aldı, bir bakışıyla onu yatıştırdı. Yüzü bembeyaz olan Auguste sızlanıyordu: bu deli evde en ufak şey için bıçak çıkarıyordu; maazallah elinden bir kaza çıksa cezai ehliyeti olmadığı için polis bile bir şey yapamazdı. Bir kocayı çaresiz bırakan böyle bir kardeşi başına sarmak doğru muydu? Berthe onu ayıpladı:
- Siz görgüsüzün birisiniz, bayım! İnsan mutfakta böyle şeyler konuşmaz.
Kadın kapıları çarparak odasına çekildi. Rachel bir şey duymamış gibi ocağın başına döndü. Auguste hemen koşup karısını odasında yakaladı.
- Beni anlamalısın, karıcığım; az önce senin değil, hizmetçinin hesabı şişirdiğini söylemek istemiştim. Bu yirmi kuruşu bulmamız gerek.
Genç kadın sinirli bir biçimde dönüp onun yüzüne baktı:
- Sıktınız artık bu yirmi kuruşunuzla! Bana yirmi kuruş değil, ayda beşyüz frank gerek. Evet, giyim ve gezme için beşyüz frank... Ah! Mutfakta hizmetçi önünde paradan söz etmeye çekinmediniz; öyleyse ben de konuşayım: Ben beş yüz frank istiyorum.
Bu istek karşısında adamın ağzı açık kaldı. Kadın, yirmi yıl boyunca annesinin her hafta babasıyla ettiği kavgayı sürdürüyordu. Yoksa çıplak ayakla mı gezmeliydi? Bir erkek

evlendiği kadının normal giyinmesi ve yemesi için gerekli parayı bulmalıydı. Bu parasız yaşama katlanmaktansa dilencilik yapsa daha iyiydi. Kocası dükkan işletmeyi bilmiyorsa bu onun suçu değildi. Evet, beceriksiz, hiçbir düşüncesi veya girişimciliği olmayan, yalnızca tutumluluktan başka şey düşünmeyen biriydi. Adam dediğin servet yapıp karısını kraliçeler gibi giydirip gezdirmeliydi. Ama hayır, bu kafayla iflas kaçınılmazdı. Bu söz yığını ardında kadının ailesinden öğrendiği paraya olan sınırsız istek açıktı.

- Beş yüz frank ha! dedi Auguste. Dükkanı kapatırım daha iyi.

Kadın ona soğuk bir yüzle baktı:

- Vermiyorsunuz demek. İyi, ben de borç alırım.

- Hâlâ mı borçtan söz ediyorsun, utanmaz!

Adam o kadar öfkelendi ki karısını sert bir hareketle kolundan tutup duvara itti. Kadın öfkeden boğulmuş gibi adamdan kurtulup pencereye koştu. Bir an camı açıp aşağıya atlayacakmış gibi durdu; sonra geri gelip adamı kapıdan dışarı itmeye çabaladı:

- Defolun, yoksa canıma kıyarım!

Adam çaresiz odadan çıktı. Çekilen sürgünün arkasından bir süre bekledi, sonra mutfaktan çıkmakta olan Saturnin'in gözlerini fark edince dehşet içinde oradan ayrılıp dükkana indi.

Dükkanda, yaşlı bir kadına fular satmakta olan Octave adamın yüzündeki karışıklığı fark etti. Auguste tezgahın önünde dolanıp duruyordu. Müşteri gittikten sonra genç adama yaklaştı:

- Azizim, karım delirmiş. Kendini odasına kilitledi. Sizden rica etsem, çıkıp onunla konuşsanız. Bir kaza olmasından korkuyorum.

Octave çekiniyormuş gibi yaptı; bu nazik bir konuydu. Ama ailenin hatırı için razı oldu. Yukarı çıktığında Saturnin kız kardeşinin kapısı önünde bekliyordu. Deli çocuk onun ayak seslerini duyunca hırladı; tezgahtarı tanıyınca yüzü aydınlandı.

- Ah! Evet, sen diye mırıldandı. Sen iyi... O ağlamasın, ona iyi davran. Korkma, ben burada beklerim. Hizmetçi bakmak isterse çarparım. Sonra sadık bir köpek gibi kapının önüne oturdu, zaman öldürmek için elindeki ayakkabıyı parlatmaya koyuldu.

Octave kapıyı vurdu. Yanıt alamadı. İçerden hiç ses gelmeyince seslenip kendini tanıttı. Berthe kapıyı aralayıp girmesini rica etti. Sonra kapıyı kapayıp yine sürgüledi.

- Siz gelebilirsiniz, ama o, hayır!

Kadın sinirli bir biçimde yatakla pencere arasında volta atıyor ve söyleniyordu. Kocasının canı isterse anne ve babasına yemek verebilirdi; ama o masaya oturmayacaktı. Bakalım kocası bunu nasıl açıklayacaktı? Zaten yatmak istiyordu. Sinirli elleriyle battaniyeyi açıyor ve yastıkları düzeltiyordu. Octave'ın orada olduğunu o kadar unutmuştu ki, bir ara giysisinin düğmelerini açar gibi yaptı. Sonra başka bir konuya atladı:

- İnanır mısınız, beni dövdü! Niçin? Paçavra içinde gezmekten utanıp beş yüz frank istediğim için!

Genç adam odanın ortasında dikilmiş, barıştırıcı sözler

arıyordu. Berthe bu kadar üzülmekle kendine haksızlık ediyordu. Her şey düzelirdi.Sonra, çekingen bir tavırla önerisini yaptı:
- Ödeme güçlüğü çektiğiniz zaman niçin dostlarınıza başvurmuyorsunuz? Örneğin ben! Oh! Bu yalnızca bir borç, sonra ödersiniz.
Kadın ona bakıyordu. Bir sessizlikten sonra:
- Hayır, dedi. Bu yanlış olur. Elalem ne der, Mösyö Octave?
Öneriyi geri çevirişi o kadar sakindi ki genç adam üstelemedi. Ama Berthe'in öfkesi geçmişti. Derin soluk alıp gözlerini sildi. Dinginleşen yüzü hâlâ beyazdı. Genç adam bu güzellik karşısında yine kendisini utangaç duyumsadı. Bir yandan barıştırıcı sözler söylerken, içinden hızlı bir plan yapıyordu: Acaba onu kucaklayabilir miydi? Kadın yüzündeki kararlı anlatımla ona bakıyordu.
- Biraz sabırlı olun, dedi Octave. Kocanız kötü biri değil. Onu idare etmesini bilirseniz, size istediğinizi verecektir.
İkisi de bu boş sözlerin ardından aynı havaya girmişlerdi. Odada yalnız, her türlü sürprizden uzak ve özgürdüler. Bu güven ve odanın ılık havası içlerine işliyordu. Ama genç adam cesaret edemiyordu; içinde kadınsı bir taraf bu istek dakikasını uzatmak ister gibiydi. O zaman kadın, sanki eski dersleri anımsamış gibi, mendilini düşürdü.
- Oh! Pardon.
Genç adam mendili yerden alırken parmakları birbirine değdi, bu dokunma bir an için onları yaklaştırdı. Şimdi kadın ona gülümsüyor, erkeklerin tahta gibi kadınlardan nefret ettiğini anımsayarak, belini yumuşatıyordu. Aptal olmamalıydı; bir erkeği kazanmak için, farkında değilmiş gibi oyunlara izin vermeliydi.
- Bakın gece oluyor.
Kadın pencereye giderken genç adam da onu izledi. Perdelerin arasında elini tutmasına izin verdi. Şimdi daha neşeli gülüyor, davranışlarıyla erkeği büyülüyordu. Sonunda genç adamın cesaret bulduğunu görünce boynunu geriye atıp göğüslerini öne çıkardı. Çılgına dönen Octave onu çenesinin altından öptü.
- Ah! Mösyö Octave!
Kadın onu azarlar gibi yapıyordu. Genç adam onu belinden kavrayıp yatağın üzerine attı. Bu hareketle onun gerçek kabalığı ve iltifatlı tavırları altında kadını aşağı gören özyapısı kendini gösteriyordu. Berthe sesini çıkarmadan kendisine sahip olmasına izin verdi. Ayağa kalktığında bilekleri ağrıyor, yüzünde erkeklerden iğrenen bir anlatımla ona bakıyordu. Odadaki sessizliğin içinde, kapının arkasında ayakkabı fırçalayan Saturnin'in gürültüsü işitiliyordu.
Octave'ın kafasında Valerie ve Madam Hedouin vardı: İşte sonunda Marie Pichon'dan daha iyisine sahip olabilmişti! Kendi gözünde değerinin arttığını duyumsadı. Sonra, Berthe'in güçlükle hareket ettiğini görünce, bir utanma duygusuyla onu öptü. Kadın yavaş yavaş kendini toparlıyor, yüzünde tasasız bir anlatımla sanki "Ne yapalım? Olduysa oldu!" der gibi duruyordu. ama bir ara hüzünlendi:
- Keşke benimle siz evlenseydiniz! diye mırıldandı.
Genç adam şaşırdı, hatta endişelendi; ama onu öpmekten kendini

alamadı:
- Ah! Evet, ne kadar iyi olurdu!
O akşam Josserandlar yemeğe geldiklerinde her şey çok güzel oldu. Berthe hiç bu kadar tatlı olmamıştı. Kavgadan annesine söz etmediği gibi, kocasını da uysal bir tavırla karşıladı. Çok sevinen Auguste bir ara Octave'ı kenara çekip teşekkür etti. O kadar minnet duyuyordu ki genç adam biraz sıkıldı. Diğerleri de ona ilgi gösteriyorlardı. Saturnin masada görgülü davranıyor, arada bir Octave'a, sanki günahı birlikte işlemişler gibi, baygın gözlerle bakıyordu. Hortense onun anlattıklarını dinlemeye gönül indiriyor, Madam Josserand bir ana gibi bardağını dolduruyordu. Tatlı sırasında Berthe şöyle dedi:
- Resim yapmaya yeniden başlayacağım. Uzun zamandır Auguste'e kendi elimle bir fincan dekore etmek istiyordum.
Karısının bu ince düşüncesi kocayı duygulandırdı. Yemeğin başından beri Octave masanın altından bacağını genç kadının bacağına dayamıştı. Bu küçük kentsoylu şöleninde bu davranış bir tür sahiplenmeydi. Ama Berthe endişeliydi; çünkü Rachel'in bakışlarını hep üzerinde yakalıyordu. Yoksa yüzünden belli mi oluyordu? Bu kızı ya göndermeli ya da kazanmalıydı.
O sırada, kızının yanında oturan Mösyö Josserand içinde on dokuz frank bulunan bir zarfı Berthe'in peçetesi altından ona uzattı.
- Al; bu benim gece işimden... Borcun varsa ödemelisin.
O zaman genç kadın, bir omzunda babasının eli ve bir bacağında aşığının bacağı arasında kendini mutlu duyumsadı. Yaşam güzel olabilecekti. Herkes mutlu bir aile toplantısının neşesini yaşıyordu. Gerçekte bu inanılır gibi değildi; herhalde bir şey onlara şans getiriyordu. Yalnızca Auguste'ün sabahtan beri beklediği başağrısı gelmiş, bir gözünü kapamıştı; saat dokuza doğru yatmaya gitti.